

TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Middle Eastern Studies

Cilt: 10, Sayı: 1, 2023 | Vol: 10, No: 1, 2023 — ISSN: 2147-7523 | E-ISSN: 2630-5631

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

ORMER
Ortadoğu Enstitüsü
معهد الشرق الأوسط
Middle East Institute
پژوهشگاه خاورمیانه

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi

Turkish Journal of Middle Eastern Studies

ISSN:2147-7523, E-ISSN: 2630-5631

Yayın Dili: Türkçe - İngilizce

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi

Sakarya Üniversitesi Esentepe Kampüsü

54187 Serdivan/SAKARYA

Tel: (+90) (264) 2953701 **Faks:** (+90) (264) 2953961

E-mail: ortadogudergi@sakarya.edu.tr

Basım:

SAKARYA GELİŞİM OFSET TANITIM

Matbaa Yayın Reklam Tic. ve San. Ltd. Şti.

Tel: 0264 273 52 53 - 54

Adnan Menderes Cad. No.22/A

Adapazarı / Sakarya

Sertifika No: 50351

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Gönderilen yazılar yayın kurulunda incelendikten sonra, konunun uzmanı iki hakemin, gerekli görüldüğü takdirde üçüncü bir hakemin değerlendirmesi ve yayın kurulunun nihai onayıyla yayınlanır. Yayın kurulu, araştırma makaleleri dışındaki yazılan (sempozyum, kongre haberleri, kitap tanıtımları vb.) bizzat inceleyip hakeme göndermeden doğrudan kabul ve red kararı verebilir.

Turkish Journal of Middle Eastern Studies

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi

ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631

Publishing Language: Turkish - English

Turkish Journal of Middle Eastern Studies

Sakarya Üniversitesi Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan/
SAKARYA

Phone: (+90) (264) 2953701 **Fax:** (+90) (264) 2953961

E-mail: ortadogudergi@sakarya.edu.tr

Printing:

SAKARYA GELİŞİM OFSET TANITIM

Matbaa Yayın Reklam Tic. ve San. Ltd. Şti.

Tel: 0264 273 52 53 - 54

Adnan Menderes Cad. No.22/ A

Adapazarı / Sakarya

Sertifika No: 50351

The Turkish Journal of Middle Eastern Studies is an international peer-reviewed journal, which is published twice in a year. Manuscripts sent to the journal are first evaluated by the editorial board, and subsequently passed on to at least two referees- and if necessary to a third referee - whose expertise corresponds to offered submissions. Finally, reviewed and accepted manuscripts get published by the approval of the editorial board. Apart from research articles, the editorial board is authorized to either accept or reject submissions in form of symposium/congress papers, book reviews, and alike without requiring a referees' consultation.

TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Middle Eastern Studies

Derginin Sahibi Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü adına Tuncay Kardaş,
Owner of the Journal Tuncay Kardaş on behalf of the Middle East Institute, Sakarya University
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Ensar Muslu

Editör / Editor

İ. Aytaç Kadioğlu

Alan Editörleri / Area Editors

Hatice Rumeysa Dursun, Görkem Altınörs

Yardımcı Editörler / Assistant Editors

Talha İsmail Duman, Serra Can, Fatma Zehra Toçoğlu, Rumeysa Ayverdi,

Mustafa Onur Yalçın, Mehmet Rakipoğlu

Kitap İnceleme Editörü / Book Review Editor

Mustafa Caner

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Kemal İnat (Sakarya Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Ali Balcı (Sakarya Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Sadık Ünay (İstanbul Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Ahmet Uysal (İstanbul Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Mehmet Şahin (Polis Akademisi, Türkiye), Prof. Dr. Tim Jacoby (Manchester Üniversitesi, İngiltere), Prof. Dr. Ferhat Pirinççi (Uludağ Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Ramazan Erdağ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye), Doç. Dr. Şener Aktürk (Koç Üniversitesi, Türkiye), Doç. Dr. İsmail Ediz (Sakarya Üniversitesi, Türkiye), Doç. Dr. İsmail Numan Telci (Sakarya Üniversitesi, Türkiye), Doç. Dr. İbrahim Efe (Kilis 7 Aralık Üniversitesi), Doç. Dr. Nebi Miş (Sakarya Üniversitesi, Türkiye), Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım Turan (Sakarya Üniversitesi, Türkiye)

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi TR Dizin, Columbia International Affairs Online (CIAO), Worldwide Political Science Abstracts, ASOS Index, Erih Plus, Index Islamicus, Index Copernicus, Google Scholar, Journal Factor, International Scientific Indexing, MIAR, Euroasian Scientific Journal Index, Scientific Indexing Services, i2or, DRJI, Open Access Library (oalib), İSAM, Sobiad, Akademik Dizin, ResearchBib, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Arastirmax, SciLit, WorldCat, CrossRef, Directory of Indexing and Impact Factor, Journals Directory, JIFACTOR, International Citation Index, DOAJ, EBSCOhost, Openaire, Zeitschriftendatenbank(ZDB), Wilbert, EZB, LIVIVO, Science Library Index, Acarindex, Academic Keys, JournalTOCs, Ideonline, Sobiad, Proquest, İdeonline, J-Gate, ROAD tarafından taranmaktadır.

The Turkish Journal of Middle Eastern Studies is indexed by TR Dizin, Columbia International Affairs Online (CIAO), Worldwide Political Science Abstracts, ASOS Index, Erih Plus, Index Islamicus, Index Copernicus, Google Scholar, Journal Factor, International Scientific Indexing, MIAR, Euroasian Scientific Journal Index, Scientific Indexing Services, i2or, DRJI, Open Access Library (oalib), İSAM, Sobiad, Academic Dizin, ResearchBib, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Arastirmax, SciLit, WorldCat, CrossRef, Directory of Indexing and Impact Factor, Journals Directory, JIFACTOR, International Citation Index, DOAJ, EBSCOhost, Openaire, Zeitschriftendatenbank(ZDB), Wilbert, EZB, LIVIVO, Science Library Index, Acarindex, Academic Keys, JournalTOCs, Ideonline, Sobiad, Proquest, İdeonline, J-Gate, ROAD.

Tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin alınmaksızın hiçbir iletişim, kopyalama sistemi kullanılarak yeniden basılamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system or transmitted in any form, or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written consent of the editors.

TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ
Turkish Journal of Middle Eastern Studies

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Berdal Aral (İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Gencer Özcan (Bilgi Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Burhanettin Duran (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Aristotle Kallis (Lancaster Üniversitesi, İngiltere), Prof. Dr. Jurgen Bellers (Siegen Üniversitesi, Almanya), Prof. Dr. Atilla Arkan (İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye), Prof. Stéphane A. Dudoignon (PSL Üniversitesi, Fransa), Prof. Dr. Birol Akgün (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Tayyar Arı (Uludağ Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Muhittin Ataman (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Arif Bilgin (Sakarya Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Mesut Özcan (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Abdulhamit Kırmızı (Bamberg Üniversitesi, Almanya), Prof. Dr. Mustafa Kemal Şan (Sakarya Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Alev Erkilet (İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye), Doç. Dr. Erdem Özlük (Selçuk Üniversitesi, Türkiye), Prof. Dr. Mehmet Özkan (Milli Savunma Üniversitesi, Türkiye), Doç. Dr. Mustafa Cüneyt Özşahin (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye), Doç. Dr. Hasan Gümüsoğlu (Yalova Üniversitesi, Türkiye), Dr. İsmail Gündoğdu (Sakarya Üniversitesi), Doç. Dr. Mehmet Zeki Ak (Sakarya Üniversitesi, Türkiye), Dr. Muhammed Mücahid Dündar (Sakarya Üniversitesi, Türkiye)

DERGİNİN HAKEMLERİ / REFEREE BOARD

Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak (Mimar Sinan Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Zeki Parlak (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Asena Boztaş (Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Muhammed Hüseyin Mercan (Marmara Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Rıdvan Kalaycı. (Sakarya Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Sibel Akgün (Sakarya Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Mustafa Yetim (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi İlhan Sağsen (Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Fahriye Begum Yıldizeli (Bilecik Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş Zarpılı (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul Gokcekuyu (Anadolu Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Pınar Çağlayan (Uşak Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Nuri Salık (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Sarı (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Serhat Orakçı (İNSAMER, Türkiye)
Arş. Gör. Sezgin Sezgin (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Arş. Gör. Batuhan Ustabulut (Kocaeli Üniversitesi, Türkiye)

İÇİNDEKİLER

Sunuş	XI
<i>Başak Özoral</i> Suudi Arabistan'ın Dış Politikasını Belirleyen Kimliklerin İncelenmesi	15-43
<i>Muhammed Yakup İnan</i> Ortadoğu'daki Rol Anlayışları ve Liderlik Rekabetleri: Dönüşen Türkiye, Suudi Arabistan ve Körfez İlişkileri	45-63
<i>Aziz Kılıç & Özer Özbozdağlı</i> II. Meşrutiyetin İlanının Cebel-i Lübnan'da Yansımaları ve Seçim Tartışmaları	65-97
<i>Fuat Emir Şefkatli & Güngör Şahin</i> Sahel'de Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri ve Milis Grupların Artan Dirençliliğinin Analiz Edilmesi	99-139
<i>Alper Ekmekçioğlu & Ayşe Dere</i> Toplumsal Ekoloji Yaklaşımını Bölgesel Gelişmeler Üzerinden Yeniden Tartışmak	141-178
<i>Emre Gündoğdu & Onur Kaya</i> Neoklasik Realist Teori Perspektifinden Türkiye'nin 1956 Süveyş Krizi'ne Yönelik Dış Politikasının Analizi	179-216
<i>Atay Akdevelioğlu & Nuri Yeşilyurt & Gökhan Erdem</i> Tarihsel Süreklilik ve Kopuşlar Üzerinden Yemen İç Savaşı	217-254
<i>Gökhan Çınkara</i> Betar Türkiye: Bir Siyonist Gençlik Hareketi'nin Hikayesi (1933- 1971)	255-260
<i>Dergah Kısacık</i> Hibrid Aktörler: Ortadoğu'da Silahlı Gruplar ve Devlet	261-266
<i>Hacı Mehmet Boyraz</i> Bölgesel Güç Dengelerinde Türkiye-Katar İlişkileri	267-270

CONTENTS

	Introduction	XI
	<i>Başak Özoral</i>	15-43
The Examination of The Identities Defining Saudi Arabia's Foreign Policy		
	<i>Muhammed Yakup İnan</i>	45-63
Role Conceptions and Leadership Rivalry in the Middle East: Transforming Turkey, Saudi Arabia, and Gulf Relations		
	<i>Aziz Kılıç & Özer Özbozdağlı</i>	65-97
Reflections of the Declaration of the Constitutional Monarchy in Mount Lebanon and Election Debates		
	<i>Fuat Emir Şefkatli & Güngör Şahin</i>	99-139
Non-State Armed Actors in the Sahel: Analyzing the Rising Resilience of Terrorist Organizations and Militia Groups		
	<i>Alper Ekmekçioğlu & Ayşe Dere</i>	141-178
Revisiting The Social Ecology Approach Through Regional Implementations		
	<i>Emre Gündoğdu & Onur Kaya</i>	179-216
Analysis of Turkey's Foreign Policy Towards The 1956 Suez Crisis From The Perspective of Neoclassical Realist Theory		
	<i>Atay Akdevelioğlu & Nuri Yeşilyurt & Gökhan Erdem</i>	217-254
Yemeni Civil War through Historical Continuity and Ruptures		
	<i>Gökhan Çınkara</i>	255-260
Betar Türkiye: The Story of a Zionist Youth Movement (1933-1971)		
	<i>Dergah Kısacık</i>	261-266
Hybrid Actors: Armed Groups and State Fragmentation in the Middle East		
	<i>Hacı Mehmet Boyraz</i>	267-270
Türkiye-Qatar Relations in Regional Balance of Power		

EDİTÖRDEN

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi (TOÇD) onuncu yaşında! Bu sayımız Yemen, Suudi Arabistan, Türkiye, Körfez Ülkeleri, Osmanlı Dönemi Lübnan'ı, Katar, İsrail ve Ortadoğu'nun diğer ülkeleri olmak üzere geniş bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Bu sayımızın ilk makalesi Başak Özoral tarafından yazılan "Suudi Arabistan'ın Dış Politikasını Belirleyen Kimliklerin İncelenmesi". Bu çalışmada Özoral, Bedevi/kabile kimliğinin, Vahhabizm'in, Suudi geleneğinin ve jeopolitiğinin ve rantier devlet anlayışının dış politika belirleme sürecine etkisini incelemektedir. Yazar, bu faktörlerin etkisini değerlendirirken sosyal inşacılık teorisinin kimliklerin ulusal politika ve çıkarları belirlediğini ortaya koyan varsayımından faydalanmaktadır. Çalışma; bu teorinin ışığında Suudi kimliğini tanımlayan kavramları hem jeopolitik, hem de tarihsel açıdan değerlendirerek, bu kimliğin Suudi Arabistan'ın dış politikasını nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır.

Bu sayının ikinci makalesinde Muhammed Yakup İnan "Ortadoğu'daki Rol Anlayışları ve Liderlik Rekabetleri: Dönüşen Türkiye, Suudi Arabistan ve Körfez İlişkileri" makalesinde Ortadoğu'daki bölgesel güçlerin birbirleriyle güç mücadelesi ve bölgedeki liderlik yarışını analiz etmektedir. Yazar bölgedeki dört güçlü ülkeyi değerlendirmekle birlikte temelde Türkiye ve Suudi Arabistan rekabetine odaklanmakta ve bunu stratejik ortaklıklar yoluyla değerlendirmektedir. İnan, Türkiye'nin Körfez bölgesinde Suudi Arabistan'ın ulusal rol kavramsallaştırmalarına bir rakip değil, Körfez güvenliği ve ticari ilişkileri açısından elverişli bir partner olduğu sonucuna varmaktadır.

Bu sayımızın üçüncü makalesi Aziz Kılıç ve Özer Özbozdağlı tarafından yazılan "II. Meşrutiyetin İlanının Cebel-i Lübnan'da Yansımaları ve Seçim Tartışmaları". Makale, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1908'de II. Meşrutiyeti ilan etmesinin Cebel-i Lübnan'daki yansımalarına odaklanmaktadır. Meşrutiyet'le birlikte Meclis-i Mebusan'a temsilciler gönderme durumunda Cebel-i Lübnan'ın isteksiz davranması ve bunun nedenleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Yazarlar, Cebel-i Lübnan halkının II. Meşrutiyet'i desteklemesine rağmen, Meclis'e temsilci gönderme hususunda ikiye bölündüğünü belirtmektedir. Buradaki ayrışmanın farklı kimliklerin yoğunlukta olduğu bölgelere göre şekillendiği ortaya konmuştur. Yazarlar ayrıca bölge halkının kararsız tavrının Cebel-i Lübnan'ın sahip olduğu özerk yönetim şekliyle de ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Dördüncü makalemiz Fuat Emir Şefkatli ve Güngör Şahin tarafından yazılan "Sahel'de Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri ve Milis Grupların Artan Dirençliliğinin Analiz Edilmesi" makalesidir. Bu makalede yazarlar Sahel bölgesinde varlık gösteren devlet dışı silahlı aktörlerin hibrit stratejilerini değerlendirmektedir. Spesifik olarak Burkina Faso, Mali ve Nijer'de terör eylemleri gerçekleştiren devlet dışı silahlı aktörlerin on yıllık süre içerisinde (2012-2022) gerçekleştirdiği saldırıları ve bu bölgede nasıl güç kazandıklarını ortaya koymaktadır. Bölgede faaliyet gösteren devlet dışı silahlı aktörlerin ideolojik, din temelli ve etnik kökenli örgütler olduğu düşünüldüğünde, devlet otoritesinin kaybolduğu ya da zayıfladığı bölgelerde bu tarz örgütlerin rahatlıkla yaşam alanı bulduğu görülmektedir. Yazarlar da analizlerinde bu olguya benzer bir sonuca varmaktadır. Şefkatli ve Şahin, bölgede faaliyet gösteren terör örgütlerinin, devletlerin sorunlu terörle mücadele yaklaşımları, yerel yönetim sorunları, yönetilemeyen alanlar

ve güçsüz ordular nedenleriyle güçlerini koruduklarını ortaya koymaktadır.

“Toplumsal Ekoloji Yaklaşımını Bölgesel Gelişmeler Üzerinden Yeniden Tartışmak” makalesinde Alper Ekmekçiöğlü ve Ayşe Dere iklim değişikliği, kapitalizm ve devlet örgütü tartışmaları karşısında alternatif bir model olarak çalışılan toplumsal ekoloji yaklaşımının kuram ve uygulama ilişkisini analiz etmektedir. Yazarlar Türkiye’nin güneydoğusu ve Suriye’nin kuzeyine odaklanarak toplumsal ekoloji yaklaşımını incelemektedir. Yazarlar, sistematik bir analizle ekonomik, siyasi, toplumsal ve yönetsel ölçütler üzerinden bu yaklaşımı değerlendirmekte ve PKK/KCK terör örgütünü Bookchin’in toplumsal ekoloji yaklaşımıyla değerlendirmektedir.

Bu sayının altıncı makalesinde “Neoklasik Realist Teori Perspektifinden Türkiye’nin 1956 Süveyş Krizi’ne Yönelik Dış Politikasının Analizi” makalesi Emre Gündoğdu ve Onur Kaya tarafından yazılmıştır. Bu makalede yazarlar 1956 Süveyş Krizi süresince Türkiye’nin dış politikasının nasıl şekillendiğini neoklasik realist teori ile analiz etmektedir. Süveyş Krizi döneminde Türk dış politikasını Soğuk Savaş dinamikleri ile açıklamayı amaçlayan yazarlar, iki kutuplu dünya düzeninde ideolojik karşıtlık ve nükleer rekabet faktörlerini göz önüne alarak, bu düzenin Türkiye’nin dış politika yapım sürecini sınırlandırıcı bir rol oynadığını iddia etmektedir. Yazarlar uluslararası sistemin sınırlandırıcı ve belirleyici etkilerini açıklamak için caydırıcı askeri kapasite ihtiyacı, ekonomik teşvik gerekliliği, Türk dış politikasındaki Batıcılık eğilimi ve karar alıcıların liderlik çabaları faktörleriyle incelemektedir.

Bu sayının yedinci makalesi Atay Akdevelioğlü, Nuri Yeşilyurt ve Gökhan Erdem tarafından yazılan “Tarihsel Süreklilik ve Kopuşlar Üzerinden Yemen İç Savaşı” makalesi. Yemen bağımsızlığını kazandığı günden bu yana sık sık iç çatışmalara ve savaşlara maruz kalmıştır. 1994’te yaşanan iç savaş ve Arap Baharı ayaklanmalarında kıvılcımları görülen ve 2014’te şiddetli eylemlerle başlayan iç savaş çatışmalarının merkezinde yer alan Yemen’de dünyanın en büyük insani krizlerinden birinin yaşanmasına neden olmaktadır. Akdevelioğlü, Yeşilyurt ve Erdem, bu gerçekliği analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu makalede yazarlar, 2014’te başlayan ve halen devam eden Yemen iç savaşının önceki iç savaş dinamikleriyle benzer karakteristik özelliklere sahip olduğunu iddia etmektedir. Yazarlar bunun yanında 2014 iç savaşını önceki iç savaşlarla karşılaştırmakta ve 1994’teki iç savaşta aktör ve çatışma dinamikleriyle benzerlik gösterdiğini, bölgesel ve küresel güçlerin müdahalelerinin de çatışmayı şiddetlendirdiğini iddia etmektedir. Yemen’in üçüncü ülkelerin çatışma sahası olduğu ve Ortadoğu’daki en önemli vekalet savaşı örneklerinden biri olması nedenleriyle bu çalışmanın dikkate değer olduğu söylenebilir.

Bu sayımızda ayrıca Gökhan Çinkara tarafından yapılan “Betar Türkiye: Bir Siyonist Gençlik Hareketi’nin Hikayesi (1933-1971)” kitabının kritiği, Dergah Kısacık tarafından yazılan “Hybrid Actors (Armed Groups and State Fragmentation in the Middle East)” adlı kitabın kritiği ve Hacı Mehmet Boyraz tarafından yazılan “Bölgesel Güç Dengelerinde Türkiye-Katar İlişkileri” kitabının kritiği olmak üzere üç kitap kritiğine ev sahipliği yapmaktadır.

Doç. Dr. İ. Aytaç KADIOĞLU

EDITOR'S NOTE

Turkish Journal of Middle Eastern Studies (TJMES) is in its tenth year! This issue presents a broad analysis framework including Yemen, Saudi Arabia, Turkey, Gulf Countries, Lebanon under Ottoman rule, Qatar, Israel and other countries of the Middle East. The first article of this issue is “Examination of the Identities that Define Saudi Arabia's Foreign Policy within the Theory of Social Construction” by Başak Özoral. In this study, Özoral examines the effects of Bedouin/tribal identity, Wahhabism, Saudi tradition and geopolitics, and the understanding of the rentier state on the foreign policy-making process. To assess the impact of these factors, the author draws on the social constructionist theory's assumption that identities determine national politics and interests. This study evaluates the concepts that define the Saudi identity, both geopolitically and historically in the light of this theory, and reveals how Saudi identity affects the state's foreign policy.

In the second article of this issue, Muhammed Yakup Inan analyses the power struggle of the regional powers in the Middle East and the leadership competition in the region in the article "Role Conceptions and Leadership Rivalry in the Middle East: Transforming Turkey, Saudi Arabia and Gulf Relations". While evaluating the four powerful countries in the region, the author mainly focuses on the competition between Turkey and Saudi Arabia and evaluates this through strategic partnerships. Inan concludes that Turkey is not a rival to Saudi Arabia's national role conceptualisations in the Gulf region but a favourable partner in terms of Gulf security and trade relations.

The third article of this issue is titled “Reflections of the Declaration of Constitutional Monarchy in Mount Lebanon and Election Debates” and written by Aziz Kılıç ve Özer Özbozdağlı. The article focuses on the reflections of the declaration of the Constitutional Monarchy in Cebel-i Lebanon. This study reveals Cebel-i Lebanon's reluctance in sending representatives to the Majlis-i Mebusan with the Second Constitutional Monarchy and the reasons for this. The authors state that although people in Mount Lebanon supported the new constitutional regime in Ottoman Empire, they were divided regarding the decision to send a representative to the Assembly or not. The article reveals that the segregation here was shaped according to the regions where different identities were concentrated. The authors concluded that the indecisive attitude of the people of the region was also related to the self-government form of Jebel-i Lebanon.

Our fourth article is “Non-State Armed Actors in the Sahel: Analyzing the Rising Resilience of Terrorist Organizations and Militia Groups” by Fuat Emir Şefkatli and Güngör Şahin. In this article, the authors evaluate the hybrid strategies of non-state armed actors in the Sahel region. Specifically, this article reveals the attacks carried out by non-state armed actors who organised terrorist attacks in Burkina Faso, Mali and Niger over ten years (2012-2022) and how they gained power in this region. Considering that the non-state armed groups operating in the region are ideological, religious-based and ethnic-based organisations, it is seen that such organizations easily find a place to live in regions where state authority is lost or weakened. The authors also come to a similar conclusion in their analysis. Şefkatli and Şahin reveal that the terrorist

organisations operating in the region maintain their power due to the problematic approaches of the states to fight against terrorism, problems of local governance, ungoverned areas and weak armies.

In their article "Revisiting the Social Ecology Approach through Regional Implementations", Alper Ekmekçioğlu and Ayşe Dere analyse the theory and practice relationship of the social ecology approach, which is studied as an alternative model in the face of climate change, capitalism and state organisation debates. The authors examine the social ecology approach, focusing on southeastern Turkey and northern Syria. The authors evaluate this approach through economic, political, social and administrative criteria with a systematic analysis and evaluate the PKK/KCK terrorist organisation with Bookchin's social ecology approach.

In the sixth article of this issue, the article "Analysis of Turkey's Foreign Policy towards the 1956 Suez Crisis from the Perspective of Neoclassical Realist Theory" was written by Emre Gündoğdu and Onur Kaya. In this article, the authors analyse how Turkey's foreign policy was shaped during the 1956 Suez Crisis with neoclassical realist theory. The authors, who aim to explain Turkish foreign policy in the period of the Suez Crisis with the dynamics of the Cold War, claim that this order plays a limiting role in Turkey's foreign policy-making process, taking into account the factors of ideological opposition and nuclear competition in the bipolar world order. In order to explain the limiting and determining effects of the international system, the authors assess the need for deterrent military capacity, the necessity of economic incentives, the Westernization trend in Turkish foreign policy and the leadership efforts of decision makers.

The seventh article of this issue is titled "Historical Continuity and the Yemeni Civil War over Breaks" and written by Atay Akdevelioğlu, Nuri Yeşilyurt and Gökhan Erdem. Since the day Yemen gained its independence, it has been subject to frequent internal conflicts and wars. The civil war, sparked by previous civil wars and Arab Spring uprisings in 1994, started with violent actions in 2014, causes one of the world's biggest humanitarian crises in Yemen, which is at the centre of the conflicts. Akdevelioğlu, Yeşilyurt and Erdem aim to analyse this reality. In this article, the authors claim that the Yemeni civil war, which started in 2014 and is still ongoing, has similar characteristics to the previous civil war dynamics. In addition, the authors compare the 2014 civil war with previous civil wars and claim that it is similar to the actors and conflict dynamics in the 1994 civil war, and that the interventions of regional and global powers exacerbated the conflict. It can be said that this study is noteworthy as Yemen is a conflict zone of third countries and is one of the most important examples of proxy wars in the Middle East.

In this issue, we also have three book reviews, including "Betar Turkey: The Story of a Zionist Youth Movement (1933-1971)" by Gökhan Çinkara, "Hybrid Actors (Armed Groups and State Fragmentation in the Middle East)" written by Dergah Kısacık, and "Turkey-Qatar Relations in Regional Power Balances" written by Hacı Mehmet Boyraz.

Associate Professor İ. Aytaç KADIOĞLU

The Examination of the Identities Defining Saudi Arabia's Foreign Policy

Başak Özoral*

Abstract

This article employs the theory of constructivism to examine how Saudism, Bedouin/tribal identity, Wahabism, the geopolitics of Saudi Arabia, and its rentier state identity affect the country's foreign policy determination process. Social constructivism theory suggests that social identities determine national interests and policies. This study aims to analyze the semantic transformations within Saudi Arabia's identity and their effects on contemporary politics, along with the country's geopolitical standing and the resulting strategic directions. A comprehensive framework of Saudi Arabia's foreign policy is drawn from various approaches to the identities mentioned. Analyzing the historical and geopolitical narrative of events and concepts that define Saudi identity by using constructivist theory helps us understand how these identities impact Saudi Arabia's foreign policy in international relations. This study provides insights into the complexities of Saudi Arabia's identity and foreign policy, highlighting the importance of understanding the role of social identities in national interests and policies. Constructivist theory combined with regional studies will enable a more effective analysis of the different identities and policies in international relations.

Keywords: Construction of National Identity, Saudi Arabia, Saudi Identity, Social Constructivism.

---

* Ph.D. Asst. Prof., İstanbul Commerce University, Political Science and International Relations, bozoral@ticaret.edu.tr, ORCID : 0000-0003-4620-9275.

Suudi Arabistan'ın Dış Politikasını Belirleyen Kimliklerin İncelenmesi

Başak Özoral*

Öz

Bu makale, Suudizm'in, Bedevi/kabile kimliğinin, Vahhabizm'in, Suudi Arabistan'ın jeopolitiği ve rantier devlet kimliğinin dış politika belirleme süreci üzerindeki etkisini inşacı teori üzerinden analiz etmektedir. Sosyal inşacılık teorisi, sosyal kimliklerin ulusal çıkarları ve politikaları belirlediğini öne sürer. Bu çalışmanın amacı, Suudi Arabistan'ın kimliği içindeki anlamsal dönüşümleri ve çağdaş siyaset üzerindeki etkilerini, ülkenin jeopolitik konumunu ve sonuç olarak ortaya çıkan stratejik yönlerini analiz etmektir. Ayrıca, bir ulus devleti haline gelmesinden bu yana benimsediği politikalar, özellikle İslami kimliğiyle ilişkili olarak incelenir. Bahsedilen kimliklere çeşitli yaklaşımlar listelenerek, Suudi Arabistan'ın dış politikasının kapsamlı bir çerçevesi çizilir. Çalışma inşacılık teorisini kullanarak, Suudi kimliğini tanımlayan olay ve kavramların tarihsel ve jeopolitik durumunu analiz ederek, bu kimliklerin Suudi Arabistan'ın dış politikasını nasıl etkilediğini anlamaya yardımcı olmaktadır. Suudi Arabistan'ın kimlik oluşumu üzerine yapılan bu makale, inşacı teoriye dayalı olarak kolektif kimlik ve dış politika konularında önermeler geliştirerek Uluslararası İlişkiler teorilerine katkıda bulunur. Bu makalede Bölgesel Çalışmalar ile birleştirilen İnşacı teori, inşacılığın Uluslararası İlişkilerin farklı kimlikleri ve politikalarını daha etkili bir şekilde analiz etmesine imkan sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal İnşacılık, Suudi Arabistan, Suudi Kimliği, Ulusal Kimliğin İnşası.

* Doktor Öğretim Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, bozoral@ticaret.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4620-9275.

1. Introduction

In international relations, theories sometimes aim to solve problems and sometimes just reveal the problem by examining people, history, and behaviors from different theoretical frameworks. In international relations, the constructivist theory is used to explain the problems of the modern age, such as identity, migration, human rights, and environmental . According to this approach, social constructivism theory states that social reality is not fixed and static but built in an ongoing change.¹ This perspective argues that international relations are socially constructed. Concepts such as anarchy, sovereignty, power, security, interest, and conflict are social phenomena that are examined, questioned, and occur in social construction. There is no fixed, solid, single reality. Therefore, international relations can be shaped in different ways, historically and socially. Constructivists examine the social and cultural dimensions of social change and its impact on political orientations.² The constructivist approach places a greater emphasis on the role of society and culture compared to other alternative theories. It posits that changes in people's values and fundamental beliefs lead to corresponding policy changes. This approach highlights the impact of ideas, norms, and discourses in shaping the evaluation of outcomes³. Constructivists argue that the state, like the market and international organizations, is built in a social environment that gives it meaning, purpose, behavior, and orientation.⁴

Identity, one of the most comprehensive concepts of international relations, is considered both constructive and destructive, both good and bad. At this point, the way identity is viewed can completely change the results of an analysis. Saudi Arabia's foreign policy is built on specific identities such as Saudism, Islam, Wahhabism, Bedouin tribe social structure, and rentier state, where a transition between identities is

---

¹ David N. Balaam & Bradford Diman, *Uluslararası Ekonomi Politige Giris*, trans. Nasuh Uslu (Ankara: Adres Publishing, 2020), 147.

² Cagla Gul Yesevi, "Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında Sosyal İncacılık Yaklaşımının İncelenmesi," *Electronic Journal of Political Science Studies* 12 no. 2 (January 2021): 55.

³ Ibid.,

⁴ Balaam & Diman, *Uluslararası Ekonomi Politige Giris*, 149.

possible depending on periods. It is possible to explain foreign policy based on these identities with the theory of constructivism. The constructivist theory argues that the determinant factor in the foreign policy of countries is identities. Therefore, the country's interests are based on the identities that are decisive in foreign policy and are shaped in direct connection with these identities. According to the constructivist theory, identities are created through the distinctions in the internal dynamics of the countries. Differences can be shaped as self/other or friend/enemy. These distinctions are formed in a certain way. In short, it is impossible to talk about identity without the construction of the 'other'.⁵

Based on this approach, in this study, how identity affects Saudi foreign policy is examined within the framework of the constructivist approach. Saudi Arabia's foreign policy is interpreted by a new generation of researchers, considering internal dynamics, unlike the studies put forward in the period before the 1990s. The main argument put forward by the new approach is that Saudi Arabia's foreign policies cannot be understood only by external factors and that domestic policy also affects foreign policy.⁶ Therefore, it can be argued that Saudi Arabia's foreign policy identities are fed by various internal dynamics. On the basis of the identities that provide foreign policy, there are Saudi Arabia's history, geopolitics, Bedouin culture, Islamic religion, and regional leadership discourses. The foreign policy identities shaped by the internal dynamics listed within the scope of the study are examined.

In line with this purpose, first of all, general information about the theory of social constructionism is given in the study. It is emphasized how the theory of social constructionism views international relations, including its focus on identity. In the next section, the general characteristics of Saudi Arabia's foreign policy will be explained. Afterward, Saudi Arabia's political history and the features that make up its identity are

---

⁵ Kenneth Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, translated by, Osman S. Binatlı, (Ankara: Phoenix Yayınları, 2015), 56.

⁶ Nicholas Onuf Greenwood, *World of Our Making: Rules and Rule in social Theory and international Relations*, (Columbia, SC: University of South Carolina, 1989), 2;22-23.

examined. The main reason why Saudi Arabia's local identities remain strong is that its historical and cultural past is rooted in and nourished by hostilities or friendships. In conclusion, it is be argued that these dynamics play a significant role in shaping the foreign policy of Saudi Arabia.

2. Social Constructivist Approach

The rationalism-reflectivism debate, or more commonly known as positivism versus postpositivism, which is the third major debate in the history of international relations, forms the basis of social constructionism.⁷ Constructivism theory mostly tries to show the change in international relations and adopts the idea of a question-oriented working method rather than a method-oriented.⁸ The constructivist approach focuses much more on society and culture than other alternative theories. The constructivist approach, which has also become popular in international relations after the 1980s, has been defined as a third alternative option between positivism and post-positivism.⁹ This definition is based on ontological and epistemological sources, specifically on the philosophy of being and the philosophy of knowledge. The constructivist approach views social reality and knowledge as constructed rather than based on accepted theories.¹⁰ According to the constructivist approach, while the identities of political and social actors are constantly reconstructed by society, identities play key roles in

---

⁷ Mustafa Kucuk, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstruktivist Donusu Anlamak", *Ege Akademik Bakış* 9, no. 2 (April 2009): 773.

⁸ Alexander Wendt, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", *International Organization* 46, no. 2 (Spring 1992): 423.

⁹ The constructivist approach in the field of international relations emerged in the 1980s as a response to the limitations of positivism and post-positivism. According to this approach, social structures and norms play a critical role in shaping state behavior and the international system. It emphasizes the importance of social identities, norms, and ideas in shaping foreign policy and international relations.

The constructivist approach is often seen as a "third alternative option" between positivism and post-positivism because it goes beyond the traditional positivist emphasis on material factors such as power, and the post-positivist focus on discourse and language. Instead, constructivism focuses on the role of ideas, norms, and identities in shaping international relations. See: Jeffrey. T. Checkel, "The Constructivist Turn in International Relations Theory", *World Politics* 50, no.2 (1998): 324.

¹⁰ Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, (Stanford University Press; Stanford, CA, 1991), 22-27.

forming new orientations and activities. In short, actors and structures are ultimately built. The constructivist approach states that international relations are similar to social relations and that they are social processes and structures. It is argued that these social processes and structures are constructed by rules, institutions, and individuals who have transitioned from the regional to the universal and from the adaptable to the regional level, thus shaping our social relations in a two-way manner.¹¹ In addition, the construction process of tools such as norms, rules, institutions, identity, and culture that define relations in society is determined by two-way interactions that similarly take place. Onuf, who studies the effects of his constructivist approach in the field of international relations, argues that society and the individual are constantly shaped in two directions. The state, one of the leading actors in international relations, is formed within the framework of social relations rules, and some structures are built as a result of institutions. The formation of states results from social relationships and interactions, which along with their formation processes, constitute the international society and system.¹² In addition to Onuf's approach, the constructivist approach bears the following aspects. Ideas and cultural development are important in the process of constructing the discourse and reality of international relations. Political and social interests are subjective and also related to changing identities. Some have different perspectives among social constructivist thinkers, but they mostly focus on identity, norms, values, culture, national interests, and international governance. In general, states are considered as the main political actors, but a state understanding that shows standard and universal reflexes cannot be mentioned. To clarify, it is essential to understand that states shape international relations through their actions, perspectives, and interpretations. In other words, states actively create and influence the global political landscape based on their behaviors and beliefs. Social structure also has a restrictive effect on these activities, understandings, and orientations, and these effects are shaped by the "identities" and

---

¹¹ Polat S. Alpman, "Sosyal Teorinin Konusu olarak Kimlik: sosyal İnşacı Yaklaşım", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 21, no. 2 (October, 2018): 2.

¹² Nicholas Onuf, *Making Sense, Making Worlds: Constructivism in Social Theory and International Relations*, (New York: Routledge, 2013), 25-28.

“values” of states.¹³ The “identities” and “values” of states are formed in a social and historical process. This formation process takes place both at home and abroad. As Gokcekuyu mentioned, “most definitions of identity in social sciences assume the phrase to be a unit of analysis, a challenging task when the phrase is so heterogeneous”.¹⁴ In the international arena, common values and understandings that change over time are built. Although states obtain their own identities and values through them, they do not have a passive structure. They actively participate in the construction of values and orientations in the international arena.¹⁵ According to Alexander Wendt, social structure consists of three basic elements, which are shared knowledge, material resources, and practices. To put it differently, constructivism stands out by viewing international politics through the lens of mercantilists who perceive it as a socially constructed process shaped by identity and interests¹⁶.

3. The General Outlines of Saudi Arabia’s Foreign Policy

Saudi Arabia claims to be the natural leader of the Arab world, especially in the Gulf region, and its biggest rival is Iran, a Shiite country. The two states, which frequently come face to face on regional issues, approach the problems from different sides. Saudi Arabia is uncomfortable with Iran’s expansionist policies.¹⁷ However, Saudi Arabia, the protector and host of the holy cities, has close relations with other Islamic countries. The fact that the Organization of Islamic Cooperation is in Riyadh shows this situation. However, it cannot be said that the Kingdom’s relationship with other Islamic countries is stable, and there are occasional tensions and disagreements.

The concept of “regional powers” is an expression used to describe how

---

¹³ Birgul, Demirtas. *İnsacılık*, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. by Saban Kardas ve Ali Balcı, İstanbul: Kure Publishing, 2014), 117.

¹⁴ Ertugrul Gokcekuyu, “An Analysis of Al-Djurjani’s Definition of Identity – huwiyya: The then and Now” *Alsuna: Journal of Arabic and English Language* 4, no.2 (June 2022): 203.

¹⁵ Ibid, 117-118.

¹⁶ Tayyar Ari, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (Bursa: MKM Yayıncılık, 2013), 499.

¹⁷ Gerd Nonneman, *Analyzing Middle East Foreign Policies and the Relationship with Europe*, (Routledge, July 2005), p. 1-3.

states assume and maintain the region's leadership. In fact, there is no generally accepted definition of this concept. Still, it is mostly used for giants with more military, economic, and scientific power in a certain geographical area than others. These are states that also have severe effects on neighboring countries around them.¹⁸ Saudi Arabia's foreign policy is built on maintaining stability in the region, aimed at a consistent approach to avoiding conflict.¹⁹ However, the 2011 Arab Spring movement led to remarkable changes in Saudi Arabia's foreign policy. To maintain its dominance and stability in the region, the kingdom has begun to increase its military power, as well as to fuel sectarian politics, impose sanctions and implement other restrictive policies, increasingly resorting to military force, sectarian politics, and sanctions or other restrictive measures.²⁰

Saudi Arabia has played a leading role in promoting Arab unity and cooperation, particularly through its active involvement in the Gulf Cooperation Council (GCC). The GCC is a political and economic union of six Gulf Arab states, including Bahrain, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi Arabia, and the United Arab Emirates (UAE). The organization is aimed at enhancing regional security, economic cooperation, and cultural exchange.²¹

In terms of its regional posture, Saudi Arabia has been a leading player in the ongoing conflicts in Syria and Yemen. The kingdom has been a strong supporter of the Syrian opposition and has provided significant financial and military assistance to rebel groups. In Yemen, Saudi Arabia has led a coalition of Arab states in support of the internationally recognized government against Houthi rebels.²² It can be said that Saudi Arabia acts as a leading country in foreign policy, but it is also clear that there are situations where the opposite is true. During the embargo

---

¹⁸ Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and powers: The structure of international security* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 62.

¹⁹ Neil Partrick. *Conclusion. In Saudi Arabian foreign policy: Conflict and Cooperation*, ed. by Neil Partrick, (London: I.B. Tauris, 2016), 314.

²⁰ Jens Heibach, "Public diplomacy and regional leadership struggles: the case of Saudi Arabia," *International Politics*, accessed November 15, 2021, <https://link.springer.com/article/10.1057/s41311-021-00310-7>.

²¹ Partrick, 112.

²² *Ibid*, 230.

process against Qatar, Qatar took steps against Saudi Arabia, and today the UAE is taking steps against Saudi Arabia despite Saudi Arabia's opposition.

It should be added that the strategic rivalry between Iran and Saudi Arabia has turned into a proxy war that has become even more intense after the Arab Spring movement in 2011. This rivalry rests on two pillars, power policy over the region and religious-ideological separation. In fact, issues of sectarianism and nationalism can be thought of as political forces used to gain an edge in the competition between the two countries or to limit the influence of the rival.

There are three primary reasons for the current tension between Saudi Arabia and Iran. The first stems from their regional power struggle. Iran sees itself as the natural leader of the region due to its size, population, and historical heritage. Conversely, Saudi Arabia views itself as the natural leader of the Arab side of the Gulf. This tension has been exacerbated by Iran's strong opposition to the US military presence in the region and its perception of the Saudi-US alliance as a threat to its national security. The second reason for the tension is a series of ongoing disputes over land and sea borders. For example, Iran has made claims over the oil fields of Bahrain and Kuwait, and it has also occupied three islands in the Persian Gulf, the Greater and Lesser Tunbs and Abu Musa. Lastly, the third reason for the tension is economic competition between the two countries, particularly with regard to the setting of oil prices and the struggle for control over OPEC.

Iran has a high population but smaller oil reserves and is willing to offer higher oil prices due to the need to rally after the Iraq war. In this context, the possibility that high pricing will affect the world energy market negatively, in the long run, does not seem to be a priority for Iran. For all reasons, the arms race between the two countries has increased and made the rivalry between the two countries a source of serious fear in the region.²³

---

²³ F. Gregory Gause III, "Saudi Arabia in the New Middle East: The Challenges of Political, Economic and Security Transition" *Council Special Report* no. 63 (USA: Council on Foreign Relations: December 2011):15-16; Meir Litvak, "Iran and Saudi Arabia: Report Title: Saudi Arabia, the Gulf, and the New Regional Landscape Begin,"

The political-ideological approach draws attention to the rival government models of Iran and Saudi Arabia, each of which claims Islamic legitimacy and has opposing views on the regional order. The Iranian administration does not approve of the monarchy regime, which according to the Shiite sect, it finds contrary to Islam and attaches importance to the leadership of religious authorities in politics. Although Iran has an authoritarian political system, the government gives the people a chance to participate in the government through elections and advocates a populist line. This structure is quite contrary to the Saudi monarchy system and its domestic policy.²⁴ Sectarianism complicates this rivalry because Shiites and Wahhabis are at both ends of the Islamic spectrum. Wahhabis regard Shiites, whose belief in the twelve imams is a core religious tenet and whose ceremonial grave visits are contrary to Wahhabism, as disbelievers.²⁵ Due to the clash of strategic interests and profound ideological animosity, it is highly probable that the rivalry between Iran and Saudi Arabia will persist for an extended period of time.

4. Factors Forming the Identity of Saudi Arabia

4.1. Saudism

One of the identities that shape the foreign policy of Saudi Arabia is being Saudi. When we look at the historical background of this identity, it is necessary to focus on how the concepts of “Saudi Arabia” and “Saudiness” are interpreted. From this point of view, it should be noted that the word “Saudi Arabia” refers to the period of Saudi Arabia as a national state. In fact, “Saudiism” is a concept indicating the lands on which one lives, as well as the blood ties that one has. “Saudi” is a name that means high-ranking and high-level positions. The two-worded country name Saudi Arabia also means ‘Rising Arabia’. The word ‘Suud’ is synonymous with the Arabic word ‘Rifat’. The concept of “Saudism”

---

ed. by Joshua Teitelbaum, *Mideast Security and Policy Studies* no. 13, (Macca: Sadat Center for Strategic Studies Iran and Saudi Arabia: Religious and Strategy, 2017): 50-51.

²⁴ Meir Litvak, “Iran and Saudi Arabia: Report Title: Saudi Arabia, the Gulf, and the New Regional Landscape Begin,” ed. by Joshua Teitelbaum, *Mideast Security and Policy Studies* no. 13, (Macca: Sadat Center for Strategic Studies Iran and Saudi Arabia: Religious and Strategy, 2017): 50-51.

²⁵ *Ibid.*,52.

refers to the political and social ideology that has been associated with the Kingdom of Saudi Arabia and the House of Saud, the ruling family of the country. This ideology is rooted in the country's history, culture, and religious traditions, particularly the strict interpretation of Islam known as Wahhabism.²⁶

Saudism emphasizes the importance of a strong, centralized government that upholds Islamic principles and traditions, particularly the idea of an Islamic state governed by Sharia law.²⁷ It also emphasizes the importance of loyalty to the ruling family and the promotion of its interests as a central tenet of the country's political system.²⁸ As Maestri says, The role of religion (the Wahhabi version of Islam) in forging Saudi Arabia as a state (dawla) certainly comes to the fore within the unification process (tawahhud) under the leadership of the al-Saud. No doubt, elements of Arabian tribal political culture and structures intertwine with Islam within Saudi statehood. Since the proto-states of the 18th and 19th centuries, they contributed to the state-building process and to the emergence of some cohesion forces intermingling with the religious factor and impacting on the consolidation of al-watan (the homeland/fatherland) as 'the nation'.²⁹

One of the main features of Saudism is its emphasis on the preservation of traditional Islamic values and customs, particularly in regard to gender roles, morality, and social norms. This has often been seen as promoting a conservative and restrictive approach to social and cultural issues, particularly concerning women's rights and freedom of expression.³⁰ Another key aspect of Saudism is its emphasis on the role of the state in the economy, particularly through its control of the country's vast oil reserves. This has led to a strong state-dominated economy, with limited

---

²⁶Madawi, Al-Rasheed, *Kingdom without borders: Saudi Arabia's political, religious and media frontiers*, (UK, London: C. Hurst & Co Publishers, 2008): 155-59.

²⁷ Joseph, Nevo. "Religion and National Identity in Saudi Arabia," *Middle Eastern Studies*, vol. 34, no. 3 (1998), pp. 35–36.

²⁸ Elena, Maestri. "4. Saudi National Identity: Historical and Ideational Dimensions". *The Struggle to Define a Nation: Rethinking Religious Nationalism in the Contemporary Islamic World*, ed. by Marco Demichelis and Paolo Maggolini, (Piscataway, NJ, USA: Gorgias Press, 2017): 95-122.

²⁹ Ibid.,

³⁰ Ibid.,

opportunities for private enterprise and foreign investment. Overall, Saudism is a complex and multifaceted concept that is deeply rooted in Saudi Arabia's history, culture, and religious traditions. While it has been criticized for its conservative approach to social and cultural issues, it remains a powerful force in shaping the country's political and social landscape.

4.1.1. What is the Origin of the Saudis?

The territory that is now known as Saudi Arabia has a rich and diverse ethnic history that spans thousands of years. Archaeological researches carried out in the Ma'rih region in Yemen towards the end of the last century show that this region has an ancient history dating back to 10-15 centuries BC and has a prosperous civilization. Ancient Arab historians and ancient Arab narratives show South Arabia, especially around Yemen, as the oldest homeland of the Arab nation, as these ideas and rumors are suitable for geological and archaeological studies in recent times.³¹ It is an accepted fact today that the successes of these southerners, known as the Kafatanis, in the genealogy connection based on the Torah narrations, had a significant impact on the sons of Ismail, who settled in the Hejaz region, known as the Adnanis.³² It is also challenging to distinguish unequivocally between northern Arabs and southern Arabs, although there are significant differences between them. In the old books based on the stories of the Torah, it is known that they were descended from the son of Noah, Shem, who is also called the second Adam, but in general, the Arabs constitute the chief type of the communities called Semitic nations, since they have a common language in all of the basics they speak or are very similar to each other.³³ Many ideas have been put forward about where these Semitic communities first came from and where they spread. According to the generally accepted idea today, the expansions that give the appearance of a Semitic country to Mesopotamia, Syria, and Palestine are due to Semitic groups that came

---

³¹ Madawi, Al-Rasheed, *The History of Saudi Arabia*, (UK, Cambridge: Cambridge University Press, 2002):15-17.

³² Ibid, 17.

³³ Neset Cagatay, "Samiler-Araplar ve Guney Arabistan Devletleri," *Ankara Universitesi İlahiyat Fakultesi Dergisi* IV, no. 3-4 (1957): 44-48.

to the north from Arabia.

The inhabitants of the region were the nomadic Bedouin tribes, who migrated across the Arabian Peninsula around 3,000 BCE. These tribes were known for their skills in navigating the harsh desert terrain and were skilled in trading and commerce. Around the 7th century CE, the Islamic prophet Muhammad began preaching in the region and laid the foundations of what would become the Islamic faith. The religion spread quickly across the Arabian Peninsula and brought with it a unifying cultural and linguistic identity.³⁴

Throughout the centuries, Saudi Arabia was home to a number of different ethnic groups, including Persians, Turks, and Africans, who migrated to the region for various reasons such as trade or religious pilgrimage. In the 18th century, the Saudi dynasty was established by Muhammad bin Saud, who formed an alliance with the religious leader Muhammad ibn Abd al-Wahhab. Together, they created a state that was based on the principles of the Islamic faith and governed according to its laws.³⁵ Today, the population of Saudi Arabia is primarily made up of Arab Muslims, with smaller communities of non-Arab Muslims, such as Indians, Pakistanis, and Bangladeshis, as well as expatriate workers from around the world.

4.1.2. Saudi Identity

Saudi Arabia was established as an independent kingdom in 1932, but prior to this date, there was no mention of Saudi citizenship. However, the Saudi identity, which is formed through the concepts of the Kingdom of Saudi Arabia and Wahhabism, has gradually gained validity in the political arena. It was only after the mid-1950s that Saudi Arabia began to be visible both at the regional level and in international politics. In the early stages of its national development, Saudi Arabia's main concern was to consolidate its presence and power in the Arabian Peninsula.³⁶

---

³⁴ William L. Cleveland, Martin Bunton, *A Modern History of the Middle East*, 6th Edition, (New York: Routledge, 2016):1-3.

³⁵ *Ibid*, 5.

³⁶ Majed Alharbi, "Reimagining the Ever-Changing Construct of Saudi Writerly Identity: A Heuristic Approach," *Arab World English Journal (AWEJ)* 11. no. 4

The Saudi identity, which is based on Bedouin tribal life, Islam, and Arabic language, has been expressed differently by writers and thinkers. Joseph Nevo expresses Arab culture, even in a narrow sense, Bedouin tribal culture, Islamic culture, and geographical location as the determining factors of Saudi identity.³⁷ Although these components are not always in harmony, each contributes to the shaping of the mentioned identity. This contribution may vary with the effect of the economic and cultural structure that varies from country to country.

It is natural to have a conflict between the concept of patriotism in the national sense and the broad perception of the Muslim ummah. Because the reflection of Arab nationalism limits the concept of ummah. Moreover, the development of the nation-state understanding has narrowed this concept even more.³⁸ This conflict is particularly evident in the social and political structure of Saudi Arabia. Namely, the Muslim community (ummah) that uses the religion of Islam as a source of legitimacy goes beyond the borders of the Saudi state.³⁹ Nonetheless, the rulers constantly emphasize that the common identity of Saudi Arabia is a part of the Ummah.

4.2. Wahhabism

The main factor in determining the benefits and strategies in Saudi Arabia's foreign policy is the Islamic identity. Hosting the holy cities of Islam, Mecca, and Medina, and being the country where the Wahhabi sect, which is the most conservative interpretation of Islam, was born and spread, is effective in determining the Islamic identity in the norms and values of Saudi Arabia's foreign policy. Although there are different sects of Islam as a minority in Saudi Arabia, the school of Mohammed Bin Abdul Wahab, known as Wahhabism, is the only sect that the state officially accepts and draws its religious discourse from. In other words,

---

(December 2020):256.

³⁷ Joseph Nevo, "Religion and National Identity in Saudi Arabia," *Middle Eastern Studies* 34, no. 3 (July 1998): 34.

³⁸ Mamoun H. Al-Fandy, "State Islam and State Violence: The Case of Saudi Arabia". (PhD diss., Southern Illinois University, 1993): 32.

³⁹ Ghaysuddin, M. *The Impact of Nationalism on the Muslim World* (London: Al-Hoda Publishers, 1986), 41.

the Saudi religious institution fully assumes the Wahhabi identity and prominent religious leaders are chosen among the seniors of this sect.⁴⁰

Wahhabism is an influential factor that directs the formation of the Saudi identity and the international politics of the kingdom.⁴¹ The Wahhabi sect, which emerged in the 18th century in the Arabian Peninsula under the leadership of Mohammed bin Abdul Wahhab, has been important in the political structures of Saudi Arabia and other Arab countries. It is a movement that aims to return to the practices of the early days of Islam and to cleanse the religion of corruption.⁴² According to the Wahhabi interpretation, all situations not mentioned in the Qur'an and Sunnah are considered bid'ah⁴³ and should be abandoned. The Wahhabi school claims that religion should only be lived as it first came and practiced and that all adaptations and innovations should be avoided.⁴⁴ The main sources of decrees and shari'ah in Islam are the Qur'an, Sunnah/hadith, qiyas, and consensus, but the Wahhabi understanding is based on hadiths in these sources.⁴⁵ The opposing interpretations found in other sects are

---

⁴⁰ Tawfiq Al-Saif, "Relationship between state and religion in Saudi Arabia," *Contemporary Arab Affairs* 6, no. 3 (July, 2013): 377.

⁴¹ Mustafa Oztop, "The Boomerang Effect of Mohammad Bin Salman in Saudi Arabian Foreign Policy," *Turkish Journal of Middle Eastern Studies* 6, no.1 (April, 2019): 208-09.

⁴² İsmail Akdoğan & Ridvan Kalaycı, "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik," *Turkish Journal of Middle Eastern Studies* 1, no.1 (May, 2014): 158-60.

⁴³ Bidat (Arabic: بدعة), word for word, is innovation, and it means doing something unique according to Islamic law, putting forward a brand new business, acting contrary to the general opinion, and inventing something unique before. See Ahmet Ozdemir, "Determination and Evaluation of Major Practices Defined as Bid'at in Hanafi Fiqh Books," *Diyanet İlmî Dergi* 5, no. 1 (September, 2021):1-16.

⁴⁴ Kerime Cesur Turhan, "Vehhâbî Hareketinin Misyonu Hakkındaki Yaklaşımlar ve Harekete Yoneltelen Eleştirilere Verilen Cevaplar," (Approches Regarding the Mission of the Wahhabi Movement and Answers Given to the Criticisms Directed to the Movement), *Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University* 16, (December 2019): 410.

⁴⁵ Fiqh method has been the subject of numerous works as a branch of science that examines how the Qur'an and Sunnah, which are the main sources of the Islamic religion, should be understood, and the issues related to worship and treatment based on these sources. In fiqh terminology, sunnah firstly refers to the second proof of the legitimacy of the shari'ah provisions and is defined as "the word, deed or approval of the Prophet Muhammad" (approval). Qiyas is the act of finding a solution by comparing a verse regarding its acceptance as halal or haram and/or the situations that are not sunnah by comparing it with similar issues that have been decided before. According to

not allowed in Wahhabism as Wahhabis claim to represent an uncontested understanding of “true Islam.”⁴⁶ This strict interpretation and understanding of religion, which is subsidized by the Saudi Arabian government, can have extremely harsh and destructive results in the social sphere when used as a political tool by the state.⁴⁷

Another feature of the Wahhabi sect is that it has deep cultural and historical ties with Saudi Arabia, its origin. This implicitly gives Saudi citizens a privilege.⁴⁸ Because some non-Saudi influential personalities, whose help was very important during the establishment of this religious school, have never succeeded in gaining leadership status in the traditional religious movement. Many clerics in Saudi Arabia engage in various cultural and social activities under the auspices of the official religious institution, and although they are nominally subordinate to the state, their work is independent of the state. One of the most important of these activities is the Quran Memorization Associations, with 26.500 teachers and 25.000 personnel working in these associations who train 515.000 students communities mentioned above. Activities in which religious leaders participate in leading positions include Al-Birr (philanthropic) societies, many of which fall under the jurisdiction of regional emirs and are run by the clergy but operate independently of the state.⁴⁹

The movement is the approach adopted by the majority of Saudi clerics. While the clergy with the highest status still encourage the people to support the state, they also find the management of the royal family legitimate and declare that they deserve obedience. They also advise senior government officials on controversial issues, even though they know that executives do not always listen to advice. The general trend

---

Islamic law, *ijma* is the decision of Islamic scholars and mujtahids, based on the book (Qur'an), Sunnah and the evidence of qiyas according to some madhhabs, on the subjects of the shari'a (Islamic provisions) or combining them with other similar provisions. See Mustafa Kelebek “Ana Hatlarıyla Fıkıh Usulu,” *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (IMAD)* 2, no. 1 (Aralık 2016): 139-144.

⁴⁶ Baladas Ghoshal, “Arabization Changing Face of Islam in Asia,” *India Quarterly* 66, no. 1 (2010):69.

⁴⁷ Al-Saif, “Relationship between state and religion in Saudi Arabia,” 379.

⁴⁸ Al-Saif, “Relationship between state and religion in Saudi Arabia,” 378-382.

⁴⁹ Al-Saif, “Relationship between state and religion in Saudi Arabia,” 378-382.

among the top ulama in the kingdom is that no one should be allowed to criticize or defame the ruler, even if it is admitted that the state sometimes made wrong decisions and violated the law. According to them, the only solution is to support the regime's continuation by giving secret advice and suggestions to the ruler.⁵⁰ According to Domazeti, the Saudi family utilized religion, particularly Wahhabism, as a means to establish a stable political authority and a controllable society in Saudi Arabia. They were able to convert tribal, sectarian, and regional loyalties into a unified sense of common solidarity, emotions, and beliefs that transcended tribal affiliations.⁵¹ As a result, Wahhabism has emerged as the primary component of national identity and a tool for sovereignty, extending beyond the Saudi family's source of legitimacy.

4.3. Bedouin Tribal Structure and Culture

Arab societies in the Gulf are generally societies that have lived in tribal structures. However, in discussions of the emergence of the state and the formation of national identity, the role of tribal culture and tribal identity is often overlooked. The tensions that have been going on for many years between the tribes and the state are not so unsolvable. Previously, tribes, like states, focused on sovereignty and self-sufficiency. Still, in the 1950s, with the discovery of oil and gas reserves in the region, they were included in the state structure of Saudi Arabia as a result of increasing government power.⁵²

The origin of the local people of Saudi Arabia is based on Bedouin tribes. Tribes that adopted a nomadic life because of the scarcity of water and food caused by the arid desert climate in the Arabian Peninsula were known as Bedouins. While the majority of the Bedouin tribes were nomadic, some engaged in fishing or growing grapes, wheat, and dates in small villages on the eastern coast of the Arabian Peninsula. Caravan

---

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Riad Domazeti, "Suudi Arabistan'da milli kimlik ve aidiyet inşa sürecinde vehhabiliğin etkisi" (Doctoral thesis, Marmara University, 2022):

⁵²Courtney Freer, "21st century Bedouin politics: Considering the modern power of tribes in the Arabian Peninsula," Brookings, accessed May 12, 2022, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2022/01/12/21st-century-bedouin-politics-considering-the-modern-power-of-tribes-in-the-arabian-peninsula/>

trade was common among nomadic tribes, and these caravans transported products such as spices, leather, precious stones, silk, and tea from India to other parts of Anatolia, Africa, and Asia. In tribes that constantly migrated to find water and food, support and cooperation were essential for survival. It was impossible to survive in the desert as individuals so that close family and tribal relations developed. There was a non-written but verbal culture, the agreements were made verbally, and these verbal agreements were strictly followed because the reputation in the society was very important, and nobody wanted to tarnish their name. Bedouin tribes have a patriarchal culture. As it was difficult to survive under the harsh conditions of climate and geography, men had to be more warlike, protective, and brave. In addition, hospitality, benevolence, and generosity were important characteristics of the Bedouins.⁵³ It can be said that Bedouins, like other nomadic communities, have a simpler and more primitive way of life, since they cannot create advanced cultural structures that can occur in a settled order. In Bedouin tribes, blood ties were the most binding factor in relations, and members of the same tribe had responsibilities to each other. The traditional organizational structure of the Bedouin society can be found in the social, political, and cultural life of Saudi Arabia today. As Salzman mentions, it should also be acknowledged that the concepts of tribe and state are not necessarily at odds with each other, as they have historically coexisted and collaborated. In fact, tribes have assimilated into states and even supported their formation, while governments have worked to incorporate tribal groups into the central authority. However, the relationship between tribes and the state is complex and involves struggles over hegemonic identities.⁵⁴

Despite attempts to suppress it, tribalism has persisted in the public sphere, as demonstrated by the diverse forms of tribal representation. Meanwhile, in Saudi Arabia, profound changes have prompted people to

---

⁵³ Basak Ozoral, "Bedevi Asiret Yapısından Şehirli Modern Topluma Donuşum Sürecinde Dubai Orneği," *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi* 3, no.1(January 15, 2018):118-119.

⁵⁴ Philip Carl Salzman, "The Middle East's Tribal DNA," *The Middle East Quarterly* 15, no. 1, (2008): 24.

adapt their interactions, behaviors, and communication styles.⁵⁵ Today, the tribal ties have weakened considerably compared to the first years of the kingdom, but there are still strong and effective tribes in the country and they are active in the decisions to be taken on political issues. The power of the tribes in politics is proportional to the population they have.⁵⁶ The Bedouin tribal structure continues to be one of the dynamics that make up the identity of Saudi Arabia today. It encompasses social relations ranging from who can marry whom, the responsibilities of the sheikh, the patriarchal social structure to the influence of the tribes on politics.

4.4. Geopolitics: Rentier State Structure and the Importance of Oil Revenues

According to Haushofer, geopolitics is the relationship between the geography in which a state exists and the political life form (i.e., the state) that changes under the influence of the historical developments in that region.⁵⁷ Saudi Arabia's distinctive geographical structure, characterized by abundant natural resources and a relatively small population, has led to a unique economic, socio-cultural, and political environment that has played a significant role in shaping the identity of its people.

Saudi Arabia is one of the largest and most important players in the global oil market, as it produces more than a tenth of the world's oil production and has a quarter of the world's known reserves. The Kingdom is also an important OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries) member and plays a vital role in OPEC's decision-making process.⁵⁸ Saudi Arabia has different aspects from other oil-producing countries. To

---

⁵⁵ Sebastian Maisel, "The New Rise of Tribalism in Saudi Arabia," *Nomadic Peoples* 18, no. 2, (special issue: Reshaping Tribal Identities in the Contemporary Arab World 2014):110-111.

⁵⁶ Angus McDowall, "Saudi tribalism lingers for kingdom's settled Bedouin," Reuters, accessed May 8, 2012, <https://www.reuters.com/article/uk-saudi-bedouin-idUKTRE80019Y20120125>

⁵⁷ Derwent Whittlesey, "Haushofer: The Geopoliticians," in Edward Mead Earle, ed., *Makers of Modern Strategy; Military Thought from Machiavelli to Hitler*, Princeton, NJ: Princeton UP, 1944, 388.

⁵⁸ Anton Nakov, & Barrau Nuno, "Saudi, Arabia and the Oil Market," *The Economic Journal* 123, no. 12, (December 2013):1335.

begin with, the country methodically curtails its production, possessing a spare capacity surpassing the combined spare capacities of other nations. Furthermore, its production fluctuates considerably, granting it the ability to influence the global oil supply and employ this leverage in shaping international policies. A primary objective of the country is to avert abrupt surges in oil prices and maintain stability, thereby forestalling any potential energy crises.

According to OPEC, Saudi Arabia's proven oil reserves were approximately 266 billion barrels as of the end of 2017, which is approximately 18 percent of the world's proven oil reserves. In 2017, Saudi Arabia produced an average of close to 10 million barrels per day (MMBD) of crude oil, about 13 percent of global production. Proven reserves at this production rate will last for about 70 years. Although this is a hypothetical figure, as more and more oil reserves are discovered, the Kingdom fears that its reserves will be depleted. There will be no alternative source of income. Saudi oil exports in 2017 included approximately 7 MMBD (on average) of crude oil and 1.4 MMBD of exported petroleum products. The total value of Saudi exports was \$231 billion. The amount of oil exported from Saudi Arabia and the close coordination with other major producers in the Gulf (Kuwait and UAE) give the Kingdom a leadership role in OPEC and the oil industry.⁵⁹

The main policy of Saudi Arabia is to use the income from oil exports to the maximum until all reserves are depleted while at the same time developing alternative income sources (within the Vision 2030 plans). This policy encourages the development of energy-saving technologies and alternative energy sources in oil-consuming countries and does not support excessively high oil prices. Rising oil prices can discourage the pursuit of alternative energy sources, but Saudi Arabia faces a challenging reality in the short and medium term. The Kingdom requires significant income from oil exports to address its current account deficit, pay for expensive arms deals, finance the ongoing war in Yemen, and

---

⁵⁹ Shmuel Even & Yoel Guzansky, "Saudi Arabia and the Oil Prices", Institute for National Security Studies, No. 1125, accessed by July 3, 2019, <https://www.inss.org.il/publication/saudi-arabia-oil-prices-challenge/>

prevent internal conflicts in other Middle Eastern nations. These factors come at a high cost, making the situation a serious challenge for Saudi Arabia. Saudi Arabia holds significant importance for the US in preventing oil shortages caused by Iran and regulating global oil prices. However, it is worth noting that the Kingdom requires higher oil prices to meet its own economic needs. As a rentier state, Saudi Arabia's form of government plays a crucial role in sustaining the Kingdom's continuation.⁶⁰ Because the rentier state does not collect taxes from the people due to the high income obtained from natural resources, the high income and prosperity obtained from the sale of natural resources instead of production results in the political system not being questioned.

In short, the rentier state structure is a factor that has an impact on the construction of the Saudi identity. Although the income that the state generates from natural resources provides a high level of prosperity to its citizens, those who do not pay taxes are unable to participate in and question the government and thus have a more passive citizen identity. Additionally, the material comfort provided to Saudi society by the rentier state's income negatively affects productivity and work motivation while at the same time triggering high levels of consumption.

5. Conclusion

The constructivist approach, which tries to explain the relationship between society and the individual, first emerged in sociology. When we adapt social constructivist thought to the discipline of international relations, it takes the state as the main actor and explains the relationship between the state and the international community. It aims to achieve lasting peace by increasing cooperation in international relations. It also uses identities for this. The opinion of a state against another state creates an identity that is positioned next to or against that state. This identity determines the interests of the state. According to its interests, the state

---

⁶⁰Rentier state is a term used to describe states that derive all or almost all of their national income from the export of natural resources. Export revenue comes from abroad and accrues directly to the government, and "only a few of the managers are engaged in the creation of this rent (wealth), the majority are concerned only with its distribution or use." See Michael Herb, "No Representation without Taxation? Rents, Development, and Democracy," *Comparative Politics* 37, no. 3 (April 2005): 298.

creates “us” and “the other”.

When Saudi Arabia’s foreign policy is examined, it is seen that the common values developed over time form the identity of the country and affect domestic and foreign policies. This study highlights that Saudism, the prevailing ideology in Saudi Arabia, embodies a self-identified, dynasty-based identity rooted primarily in the region of Najd. It places great emphasis on a strong, centralized government governed by Islamic principles. Wahhabism serves as the lens through which Islamic principles are manifested in Saudism. Consequently, references to Sharia-based law and Islamic principles are associated with Saudism, owing to its close affiliation with Wahhabism. Loyalty to the ruling family is a fundamental aspect of the country’s political structure. The Bedouin/tribal identity, rooted in the indigenous population of Saudi Arabia, continues to impact the social, political, and cultural aspects of the country. While tribes and states historically coexisted and cooperated, conflicts over dominant identities arise. Wahhabism, a conservative sect closely tied to Saudi Arabia, influences the country’s foreign policy, shaped by its Islamic identity and hosting of holy cities. The rentier state framework and the abundance of oil wealth impact Saudi identity, with tax-exempt citizens, assuming a passive role and increased consumption levels.

These variables also determine the foreign policy of Saudi Arabia. It is suggested that Saudi Arabia, being one of the influential factors in its foreign policy, has the potential to foster unity among the Arab nations through the alliance of their shared ethnic identity. The tribal cultural ties that the constructivist approach emphasizes have brought Saudi Arabia closer to the Gulf Arab countries with a similar social structure. In this context, Saudi Arabia acts together with countries that speak the same language and religion, share similar Bedouin tribal culture and history, and have similar economic structures. Saudi identity also necessitates establishing strong relations with Gulf Cooperation countries. According to the constructivist approach, values and beliefs play a significant role in shaping Saudi Arabian foreign policy.

Considering the geopolitics of Saudi Arabia, it is understood that Saudiness is an identity that is powerful in the region. The constructivist

approach asserts that conflict and cooperation are situations brought about by values and beliefs. This approach can also be used to explain the Saudi Arabia-Iran tension. Saudi Arabia, known for its representation and leadership in Sunni Islam, has adopted a foreign policy aimed at serving as a role model for regional countries in response to Iran's pursuit of regional dominance and its Shiite crescent initiatives. According to the constructivist perspective, cultural and value transformations occur due to changes that take place over time. When analyzing the changing policies of Saudi Arabia, the effect of the high welfare level created by oil revenues on cultural values and political expectations cannot be denied. In this context, oil revenues are not only an economic resource for Saudi Arabia but also an identity that has a meaning in determining its politics and international policies. The concept of citizenship in Saudi Arabia cannot be analyzed without considering the impact of oil revenues on state administration, domestic politics, foreign policy, and economic power.

The four important characteristics that were crucial in the construction of the Saudi Arabian identity have been examined in a historical context, and the changes that have taken place up until today have been discussed. Each of these identities gained more visibility in certain periods and became influential in Saudi Arabia's foreign policy. Therefore, while considering the foreign policy of Saudi Arabia, the decisions taken and the policies developed can be interpreted by considering these four identities mentioned in the article.

It is noted that the constructionism approach, which suggests that Saudi Arabia tries to form a national identity by utilizing Wahhabi Islam, Saudism, and tribal identities and imposes its policies on the conflictual ground in the region through the facilitation of a great power identity, institutionalizes itself as a late-evolved and authoritarian actor and generates a global reaction to its identity policies. However, due to its rentier state feature, it also benefits from passive citizen factors while making policies, and it is argued that the source of actor behavior is identity. It is emphasized that this perspective provides a noteworthy point of view in the literature on the subject.

As a result, the constructivist theory combined with regional studies will

enable constructivism to analyze the diverse identities and policies of International Relations more effectively. The regional differences in various regions also represent alternative options in the social and political structure of International Relations. These regional differences invite Constructivist theory to examine how International Relations are constructed not only in terms of understanding how they were built but also how they have been and can be constructed in different temporal and regional contexts.

REFERENCES

Al-Fandy, Mamoun H. "State Islam and State Violence: The Case of Saudi Arabia." PhD diss., Southern Illinois University, 1993.

Al-Rasheed, Madawi. *Kingdom without borders: Saudi Arabia's political, religious and media frontiers*. London: C. Hurst & Co Publishers, 2008.

The History of Saudi Arabia. UK, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Alharbi, Majed. "Reimagining the Ever-Changing Construct of Saudi Writerly Identity: A Heuristic Approach," *Arab World English Journal* 11. no. 4 (December 2020): 254-71. doi: 10.24093/awej/vol11no4.17.

Alpman, Polat S. "Sosyal Teorinin Konusu olarak Kimlik: sosyal İnşaaacı Yaklaşım," *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 21, no. 2 (October, 2018): 1-28. <https://doi.org/10.18490/sosars.475804>

Akdogan, İsmail & Kalayci, Ridvan. "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik." *Turkish Journal of Middle Eastern Studies* 1, no.1 (May, 2014): 157-86.

Anthony, Giddens. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford, CA.: Stanford University, 1991.

Anton, Nakov & Nuno, Barrau. "Saudi, Arabia and the Oil Market," *The Economic Journal* 123, no.12, (December 2013):1333-1362.

Balaam, David & Diman, Bradford. *Uluslararası Ekonomi Politığe Giris*. Translated by Nasuh Uslu. Ankara: Adres Publishing, 2020.

Baladas, Ghoshal. "Arabization Changing Face of Islam in Asia." *India Quarterly* 66, no. 1 (2010): 69-89.

Buzan, Barry and Ole, Wæver. *Regions and Powers: The structure of international security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Cagatay, Neset. "Samîler-Araplar ve Guney Arabistan Devletleri." *Ankara Universitesi İlahiyat Fakultesi Dergisi* IV, no. 3-4 (1957): 44-68.

Checkel, Jeffrey, T. “The Constructivist Turn in International Relations Theory”, *World Politics* 50, no.2 (1998): 324–348.

Cleveland, William L.& Bunton, Martim. *A Modern History of the Middle East*. New York: Routledge, 2016.

Demirtas, Birgul. *İnsacılık*”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, edited by Saban Kardas ve Ali Balcı, 110-123. Kure Publishing, İstanbul, 2014.

Domazeti, Riad. “Suudi Arabistan'da milli kimlik ve aidiyet inşa sürecinde vehhabiliğin etkisi.” Doctoral thesis, Marmara University, 2022.

Even Shmuel & Guzansky Yoel, “Saudi Arabia and the Oil Prices.” *Institute for National Security Studies*, No. 1125, July 3, 2019, <https://www.inss.org.il/publication/saudi-arabia-oil-prices-challenge/>

Freer, Courtney. “21st century Bedouin politics: Considering the modern power of tribes in the Arabian Peninsula.” *Brookings*, January 3, 2021. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2022/01/12/21st-century-bedouin-politics-considering-the-modern-power-of-tribes-in-the-arabian-peninsula/>

Ghaysuddin, M. *The Impact of Nationalism on the Muslim World*. London: Al-Hoda Publishers, 1986.

Greenwood, Nicholas Onuf. *World of Our Making: Rules and Rule in social Theory and international Relations*. Columbia, SC: University of South Carolina, 1989.

Gokcekuyu, Ertugrul. “An Analysis of Al-Djurjani’s Definition of Identity – huwiyya: The then and Now.” *Alsuna: Journal of Arabic and English Language* 4, no.2 (June 2022): 203-16.

Heibach, Jens. “Public diplomacy and regional leadership struggles: the case of Saudi Arabia.” *International Politics*. November 15, 2021. <https://link.springer.com/article/10.1057/s41311-021-00310-7>.

Herb, Michael. “No Representation without Taxation? Rents, Development, and Democracy,” *Comperative Politics* 37, no. 3 (April 2005): 297-316. <https://doi.org/10.2307/20072891>

Kelebek, Mustafa. "Ana Hatlarıyla Fıkıh Usulu." *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (IMAD)* 2, no 1. (December 2016): 139-44.

Kucuk, Mustafa. "Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstruktivist Donusu Anlamak." *Ege Akademik Bakis* 9, no. 2 (April 2009):771-795. DOI: 10.30903/Balkan.954293.

Litvak, Meir. "Iran and Saudi Arabia: Report Title: Saudi Arabia, the Gulf, and the New Regional Landscape Begin." edited by Joshua Teitelbaum, *Mideast Security and Policy Studies* no. 13, (Macca: Sadat Center for Strategic Studies Iran and Saudi Arabia: Religious and Strategy, 2017): 50-76.

Maestri, Elena. "4. Saudi National Identity: Historical and Ideational Dimentions." *The Struggle to Define a Nation: Rethinking Religious Nationalism in the Contemporary Islamic World*, edited by Marco Demichelis and Paolo Maggiolini, (Piscataway, NJ, USA: Gorgias Press, 2017): 95-122. <https://doi.org/10.31826/9781463237257-006>

Maisel, Sebastian. "The New Rise of Tribalism in Saudi Arabia." *Nomadic Peoples* 18, no. 2, (special issue: Reshaping Tribal Identities in the Contemporary Arab World 2014):100-122.

McDowall, Angus. "Saudi tribalism lingers for kingdom's settled Bedouin." Reuters, May 8, 2012. <https://www.reuters.com/article/uk-saudi-bedouin-idUKTRE80O19Y20120125>

Nevo, Joseph. "Religion and National Identity in Saudi Arabia." *Middle Eastern Studies* 34, no.3 (July 1998): 34-53. doi: 10.1080/00263200802586105

Nonneman, Gerd. *Analyzing Middle East Foreign Policies and the Relationship with Europe*. UK: Routledge, July 2005.

Onuf, Nicholas. *Making Sense, Making Worlds: Constructivism in Social Theory and International Relations*. New York: Routledge, 2013.

Ozdemir, Ahmet. "Determination and Evaluation of Major Practices Defined as Bid'at in Hanafi Fiqh Books." *Diyanet İlmi Dergi* 5, no. 1 (September 2021) 1 – 16.

Ozoral, Basak. "Bedevi Asiret Yapısından Sehırlı Modern Topluma Donusum Surecinde Dubai Orneği." *İbn Haldun Calısmaları Dergisi* 3, no.1 (January 15, 2018):117-32. <https://doi.org/10.36657/ihcd.2018.39>

Oztop, Mustafa. "The Boomerang Effect of Mohammad Bin Salman in Saudi Arabian Foreign Policy." *Turkish Journal of Middle Eastern Studies* 6, no.1 (April, 2019): 203-230.

Patrick, Neil. *Saudi Arabian Foreign Policy, Conflict and Cooperation*. London; New York: I.B. Tauris, Bloomsbury Publishing: 2016.

Reus-Smit Christian, "Constructivism." *Theories of International Relations*, edited by Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit and Jacqui True, 194-211. New York: Palgrave Macmillan, 1996.

Salzman, Philip Carl. "The Middle East's Tribal DNA." *The Middle East Quarterly* 15, no. 1, (2008): 23-33.

Tawfiq, Al-Saif. "Relationship between state and religion in Saudi Arabia." *Contemporary Arab Affairs* 6, no. 3 (July 2013):376-403. doi: 10.1080/17550912.2013.822721

Tayyar, Ari. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: MKM Yayıncılık, 2013.

Turhan, Kerime Cesur. "Vehhâbî Hareketinin Misyonu Hakkındaki Yaklaşımlar ve Harekete Yoneltilen Eleştirilere Verilen Cevaplar." (Approches Regarding the Mission of the Wahhabi Movement and Answers Given to the Criticisms Directed to the Movement). *Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University* 16, (December 2016): 409–48. <https://doi.org/10.32950/rteuifd.625445>.

Waltz, Kenneth. *Uluslararası Politika Teorisi*. Translated by Osman S. Binatlı. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2015.

Wendt, Alexander. "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics." *International Organization* 46, no. 2 (Spring 1992): 391-425. doi:10.1017/S0020818300027764

Whittlesey, Derwent. "Haushofer: The Geopoliticians," in *Makers of Modern Strategy; Military Thought from Machiavelli to Hitler*, edited by Edward Mead Earle, 226-265. Princeton, NJ: Princeton UP, 1944.

Yesevi, Cagla Gul. "Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında Sosyal İncacılık Yaklaşımının İncelenmesi." *Electronic Journal of Political Science Studies* 12, no. 2 (January 2021): 52-75.

Role Conceptions and Leadership Rivalry in the Middle East: Transforming Turkey, Saudi Arabia, and Gulf Relations

Muhammed Yakup İnan *

Abstract

In recent years, the Middle East has often been the subject of foreign interventions and the interests of superpowers. The effect of internal dynamics was pushed to the background in regional developments due to this situation. It is vital, however, to analyze the Middle East by understanding the power struggles between the regional powers Turkey, Saudi Arabia, Egypt, and Iran. This article examines the leadership struggle and role conceptualizations between the regional powers of the Middle East with a focus on the relations between Turkey and Saudi Arabia. It argues that Turkey is not a rival to Saudi Arabia's national role conceptions in the Gulf region but rather a favorable partner in Gulf security and economic relations. Relations between Turkey and Saudi Arabia will follow a positive course with mutual normalization steps and Turkey's export-led growth and regional cooperation strategies.

Keywords: Gulf Region, Middle East, Role Conceptions, Turkish Foreign Policy.

---

* Qatar University, Graduate Research Assistant, Ibn Khaldoun Center for Social Sciences and Humanities, <https://orcid.org/0009-0004-1693-3216>, m.inan@qu.edu.qa - m.yakupinan@gmail.com.

Ortadoğu'daki Rol Anlayışları ve Liderlik Rekabetleri: Dönüşen Türkiye, Suudi Arabistan ve Körfez İlişkileri

Muhammed Yakup İnan *

Öz

Ortadoğu son yıllarda sıkça dış müdahalelere ve süper güçlerin çıkar ilişkilerine maruz kaldı. Bu durum, bölgesel gelişmelerde iç dinamiklerin etkisinin arka planda kalmasına yol açtı. Halbuki, Ortadoğu'nun bölgesel güçleri konumunda olan Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır ve İran arasındaki bölgesel güç mücadeleleri ve bu ülkelerin rol savaşları bölgeyi anlamak için oldukça önemlidir. Bu makale Ortadoğu'nun bölgesel güçleri arasındaki liderlik mücadelesini ve rol kavramsallaştırmalarını Türkiye ve Suudi Arabistan ilişkilerine odaklanarak incelemektedir. Bu makale, Türkiye'nin Körfez bölgesinde Suudi Arabistan'ın ulusal rol kavramsallaştırmalarına bir rakip değil, Körfez güvenliği ve ticari ilişkileri açısından elverişli bir partner olduğu argümanını savunmaktadır. Türkiye ve Suudi Arabistan ilişkileri, karşılıklı normalleşme adımları ve Türkiye'nin ihracata dayalı büyüme ve bölgesel işbirliği stratejileri ile olumlu bir seyir izleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Körfez Bölgesi, Ortadoğu, Rol Kavramsallaştırmaları, Türkiye Dış Politikası.

---

* Qatar University, Araştırma Görevlisi, Ibn Khaldoun Center for Social Sciences and Humanities, <https://orcid.org/0009-0004-1693-3216>, m.inan@qu.edu.qa, m.yakupinan@gmail.com.

1. Introduction

The modern history of the Middle East demonstrates that regional developments are shaped mainly by major regional power centers: Turkey, Saudi Arabia, Egypt, and Iran. This argument does not minimize the impact of foreign actors and global powers on regional affairs. It rather underlines the importance of domestic balances and power struggles in the formation of regional developments and relations. The new millennium began with a shock when the World Trade Center in New York suffered suicide attacks by al-Qaeda on September 11, 2001. The attacks caused the death of more than 3000 people, at least 6000 injuries, and many human tragedies. It had a huge impact on the Middle East as it is easily possible to name that the beginning of a new era.

The first and most significant impact was the invasion of Iraq in 2003 by the United States of America. The invasion created many concerns for the region and new regional perceptions as well. Turkey has faced very critical challenges at its borders. Turkish foreign policy has been obliged to be deeply interested in the region to ensure its border security, good relations with neighbors, and regional stability. Saudi Arabia held responsible for spreading global Islamist terrorism in the world, had to prove and sustain its loyal regional partnership with the USA. The situation was even more complicated for Iran. The military invasion of Iraq by the USA was a threat and had more dangerous potential. However, it could be turned into an opportunity and advantage. This also put Egypt in a difficult predicament. It attributes the role of the ideological and political center of Arab nationalism to itself. Meanwhile, it also has been accused of spreading radical thoughts and global terrorism worldwide. America's declaration of a "global war on terror" affected the regional countries' reaction to the invasion. Considering all these, it can be argued that the invasion of Iraq significantly changed the balance in the region and attributed new roles to the regional powers.

The other turning point of the last decades for the region was the Arab Spring in 2011. The Arab Spring also could be named the beginning of a new era as the uprisings caused many unforeseen social and political

changes. It has transformed the domestic balance and internal dynamics in the region and even created a new regional order.¹ One of the most prominent major players, Egypt, has suffered a lot and lost its major role in the region due to domestic and regional challenges. However, it still wants to dominate the region. Iran has taken advantage of the uprisings and expanded its regional power. The Arab uprising located Turkey and Saudi Arabia into two different camps though they cooperated at some stages, such as the Syrian conflict and Iranian expansionism. The first camp is between Turkey and Qatar alliance, and the other is Saudi Arabia-led United Arab Emirates, Bahrain, and partially Egypt. If we ignore the outside effects and factors, these two poles between regional powers have played significant roles in regional developments.²

The 2017 Gulf Crisis emerged as these two camps struggled to gain supremacy and prevail over the other in the regional rivalry. The Saudi-led camp of UAE, Bahrain, and Egypt declared a statement that cut diplomatic relations with Qatar and blockaded it until their demands were satisfied. The statement involves 13 demands that are quite interesting in the regional context. Some of these demands directly targeted Qatar's relations with Turkey and Iran. Saudi Arabia considers Qatar a member of the GCC, under its influence sphere and security guarantee. Qatar's interaction and relations with other regional powers to such a later stage have been perceived as a security threat to Saudi Arabia and its policies toward the region.

This paper attempts to analyze the role conceptions and leadership rivalry in the Middle East by focusing on Turkey, Saudi Arabia, and the Gulf relationship in the last decades and comparing its transformation from the invasion of Iraq in 2003 to the Gulf Crisis in 2017. Firstly, we shed light on the role theory and the major role conceptions in the Middle East. The role theory provides a theoretical explanation of regional power's foreign policies considering their regional positions and historical and

---

¹ Gonul Tol, *Aspiring Powers, Regional Rivals: Turkey, Egypt, Saudi Arabia, and the New Middle East*, ed. David Dumke (The Middle East Institute and The University of Central Florida, 2020).

² Tol, " *Aspiring Powers, Regional Rivals*".

geopolitical importance. Secondly, we give a brief history of the region's internal dynamics and the major role conceptions of regional powers. Thirdly, we examine the changing role conceptions in the region shaped by the invasion of Iraq, the Arab Spring, and the Gulf crisis. Lastly, we analyze the transformation of Turkey and Gulf relations considering the last decade's developments, especially by focusing on Turkey Saudi Arabia relations and leadership rivalry in the region. This article argues that Turkey's transforming foreign policy toward the region consolidated Turkey's position in the region, especially in the Gulf. Turkey Qatar alliance strengthened the role perception of Turkey as a security provider and regional collaborator. Military involvement of Turkey in the Gulf crisis supporting Qatar created a potential threat to Saudi's role in the Arabian Gulf. The paper argues that the role of Turkey in the Gulf is to ensure the security of the friendly countries and sustain its economic interests rather than competing with Saudi Arabia to dominate the region.

2. Role Theory in the Middle East

States play roles and occupy positions in international relations. Role theory explains the sources of states' national role conceptions in their foreign policies based on different varieties such as national interests, state functions, beliefs, and identity, etc. The term is first used in the field of foreign policy by K.J. Holsti.³ Holsti's definition of national role conceptions gives credit to the country leaders' own perceptions of their state's functions and commitments:

“A national role conception includes the policymakers' own definitions of the general kinds of decisions, commitments, rules, and actions suitable to their state, and of the functions, if any, their state should perform on a continuing basis in the international system or in subordinate regional systems... Typical national role conceptions would be regional defender, with the function of protecting other states in a defined area, or mediator, with the continuing function of assisting in international conflict

---

³ K. J. Holsti, “National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy”, *International Studies Quarterly* 14, no. 3 (September 1, 1970): 233–309.

resolution. National role conceptions are, in short, an important aspect of the total intellectual setting in which day-to-day decisions on foreign policy are made.”⁴

Turkey, Saudi Arabia, Egypt, and Iran are comparatively the most capable and potential candidates for regional leadership in the Middle East. They are also competing actors in the region, as a matter of course. Meanwhile, they have shared interests in regional stability and security. Their ideational and material sources of role conceptions that are formed in historical experience, complicated social and political relations, power balances, etc., locate them in positions in regional affairs. Egypt is the historical home of Arab nationalist ideology, and the center of Sunni thought. Iran is the protector of the faith, Shiite expansionist, and anti-imperialist power of the region. Saudi Arabia is the defender of the faith, a “big brother” for the Gulf countries promoting the Islamic monarchical model, and a loyal partner of the USA in the region.⁵ Turkey is a bridge between continents and civilizations, respectively Asia and Europe and the East and the West, a liberal democratic model for the Middle East and Muslim world, and a security collaborator.⁶ The national role conceptions of the mentioned states are not restricted to those counted above. There always has been a transformation and new perceptions in the region. The sophisticated and complicated structure of the region and national role conceptions make it necessary to examine domestic dynamics and role conceptions of the regional powers.

---

⁴ Holsti, “National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy”, 245–46.

⁵ Luíza Gimenez Cerioli, “Saudi Arabia’s National Roles Conceptions after the Arab Uprisings,” in *The Arab Gulf States and the West: Perceptions and Realities – Opportunities and Perils*, ed. Dania Koleilat Khatib and Maziad, Marwa, 1st edition (London ; New York, NY: Routledge, 2018), 181–202.

⁶ Özgür Özdamar, B.Toygar Haliştoprak, and İ. Erkam Sula, “From Good ‘Neighbor to Model’: Turkey’s Changing Roles in the Middle East in the Aftermath of Die Arab Spring,” *Uluslararası İlişkiler / International Relations* 11, no. 42 (2014): 93–113.

3. A Brief History of National Role Conceptions of Turkey and Saudi Arabia

3.1. Turkey

Turkey was alienated from the Middle East for a long time due to Republican foreign policies and the Westernization process. However, it has never been wholly disengaged from the region thanks to its strategic geopolitical location and deep historical ties. Turkey has located itself as a bridge between Europe and the Middle East. The role of bridge assumption has been understood by the Turkish diplomats to gain credit in relations with Europe from the very beginning years of the Republic until today.⁷ Turkey also has the role of being a model for Middle Eastern countries in terms of democratization and liberalization. Turkish modernization experience has been considered a success story by the Arab nationalists and Shah's Iran.⁸ Turkish foreign policy has always been toward a secure and stable Middle East. Turkey prioritized regional stability and territorial integrity with the intention of its border security and advancing trade and economic relations in the region. This attitude attributed the roles of security and regional integrity demander to Turkey.

Turkey has not involved in the domestic issues of the region until the Middle Easternization of foreign policy in the new millennium. The invasion of Iraq constructed a new regional order. Turkey has faced challenges in its border and the region. Two main points shaped Turkish foreign policy in the post-2003 era. The first is to ensure border security. Instability and the invasion have endangered Iraq's unity and caused the rise of Kurdish nationalist movements that are potential threats to Turkey. The second is to have good relations with neighbors and ensure regional security and stability. The new era of Turkish foreign policy required proactive policies and a more engaged Turkey with the region.⁹

---

⁷ Tarik Oğuzlu, "Middle Easternization of Turkey's Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?," *Turkish Studies* 9, no. 1 (March 1, 2008): 7.

⁸ Basheer M Nafi, "The Arabs and Modern Turkey: A Century of Changing Perceptions," *Insight Turkey* 11, no. 1 (2009): 68.

⁹ Bilal Yıldırım, "Türk Dış Politikasında Yeni Tarz-ı Siyaset: Ortadoğu'da Çok Boyutlu Politikadan Asabiye Politikasına," *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 1, no. 1 (June 1, 2014): 57–79.

Turkey has attributed new role conceptions to itself due to the new regional order. These are zero problems with neighbors, soft power and diplomacy, regional collaborator, and security demander and provider. The main turning points of the last decades, which are the invasion of Iraq in 2003, the Arap Spring, and the Gulf crisis in 2017, have transformed Turkey's role conceptions and regional policies, as we will analyze in the following sections.

3.2. Saudi Arabia

Turkey was alienated from the Middle East for a long time due to Republican foreign policies and the Westernization process. However, it has never been wholly disengaged from the region thanks to its strategic geopolitical location and deep historical ties. Turkey has located itself as a bridge between Europe and the Middle East. The role of bridge assumption has been understood by the Turkish diplomats to gain credit in relations with Europe from the very beginning years of the Republic until today.¹⁰ Turkey also has the role of being a model for Middle Eastern countries in terms of democratization and liberalization. Turkish modernization experience has been considered a success story by the Arab nationalists and Shah's Iran.¹¹ Turkish foreign policy has always been toward a secure and stable Middle East. Turkey prioritized regional stability and territorial integrity with the intention of its border security and advancing trade and economic relations in the region. This attitude attributed the roles of security and regional integrity demander to Turkey.

Turkey has not involved in the domestic issues of the region until the Middle Easternization of foreign policy in the new millennium. The invasion of Iraq constructed a new regional order. Turkey has faced challenges in its border and the region. Two main points shaped Turkish foreign policy in the post-2003 era. The first is to ensure border security. Instability and the invasion have endangered Iraq's unity and caused the rise of Kurdish nationalist movements that are potential threats to

---

¹⁰ Tarik Oğuzlu, "Middle Easternization of Turkey's Foreign Policy:," 7.

¹¹ Basheer M Nafi, "The Arabs and Modern Turkey: A Century of Changing Perceptions," *Insight Turkey* 11, no. 1 (2009): 68.

Turkey. The second is to have good relations with neighbors and ensure regional security and stability. The new era of Turkish foreign policy required proactive policies and a more engaged Turkey with the region.¹² Turkey has attributed new role conceptions to itself due to the new regional order. These are zero problems with neighbors, soft power and diplomacy, regional collaborator, and security demander and provider. The main turning points of the last decades, which are the invasion of Iraq in 2003, the Arab Spring, and the Gulf crisis in 2017, have transformed Turkey's role conceptions and regional policies, as we will analyze in the following sections.

4. Changing Role Conceptions and Regional Rivalry in the Middle East: Effect of Turning Points on Turkey and Saudi Arabia's Relations and Foreign Policies

The invasion of Iraq created a new regional order. The change has affected relations between the regional powers and transformed their foreign policies and roles. The transformation of foreign policy is not just related to international developments. Domestic issues and changes have always been determinant issues for the bilateral relations of the leading regional powers in the Middle East. Therefore, the invasion of Iraq has caused not just instability and domestic changes in Iraq, but it had regional effects also. Altunışık focuses on how the invasion of Iraq and the Arab Spring affected Turkey's relations with Saudi Arabia and Egypt.¹³ She emphasizes that these three states compete for regional leadership cause of checking other's domestic and international affairs. JDP's rise to power, regime changes in Egypt, and the rising power of Mohammed bin Salman in Saudi Arabia have affected bilateral relations and foreign policy directions. Altunışık argues that Iraq War had impacted Turkish foreign policy in two ways. Firstly, Turkey's relationship with the United States has worsened due to its hesitation to

---

¹² Bilal Yıldırım, "Türk Dış Politikasında Yeni Tarz-ı Siyaset", 57–79.

¹³ Meliha Altunışık, "Turkey's Relations with Egypt and Saudi Arabia: From Hopes of Cooperation to the Reality of Conflict," in *Aspiring Powers, Regional Rivals: Turkey, Egypt, Saudi Arabia, and the New Middle East*, ed. Gonul Tol and David Dumke (The Middle East Institute and The University of Central Florida, 2020), 17–39.

support the invasion. Turkish foreign policy toward the Middle East aims to ensure regional stability and security, especially in its neighboring countries and borders. Turkey's hesitation to support the invasion was prompted by security concerns at its borders and an unstable environment that compromised its national interests. The second related to the first is the rise of Kurdish nationalist movements in Iraq. Turkey has perceived that as a potential threat to the future.¹⁴

Regional developments have forced Turkey to change its foreign policy direction. Turkey was obliged to be more involved in regional affairs to protect its national interests and ensure regional stability. This paradigm shift attributed new role conceptions to Turkey in the region. Middle Easternization of Turkish foreign policy was realized through two dimensions: the first is trading state, and the second is zero problems with neighbors. According to Kirisci, the AKP government's zero-problem policy with neighbors could be seen as the blueprint for a foreign policy of the trading state."¹⁵ Ahmet Davutoglu considered economic interdependence as a tool of solving conflicts, ensuring stability, and achieving a new transforming regional order in the Middle East.¹⁶

Özdamar et al. identify new national roles of Middle Easternized Turkish foreign policy as "mediator, regional subsystem collaborator(OIC, BSEC), good neighbor, a bridge across civilization, and trading state".¹⁷ They argue that Turkish foreign policy's roles, from JDP's rise to power to Arap Spring are built on soft power instruments and diplomacy. Soft power instruments have, however, given way to hard power instruments since the Arab Spring. This change caused the decline of some role conceptions such as "mediator" and "good neighbor". They were replaced with role conceptions such as "central/pivotal country" and "protector of the oppressed". It indicates that Turkish foreign policy has transformed and pursued more active, engaged, and involved methods in

---

¹⁴ Altunışık, " Turkey's Relations with Egypt and Saudi Arabia", 19.

¹⁵ Kemal Kirişçi, "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State," *New Perspectives on Turkey* 40 (ed 2009): 42.

¹⁶ Ahmet Davutoglu, *Stratejik Derinlik*, (Küre Yayinlari, 2009).

¹⁷ Özdamar, Halistoprak, and Sula, "From Good 'Neighbor to Model.'"

the region after the Arab Spring.

Gulf Crisis in 2017 had a significant effect on Turkey and GCC relations. Saudi Arabia has always viewed Turkish involvement in the region as a threat. The regional rivalry between both sides has been experienced within the boundaries of the Gulf for the first time. The Arabian Gulf must be under the sphere of Saudi influence and domination according to Saudi regional design. Therefore, any outside factor that endangers its position and authority in the Gulf has been perceived as a threat. Saudi and Iranian conflict could be the best example of that. Saudi's national role conceptions and its relationship with other regional powers are open to transformation due to this reason.

Saudi Arabia's foreign policy attaches great importance to regional stability. This importance attributes the roles of "stability guarantor" and "spokesman of the status quo" to Saudis. Cerioli underlies the critical importance of the USA and the Arabian Gulf monarchies on the Saudi regional design. She uses the term "encirclement syndrome," meaning a regime in which its security depends on maintaining regional stability.¹⁸ Saudi Arabia considers the United States a guarantor of regional stability. It presents itself as a loyal partner and ally of the United States and so, assumes the role of guarantor of regional order.

The stability of the Saudi regime and security is closely connected with regional stability. This assumption directed Saudi reaction to the Arab Spring. The Arab uprising developed gradually and had a knock-on effect in the Arab countries and eventually in the Gulf. It has revived the Saudis' role of protecting Gulf monarchies and ensuring regional stability. Saudis give particular importance to preventing a regime change in troubled Bahrain and other Gulf monarchies. Saudi Arabia promoted Islamic solidarity messages in the Arab world as well and made generous financial aids to Egypt, Oman, and Yemen to tackle the uprisings.¹⁹

---

¹⁸ Cerioli, "Saudi Arabia's National Roles Conceptions after the Arab Uprisings," 197.

¹⁹ Cerioli, "Saudi Arabia's National Roles Conceptions after the Arab Uprisings," 191–92.

Saudi Arabia pursued the possibility of counterrevolution in the uprisings. The Arab Spring consolidated monarchies in the region under the leadership and protection of Saudi Arabia. Arab Spring strengthened the role of GCC as the leading party of the Arab world, and it increased the group sense of Gulf monarchies as regional partners and allies. GCC has invited Jordan and Morocco, as Sunni monarchies in the Middle East, to participate in the Council. Saudi Arabia shined out once again as the leader and protector of monarchies in the Gulf and the Middle East.

The Gulf is the heart of the Saudi's leadership and protector role of monarchies. The 2017 Gulf Crisis demonstrated that there is no absolute unity between Gulf monarchies. The Saudi-led camps of UAE, Bahrain, and Egypt have blockaded Qatar by highlighting its relations with terrorist groups like Muslim Brotherhood, Iran, and Turkey. The first and second demands of the thirteen demands list required Qatar to end diplomatic and military ties with Iran and close the Turkish military base.

5. Effect of Gulf Crisis on Turkey, Saudi Arabia, and GCC Relations

5.1. Turkish Qatari Alliance

Turkey and Qatar have invested in common policies over the last two decades. JDP government has been ideologically close to the Islamist movements in the region and instrumentalized soft power instruments and diplomacy in Turkish foreign policy. Similarly, Qatar has hosted the leaders of Islamist movements like the Muslim Brotherhood for many years. It also pursued diplomatic ways for regional solutions. Turkish Qatari alliance did not start as a result of the Gulf crisis. They shared many common policy directions and features during the Arab Spring in Egypt, Libya, and Syria. Qatar-Turkey Supreme Strategic Committee was established in 2014, and both sides signed a defense agreement that enables the military presence of Turkey in the heart of the Gulf.

Qatar traditionally balances its dependency on its partners, especially in security-related issues. Qatar, as a small state, could not balance the regional powers and its neighbors with its power. Therefore, good

diplomatic relations and reliable alliances are critical for Qatari foreign policy. Qatar considers Iran a threat as it is a Gulf monarchy, and Iran's sectarian policies preclude a sustainable reliance. Qatar conflicts with Saudi Arabia in terms of regional politics and independence as well. Saudi's guarantor role in the Gulf does not cover Qatar's concerns. Qatar has pursued opposite policies to Saudi Arabia in the Arab Spring and the general regional strategies such as supporting Islamist groups. The most obvious example could be their different approach to the Muslim Brotherhood. Qatari and Saudi relations indicate a deep intra-GCC rivalry which includes other members as well. Kaddorah argues that USA's position supporting the blockade deteriorated Qatar's reliance on USA's security guarantees. He says, "Qatar, it seems, no longer feels that the American military bases are enough to guarantee its security".²⁰ This situation consolidates Turkey's position in the Gulf and in the eyes of Qatar. It also can be argued that Turkey gets Saudi's share as the guarantor of a Gulf monarchy in the heart of the Gulf.

5.2. Gulf Crisis

The Gulf crisis has damaged or consumed the solidarity and group senses of the GCC and proved the competition between GCC states in the region. It could be argued that the blockade has outside factors and is not just restricted to the Saudi-led camp's concerns about Qatar.²¹ Saudi Arabia's regional security perception does not accept the military existence of any regional power in the Gulf. Gulf's security is controlled by Saudi Arabia and its partnership with the United States. In that sense, Turkey has a potential threat to Saudi national roles. The Gulf region is historically consolidated against the Iranian threat. However, Turkey is a relatively new actor in the region and has the potential to transform regional balance. Gulf Crisis could be considered as a clash between Turkey and Saudi Arabia in terms of their regional order perceptions and

---

²⁰ Emad Y. Kaddorah, *The Rise of the GCC States and Turkey: Convergent and Divergent Regional Agendas* (Cambridge Scholars Publisher, 2021), 38.

²¹ Esra Çavuşoğlu, "From Rise to Crisis: The Qatari Leadership," *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 7, no. 1 (June 30, 2020): 81–110.

role conceptions.²² Turkey and Saudi Arabia had opposite policies during and after the Arab Spring. However, bilateral relations have been maintained in mutual suspicion. The Saudi-led camp's demand to target the Turkish military base in Doha is a direct attack on Turkish interests and existence in the region.

5.3. Turkish Saudi Relations in the Aftermath of the Gulf Crisis

It is argued that Turkey's existence in the region is based on economic interests. Moreover, Turkey attributes the roles of security provider and regional subsystem collaborator to itself. It is essential to analyze the clash between Turkey and Saudi Arabia regarding their changing and transforming national roles in the region for a better understanding of how regional developments affect bilateral relations. Saudi Arabia maintains its leadership role perception in the Gulf, even though the sense of solidarity and cooperation was damaged after the Gulf Crisis. The Gulf countries still share many common features and geopolitical interests that would be doubled in a cooperation environment. Saudi Arabia does not seem to give up its "big brother" role in the Gulf in the view of a cooperated Gulf against ongoing regional threats like Iran.

The regional polarization became more apparent in the Gulf crisis. Saudi-led camp's aggressive blockade against Qatar pushed Turkey to protect its ally in the Gulf. Qatar approached Iran at that time to avoid possible threats of the blockade. It could be argued that Gulf Crisis is, to large extent, connected with outside regional developments and relations. Turkish and Saudi relations experienced important challenges after the Gulf Crisis. Kaddorah argues, "Turkey has been observing Saudi Arabia's attempt, since the beginning of 2017, to consolidate its position in the Muslim world by forming new regional arrangements away from Ankara or giving it a lesser role in Saudi-led alliances".²³

Saudi Arabia became a more prominent actor in Trump's era. It has been argued that the murder of Khashoggi in the Saudi Embassy in Istanbul

---

²² Kaddorah, *The Rise of the GCC States and Turkey*, 125.

²³ Kaddorah, *The Rise of the GCC States and Turkey*, 126.

demonstrated the inefficiency of Saudis leadership in the Middle East.²⁴ It also caused more deterioration in Turkey and Saudi relations. However, Turkey was able to instrumentalize the occasion to fix bilateral relations with the Saudis. The Turkish minister of foreign affairs, Çavuşoğlu said, “Saudi Arabia made the case (Khashoggi affair) into a bilateral problem. Actually, this was not a bilateral issue. It was a search for justice for the deceased.” in March 2021, after three troubled years of relations from the murder.²⁵

Turkey, as a trading state and security provider in the region, has considered the Gulf region an important destination for economic and political reasons. This attitude made it necessary to balance bilateral relations. Therefore, Turkey prioritizes diplomacy and soft power instruments if hard power is not inevitable. Turkey and Saudi relations can be considered regarding clashes in regional interests and domination. In that case, the roles and interests may differentiate in the Gulf and the broader Middle East. The main point that causes conflict between both sides is possible regional domination and leadership in the Gulf region. They share common features and policies in the Middle East. However, it has its limits when it comes to the Gulf, which is the sphere of influence for Saudi Arabia.

6. Conclusion

Regional developments and conflicts in the last decades triggered regional competition and leadership rivalry among regional powers in the Middle East. This competition emphasized the importance of national role conceptions while transforming them accordingly with national interests and foreign policy strategies. The paper examined the main turning points in the Middle East by focusing on the domestic dynamics of Turkey and Gulf relations. The first milestone is the invasion of Iraq and its regional and global effects. It created a new order in the region. Turkey has been more involved in the Middle East, assuming new national role conceptions; the bridge role phenomena, regional stability

---

²⁴ Kaddorah, *The Rise of the GCC States and Turkey*,126.

²⁵ Kaddorah, *The Rise of the GCC States and Turkey*,128.

and integrity, security demander, soft power, and zero problems with neighbors. The invasion consolidated the Saudi roles of the loyal partner of the US, regional stabilator, and defender of Sunni identity. The second, Arab Spring, created new challenges and threats for both sides. Turkey pursued an active foreign policy by supporting its potential partners, especially in Egypt. Turkey also transformed its soft power and diplomacy-based foreign policy to hard power instruments in the aftermath of the uprisings; central-pivotal country, independent foreign policy, and security provider. The Arab Spring endangered Saudi's regional design. Saudi Arabia strongly supported monarchies in the region and consolidated its position as a leader of the Gulf, protector of the monarchical model, regional stability, and guarantor of regional order. Turkey and Saudi Arabia's regional rivalry has become more prominent due to the Arab Spring. This rivalry is reflected in the regional polarization between the Saudi-led camp of UAE and Egypt and the Turkish-Qatari alliance.

The last is Gulf Crisis deepened the polarization and bilateral problems in the region. Turkish military presence in the heart of the Gulf is a direct threat to Saudi's regional domination and leadership. However, Turkish policy toward the Gulf is mainly related to economic concerns and the protection of its regional partnerships. Even though Turkey and Saudi Arabia are competing countries for regional leadership, the Gulf region is not such a destination for Turkish aspirations. The paper argues that the transformation of Turkish Saudi relations and regional rivalry is, to large extent, related to the regional developments in the broader Middle East, such as Egypt, Libya, and Syria. Turkish foreign policy still implements soft power instruments if hard power is not inevitable.

Three arguments cause me to argue that Turkish Saudi bilateral relations will stabilize. The first is that the Gulf countries resolve their intra-regional diplomatic relations, so Qatar is no longer under threat in the short run. It will throw out of focus the role of Turkey as a security provider and its employment of hard power tools. The second is the Gulf and Saudi Arabia's huge potential for Turkish trade and business, making good relations necessary for the Turkish side. Turkish businesses have a

number of opportunities in the Gulf that highlight the importance of being a trading state. The third is that by striving to develop better political ties, such as with Egypt, the regional disputes between Saudi Arabia and Turkey appear to be resolved. At the World Cup 2022 opening ceremony in Doha, Turkish President Erdogan and Egyptian President Sisi first had a face-to-face encounter. By pursuing a flexible foreign policy rather than carrying out military operations and hard power instruments, it reveals Turkey still tends to follow the role of a supporter of soft power and diplomacy.

As a result, this paper argues that Turkey's role conceptions of trading state, soft power, regional collaborator, and good relations with neighbors will gain importance in the following years. Turkey and Gulf relations will continue to normalize for the benefit of Turkish export-led growth and regional collaboration strategies.

Bibliography

Altunışık, Meliha. “Turkey’s Relations with Egypt and Saudi Arabia: From Hopes of Cooperation to the Reality of Conflict.” In *Aspiring Powers, Regional Rivals: Turkey, Egypt, Saudi Arabia, and the New Middle East*, edited by Gonul Tol and David Dumke, 17–39. The Middle East Institute and The University of Central Florida, 2020.

Cavusoglu, Esra. “From Rise to Crisis: The Qatari Leadership.” *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 7, no. 1 (June 30, 2020): 81–110.

Cerioli, Luíza Gimenez. “Saudi Arabia’s National Roles Conceptions after the Arab Uprisings.” In *The Arab Gulf States and the West: Perceptions and Realities – Opportunities and Perils*, edited by Dania Koleilat Khatib and Maziad, Marwa, 1st edition., 181–202. London ; New York, NY: Routledge, 2018.

Davutoglu, Ahmet. *Stratejik Derinlik*. Küre Yayinlari, 2009.

Holsti, K. J. “National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy.” *International Studies Quarterly* 14, no. 3 (September 1, 1970): 233–309.

Kaddorah, Emad Y. *The Rise of the GCC States and Turkey: Convergent and Divergent Regional Agendas*. Cambridge Scholars Publisher, 2021.

Kirişçi, Kemal. “The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State.” *New Perspectives on Turkey* 40 (ed 2009): 29–56.

Nafi, Basheer M. “The Arabs and Modern Turkey: A Century of Changing Perceptions.” *Insight Turkey* 11, no. 1 (2009): 63–82.

Oğuzlu, Tarik. “Middle Easternization of Turkey’s Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?” *Turkish Studies* 9, no. 1 (March 1, 2008): 3–20.

Özdamar, Özgür, B.Toygar Halistoprak, and İ. Erkam Sula. “From Good ‘Neighbor to Model’: Turkey’s Changing Roles in the Middle East in the Aftermath of Die Arab Spring.” *Uluslararası İlişkiler / International Relations* 11, no. 42 (2014): 93–113.

Tol, Gonul. *Aspiring Powers, Regional Rivals: Turkey, Egypt, Saudi Arabia, and the New Middle East*. Edited by David Dumke. The Middle East Institute and The University of Central Florida, 2020.

Yıldırım, Bilal. “Türk Dış Politikasında Yeni Tarz-ı Siyaset: Ortadoğu’da Çok Boyutlu Politikadan Asabiye Politikasına.” Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi 1, no. 1 (June 1, 2014): 57–79.

II. Meşrutiyetin İlanının Cebel-i Lübnan’da Yansımaları ve Seçim Tartışmaları

Aziz Kılıç* & Özer Özbozdağlı**

Öz

1908 Temmuz’unda Meşrutiyetin yeniden ilanı ile Cebel-i Lübnan’da bulunan nerdeyse tüm mezheplerdeki liberal hizipler yeni anayasal rejimi destekleme eğilimindeydiler. Bu eğilimin amacı Cebel-i Lübnan’da büyük ölçüde ihtiyaç duyulan idari reformları gerçekleştirmektir. Fakat bir süre sonra Meclis-i Mebûsan’a temsilci göndermenin Cebel-i Lübnan’ın imtiyazlı statüsüne zarar vereceği endişesi ortaya çıkmıştır. Meclis-i Mebûsan’a temsilci gönderip göndermeme meselesi Cebel-i Lübnan halkının bölünmesine yol açmıştır. Osmanlı hükümeti ise Meclis-i Mebûsan seçimlerinin Cebel-i Lübnan’da da yapılması için birtakım tedbirler alarak bölge halkını seçime katılmaya ikna etmeye çalışmıştır. Seçimler sadece Dürzilerin çoğunlukta olduğu Şuf kazasında kabul görmüştür. Hristiyanların çoğunlukta olduğu bölgelerde ise seçimler kabul görmemiştir. Bu çalışmada II. Meşrutiyet’in ilanının Cebel-i Lübnan’daki yansımaları ve Osmanlı Devleti’nin 1908 Meclis-i Mebûsan seçimlerini bölgede yaptırma girişimleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cebel-i Lübnan, 1908 seçimleri, Meclis-i Mebûsan, II. Meşrutiyet.

* Dr. Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, <https://orcid.org/0000-0001-8064-2772>, aziz.kilic@inonu.edu.tr.

** Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, <https://orcid.org/0000-0003-3486-7270>, oozbozdogli@gmail.com.

Reflections of the Declaration of the Constitutional Monarchy in Mount Lebanon and Election Debates

Aziz Kılıç* & Özer Özbozdağlı**

Abstract

With the declaration of the constitutional monarchy in July 1908, liberal factions of almost all sects in Mount Lebanon tended to support the new constitutional regime. The purpose of this tendency was to carry out the much-needed administrative reforms in Mount Lebanon. However, after a while, the concern emerged that sending a representative to the Ottoman Parliament would harm the privileged status of Mount Lebanon. Whether or not to send a representative to the Ottoman Parliament led to the division of the people of Mount Lebanon. The Ottoman government, on the other hand, tried to persuade the people of the region to participate in the elections by taking specific measures so that the parliamentary elections would be held in Mount Lebanon as well. The elections were accepted only in the Shuf district, where the Druze were in the majority. On the other hand, in the areas where Christians were in the majority, the elections were not accepted. In this study, the reflections on the declaration of the constitutional monarchy in Mount Lebanon and the efforts of the Ottoman Empire to hold the 1908 parliamentary elections in the region are discussed.

Keywords: Mount Lebanon, the General Elections of 1908, the Ottoman Parliament, Constitutional Monarchy.

** Assoc. Prof., Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Science and Literature, Department of History, <https://orcid.org/0000-0003-3486-7270>, oozbozdagli@gmail.com.

Copyright © 2022 by the Authors. This is an open access paper distributed under the terms of conditions of the Creative Commons Attribution International License CC BY-NC 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>)

1. Giriş

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Osmanlı egemenliğine giren Lübnan'ın siyasal ve toplumsal yapısı farklı din ve mezheplere göre şekil almış durumdaydı. Hıristiyanlık dinine mensup ve Katoliklik mezhebini benimsemiş Marunîler nüfus bakımından bölgedeki en kalabalık topluluktur. Bölgedeki diğer Hıristiyan mezhepler ise sırasıyla Rum-Ortodoks, Rum-Katolik ve Ermenilerdi. Lübnan bölgesindeki Müslümanlar içerisinde ise kendilerine özgü gelenek ve ibadet şekilleri olan Dürziler en kalabalık topluluktur. Bunların dışında Sünni ve Şii Müslüman topluluklar mevcuttu. Hıristiyan Marunîler ve Müslümanlar içerisinde ise Dürziler bölgede söz sahibiydiler.¹

Farklı din ve mezheplere mensup topluluklar arasındaki ve aynı zamanda bu toplulukların kendi içerisindeki güç ve nüfuz mücadeleleri, tarih boyunca Lübnan'ın siyasi ve askeri bakımdan çalkantılı bir bölge olmasına neden olmuştur. Özellikle XIX. yüzyılın ortalarına doğru Dürziler ile Maruniler arasında meydana gelen iç savaş niteliğindeki silahlı çatışmalar nedeniyle Lübnan'ın idaresi Osmanlı açısından önemli bir sorun haline gelmiştir. Lübnan'da mezhepsel gerilim 1838-1845 yılları arası dönemde Maruni-Dürzi ve 1860'ta Müslüman-Maruni çatışmalarına yol açmıştır. Olaylar Avrupalı devletlerin duruma müdahalesi ve 1861 yılında Cebel-i Lübnan'a özerklik verilmesiyle sonuçlanmıştır. Bundan sonra özerklik, Cebel-i Lübnan'ın merkezle ilişkilerini belirleyen temel faktör haline gelmiştir.

1861'deki düzenlemeyle kazanılan özerk statünün korunması Cebel-i Lübnanlılar için öncelikli konu olmuştur. Örneğin Cebel-i Lübnanlılar özerkliğe zarar verebileceğini öne sürerek I. Meşrutiyet Dönemi'nde Meclis-i Mebûsan'a temsilci göndermemiştir. Lübnanlıların bu tutumu II. Meşrutiyet döneminde de devam etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Osmanlı hükümetinin Cebel-i Lübnan'da Kanun-i Esasi'yi

---

¹ İrfan C. Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989), 1; William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 251; Ayşe Selcan Özdemirci, "Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a Etkileri (2011-2016)", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 3, no. 2, (2016): 79-80.

uygulama ve 1908 seçimlerini bölgede yaptırıp Cebel-i Lübnan'ın Meclis-i Mebûsan'da temsil edilmesini sağlama çabaları sonuç vermemiştir. Özellikle meclise temsilci gönderme meselesi hem Cebel-i Lübnanlılar hem de Osmanlı hükümeti nezdinde önemli tartışmalara yol açmıştır.

Bu çalışmada II. Meşrutiyet'in ilanının Cebel-i Lübnan'ın iç siyasetine yansımaları, bölgede Kanun-i Esasi'nin uygulanıp uygulanmayacağı ve Cebel-i Lübnan'ın Osmanlı Meclis-i Mebûsan'ında temsili meseleleriyle ilgili meydana gelen gelişmeler ele alınmıştır. Çalışma iki temel bölüm üzerine inşa edilmiştir. Öncelikle Cebel-i Lübnan'ın özerk olma sürecine değinilmiştir. Ardından çalışmanın temel amacı olan Osmanlı hükümetinin ve İttihatçıların Cebel-i Lübnan'da 1908 Meclis-i Mebûsan seçimlerinin yapılması yönündeki girişimleri ve bununla ilgili tartışmalar incelenmiştir. Çalışmanın temel tezi, seçimlerin yapılıp yapılmayacağı ile ilgili tartışmaların ve gelişen olayların İttihatçıların Lübnan'daki cemaatlerle olan ilişkilerini de belirlediği üzerine oturmaktadır. Bütün bu tartışmalar sonunda İttihatçıların bölgede Marunileri bir kenara bırakarak Dürzilerle yakın ilişki içerisine girdiği iddia edilecektir. Bunun ortaya çıkarılması İttihat ve Terakki Cemiyetinin (İTC) bölgeyle olan ilişkilerinin daha iyi anlaşılıp analiz edilmesine katkıda bulunacaktır.

2. Cebel-i Lübnan'da Özerk Yönetim Şeklinin Kurumsallaşması

Osmanlı hakimiyetine girdiği tarihten 1842 yılına kadarki dönemde Lübnan'ın iç idaresi emir olarak adlandırılan güçlü feodal beylere bırakılmıştı.² Atanan emirler bölgedeki Osmanlı valisine bağlı olmakla birlikte resmi olarak adı konmamış bir özerklikle hareket ederek Lübnan'ı uzun süre yönetmişlerdir.³ Yerel düzeyde bağımsız hareket eden emirler vergi koymuş ve toplamış, kendilerine tabi olanlar üzerinde mutlak yetkilerini kullanmış ve hatta zaman zaman yabancı devletlerle

---

² Philip K. Hitti, *Lebanon in History, From the Earliest Times to the Present* (Londra: Macmillan, 1957), 357-358.

³ Haluk Ülman, "1840-1845 Arasında Suriye ve Lübnan'ın Durumu ve Milletlerarası Politika", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 18, no. 3, (1963): 245.

anlaşmalar bile imzalamışlardır.⁴ Emirler döneminde Dürzi Maan ve Şihab aileleri Lübnan'ın yönetiminde önemli rol oynamıştır.⁵ XVII. Yüzyılın sonuna kadar Maan ailesi Lübnan'ı yönetirken bu tarihten sonra yönetim Şihab ailesine geçmiş ve bu aile de yaklaşık olarak XIX. yüzyılın ortalarına kadar yönetimde kalmıştır.⁶

Lübnan'ın yönetimi açısından emirler döneminin önemli gelişmelerinden biri XVIII. yüzyılda din değiştirerek Hıristiyanlığı benimseyen ileri gelen Dürzi ailelerinin arasında Şihab ailesinin de bulunmasıydı. Bu durum yönetimdeki geleneksel Dürzi üstünlüğünün zayıflamasında ve Hıristiyanların ise giderek Lübnan'ın yönetiminde nüfuz sahibi olmalarında önemli rol oynamıştır.⁷ Özellikle 1788 yılında II. Beşir unvanıyla Lübnan emirliğine atanan ve 1840 yılına kadar bu görevde kalan Hıristiyan Beşir Şihab'ın emirliğe getirilmesiyle ülkedeki Hıristiyanların konumu daha da güçlenmiştir.⁸ II. Beşir 52 yıllık iktidarı boyunca Lübnan'ı yöneten en iyi emir olarak ün kazanmıştı. Lübnan'daki çeşitli unsurlar arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için mücadele etmişti.⁹ Ancak Suriye ve Lübnan'ın Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın işgaline uğraması Lübnan'daki siyasi ve ekonomik dengeleri de geri dönülemez şekilde etkilemişti.¹⁰ 1832-1840 yılları arasında Mısır'ın işgali altında kalan Lübnan'da II. Beşir'in Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'yı desteklemesi ve aynı zamanda otoritesini arttırmak için ileri gelen Dürzi ailelerinin topraklarına ve mallarına el koyması, Dürzi ileri gelenleri sürgüne yollaması¹¹ ve yine bu dönemde İbrahim Paşa'nın bölgede oluşmuş dengeleri ve uygulamaları göz ardı ederek izlediği politikalar, Maruniler ile Dürziler arasında geçmişten gelen

⁴ Philip K. Hitti, *A Short History of Lebanon* (Londra: Macmillian, 1965), 144.

⁵ M.C. Şehabeddin Tekindağ, "Dürzi Tarihine Dair Notlar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 7, no. 10, (1954): 156.

⁶ Hitti, *Lebanon in History*, 371.

⁷ M.C. Şehabeddin Tekindağ, "XVIII. ve XIX. Asırlarda Cebel Lübnan, Şihab-Oğulları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 9, no. 13, (1958): 156.

⁸ Acar, *Lübnan Bunalımı*, 8-9.

⁹ Ülman, "1840-1845 Arasında Suriye", 245-246.

¹⁰ Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, c. 2, çev. Mehmet Harmancı (İstanbul: E Yayınları, 2017), 172.

¹¹ A.g.e., 246.

anlaşmazlıkların düşmanlığa dönüşmesine etkide bulunmuştur.¹²

Osmanlı, İngiltere ve Avusturya'nın da desteğiyle Lübnan'daki Mısır işgaline son verdi ve hakimiyetini yeniden kurdu. Ancak Avrupa'dan gelen bu destek ilerleyen süreçte Avrupalı devletlerin Lübnan'daki nüfuzlarının artmasına da yol açmıştır. Lübnan'da Mısır işgalinin sona ermesi II. Beşir'in iktidarının sonunu da getirmiştir. Bâbîâlî II. Beşir'i görevden almış ve yerine 3 Eylül 1840'ta yine Şihab ailesinden III. Beşir Şihab'ı Lübnan Emirliğine atamıştır.¹³ Ancak alınan bu önlem Lübnan'da huzur ve güvenliği sağlayamamıştır. Dürziler Şihab ailesinden olan yeni emiri kabul etmemişlerdir. Maruniler ise emirliğin Şihab ailesinde kalmasını savunmakla birlikte III. Beşir'in emirliğinden pek hoşnut değillerdi. Dolayısıyla toplumsal desteği zayıf olan III. Beşir Lübnan'da otoritesini kabul ettirememiştir. Bu sırada Maruniler ile Dürziler arasındaki rekabetten dolayı bölgedeki siyasi huzursuzluk da hız kesmeden devam etmiş ve silahlı çatışmaya dönüşmüş durumdaydı. Bu çatışmalar, bölgedeki iç gelişmelere yön verecek kadar nüfuz sağlamış Fransa ve İngiltere başta olmak üzere Avrupalı devletlerin fiili müdahalesine de zemin hazırlamıştı.¹⁴ Fransa Katolik Maruniler üzerinde nüfuz sahibiyken İngiltere ise Hint yolu üzerinde bulunan Suriye'nin yabancı bir devletin eline geçmesini engellemeye ve Fransa'ya karşı bir denge unsuru olarak Dürzileri yanına çekmeye çalışmaktaydı. Çarlık Rusya'sı ise Ortodoksların savunuculuğu aracılığı ile bölgede bulunan bir diğer aktördü.¹⁵ Bu ülkeler Beyrut'taki konsoloslukları aracılığıyla bölgedeki çıkarları doğrultusunda Lübnan'ın içişlerine müdahale edebilmekteydiler. Avrupalı devletlerin kışkırtmaları sonucunda huzursuzluk daha da artmaktaydı.¹⁶

Bâbîâlî herhangi bir yabancı müdahalesine fırsat vermeden Lübnan'daki

¹² Şinasi Altundağ, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'de Hâkimiyeti Esnasında Tatbik Ettiği İdare Tarzı", *Bellekten* 8, no. 30, 231-243; Ş. Tufan Buzpınar, "Lübnan, Osmanlı Dönemi", *TDV. İA*, 27, (Ankara: 2003), 250.

¹³ Acar, *Lübnan Bunalımı*, 12.

¹⁴ M. Tayyip Gökbilgin, "1840'tan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler", *Bellekten* X, no. 40, (1946): 649.

¹⁵ John P. Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon 1861-1914* (Londra: Ithaca Press, 1977), 3; Ülman, "1840-1845 Arasında Suriye", 251.

¹⁶ Gökbilgin, "1840'tan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan", 649.

sorunu çözmek amacıyla acil tedbirler almaya çalıştı. Bu amaçla Serasker Mustafa Nuri Paşa geniş yetkilerle bölgeye gönderildi. Mustafa Paşa bölgedeki huzursuzluğu ortadan kaldırmaya yönelik kalıcı tedbirler almak için tüm taraflarla görüşerek bir durum tespiti yaptı.¹⁷ Sonunda Mustafa Paşa Lübnan'ın ileri gelenlerini Ocak 1842'de Beyrut'a toplantıya çağırarak ülkedeki Şihab Emirliğine son verildiğini bildirdi.¹⁸ III. Beşir'in yerine ise Mustafa Paşa'nın yardımcılarında Mirliya (Macar) Ömer Paşa¹⁹ tayin edildi.²⁰ Bu atamanın gerekçesi son gelişmelerle birlikte Lübnan'da artık özerk yönetim şeklinin sürdürülmesinin mümkün olmadığıydı.²¹ Bu gelişmelerle birlikte Lübnan'da Şihab ailesinin yönetimi sona ererken geleneksel yerel yönetim şekli emirlik sistemine de son verilmiştir.²²

Serasker Mustafa Paşa'nın Lübnan dışından ve aynı zamanda bir Osmanlı memurunu emirliğe getirmesi, Lübnan'ın yönetimiyle ilgili aralarında görüş ayrılığı olsa da Avrupalı devletlerin pek hoşuna gitmedi. Yönetimdeki bu değişiklik hem Lübnan'ın özerk durumunun sonu hem de doğrudan merkeze bağlanması için ilk adım sayılabilir. Çünkü Bâbiâli'nin amacı Mısır'ın işgali sona erince uluslararası bir çekişme alanına dönüşmüş olan Lübnan'ı doğrudan merkeze bağlamaktı.²³ Ömer Paşa'nın emirliğine en güçlü itiraz haliyle bölge üzerinde emperyal hedefleri olan Fransa'dan gelmiştir. Fransa II. Beşir'in Lübnan emirliğine dönmesinde ısrar ederken İngiltere ve Avusturya da Ömer Paşa'nın atanmasında pek hoşnut olmamışlardır.²⁴ Sonuç itibarıyla Avrupalı devletlerin itirazıyla karşılaşan Lübnan'ın yeni yönetim biçimi Bâbiâli'nin tüm çabalarına rağmen uzun ömürlü olmadı. Avrupalı

¹⁷ A.g.e., 648-650.

¹⁸ Acar, *Lübnan Bunalımı*, 13.

¹⁹ Asıl adı Michael Lattas'tır ve devrinde Macar (Frenk) Ömer Paşa olarak da anılmıştır. 1827'de Avusturya'da Harp Okulu öğrencisiyken Osmanlı Devleti'ne sığınmış ve İslâmiyet'i benimsemiştir. Daha sonra Osmanlı ordusunda görev almıştır. Bkz. Abdullah Saydam, "Ömer Lütfi Paşa (1806-1871)", *TDV. İA*. 37, (İstanbul: 2007), 74-76.

²⁰ Acar, *Lübnan Bunalımı*, 13.

²¹ Hitti, *A Short History of Lebanon*, 193.

²² Buzpınar, "Lübnan", 250-251.

²³ Ülman, "1840-1845 Arasında Suriye", 266.

²⁴ A.g.e., 256-257; Acar, *Lübnan Bunalımı*, 14.

devletlerle çeşitli görüşmelerden sonra Lübnan için “çifte kaymakamlık” düzeni olarak adlandırılan bir yönetim şekli benimsendi. Buna göre Cebel-i Lübnan iki idari bölgeye ayrılacak, kuzeydeki Maruni bölgeye Maruni bir kaymakam, güneyde ise Dürzi bir kaymakam idareden sorumlu olacaktı. Kaymakamlar yerli kişilerden seçilecek ve her iki kaymakam da Beyrut’ta ikamet eden Sayda valisine bağlı olacaklardı.²⁵ Ocak 1843’te yapılan atamalarla Haydar Ebü’l-Lam Hıristiyanların, Ahmet Arslan Dürzi bölgesinin kaymakamlığına getirildiler.²⁶ Böylece Cebel-i Lübnan’da çifte kaymakamlık olarak adlandırılan dönem (1843-1860) başlamış oldu. Yeni yönetim şekli Osmanlı Devleti açısından Lübnan’ın doğrudan merkeze bağlanması politikasına aykırı olsa da en azından emirlik sistemiyle karşılaştırıldığında ileri bir hamle gibi değerlendirilebilir.²⁷

Yeni sistemle birlikte Lübnan’da huzursuz bir barış dönemi başlar gibi oldu. Çifte kaymakamlık sisteminin karşılaştığı önemli sorunlardan biri Hristiyan, Dürzi ve Müslümanların karışık bir şekilde yaşadığı köylerin durumuydu.²⁸ Her iki kaymakamlık bölgesinde dini açıdan karma nüfuslu yerleşim yerleri vardı. Marunî kaymakamın idari bölgesinde yaşayan Dürziler Marunî bir kaymakamın yönetimi altına girmek istemiyorlardı. Aynı durum Marunîler için de geçerliydi.²⁹ Yeni yönetim şekliyle ilgili ortaya çıkan gerginlikler bir süre sonra silahlı çatışmaya dönüşerek 1845 yılında doruğuna ulaştı. Olayların yeniden başlaması üzerine 1845 sonbaharında Hariciye vekili Şekib Efendi, Lübnan yönetiminde gerekli görülecek değişiklik ve yenilikleri yapmak üzere bölgeye gönderildi. Şekib Efendi’nin yaptığı çeşitli düzenlemelerle çifte kaymakamlık sistemi daha sağlam temellere oturtulmaya çalışıldıysa da Lübnan’da kalıcı bir barış sağlanamadı.³⁰

---

²⁵ A.g.e., 258; Acar, *Lübnan Bunalımı*, 14.

²⁶ Buzpınar, “Lübnan”, 250

²⁷ Ülman, “1840-1845 Arasında Suriye”, 258.

²⁸ Buzpınar, “Lübnan”, 250.

²⁹ İrşat Sarılioğlu, “Doğu Akdeniz’de Tanzimat: Lübnan’da Çift Kaymakamlık Sisteminin Tesis Edilmesi ve 19. Yüzyıl Güç Dengesi”, *Amme İdaresi Dergisi* 52, no. 2, (Haziran 2019): 25-48; Ülman, “1840-1845 Arasında Suriye”, 260-61.

³⁰ Ülman, “1840-1845 Arasında Suriye”, 263-265.

Çifte kaymakamlık sistemiyle yönetilen Lübnan'da karışık nüfuslu bölgelerdeki sosyal, ekonomik ve siyasi gerilimler 1840'larda ve 1850'lerde aralıklı olarak mezhep çatışmalarına dönüşerek devam etti ve bu çatışmalar 1860 baharının sonlarında daha ciddi nitelikteki çatışmalarla aniden şiddetlendi.³¹ Dürziler ile Hıristiyanlar arasındaki bu çatışmaları önlemede bölgedeki Osmanlı birlikleri yetersiz kaldı. Lübnan'da Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki olaylar Şam'a da sıçradı. Bölgede krizin boyutları büyüyünce Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerin fiili müdahalesini önlemek için olağanüstü yetkilerle Hariciye Nazırı Fuad Paşa'yı bölgeye gönderdi. Fuad Paşa çeşitli sert önlemler aldı. Şam ve Lübnan'da çıkan olaylarla ilgili Şam valisi dahil sorumlu gördüğü birçok kişiyi cezalandırdı. Ancak Fuad Paşa'nın bu tedbirleri Fransa'nın Marunîleri ve diğer Hıristiyanları Dürzilere karşı korumak için Beyrut'a asker çıkarmasına engel olamadı.

Ekim 1860'ta, Fuad Paşa'nın başkanlığında durumu görüşmek üzere İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya temsilcilerinin bulunduğu bir komisyon oluşturuldu. Komisyon aylarca süren görüşmelerden sonra Cebel-i Lübnan'ın ayrı bir yönetim birimi olarak ele alınarak meselelerin de buna göre çözüme kavuşturulması ilkesi üzerinde anlaştı. Aynı zamanda Beyrut'un Cebel-i Lübnan'ın sınırları dışında kalması üzerinde de anlaşmaya varıldı. Böylece Mayıs 1861'de Lübnan'ın yeni yönetim şekliyle ilgili bir taslak metin üzerinde uzlaşıldı. Bu metin adı geçen ülkelerin İstanbul'daki büyükelçileri ve Sadrazam Ali Paşa'nın bulunduğu üst kurula sunuldu. Nihayet Lübnan'ın yeni yönetim şeklini belirleyen uluslararası protokol 9 Haziran 1861'de imzalandı ve yürürlüğe konuldu.³²

Cebel-i Lübnan'ın yönetimini yeniden düzenleyen bu protokole göre Cebel-i Lübnan, Bâbiâli'nin atayacağı ve mutasarrıf adı verilen Hıristiyan-Katolik bir Osmanlı vatandaşı tarafından yönetilecekti. Mutasarrıf Lübnan dışından biri olacak ve doğrudan Bâbiâli'ye karşı

---

³¹ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 29; Olcay Özkaya Duman, "Bir Orta - Doğu Buhranı Cebel-i Lübnan Olayları (1860-61)", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3, no. 5, (2006).

³² Buzpinar, "Lübnan", 251.

sorumlu olacaktı. Mutasarrıfın atanmasında protokolü imzalayan devletlerin de onayı alınacaktı. Mutasarrıfa yardımcı olmak üzere 12 üyeden oluşan bir idare Meclisi oluşturulacaktı. Din esasına dayalı olarak belirlenecek İdare Meclisinin üye dağılımı ise 4 Maruni, 3 Dürzi, 2 Grek Ortodoks, 1 Grek Katolik, 1 Sünni ve 1 Şii şeklinde olacaktı. Yine protokole göre Cebel-i Lübnan idari bakımdan 7 kazaya ve bunların altında nahiye ve köylere ayrılacak ve kazaların kaymakamları mutasarrıf tarafından atanacaktı. Asayiş ve güvenliği sağlamak üzere mutasarrıfa bağlı bir jandarma teşkilatı oluşturulacaktı. Ayrıca Lübnan'da toplanacak vergiler ile öncelikle mutasarrıflığın yönetim ve diğer harcamaları karşılanacak artan miktar ise merkezi hazineye intikal edecekti. Bütçenin açık vermesi durumunda bu açık merkezi hazine tarafından finanse edilecekti.³³

Yeni düzenlemeyle birlikte 1861 yılında ilk mutasarrıf olarak İstanbul Ermeni Katoliklerinden Davit Efendi atanmıştır. Ayrıca ilk mutasarrıf için üç yıllık bir görev süresi belirlenmiş ve bu sürenin sonunda protokolü imzalayan ülkelerin temsilcileri, meseleleri gözden geçirmek üzere Osmanlı hariciye nazırı ile tekrar bir araya gelmişlerdir. 1864'te yapılan bu toplantıda, son üç yıllık tecrübenin ışığında mutasarrıflık yönetimini yenileme önerileri üzerine uzun müzakereler, bir dizi önemli değişiklikler ele alınmış ve Cebel-i Lübnan nizamnamesine 6 Eylül 1864 tarihinde imzalanan başka bir uluslararası protokol ile nihai şekli verilmiştir. Nizamnamenin bu gözden geçirilmiş versiyonu, Cebel-i Lübnan'ın yönetim şekli için temel belge olarak kalmıştır.³⁴

Yeni düzenlemeyle Cebel-i Lübnan'a müstakil mutasarrıflık statüsü verilmiş ve bu özerk statü 11 Temmuz 1915'te Osmanlı Devleti tarafından tek taraflı olarak feshedilmesine kadar sürmüştür.³⁵ Bu yeni dönem Cebel-i Lübnan'ın siyasi olarak en istikrarlı dönemlerinden birini teşkil etmiştir. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası

---

³³ Cenk Reyhan, "Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi", *Memleket Siyaset Yönetim* (2006): 171-181; Acar, *Lübnan Bunalımı*, 18; Buzpınar, "Lübnan", 251.

³⁴ Engin Deniz Akarlı, *The Long Peace: Ottoman Lebanon, 1861-1920* (Berkeley: University of California Press, 1993), 33-34.

³⁵ Aziz Kılıç, "Adanalı Bir İttihatçı: Ali Münif Yeğena (1874-1951) ve Siyasi Yaşamı", *History Studies* 12, no. 4, (Ağustos 2020): 2010-2011.

olmasına rağmen Cebel-i Lübnan İstanbul'dan oldukça bağımsız bir anlayışla hareket etmiştir. I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemlerinde özerk statüsünü gerekçe göstererek meclise temsilci göndermemiştir.³⁶

3. II. Meşrutiyetin İlanının Cebel-i Lübnan'da Yansımaları ve 1908 Meclis-i Mebûsan Seçimleriyle İlgili Tartışmalar

Meşrutiyetin yeniden ilanını sağlayan İTC'nin amacı meşrutiyet idaresini tesis ederek Osmanlı birliğini sağlamaktı. Bunun için Osmanlılık bilincinin yerleştirilmesi gerekmekteydi.³⁷ İTC, Osmanlı unsurları arasındaki farklılıkları kaldırıp bir üst kimlik olarak Osmanlı kimliği inşa ederek modernleşme adımlarıyla da modern bir devlet yaratmayı planlıyordu. İttihatçıların siyasal projeleri, dinsel ayrıma dayalı olmayan ve anayasal eşitlik öneriyordu. Bu kimlik siyaseti imparatorluğu bir arada tutmaya yarayacak oportünist bir kimlik siyasetiydi.³⁸ İttihatçıların hedefi Osmanlılık temelinde merkezi ve güçlü devlet yapılanmasıydı. Bu siyasetin en önemli araçları anayasa ve merkezileşmiş iktidardı. Merkezileştirme politikasının en önemli argümanı hukuki eşitlik ve imparatorluğun her tarafında tek tip hukuk sisteminin uygulanmasıydı.³⁹ İTC'nin Arap vilayetlerine karşı politikası, rejimin siyasal güvenliği ve merkezileşmiş bir idari denetim çerçevesinde belirlendi.⁴⁰ Bu çerçevede İttihatçılar, vilayetlerde imtiyazlı yönetim anlayışına karşıydılar. Bu nedenle meşruti sistemin yerleşmesi için Cebel-i Lübnan gibi imtiyazlı bölgelerde de seçim girişimlerinde bulunuldu.

³⁶ Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar*, çev. Türkan Yöney (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019), 31.

³⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler I*, (İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988): 370.

³⁸ Suavi Aydın ve Ömer Türkoğlu, "İttihad ve Terakki Programının ve Eyleminin Radikal Dönüşümü: 1908 Öncesi ve Sonrası", içinde II. *Meşrutiyeti Yeniden Düşünmek*, der. Ferdan Ergut (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009), 261; Cem Emrence, *Osmanlı Ortadoğu'sunu Yeniden Düşünmek*, çev. Gül Çağalı Güven (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 99.

³⁹ Özer Özbozdağlı, "İttihat-Terakki ve Makedonya Sorunu 1908-1912" (Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2016), 77.

⁴⁰ Cleveland, *Modern Ortadoğu*, 157.

Meclis-i Mebûsan'ı yeniden toplantıya çağırın ve aynı zamanda II. Meşrutiyet Dönemi'ni de başlatan 23 Temmuz 1908 tarihli irade-i seniyye ile Osmanlı İmparatorluğunda seçim süreci başlamıştı.⁴¹ Hükümet, 24 Temmuz'da yaptığı bir açıklamayla otuz yılı aşkın süredir "tatilde" olan parlamentonun yeniden toplanması için seçimlerin biran önce yapılacağını duyurdu.⁴² Seçim mevzuatında yapılan düzenlemeler sonucunda 2 Ağustos 1908 tarihinde Padişah tarafından da onaylanarak yürürlüğe giren 83 maddelik İntihab-ı Meb'usan Kanun-i Muvakkatı⁴³ 1908 seçimlerinin yasal dayanağını oluşturdu. Seçim yasasının ve diğer ilgili talimatların 3 Ağustos 1908'de sancaklara dağıtılmasıyla birlikte seçim süreci başlamıştır.⁴⁴

Meşrutiyetin yeniden ilanı diğer Osmanlı vilayetlerinde olduğu gibi başlangıçta Cebel-i Lübnan'da da coşkuyla karşılandı.⁴⁵ Ancak bu coşku kısa süre içerisinde yerini siyasi gerilimlere bırakarak merkezi yönetimin siyasi yapısında meydana gelen değişiklik karşısında özerk yapısıyla Cebel-i Lübnan'ın tutumunun ne olacağı sorusuna bıraktı. Diğer taraftan Osmanlı hükümeti ve İttihatçılar, Cebel-i Lübnan'da seçimlerin yapılmasını ve bölgenin Meclis-i Mebûsan'da temsil edilmesi yönünde politika izliyordu. Bölgenin doğrudan merkezi yönetime bağlanması için daha önce gösterilen çabalar sonuç vermemişti. Ancak meşrutiyetin yeniden ilanı ile birlikte toplanacak olan Meclis-i Mebûsan'da Cebel-i Lübnan'ın temsil edilmesi Osmanlı Devleti'nin bölgedeki egemenliğinin bir göstergesi niteliğindedir. Osmanlı'nın bu politikası çerçevesinde ittifak ve iş birliği kurabileceği en olası topluluklar Dürziler ve diğer Müslüman gruplardı. Bu iş birliğinde Dürzi Arslan ailesi ön plana çıkmaktaydı. Özellikle İmparatorluğun bütünlüğünü savunan ve buna derinden inanan Emir Şekip Arslan, Cebel-i Lübnan'ın Meclis-i

---

⁴¹ Fevzi Demir, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914* (İstanbul: İmge Kitabevi, 2007), 49.

⁴² Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, çev. Ayda Erbal (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 279.

⁴³ Bu seçim yasası 1877-78'de toplanan Meclis-i Mebusan tarafından hazırlanmış fakat yasalaşmamıştı. Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1982), 134-151.

⁴⁴ Demir, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi*, 50-61.

⁴⁵ Hitti, *Lebanon in History*, 481.

Mebûsan'da temsil edilmesini savunan önde gelen isimlerdendi.⁴⁶

Osmanlı hükümeti Meclis-i Mebûsan seçimleri için hazırlıkların tamamlanması ve seçimlerin yapılması talimatını tüm sancaklara verdiğinde Cebel-i Lübnan yerel hükümetinin kararı başlangıçta seçimlerin yapılmaması yönündeydi. Mutasarrıf Yusuf Paşa Dahiliye Nezaretine, Cebel-i Lübnan'ın yönetim şekli dolayısıyla Meclis-i Mebûsan için mebus seçiminden vazgeçildiğini ve daha önce de Cebelden mebus seçilmediğini 1 Ağustos 1908'de bildirmiştir.⁴⁷ Burada Yusuf Paşa'nın temel gerekçesi ise Mart 1877'de toplanan ilk Osmanlı Meclis-i Mebûsan'ına Cebel-i Lübnan'ın özerk statüsünden dolayı mebus göndermemesiydi.⁴⁸ Yusuf Paşa'nın seçimlerin yapılmaması yönündeki tutumu Beyrut Valisi Nazım Paşa tarafından da ifade edilmekteydi. Nazım Paşa'nın bildirdiğine göre, Yusuf Paşa Kanun-i Esasi'nin Cebel-i Lübnan'da uygulanması konusunda bazı patrik ve papazların ve diğer çeşitli kesimlerin telkinleriyle meşrutiyet taraftarlarına destek vermemekteydi. Kanun-i Esasi taraftarları anayasanın Cebel-i Lübnan'da da uygulanmasını talep etmek için mutasarrıflığa bir heyet göndermiş, Yusuf Paşa'nın anayasanın uygulanması için elinden geleni yapacağını belirtmesi üzerine heyet dağılmıştır.⁴⁹

Yusuf Paşa seçimlerin yapılmaması yönündeki kararından bir süre sonra vazgeçmiştir. Bu karar değişikliğinde Cebel-i Lübnan'daki meşrutiyet taraftarları, Beyrut valisi ve yerel örgütleri aracılığıyla İTC'nin çabaları ve merkezi yönetimin talimatlarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Yusuf Paşa önceki kararın aksine Cebel-i Lübnan'ın özerk statüsünün korunması koşuluyla seçimlerin yapılabileceğini Dâhiliye Nezaretine bildirdi. Söz konusu kararda, Cebel-i Lübnan'a verilmiş olan imtiyazların baki kalacağına ve Meclis-i Mebûsan'da alınacak kararlardan bu imtiyazlara aykırı olanların Cebel-i Lübnan'da uygulanmamasına dair verilecek bir teminat şartıyla seçimlerin yapılabileceği ifade

⁴⁶ Emrence, *Osmanlı Ortadoğu'sunu*, 101-102.

⁴⁷ BOA. DH. ŞFR. 403/123, 19 Temmuz 1324.

⁴⁸ Kayalı, *Jön Türkler*, 31.

⁴⁹ BOA. ŞD. 2306/5, 1 Ağustos 1324.

edilmektedir.⁵⁰ Yerel hükümetin aldığı bu karar Cebel-i Lübnan'daki seçim yanlısı liberal grupların da savunduğu görüştü.

Bu sırada Osmanlı hükümeti imtiyazlı yönetim şeklinden dolayı Cebel-i Lübnan'da Meclis-i Mebûsan seçimlerinin yapılıp yapılamayacağıyla ilgili Bab-ı Ali Hukuk Dairesinin mütalaasını istemiştir. Hukuk Dairesi 10 Eylül 1908 tarihli mütalaasında, Cebel-i Lübnan nizamnamesine atıfta bulunarak bölgenin imtiyazlı statüsünün Lübnanlıların rızası ve nizamnameyi imzalayan devletlerin onayları oldukça devam edeceğini ifade etmiştir. Mütalaanın devamında Kanun-ı Esasi'nin 71. maddesi gereğince Meclis-i Mebûsan azasının kendini seçen dairenin vekili olmayıp umum Osmanlıların vekili olduğunu ve bu bağlamda Cebel-i Lübnan mebuslarının söz konusu nizamnamenin hüküm ve şartlarına bağlanacaklarından daha önceden yapıldığı gibi Cebel-i Lübnan'dan mebus seçiminden vazgeçilmesi önerisinde bulunulmuştur. Eğer seçimler yapılacaksa da Cebel-i Lübnan imtiyazının devam edeceğinin teminatının verilmesi ve gönderilecek vekilin Meclis-i Mebûsan'a dair hukuka bağlı olması şartıyla gönderebileceklerinin teklif edilmesi, kabulü halinde seçimin en uygun zamanda hal edilmesi, aksi takdirde konunun toplanacak olan Meclis-i Mebûsan'a havale edilmesi önerilmiştir.⁵¹

Cebel-i Lübnan halkının temsil ilkesine karşı tutumuna bakıldığında, başlangıçta bölgede bulunan nerdeyse tüm mezheplerdeki liberal hizipler, İmparatorluğun diğer vilayetlerinde olduğu gibi Cebel-i Lübnan'ın da Kanun-i Esasi'nin tanıdığı hak ve özgürlüklerden faydalanması, Osmanlı parlamentosunda temsil edilmesiyle ilgili güçlü bir eğilimi desteklemiştir.⁵² Liberaller, Cebel-i Lübnan mutasarrıflığının Osmanlı İmparatorluğu'nun ayrılmaz bir parçası olduğunu bu yüzden Beyrut gibi mecliste temsilcilerinin olması gerektiğini savunuyorlardı. Bununla birlikte 1861 nizamnamesinin ihtiyaçları karşılamadığı ve zamana uygun idari reformların yapılması

---

⁵⁰ BOA. ŞD. 2306/5, 1 Ağustos 1324.

⁵¹ BOA. ŞD. 2306/5, 28 Ağustos 1324.

⁵² F.O. 424/216, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 59, Beyrut, 20 Ağustos 1908; Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 250

gerektiğini de vurguluyorlardı. Diğer taraftan Cebel-i Lübnan'ın Bulgaristan ve Girit gibi ayrıcalıklı bir vilayet olduğunu ve bu vilayetlerin anayasanın yetki alanına girmediğini belirtiyorlardı. Bu bağlamda nizamnamenin yerini alacak herhangi bir düzenlemeye de karşıydılar.⁵³

Çeşitli mezheplerden oluşan seçim yanlısı liberal koalisyonun asıl amacı meşrutiyetle birlikte ortaya çıkan yeni siyasi durumu değerlendirip gerekli gördükleri idari reformları gerçekleştirmek olduğu söylenebilir. Maruniler içerisindeki kilise karşıtı liberal grup, Osmanlı Anayasası'nın yeniden yürürlüğe girmesinin sunduğu fırsatlardan yararlanarak gerekli gördükleri idari reformları başlatmak için eyleme geçmişlerdi.⁵⁴ Bu grup meclise temsilci gönderilmesinden yanaydı. Böylece Maruni Patriği İlyas Butrus el- Huveyyik'in ve kilisenin otoritesini kıracaklarını düşünüyorlardı. Statükoyu sürdürmekten yana olan patrik, yeni sistemin kilisenin ayrıcalıklarına zarar vereceğini ve mevcut düzenin istikrarını bozacağını düşünüyordu. Dolayısıyla patrik ve kilise çevreleri meclise temsilci gönderilmesine karşıydı.⁵⁵ Maruniler içerisindeki liberal hareketin başlıca liderleri ise Habib es-Sa'd Paşa, Kenan el-Dahir Bey, Selim Avn Bey gibi önde gelen kişilerdi.⁵⁶ Maruniler dışındaki kesimlerden de Cebel-i Lübnan'ın yönetiminde iyileştirmelerin acil gerekliliği üzerinde ısrar edilmekteydi. Dürziler içerisinde bu eğilim, Emir Mustafa Arslan, Şekib Arslan ve Nesib Canbolat Bey gibi isimler tarafından yönetilmekteydi. Rum Ortodokslar içerisinde ise Faris Muşerek, Gabriel Nassar Efendi gibi isimler aktif bir şekilde harekete destek vermekteydiler.⁵⁷ Ayrıca İdare Meclisi de başlangıçta temsil ilkesinden yana tutum sergilemiştir.⁵⁸

---

⁵³ Bedross Der Matossian, *Parçalanın Devrim Düşleri*, çev. Renan Akman (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 119.

⁵⁴ F.O. 424/217, Sir G. Lowther'dan Sir Edward Gray'e, no. 605, İstanbul, 23 Eylül 1908.

⁵⁵ Matossian, *Parçalanın Devrim*, 156.

⁵⁶ F.O. 424/217, Sir G. Lowther'dan Sir Edward Gray'e, no. 605, İstanbul, 23 Eylül 1908.

⁵⁷ F.O. 424/217, Sir G. Lowther'dan Sir Edward Gray'e, no. 605, İstanbul, 23 Eylül 1908.

⁵⁸ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 251.

Diğer taraftan meşrutiyetin yarattığı yeni siyasal ortam Mutasarrıf Yusuf Paşa'ya⁵⁹ yönelik gizli muhalefeti de ateşlemiş, mutasarrıfın yönetiminden memnun olmayan kesimler taleplerini açıkça dillendirmeye başlamıştı.⁶⁰ İdari reform talebinde bulunanlar, yetkileri tek bir mutasarrıfın elinde toplayan yönetim şeklinin artık çağın gereklerine uymadığını bu yüzden meşrutiyetin ilanıyla birlikte ortaya çıkan yeni yönetim şekline Cebel-i Lübnan'ın da faydalanması gerektiğini savunmaktaydılar.⁶¹ Örneğin Şekip Arslan Lisan'ül Hal gazetesinde yazdığı yazılarda meclise temsilci göndermenin tek adam yönetimine de son vereceğini ifade etmekteydi.⁶²

Meşrutiyetin yeniden ilanının yarattığı heyecan ve siyasi dalgalanma Cebe-i Lübnan bölgesinde devam ederken Dürzi, Maruni ve Ortodoks toplumları içerisindeki liberallerin oluşturduğu koalisyon, 9 Eylül 1908'de Beyrut'ta bir toplantı düzenledi. Toplantıya çeşitli mezhepleri temsil eden 30'a yakın kişi katılmıştı. Toplantıda, Cebel-i Lübnanlıların yerel hükümetten taleplerini içeren bir metin oybirliğiyle kabul edildi. Söz konusu toplantıda kabul edilen metne göre;

- 1) Cebel-i Lübnan'da Kanun-i Esasi'nin ilanı ve İstanbul'daki parlamentoda temsili, Lübnan halkı izin vermediği sürece, parlamentoda Cebel-i Lübnan nizamnamesini etkileyecek müzakerelerin yapılmaması şartına bağlıdır.
- 2) Cebel-i Lübnan'ın mevcut İdare Meclisinin feshedilmesi ve halkın güvendiği yeni üyelerin seçilmesi.
- 3) İmparatorluğun diğer bölgelerinde gerçekleştirildiği gibi yolsuzluğa bulaşmış memurların görevden alınması.
- 4) Yeni vergilerin iptal edilmesi.

---

⁵⁹ Cebel-i Lübnan Mutasarrıfı Muzaffer Paşa'nın vefatı üzerine 9 Temmuz 1907'de Hariciye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdürü Yusuf Franko Bey yeni mutasarrıf olarak atanmıştı. BOA. A.Ş. MTZ.CL..., 5/205, H. 28.05.1325. Yusuf Paşa'nın ataması garantör devletler tarafından da güçlü bir şekilde desteklenmişti. Akarlı, *The Long Peace*, 71.

⁶⁰ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 249.

⁶¹ Emir Şekib Arslan, *İttihatçı Bir Arap Aydınının Anıları*, çev. Halit Özkan (İstanbul: Klasik Yayınları, 2005), 11.

⁶² Matossian, *Parçalanmış Devrim*, 119.

5) Mali reformlar için halk tarafından seçilen bir geçici danışma meclisinin oluşturulması.⁶³

Bu talepleri içeren metnin hazırlanmasında Habib es-Sa'd Paşa, Kenan ed-Dahir Bey, Emir Mustafa Arslan, Şekib Arslan ve Nesib Canbolat Bey gibi isimler etkili olmuştu.⁶⁴ Ayrıca toplantıda Cebel-i Lübnan'ın çeşitli mezheplerini temsil eden ve beş kişiden oluşan bir heyet de grup adına oluşturulmuştu. Bu heyet aracılığıyla söz konusu taleplerin bir kopyası Beyrut'taki konsolosluklara da bildirilmiştir.⁶⁵ Yine aynı heyet, konsoloslara başlatılan hareketin amacının Cebel-i Lübnan'ın ayrıcalıklarının kaldırılması için çalışmak olmadığını, mevcut ayrıcalıklar dışında kalan konularda Cebel-i Lübnan'ın meşruti sistemden faydalanmasını sağlamak olduğunu anlatacak ve konsolosların da desteği sağlanmaya çalışılacaktı.⁶⁶

Konsoloslara durum anlatıldıktan sonra söz konusu talepleri Mutasarrıf Yusuf Paşa'ya bildirmek ve bu tedbirlerin uygulanmasını talep etmek üzere Cebel-i Lübnan'daki bütün kazalardan gelen ve çeşitli mezhepleri temsil eden yaklaşık seksen kişilik bir grup Yusuf Paşa'nın sarayının bulunduğu Beytüddin kasabasına hareket etti.⁶⁷ Yusuf Paşa ile görüşmek ve daha önce bahsedilen reform taleplerini sunmak için Dürzilerden Şekib Arslan ve Nesib Canbolat, Marunîlerden Habib es-Sa'd Paşa, Kenan ed-Dahir Bey ve Rum Ortodokslardan Faris Muşerek gibi beş ana ismin içerisinde bulunduğu on iki kişilik bir heyet oluşturuldu. Cebel-i Lübnan'ın nüfus bakımından en kalabalık topluluğu olan Marunîleri temsil ettiği için Habib es-Sa'd Paşa heyetin sözcülüğüne seçilmişti. Heyet 12 Eylül'de Yusuf Paşa ile görüşüp reform taleplerini bildirdi. Ancak Mutasarrıf Yusuf Paşa, heyeti halkın temsilcisi olarak tanımadığını söyleyerek bütün talepleri reddetti ve gelenlerin saraydan zorla çıkarılması için Lübnanlı askeri birliğin komutanına emir verdi.

⁶³ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 64, Beyrut, 9 Eylül 1908.

⁶⁴ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 249.

⁶⁵ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 64, Beyrut, 9 Eylül 1908.

⁶⁶ Arslan, *İttihatçı Bir Arap*, 14.

⁶⁷ A.g.e., 12.

Ancak komutan Cebel-i Lübnan'ın ileri gelenlerine karşı böyle bir emri yerine getiremeyeceğini bildirerek verilen emri yerine getirmedi. Bunun üzerine Yusuf Paşa Beytüddin'de bulunan Türk müfrezesinin komutanına emir verdi ancak mutasarrıfın bu girişimi de sonuçsuz kaldı. Bu sırada heyeti desteklemek üzere çoğunluğu Dürzilerden oluşan büyük bir kalabalık da toplanmaya başlamıştı. Diğer taraftan heyet İttihat ve Terakki'nin desteğini sağlamak üzere mutasarrıfın meşrutiyetin ilanını kabul etmediğine dair Selanik'e telgraflar da çekmiştir.⁶⁸

Başlangıçta heyetin temsili karakterini ve reform taleplerini reddeden Yusuf Paşa baskılara dayanamayarak ertesi gün heyet ile yeniden görüştü ve bazı talepleri kabul etmek zorunda kaldı. Kabul edilen reform talepleri; anayasayı derhal ilan etmek, İdare Meclisinin feshedilmesi ve yeni üyelerin ıslah edilmiş bir seçim esasına göre seçilmesi için Osmanlı hükümetinin gerekli müeyyidesini sağlamak ve maliyeyi yeni İdare Meclisi aracılığıyla düzenlemek şeklindeydi.⁶⁹ Heyetin Yusuf Paşa'ya kabul ettirdiği bu talepler arasında Meclis-i Mebûsan seçimlerinin yapılmasıyla ilgili özel bir madde yoktu fakat seçimlerin Anayasanın ilanının doğal bir sonucu olarak yapılacağı öngörülmüş olabilir.

Yusuf Paşa söz konusu talepleri kabul ettikten sonra bazı üst düzey yerel hükümet görevlilerini de görevden almaya zorlandı. İdare Meclis Başkanı Emir Kaplan Ebu'ul-lüma (Marunî), Nasıf er-Reys (Grek Ortodoks), Şuf Kaymakamı Emir Tevfik Arslan (Dürzi), Metn ve Kisruvan kaymakamları görevden alınanlar arasındaydılar. Bunların yerlerine Cebel-i Lübnan'ın parlamentoda temsil edilmesini ve idari reform isteyen Beytüddin heyetinin içerisinde bulunan bazı kişiler atandı. Örneğin Şuf kaymakamlığına Emir Şekib Arslan, İdare meclis başkanlığı yardımcılığına liberal hareketle bağlantısı bulunan Selim Avn Bey atanmışlardı. Ancak bu görevden alma ve yeni atamalar, heyetin diğer taleplerinde yer alan önemli ilkeleri gölgede bırakmıştır. Çünkü bu harekete önderlik yapanların elde ettikleri gücü siyasi rakiplerini tasfiye

---

⁶⁸ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 65, Beyrut, 18 Eylül 1908; Arslan, *İttihatçı Bir Arap*, 12; Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 250.

⁶⁹ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 65, Beyrut, 18 Eylül 1908.

etmek ve onların yerine geçmek için kullandıkları yönünde kamuoyunda tepkilere yol açmıştır.⁷⁰ Kısa bir süre sonra haklarında herhangi bir soruşturma yapılmadan, gerekçesiz bir şekilde görevden alınan bu üst düzey yerel hükümet görevlilerinin destekçileri karşı gösterilere başlamış ve durumu protesto eden dilekçeler kaleme almışlardır.⁷¹ Heyetin ikinci talebi olan İdare Meclisinin feshedilmesi ve yeni üyelerinin seçilmesine ilişkin olarak Yusuf Paşa merkezi hükümete telgraf çekerek bu konuda izin istemiştir. Ancak aldığı cevapta bu kadar sert bir önlem için doğru bir zaman olmadığı kendisine bildirilmiştir. Heyetin Yusuf Paşa'ya yönelttiği üçüncü talep ise dilekçe vergisi gibi bazı vergilerin kaldırılmasının emredilmesiyle sonuçlanmıştır.⁷²

Cebel-i Lübnan nizamnamesi gereğince garantör devletlerin bu yeni durum karşısındaki tutumlarının ne olacağı önemliydi. Fransız büyükelçiliği, Osmanlı parlamentosuna katılmanın Cebel-i Lübnan'ın ayrıcalıklarının tehlikeye atabileceği yönünde görüş bildirmekteydi. İngiliz büyükelçiliğine göre ise Osmanlı parlamentosuna katılmanın büyük devletlerin karar vereceği bir meseleydi.⁷³ Avrupalı devletler Cebel-i Lübnan nizamnamesinin uluslararası temelini ileri sürerek Cebel-i Lübnan'ın parlamentoda temsilini Osmanlı hükümeti ile garantör devletler arasında çözülmesi gereken bir mesele olduğunu ileri sürseler de özellikle Fransa ve İngiltere bölgenin Osmanlı devletiyle bağlarını güçlendireceğinden, Cebel-i Lübnan'ın Osmanlı meşruti sistemine entegre olmasına karşıydılar.⁷⁴ İngiliz Büyükelçi Gerard Lowther raporunda, Fransa büyükelçisiyle bu meseleyi görüşüğünü ve Beyrut'taki her iki devletin konsoloslarına çektikleri telgrafta, Cebel-i Lübnan'da halk parlamentoya temsilci göndermekte ısrar ederse bunu durdurmanın mümkün olmadığını, ancak bu tür seçimlerin yasallığının Osmanlı parlamentosu tarafından incelenmesi gerektiğini ve aynı

⁷⁰ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 65, Beyrut, 18 Eylül 1908; Arslan, *İttihatçı Bir Arap*, 14.

⁷¹ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 66, Beyrut, 25 Eylül 1908.

⁷² F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 66, Beyrut, 25 Eylül 1908.

⁷³ Spagnolo, *France & Ottoman Lebanon*, 251.

⁷⁴ Aslan, *İttihatçı Bir Arap*, 12.

zamanda seçilen temsilcilerin sahip oldukları imtiyazları sürdürmekte ısrar etmeleri durumunda, onların seçimlerinin muhtemelen iptal edileceğini belirttiklerini ifade etmektedir.⁷⁵ Beyrut'taki İngiltere Başkonsolosu Cumberbatch 25 Eylül 1908 tarihli raporunda, Fransa ve Rus meslektaşlarıyla birlikte Cebel-i Lübnan'ın ileri gelenlerine bölgede anayasanın ilan edilmesi ve seçimlerin yapılmasının imtiyazların feshedilmesiyle eşanlı olarak değerlendirilmesi riskini doğurabileceğini, bu uygulamaların imtiyazların korunmasıyla bağdaşmayacağını ve Osmanlı hükümeti tarafından imtiyazların korunmasını temin eden bir açıklama yapılmadıkça, anayasanın baştan sona reddedilmesi gerektiğini telkin ettiklerini ifade etmektedir.⁷⁶

Cebel-i Lübnan'da anayasanın ilan edilmesi ve seçimlerin yapılması yönünde oluşan liberal koalisyonun eylemleri bir süre sonra muhalif bir hareketin doğmasına yol açarak bölgedeki siyasi hareketliliği daha da karmaşık hale getirdi. Muhalif hareketin yürütücüleri İTC ve mutasarrıf tarafından da desteklenen liberal koalisyonun eylemlerinin Cebel-i Lübnan'a tanınan imtiyazlarla bağdaşmadığını, bu koalisyonun Cebel-i Lübnan'ın tamamını temsil etmediğini savunmaktaydılar. Ayrıca muhalif hareket, Beytüddin heyetinin talepleri içerisinde bulunan Anayasa'nın Lübnan'da yürürlüğe konulmasına itiraz etmekteydiler. Muhaliflere göre Cebel-i Lübnan'ın imtiyazları garanti altına alınmadıkça Anayasa kabul edilmemeliydi.⁷⁷

Meşrutiyetin ilanından beri Cebel-i Lübnan'ın parlamentoda temsili lehinde ve aleyhinde oluşan gruplaşmalar Ekim 1908'e gelindiğinde kategorik olarak belirginleşmeye başlamıştı. İttihat ve Terakki Beyrut şubesinin Sadarete gönderdiği malumata göre, Cebel-i Lübnan üç fırkaya bölünmüş durumdaydı. Birinci fırka, Osmanlı Devleti ve garantör devletlerin Cebel-i Lübnan nizamnamesinde yapacağı bazı düzenlemelerle eski düzenin devam etmesini talep etmekteydi. Cebel-i Lübnan'ın müstakil olduğunu belirten bu fırka İdare Meclisi hukukunun

---

⁷⁵ F.O. 424/217, Sir G. Lowther'dan Sir Edward Gray'e, no. 26, Tarabya, 9 Ekim 1908;

⁷⁶ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 66, Beyrut, 25 Eylül 1908.

⁷⁷ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 66, Beyrut, 25 Eylül 1908.

genişletilmesiyle Cebel-i Lübnan'da ıslahatın mümkün olabileceğine inanmaktaydı. Mutasarrıf ve bazı Hıristiyan din adamlarından oluşan bu grubun öncülüğünü tahrirat kalemi müdürü Nasıf Bey yapmaktaydı. İkinci fırka imtiyazlara zarar vermeden Kanun-i Esasi'nin Cebel-i Lübnan'da uygulanmasını ve Meclis-i Mebûsan'a aza gönderilmesini talep etmekteydi. Bu grupta bazı Hristiyanlar, papazlar, Müslüman ve Dürziler yer almaktaydı.⁷⁸

Üçüncü fırka ise, Cebel-i Lübnan'ın imtiyazının tamamen kaldırılarak merkezi yönetime bağlanmasını savunmaktaydı. İttihatçılara göre üyeleri çok az olan bu grup, halk tarafından vatana ihanetle suçlanmamak için fikirlerini açıktan ifade edememektedir. Bu nedenle ilk etapta imtiyazların devamıyla Meclis-i Mebûsan'a temsilci gönderilmesini prensip olarak kabul etmiş durumdaydılar. Bu grupta Hristiyanlardan Kenan el-Dahir Bey, Selim Avn Bey, Dürzilerden Mir Mustafa, Mir Şekib Arslan ve Ahmed Hamada Bey, Nesib Canbolat gibi isimler bulunmaktaydı.⁷⁹

İngiliz konsolos Cumberbatch da Cebel-i Lübnan halkının bu meseleyle ilgili üç gruba ayrıldığını 8 Ekim 1908 tarihli raporunda bildirmektedir. Söz konusu rapora göre, gruplardan birini muhafazakârlar teşkil etmektedir. Muhafazakârlar uluslararası protokollerle güvence altına alınan Cebel-i Lübnan'ın özerk konumunda yapılacak herhangi bir değişikliğe tamamen itiraz etmekteydiler. Cumberbatch'a göre çıkarları Lübnan'da mevcut ekonomik sistemin sürdürülmesine bağlı olan güçlü Marunî din adamları bu grubun öncülüğünü yapmaktaydı. Ayrıca bu grup Osmanlı parlamentosuna inancı çok zayıf olan, oldukça fazla sayıda Marunî tarafından da desteklenmekteydi.⁸⁰

Cumberbatch ikinci grubu liberaller olarak adlandırmaktadır. Liberaller imtiyazların korunması şartıyla parlamentoda temsili tercih etmeye istekliydiler. Bu ikinci grupta küçük toprak sahiplerinin büyük bir

⁷⁸ Beyrut Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden Sadarete, BOA. ŞD. 2306/5, 27 Eylül 1324.

⁷⁹ Beyrut Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden Sadarete, BOA. ŞD. 2306/5, 27 Eylül 1324.

⁸⁰ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 69, Beyrut, 8 Ekim 1908.

çoğunluğu ve tüm mezheplerden esnaflar bulunmaktaydı. Liberal olarak adlandırılan bu kesim 1861'den beri uygulanan yönetim şeklinde ıslahat yapılmasından yanaydılar. Cumberbatch üçüncü grubu ise radikaller olarak adlandırmaktadır. Bu grup Cebel-i Lübnan'ın imtiyazları korunsun veya korunmasın bölgenin Meclis-i Mebûsan'da temsil edilmesini ve merkezi yönetime doğrudan katılmayı amaçlamaktaydı. Bu grubun liderleri daha önce bahsedilen Beytüddin heyetini oluşturup eyleme geçen kişilerdi.⁸¹

Osmanlı İmparatorluğunda Meclis-i Mebûsan seçimleri için süreç başlayalı yaklaşık iki ay geçmesine rağmen Cebel-i Lübnan yerel hükümeti seçimler konusunda hareketsiz kalmış ve henüz kayda değer bir adım atmamıştı. Bu sırada İTC Selanik'ten bölgeye bir reform heyet gönderdi.⁸² Aslında bu heyetin esas amacı, seçim hazırlıklarını hızlandırmaktı. Bu amaçla 20 Eylül 1908'de Cebel-i Lübnan'ın Âliye kasabasında, Kanun-i Esasi'nin ilanı münasebetiyle İTC reform heyeti, Beyrut valisi, Mutasarrıf Yusuf Paşa ve bazı üst düzey memurların da katıldığı bir miting düzenlendi. Bu konuda Beyrut valisinin Dahiliye Nezaretine bildirdiğine göre mitinge katılan halk "kendilerinin de ümmeti Osmaniye'den olduklarını belirterek, Kanun-i Esasinin Osmanlılara temin etmiş olduğu hürriyetten yararlanmak" istediklerini ve bu nedenle mebus seçimlerinin hemen yapılmasını talep etmişlerdir.⁸³ Yine Beyrut valisinin bildirdiğine göre söz konusu mitinge Müslümanlarla beraber Hıristiyanlardan da önemli bir katılım olmuştur.⁸⁴ Mitingden kısa bir süre sonra Yusuf Paşa, kaymakamlara seçimlerin yapılması konusunda biran önce adım atılması talimatını verdi ve seçimlerde izlenecek prosedürü açıklamak üzere her kazaya iki delege gönderdi.⁸⁵

Yusuf Paşa'nın kaymakamlara verdiği talimat, seçimlerin yapılmasına

---

⁸¹ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 69, Beyrut, 8 Ekim 1908.

⁸² BOA. ŞD. 2306/5, 27 Teşrin-i evvel 1324.

⁸³ BOA. ŞD. 2306/5; BOA. DH. MKT. 1298/60, 9 Eylül 1324.

⁸⁴ BOA. DH. MKT. 2629/100, 27 Eylül 1324.

⁸⁵ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 69, Beyrut, 8 Ekim 1908.

yönelik atılan ileri bir adımdı. Ancak Yusuf Paşa'nın bu eylemi, seçim karşıtı hareketin eylem ve propagandalarını da hızlandırdı. Cebel-i Lübnan'ın yeni anayasal rejime katılması için başlatılan hareket, 1908 Eylül ayının ikinci yarısından itibaren, yavaş yavaş yönünü değiştirerek yerini yapılacak herhangi bir seçime karşı protestolara bıraktı. Osmanlı Devleti'nden Cebel-i Lübnan'ın ayrıcalıklarının korunması için tatmin edici garantiler elde edilememesi sonucunda, başlangıçta Osmanlı'nın yeni anayasal rejimine Cebel-i Lübnan'ın da dahil olması gerektiğini savunan liberal koalisyon içerisinde bulunan bazı kesimler, Beytüddin heyetinin destekçileri, özellikle nüfuzlu bazı Maruniler, katılım konusunda tarafsız tutum sergileyen Maruniler fikir değiştirerek, Cebel-i Lübnan'ın mevcut durumunun korunması ve seçimlerin yapılmaması yönünde hareket etmeye başlamışlardır.⁸⁶

Katılımın reddi ilk olarak Marunilerin çoğunlukta olduğu Deyr'ül Kamer (Dair al-Qamar) belediyesi tarafından 24 Eylül 1908'de İstanbul'a iletilen telgrafta dile getirildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu telgrafta şunlar ifade edilmekteydi: "Mutasarrıfımız Cebel-i Lübnan imtiyazına aykırı olarak Meclis-i Mebûsan seçimlerinin burada yapılmasını teklif ediyor. Halbuki fermanla verilen ve düvel-i muazzamanın korunması altında bulunan imtiyaza binaen Meclis-i Mebûsan'da vekil bulundurmamak zorunda değiliz."⁸⁷ Deyr'ül Kamer belediyesini Âliye belediye komisyonu, Şuf kazası belediye komisyonu gibi daha birçok belediye izlemiş ve bunlar da temsilci gönderme girişimlerine karşı çıktıklarını, yapılması planlanan seçimleri protesto ettiklerini, nizamnameye aykırı her türlü uygulamayı reddettiklerini bildirmişlerdir.⁸⁸

Seçimlere itiraz, sadece Cebel-i Lübnan içerisinde değil farklı ülkelerde yaşayan Lübnanlılar tarafından da gelmekteydi. Örneğin Amerika'da bulunan Lübnanlılar tarafından New York'tan gönderilen telgrafta şu ifadeler yer verilmekteydi: "Meşrutiyet taraftarı olmakla beraber,

---

⁸⁶ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 69, Beyrut, 8 Ekim 1908.

⁸⁷ BOA. ŞD. 2306/5, 11 Eylül 1324.

⁸⁸ BOA. ŞD. 2306/5, 20 Eylül 1324; BOA. ŞD. 2306/5, 21 Eylül 1324; BOA. ŞD. 2306/5, 25 Eylül 1324.

Cebel-i Lübnan sahip olduğu muhtariyet idaresinde bırakılmalıdır. Amerika'da bulunan yüz bin Lübnanlının vekillerinden oluşan cemiyet Cebel-i Lübnan tarafından meclis-i millide mebus bulundurulması girişimlerini protesto eder, Cebel-i Lübnan'ın sahip olduğu hukukun korunmasını talep ederiz.”⁸⁹ İstanbul'a iletilen bu protesto telgrafların yanı sıra konsolosluklara da çok sayıda dilekçeler iletilmiştir. İngiliz konsolos Cumberbatch 30 Ekim 1908 tarihli raporunda, konsolosluklara parlamento temsiline karşı çok sayıda dilekçe geldiğini, dilekçe sayısının 175 ve toplam imza sayısının ise 25.000'e yakın olduğunu ve bu dilekçe ve imzaların her mezhepten ve her sınıftan kişilere ait olduğunu ifade etmektedir.⁹⁰ Arapça yayın yapan bazı gazeteler de seçimler aleyhine yayın yapmaktaydılar.⁹¹

Cebel-i Lübnan halkı nezdinde seçimlere katılıp katılmama ile ilgili tartışmalar devam ederken yerel hükümet seçimle ilgili resmi süreci Eylül 1908'in sonlarına doğru hızlandırdı. Mutasarrıf Yusuf Paşa kaymakamlara seçimlerin yapılması konusunda bir an önce adım atılması talimatını verdi. Mutasarrıflıkça seçimler için halka resmi duyuru yapıldı.⁹² Seçim talimatnamesi tercüme edilerek kazalara ve nahiyelere dağıtıldı ve halkın bilgilendirilmesi için memurlar görevlendirildi.⁹³ Fakat seçim sadece ahalisi Müslüman olan Şuf kazasında kabul gördü. Hristiyanların çoğunlukta olduğu bölgelerde ise Cebel-i Lübnan'ın imtiyazlarına zarar geleceği endişesiyle mebus seçim konusu kabul görmedi.⁹⁴ Bu durum karşısında Beyrut valisi, Cebel-i Lübnan'ın imtiyazı baki kalmak üzere mebus kabul edilebileceği şeklinde mutasarrıflığa bir talimat gönderilmesi halinde seçimler aleyhine yapılan propagandanın önüne geçilebileceğini ve halkın seçimlere katılmasının sağlanabileceğini Dâhiliye Nezaretine bildirdi.⁹⁵ Dâhiliye Nezareti,

---

⁸⁹ BOA. ŞD. 2306/5, 21 Teşrin-i evvel 1324.

⁹⁰ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 77, Beyrut, 30 Ekim 1908.

⁹¹ BOA.ŞD. 2306/5, 16 Teşrin-i evvel 1324.

⁹² BOA. DH. MKT. 2629/100, 28 Eylül 1324.

⁹³ BOA. ŞD. 2306/5; BOA. DH. MKT. 2625/75, 23 Eylül 1324.

⁹⁴ BOA. ŞD. 2306/5, 30 Eylül 1324.

⁹⁵ BOA. DH. MKT. 2629/100, 27 Eylül 1324.

Mutasarrıflığa bu yönde bir talimat verdi.⁹⁶

Bu sırada halkın seçimlere katılma konusundaki olumsuz tutumunu pekiştiren bir karar Cebel-i Lübnan İdare Meclisinden gelmiştir. İdare Meclisi tarafından alınan kararda, ahali tarafından iletilen dilekçe ve telgraflarda imtiyazların korunması için Cebel-i Lübnan'ın Osmanlı parlamentosuna temsilci göndermemesi ifade edildiği, İdare Meclisinin ve hükümet yetkililerinin teşviklerine rağmen ahalinin temsilci göndermeyi reddetmekte ısrar ettiğini, hükümet tarafından gönderilen özel seçim delegelerinin raporlarının da bu yönde olduğu ve tüm bu sebeplerden dolayı Osmanlı parlamentosuna temsilci seçmeyi İdare Meclisinin reddettiği ifade edilmekteydi.⁹⁷

Cebel-i Lübnan'ın toplumsal yapısı göz önünde bulundurulduğunda, seçim meselesinin bölgede yeni bir mezhep çatışması veya bir karışıklığa neden olabileceğiyle ilgili kaygılar da yok değildi. Cebel-i Lübnan İTC şubesi Sadarete gönderdiği telgrafta; mebus seçimlerine katılma konusunda Cebel-i Lübnanlıların muhalefeti ve bu hususta vermiş oldukları dilekçelere rağmen, hükümetin halkı seçime ikna ve teşvik için memur görevlendirdiği, ancak memurlardan bazılarının sert bir tutum içinde oldukları ve bunun bir karışıklığa neden olabileceği belirtilerek önlem alınması istenmiştir.⁹⁸ Yine Rus elçisi de seçimlerin yapılmasıyla ilgili ilanın bölgede karışıklıklara neden olduğunu Sadarete bildirmiştir.⁹⁹

Cebel-i Lübnan'da mebus seçimi için alınan tüm tedbirlere rağmen halk seçimlere katılma konusunda imtina etmiştir. Bazı kazalarda başlayan seçimler ise sonuçlandırılmamıştır.¹⁰⁰ Seçimler Dürzilerin çoğunlukta olduğu Şuf kazasında kabul görmüştü. Kaza kaymakamı Cebel-i Lübnan'da Kanun-i Esasi'nin uygulanmasını ve seçimlerin yapılmasının önde gelen savunucularından Şekib Arslan'dı. Daha önce bahsedildiği

⁹⁶ BOA. ŞD. 2306/5, 30 Eylül 1324.

⁹⁷ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 77, Beyrut, 30 Ekim 1908.

⁹⁸ BOA. HR. SYS. 1859/4, 7 Teşrin-i evvel 1908.

⁹⁹ BOA. DH. MKT. 2725/93, 19 Kanun-i Sani 1324.

¹⁰⁰ F.O. 424/217, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 77, Beyrut, 30 Ekim 1908.

üzere Arslan, Beytüddin heyetinin ana isimlerinden biriydi. Fakat Şekib Arslan dahi mevcut durumdan yola çıkarak seçimlerin ertelenmesini mutasarrıflıktan talep etmek zorunda kaldı. Arslan'a göre her türlü çaba halkın çoğunluğunun seçimlere karşı olmasından dolayı sonuçsuz kalabilirdi.¹⁰¹ Cebel-i Lübnan mutasarrıflığı ise halkın seçime katılmaktan kaçındığını belirten telgrafında; seçimlere katılma hakkının Anayasa'nın Osmanlı toplumuna verdiği bir hak olduğu, bu hakkı kullanmak istemeyenlere baskı ve şiddet uygulanamayacağını belirterek bu meselesinin Meclis-i Mebûsan'da görüşülmesine karar verildiğini bildirmiştir.¹⁰²

Aralık 1908'e gelindiğinde Meclis-i Vükela, Cebel-i Lübnan'ın Osmanlı Meclisine temsilci gönderme hakkına ilişkin önemli bir karar alarak, Cebel-i Lübnan'da seçimleri yaptırmak için son bir hamle yaptı. Kararda, kanunların tanziminin parlamentonun yetkilerinden biri olduğu, ancak Cebel-i Lübnan'ın nizamnamesi vasıtasıyla sahip olduğu yetkinin sadece yönetimle ilgili bir imtiyaz olduğu belirtilmekteydi. Kararın devamında Cebel-i Lübnan'ın kanun tanziminde yetkisi olmadığını, nizamname ile verilen imtiyazlarla hiçbir bağlantısı olmayan İmparatorluğun genel yasalarına tabi olduğu ve bu nedenle söz konusu yasaların hazırlanmasında yer alması gerektiği ifade edilmekteydi. Yine söz konusu kararda, mebus seçiminde Cebellilerin menfaati olduğundan ve aynı zamanda sancağın İmparatorluğun ayrılmaz bir parçası olmasından dolayı, diğer Osmanlı tebaası gibi Cebel-i Lübnan halkının da parlamentoya vekil gönderme hakkına sahip olduğu, Cebel-i Lübnan halkından isteyenlerin bu yasal haktan yararlanabilecekleri belirtilmekteydi.¹⁰³ Kararda imtiyazlara atıfta bulunulmasına rağmen, bunların Cebel-i Lübnan'ın Mecliste temsilinden etkilenip etkilenmeyeceği açıkça belirtilmemiştir.

Meclis-i Vükela'nın Cebel-i Lübnan sancağında seçimlerin yapılabileceğiyle ilgili kararı mutasarrıflığa tebliğ edildi ve mutasarrıflık

---

¹⁰¹ BOA. ŞD. 2306/5.

¹⁰² BOA. DH. MKT. 2651/81, 25 Teşrin-i evvel 1324; ŞD. 2306/5, 27 Teşrin-i evvel.

¹⁰³ BOA. MV. 1228/17, 9 Zilkade 1326; F.O. 424/218, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 90, Beyrut, 15 Aralık 1908.

tarafından kaymakamlara da iletildi. Aynı zamanda söz konusu karar yerel gazetelerde de yayınlandı. Fakat Meclis-i Vükela'nın bu kararı bölgede belirli bir heyecan yaratsa da halkın temsilci seçmekten kaçınma isteğini değiştirmedii. Mustafa Arslan, şekib Arslan gibi önde gelen Dürzi liderlerin bu kararı destekleme girişimleri de pek sonuç vermedi.¹⁰⁴ Sonunda statükonun sürdürülmesinden yana olanlar galip geldi ve Cebel-i Lübnan'da seçimlerin yapılmasından vazgeçildi.

4. Sonuç

Meşrutiyetin yeniden ilanını sağlayan İttihatçılarının amacı Osmanlılık temelinde merkezi ve güçlü bir devlet yapılanmasıydı. İmparatorluğa bağlı Cebel-i Lübnan gibi imtiyazlı yönetim statüsüne sahip vilayetlerin varlığı, İttihatçılarının merkezileştirme politikalarıyla çelişmekteydi. Bu nedenle Osmanlı hükümeti ve İttihat ve Terakki, Cebel-i Lübnan'da da seçimleri yaptırıp bölgenin Meclis-i Mebûsan'da temsil edilmesini sağlamak istemekteydi. Böylece bölgenin Osmanlı Devleti'yle bağları güçlenecek ve ardından tedricen doğrudan merkeze bağlanması politikası da amacına ulaşmış olacaktı. Seçim sürecinde, Cebel-i Lübnan'ın Meclis-i Mebûsan'da temsil edilmesi durumunda özerk statüsünün korunacağı ile ilgili kesin bir teminatın verilmemesi de bu politikanın önemli bir göstergesidir. Bununla birlikte İttihatçılarının Cebel-i Lübnan'daki topluluklarla olan ilişkileri, bölgenin güçlü bağlarla merkeze bağlanması politikası çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Seçimler konusunda yapılan tartışmalarda İttihatçılar bölgedeki diğer cemaatlere göre Dürzilerle daha yakın iş birliğine girmişlerdir. Ancak İttihatçılarının izlediği merkezileştirme politikaları hem Cebel-i Lübnan'ın iç dinamikleri hem de uluslararası konjonktür nedeniyle zemin bulamamıştır.

Konuya Cebel-i Lübnan açısından bakıldığında ise özerk statünün korunması refleksinin güçlü olduğu görülmektedir. Başlangıçta Meşrutiyetin ilanı Cebel-i Lübnan'daki birçok kesim için bir fırsat olarak görülmüştür. 1861 nizamnamesiyle oluşturulan yönetim şeklinde büyük

¹⁰⁴ F.O. 424/218, Başkonsolos Cumberbatch'dan G. Lowther'e, no. 90, Beyrut, 15 Aralık 1908.

ölçüde ihtiyaç duyulan idari reformları başlatmayı umanlar, mutasarrıfın baskısından kurtulmak isteyenler, yetkilerin tek bir mutasarrıfın elinde toplandığı yönetim şeklini artık çağa uygun bulmayanlar, din adamlarının ve ayanların nüfuzunu azaltmak isteyenler yeni anayasal rejimi bir fırsat olarak görmekteydiler. Diğer taraftan statükonun sürdürülmesinden yana olan kesimler ise Cebel-i Lübnan'ın özerkliğine zarar vereceğini ileri sürerek Meclis-i Mebûsan'a temsilci gönderilmesine karşıydılar. Ancak katılım ilkesini destekleyen ve karşı çıkan grupların birleştiği nokta Cebel-i Lübnan'ın özerk statüsünün korunması idi. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin Cebel-i Lübnan'ın mevcut yönetimine karşı oluşan hoşnutsuzlukları ve talepleri iyi yönlendirememesi, 1908 seçimlerinin bölgede yapılamamasında, statükonun sürdürülmesinde yana olanların galip gelmesinde rol oynamıştır.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin Cebel-i Lübnan'da mebus seçimi için aldığı tüm tedbirlere rağmen seçimler halk nezdinde kabul görmemiştir. I. Meşrutiyet döneminde olduğu gibi bir kez daha Cebel-i Lübnan'ın özerk statüsünü koruma refleksiyle karşı karşıya gelinmiştir. Cebel-i Lübnan, mutasarrıf, konsolosluklar, din adamları ve feodal yapılar etrafındaki geleneksel siyasetine geri dönmüştür. Fakat meşrutiyetin ilanı üzerine açığa çıkan değişim talepleri varlığını koruyarak bölgenin siyasetini de şekillendirmeye başlamıştır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret Cebel-i Lübnan (A.} MTZ.CL...): 5/205.

Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS): 1859/4.

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT): 1298/60; 2629/100;2725/93;2625/75; 2651/81.

Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH. ŞFR): 403/123.

Meclis Vükela Mazbataları (MV): 1228/17.

Şura-yı Devlet (ŞD): 2306/5.

Public Record Office/Foreign Office (PRO/F.O.), Londra

Further Correspondence Respecting the Affairs of Asiatic Turkey and Arabia No. 9433 (Londra: Haziran 1909) [F.O. 424/216]

Further Correspondence Respecting the Affairs of Asiatic Turkey and Arabia No. 9480 (Londra: Haziran 1909) [F.O. 424/217]

Further Correspondence Respecting the Affairs of Asiatic Turkey and Arabia No. 9482 (Londra: Temmuz 1909) [F.O. 424/218]

Diğer Kaynaklar

Acar, İrfan C. *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Akarlı, Engin Deniz. *The Long Peace: Ottoman Lebanon, 1861-1920*, Berkeley: University of California Press, 1993.

Altundağ, Şinasi. “Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'de Hâkimiyeti Esnasında Tatbik Ettiği İdare Tarzı.” *Belleten* 8, no. 30, (1944): 231-243.

Aydın, Suavi ve Ömer Türkoğlu. “İttihad ve Terakki Programının ve Eyleminin Radikal Dönüşümü: 1908 Öncesi ve Sonrası.” içinde *II. Meşrutiyeti Yeniden Düşünmek*, der. Ferdan Ergüt, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.

Buzpınar, Ş. Tufan, “Lübnan, Osmanlı Dönemi.” *İslam Ansiklopedisi*, cilt 27, Ankara: Diyanet Vakfı, 2003, 248-254.

Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Demir, Fevzi. *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914*. İstanbul: İmge Kitabevi, 2007.

Emir Şekib Arslan. *İttihatçı Bir Arap Aydınının Anıları*. çev. Halit Özkan, İstanbul: Klasik Yayınları, 2005.

Emrence, Cem. *Osmanlı Ortadoğu'sunu Yeniden Düşünmek*. çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Erdem, Tarhan. *Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1982.

Gökbilgin, M. Tayyip. “1840'tan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler.” *Belleten* X, no. 40, (1946): 641-703.

Hitti, Philip K. *A Short History of Lebanon*. Londra: Macmillian, 1965.

Hitti, Philip K. *Lebanon in History, From the Earliest Times to the Present*, Londra: Macmillian, 1957.

Kansu, Aykut. *1908 Devrimi*. çev. Ayda Erbal, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Kayalı, Hasan. *Jön Türkler ve Araplar*. çev. Türkan Yöney, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019.

Kılıç, Aziz. “Adanalı Bir İttihatçı: Ali Münif Yeğena (1874-1951) ve Siyasi Yaşamı.” *History Studies* 12, no. 4, (Ağustos 2020): 1999-2021.

Matossian, Bedross Der. *Parçalanmış Devrim Düşleri*. çev. Renan Akman, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Özbozdağlı, Özer. *İttihat-Terakki ve Makedonya Sorunu 1908-1912*. Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2016.

Özkaya Duman, Olcay. “Bir Orta- Doğu Buhranı Cebel-i Lübnan Olayları (1860-61).” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3, no. 5, (2006).

Özdemirci, Ayşe Selcan. “Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a Etkileri (2011-2016).” *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 3, no. 2, (2016): 76-105.

Reyhan, Cenk. “Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi.” *Memleket Siyaset Yönetim*, (2006): 171-181.

Sarılioğlu, İrşat. “Doğu Akdeniz'de Tanzimat: Lübnan'da Çift Kaymakamlık Sisteminin Tesis Edilmesi ve 19. Yüzyıl Güç Dengesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, c. 52, s. 2, (Haziran 2019): 25-48.

Saydam, Abdullah. “Ömer Lütfi Paşa (1806-1871).” *İslam Ansiklopedisi*, c. 37, İstanbul: Diyanet Vakfı, 2007, 74-76.

Shaw, Stanford J. ve Ezel Kural Shaw. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, cilt 2. çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: E Yayınları, 2017.

Spagnolo, John P. *France & Ottoman Lebanon 1861-1914*. Londra: Ithaca Press, 1977.

Tekindağ, M.C. Şehabeddin. “Dürzi Tarihine Dair Notlar.” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 7, no. 10, (1954): 143-156.

Tekindağ, M.C. Şehabeddin. “XVIII. ve XIX. Asırlarda Cebel Lübnan, Şihab-Oğulları.” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 9, no. 13, (1958): 31-44.

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler*, cilt 1, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988.

Ülman, Haluk. “1840-1845 Arasında Suriye ve Lübnan'ın Durumu ve Milletlerarası Politika.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 18, no. 3, (1963): 245-268.

Extended Abstract

Mount Lebanon was given the status of autonomous mutasarrifiyya following the regulation issued in 1861. With this regulation, Mount Lebanon attained one of its most stable periods politically. However, although being a part of the Ottoman Empire, it acted politically quite independently from Istanbul. During the First Ottoman Constitutional Period, a call was made to send a deputy to the Ottoman parliament, but Mount Lebanon did not comply with this call, citing its autonomous status. With the re-declaration of the Constitutional Monarchy on 23 July 1908, liberal factions of almost all sects in Mount Lebanon supported joining the new constitutional regime, this time to carry out greatly needed administrative reforms and to get rid of the oppressive rule of the mutasarrif. The liberal factions, who advocated sending representatives to the Ottoman Parliament, seemed the new political situation created by the Constitutional Monarchy as an essential opportunity for change in Mount Lebanon.

The issue of the representation of Mount Lebanon in the Ottoman Parliament led to the division of society after a while. In this context, three different groups can be mentioned. The liberal factions advocated representation in the parliament on the condition that autonomy was preserved. The conservative group was completely opposed to any change in the autonomous position of Mount Lebanon. On the other hand, the radical group advocated direct participation in the Ottoman central government.

The aim of the Unionists, who ensured the re-declaration of the Constitutional Monarchy, was a central and strong state structure based on Ottomanism. The existence of provinces with privileged administrative status, such as Mount Lebanon, was in contradiction with the centralization policies of the Unionists. At the same time, the representation of Mount Lebanon in the Parliament was an indicator of the Ottoman Empire's sovereignty in the region. In this context, the Ottoman government and the Committee of Union and Progress wanted to hold elections in Mount Lebanon and ensure that the region was represented in the Parliament. The relations of the Unionists with the

sects in Lebanon also took shape within the framework of this policy. The most likely communities in which the Unionists could form alliances and cooperation were the Druze and other Muslim groups. The Druze Arslan family came to the fore in this cooperation. However, the centralization policies pursued by the Unionists could not find ground due to both the internal dynamics of Mount Lebanon and the international conjuncture. Especially France and England were against the integration of Mount Lebanon into the Ottoman constitutional system, as it would strengthen the region's ties with the Ottoman Empire. As in the First Constitutional Era, once again, the reflex of protecting the autonomous status of Mount Lebanon was encountered.

Despite all the measures taken by the Ottomans for the election of the deputy in Mount Lebanon, the elections were not accepted by the public. The elections that started in some districts could not be concluded. The elections were accepted in the Shuf district, where the Druze were the majority. On the other hand, in the areas where Christians were in the majority, the elections were not accepted due to the concern that the privileges of Mount Lebanon would be damaged. Thus, those who favored the maintenance of the status quo prevailed. Although Mount Lebanon had returned to its traditional politics, the demands for change that emerged after the declaration of the Constitutional Monarchy continued to shape the region's politics.

In this study, the reflections on the declaration of the Constitutional Monarchy in Mount Lebanon and the efforts of the Ottoman Empire to hold the 1908 parliamentary elections in the region are discussed. The subject is mainly dealt with in light of data obtained from Ottoman archive documents and British consular reports.

Sahel’de Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör Örgütleri ve Milis Grupların Artan Dirençliliğinin Analiz Edilmesi

Fuat Emir Şefkatli* & Güngör Şahin**

Öz

Makalenin konusu Sahel bölgesinde faaliyet gösteren devlet dışı silahlı aktörlerin özel ajandaları ile yerel dinamikleri birbirine entegre eden hibrit stratejilerini analiz etmektir. Çalışmada, seçilen terör grupları ve yerel milis grupların 2012-2022 tarihleri arasında Mali, Burkina Faso ve Nijer’deki şiddet eylemleri analiz edilecektir. Çalışmanın amacı, DDSA tanımlaması altında ele alınan grupların son dönemde artan eylemleri ve alan kontrolleri doğrultusunda bu grupların hangi sebepler dahilinde Sahel bölgesinde dirençlilik kazandığını saptamaktır. Bu bağlamda zayıf ordular ve sorunlu terörle mücadele yaklaşımı, yerel yönetim eksikliği ve yönetilemeyen alanlar ikilemi bu grupların genişlemesine zemin hazırlayan faktörler olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Terör Örgütleri, Sahel, Nijer, Mali, Burkina Faso.

* Doktora Adayı, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı, orcid.org/ 0000-0002-2111-1194, emirsefkatli@gmail.com

** Doç. Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı, orcid.org/ 0000-0001-6296-8568, gsahin@msu.edu.tr

Non-State Armed Actors in the Sahel: Analyzing the Rising Resilience of Terrorist Organizations and Militia Groups

Fuat Emir Şefkatli* & Güngör Şahin**

Abstract

The article aims to analyze the hybrid strategies of non-state armed groups (NSAGs) operating in the Sahel region, integrating their particular agendas and local dynamics. In the study, the violent acts of selected terrorist groups and local militia groups in Mali, Burkina Faso, and Niger in the last ten years will be analyzed. The study aims to determine why these groups have gained resilience in the Sahel region in line with the recently increased activities and area controls. In this context, weak armies and problematic counter-terrorism approaches, lack of local governance, and the dilemma of ungoverned territories were identified as factors that paved the way for the expansion of these groups.

Keywords: Terrorist Organizations, Sahel, Niger, Mali, Burkina Faso.

---

* Phd. Candidate, National Defence University, Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute, [orcid.org/ 0000-0002-2111-1194](https://orcid.org/0000-0002-2111-1194), emirsefkatli@gmail.com

** Assoc. Prof. Dr., National Defence University, Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute, [orcid.org/ 0000-0001-6296-8568](https://orcid.org/0000-0001-6296-8568), gsahin@msu.edu.tr

1. Giriş

Geniş bir coğrafi tanım içinde Moritanya'dan Sudan'a kadar uzanan Sahel bölgesi, 2012-2022 tarihleri arasında Afrika kıtasındaki terör ve şiddet eylemlerinin merkezi haline gelmiştir. Moritanya, Mali, Burkina Faso, Nijer ve Çad'ı içine alan bölge, günümüzde farklı pek çok devlet dışı silahlı aktörün (DDSA) toplumsal tabana yayılarak geniş bir alan kontrolü ve mobiliteye sahip olduğu noktalara dönüşmüştür. Terör ve şiddet eylemlerinde 2011 sonrası gözlemlenen artışın gerek iç gerekse bölgeye komşu ülkelerdeki gelişmelerden etkilendiği söylenebilir. Kırılgan ya da başarısız devlet tanımlaması altında ele alınabilecek bu ülkelerde gerçekleşen askeri darbeler, zayıf ordular, yönetim eksikliği, ekonomik kaynakların yetersizliği, etnik gruplar arası rekabet ve iklim değişikliği gibi nedenler DDSA'ların artışına neden olmuştur.

İç ve dış etkenlerin yarattığı tablo küresel çapta faaliyet gösteren terör örgütleri tarafından bir fırsat penceresi olarak görülmüştür. Bu anlamda El-Kaide ve IŞİD gibi terör örgütleri için yerel ayrışmaların ve otorite boşluğunun istismar edilmesi yoluyla potansiyel sahalara yayılma stratejisi, oldukça pragmatist bir adım olarak ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan mikro ölçekteki köktenci gruplar için bu terör örgütleriyle eşgüdümlü hareket imkânı hem finansal hem de ideolojik açıdan manevra kabiliyetlerini artırmaktadır. Mağrip El-Kaidesi (AQIM) bağlantılı Jama'a Nusrat ul-İslam wa al-Muslimin (JNIM) ve IŞİD bağlantılı İslam Devleti Sahra Kolu (ISGS) gibi örgütlerin kurulması da bu grupların daha geniş kitlelere ulaşma ve finansal açıdan sürdürülebilir kaynaklar yaratma stratejisine paralel olarak ele alınabilir.

Etkisi terör örgütlerine nazaran sınırlı seviyede olsa da milis gruplar da Sahel bölgesindeki güvenlik kompleksini kırılgan hale getiren DDSA'lar arasındadır. Bazı durumlarda devlet güvenlik birimleriyle iş birliği içinde bazı örneklerde ise bağımsız hareket eden bu gruplar, sivillere yönelik şiddet eylemlerindeki artışın nedenleri arasındadır. Öte yandan Fransa başta olmak üzere Rus Wagner Özel Askeri Şirketi (ÖAŞ) ve diğer uluslararası aktörlerin bölgedeki varlığı ve yönetici elitlerle kurdukları çıkar ilişkileri DDSA'lar için bir propaganda aracı olarak kullanılmış,

terör ve şiddet eylemlerine meşruiyet kazandırmıştır. Sahel bölgesindeki terör ve şiddet eylemlerinin sayısında 2022 yılı itibarıyla ani bir artış gözlemlenmektedir. Bu artışın ilk etapta komşu ülkeler aracılığıyla Afrika'nın geri kalan bölgelerine yayılma riski bulunmaktadır. Bölgesel etkilerinin yanında bu durum uluslararası aktörler açısından da kaygı verici bir boyuta ulaşmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında çalışma, Sahel'deki terör ve şiddetin kaynağını DDSA'lar üzerinden analiz edecektir. Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde bölgedeki etkin DDSA'lar incelenecek, belirlenen terör örgütleri ve milis grupların motivasyonları, kapasiteleri ve etki alanları ele alınacaktır. İkinci bölümde, eylemlerin sayısındaki artış son 10 yıllık dönem içinde ülke bazlı incelenecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde DDSA'ların genişlemesinde ve toplumsal karşılık bulmasında etkili olan faktörler üzerinde durulacak, Sahel bölgesindeki sivil-devlet ilişkilerine dair bir çerçeve çizilecektir. Sonuç bölümünde ise çözüm ve politika önerileri verilecek, yerel ve uluslararası aktörlere yönelik potansiyel yol haritası sunulacaktır.

2. Sahel'deki Etkin DDSA'lar ve Kökenleri

Sahel bölgesindeki DDSA'ların çıkış noktaları ve kökenlerini anlamak adına bölgedeki rejim tiplerini ve bu rejimlerin oluşturduğu siyasi tabloyu görmek çatışma dinamiklerinin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Çünkü Sahel'deki devletlerin Weberci anlayışta devlet fonksiyonlarını tam anlamıyla yerine getirmedikleri söylenebilir. Bunun yerine bölgedeki ülkelerin daha çok patrimonyal bir yönetim anlayışı içerisinde devlet benzeri bir karaktere sahip oldukları gözlenmektedir.¹ Patrimonyal yönetim anlayışı içinde bölgesel olarak sınırlı şekilde varlığını sürdüren devlet otoritesini yolsuzluğun yayılmasını, yerel kaynakların ve kamu hizmetlerinin kötüye kullanılmasını destekleyen kayırmacı emir-komuta zincirleri üzerine inşa etmiştir. Ancak bu patrimonyal yapı beraberinde hibrit bir güvenlik anlayışını doğurur.

---

¹ Morten Boas, Francesco Strazzari, "Governance, Fragility and Insurgency in the Sahel: A Hybrid Political Order in the Making", *The International Spectator*, 55(4), 2020, 13.

Başkent ve çevresindeki bölgeleri kontrol eden devlet güvenlik birimleri, kırsal kesimlerde ve sınır bölgelerinde farklı yerel aktörlerle meşruiyet mücadelesi içine girmekte ve yereldeki otoritesini güçlendirmek amacıyla birbirinden farklı güvenlik aygıtlarına başvurmaktadır. Nitekim takip edilen hibrit güvenlik modeli, 'proto-devletlere' benzeyen silahlı grupların oluşumuna zemin hazırlar.² Devlet destekli oluşturulmuş sivil savunma birlikleri, milis gruplar ya da AQIM, JNIM ve ISGS benzeri terör örgütleri bu yaklaşımın bir sonucu olarak kontrol ettikleri bölgelerde bir tür egemen otorite haline gelmektedir. Sahel özelinde mevcut tabloyu farklı iç savaş bölgelerinden ayıran en önemli husus bu DDSA'ların ciddi ölçüde halk desteğini arkalarına almış olmalarıdır. Öyle ki yereldeki ayrışmaları ve farklılıkları istismar ederek geniş alanlara yayılan terör grupları yerel topluluklar tarafından geçmiş yönetimlere nazaran daha adil ve eşitlikçi görülmektedir.³ Buna paralel olarak isyancı grupların kontrolü altındaki pek çok noktada yerli halk ve devlet arasındaki sosyal mutabakat kırılmıştır. Bir bakıma terör grupları, kaynakların adil olmayan biçimde dağılımı, tarihsel ve etnik gerilimler ya da yerel aktörler arası rekabet gibi toplumsal meselelerin bir ürünü olarak görülebilir.

DDSA'ları en temelde dört teorik arka planda ele almak mümkündür. Bunlar; siyasi motivasyona sahip gruplar, aşırı şiddet yanlısı gruplar, sivil savunma birlikleri ve devlet destekli yerel güvenlik güçleridir. Görsel 1'deki Schneckener'in tipolojisi içinde daha geniş bir tanımlamayla bu gruplar; isyancılar, milisler/paramilisler, aşiret/kabile merkezli 'büyük adamlar' olarak tabir edilen aktörler, teröristler, özel askeri şirketler (ÖAŞ), yağmacılar, savaş ağaları ve suç çeteleri şeklinde ele alınabilir.⁴ Bununla beraber DDSA'lar, daha çok kırsal alanlarda ya da merkezi devlet modelinin uygulanmadığı sınır bölgelerinde, devletin varlığının geleneksel olarak zayıf ya da tartışmalı olduğu bölgelerde

---

² Edoardo Baldaro, "Violence, Dysfunctional States, and the Rise of Jihadi Governance in the Sahel" (ed. Camillo Casola 'Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence' içinde), *ISPI*, Mart 2021, 20.

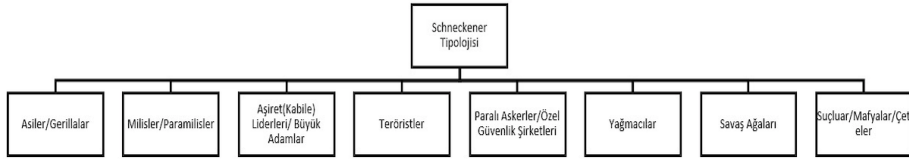
³ A.g.e.

⁴ Ulrich Schneckener, "Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance", *Private Actors and Security Governance*, 2006, 30.

kendilerine faaliyet alanı bulurlar. Bu silahlı grupların Nijer'e nazaran son dönemde Mali ve Burkina Faso'da momentum kazandıkları söylenebilir.

Çalışma kapsamında daha derin analiz edilecek olan terör grupları, ciddi bir maliyet gerektiren bölgesel kontrolden ziyade hedeflenen nüfus üzerinde sosyal bir bağ kurmayı amaçlamaktadır. Bunun yanında terör örgütleri, devletin idari varlığına zarar vermeyi öncelikli amaçları haline getirmiştir. İdari varlık olarak belirlenen hedefler, bölgedeki güvenlik güçlerine ek olarak devletin yerel temsilcileri, kamu kurumları (okul, hastane, belediye binaları vd.) ve sivillerdir.⁵ Şiddet eylemlerinin altyapısını oluşturan bu zihniyet üzerinden Sahel'deki çatışmalar, farklı silahlı aktörlerin kendi otoritelerini empoze etme ve kontrolündeki toprakları genişletme maksadıyla arayış içinde olduğu yerel anlaşmazlıklar ve ulusaşırı isyan hareketlerinin bir karışımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Sahel'deki şiddet eylemlerinin büyük oranda otorite boşluğundan değil mevcut gruplar arası güç mücadelesinden kaynaklandığı ifade edilmektedir.⁶

Şekil 1. Schneckener DDSA Tipolojisi

Kaynak: Ulrich Schneckener, “Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance”, *Private Actors and Security Governance* (2006), 30.

Öte yandan terör örgütleri Sahel'deki coğrafi, askeri ve organizasyonel açıları ustalıkla kullanmaktadır. Askeri anlamda küçük-orta ve geniş çaplı savaş için gerekli silah ve ekipmana erişmekte olan terör örgütleri,

⁵ Morten Boas, Francesco Strazzari, “Governance, Fragility and Insurgency in the Sahel: A Hybrid Political Order in the Making”, *The International Spectator*, 55(4), 2020, 13.

⁶ Clionadh Raleigh, Caitriona Dowd, “Governance and Conflict in the Sahel’s Ungoverned Space”, *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(2), 2013, 2.

insan kaynağını Sahel demografisinin sağladığı imkanlar dahilinde kendi hedefleri doğrultusunda koordine etmekte ve geniş Sahel coğrafyası içinde rahatlıkla mobilize olmaktadır.⁷ Mali'deki 2012 isyanına katılan köktenci gruplar bölge hakkındaki bilgilerini, kırsal topluluklar ve geleneksel yapılar üzerindeki bağlantılarını kullanarak stratejik bir dönüşüm içine gitmiştir. Bunun sonucunda El-Kaide ve IŞİD bağlantılı terör örgütleri, küresel ölçekte sahip oldukları dini değerleri, yerel değerler ile birleştirerek 'bölgeselleşme' ve 'bölgesel bazda genişleme' stratejisini hayata geçirmişlerdir.⁸

2.1. Jama'a Nusrat ul-İslam wa al-Muslimin (JNIM)

AQIM'in ideolojik arka planını ve örgütlenme yapısını Mali, Burkina Faso ve Batı Nijer özelinde devralan JNIM, 2017 yılında AQIM, El-Murabitun, Tuareglerin oluşturduğu Ensaruddin ve Fulanilerin çoğunlukta olduğu Macina Özgürlük Hareketi (MLF) ya da başka adıyla Katiba Macina tarafından kurulmuştur.⁹ JNIM'in organizasyonel yapısına bakıldığında örgüt yönetim mekanizmasının yukarıdan aşağıya hiyerarşik bir düzlemde şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda en yukarıda örgüt lideri Iyad Ag Ghali ve kendisine sadık profesyonel militanlar varken aşağıya inildikçe ideolojik ve ekonomik beklentilerden ötürü yerel nüfus içinden devşirilen ya da kendi rızasıyla JNIM'e katılan savaşçıları görmek mümkündür.¹⁰ Sarmalın en sonunda ise ideolojik anlamda mücadeleyi destekleyen ama silahlı mücadeleye katılmayan siviller bulunmaktadır.¹¹ Mahalle ve köy bazlı gözetim başta olmak üzere istihbarat akışının sağlanması ve liderlik kararlarının tabana yayılmasında bu sivillerin önemli bir fonksiyona sahip olduğu

⁷ Emiliy Estelle Perez, "The Underestimated Insurgency, Continued: Salafi-Jihadi Capabilities and Opportunities in Africa", *American Enterprise Institute: Critical Threats*, Aralık 2022, 5.

⁸ Stig Jarle Hansen, "Forever Wars? Patterns of diffusion and consolidation of Jihadism in Africa", *Small Wars & Insurgencies*, 33(3), 2021, 420.

⁹ Stig Jarle Hansen, "Forever Wars? Patterns of diffusion and consolidation of Jihadism in Africa", *Small Wars & Insurgencies*, 33(3), 2021, 409.

¹⁰ Edoardo Baldaro, Yida Seydou Diall, "The End of the Sahelian Exception: Al-Qaeda and Islamic State Clash in Central Mali", *The International Spectator*, 55(4), 2020, 75.

¹¹ A.g.e.

görülmektedir.

JNIM'in Nijer deltasının iç kısımlarında, Mali'nin Gao ve Timbuktu bölgelerinde etkin bir DDSA olduğu söylenebilir. JNIM, bünyesindeki Katiba Macina ve Ensaruddin gibi farklı bileşenlerin etkili olduğu bölgelerde faaliyet göstermelerini sağlamış ve bu yapı geniş toplumsal kitlelere yayılan federasyon modelini ortaya çıkarmıştır. Tuareg elitleri üzerinden yerel nüfusa angaje olan JNIM, toplumsal tabana ve sosyal yapıya (*grassroot model*) ulaşmayı hedeflemiştir. Ancak 2015 yılından itibaren özellikle Kidal bölgesinde Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (MNLA) kontrolü yeniden tesis etmiş ve bölge JNIM'in etki alanı dışına çıkmıştır.

Devlete karşı 'ortak düşman' algısı, kamu hizmetlerinin yetersizliği, gerçekleşen darbelere bağlı olarak istikrarsız siyasi ve demografik yapı, yabancı güçlerin askeri operasyonları ve yerel nüfus arasındaki çarpık ilişkiler ağı, JNIM'in meşruiyet kazanma araçları arasındadır. Ayrıca bölge genelinde kitle iletişim araçlarını etkin kullanan örgüt, Fransa'nın 2021 yılında Sahel'den çekilme ve aynı yıl ABD'nin Afganistan'daki askerlerini geri çekmesi süreçlerinde yabancı güçlerin çıkarılması ve 'dinsiz' hükümetlere karşı isyan retoriğini kullanmıştır.¹²

JNIM'e bağlı yerel terör gruplarının illegal yollardan yılda yaklaşık 18 ila 35 milyon dolar arası bir kazanç sağladığını öngörülmektedir.¹³ Bu illegal kazanç yolları arasında kontrolleri altındaki geçiş yollarının gasp edilmesi, yerel halktan koruma hizmetleri karşılığında alınan vergiler (*zekât*) ve fidye yer almaktadır.¹⁴

2014 yılında başlayan Barkhane Operasyonları, JNIM operasyonlarını maliyetli hale getirerek örgüte insan kaynağı noktasında ciddi zararlar vermiştir. Ancak örgüt, taktiksel geri çekilme ve kendini yerel yapı içine saklama stratejisi neticesinde sürdürülebilirlik ve dinamizm kazanmıştır.

---

¹² Emily Estelle Perez, "The Underestimated Insurgency, Continued: Salafi-Jihadi Capabilities and Opportunities in Africa", *American Enterprise Institute: Critical Threats*, Aralık 2022, 9.

¹³ Daniel Eizenga, Wendy Williams, "The Puzzle of JNIM and Militant Islamist Groups in the Sahel", *Africa Security Brief*, no. 38, Aralık 2020, 2.

¹⁴ A.g.e.

Ekim 2020'de JNIM, Fransa için “en tehlikeli düşman” sıfatını kazanmış ve 2021 yılına kadar gerçekleştirilen 20 operasyonda 230 JNIM savaşçısı öldürülmüştür.¹⁵

2.2. Katiba Macina (MLF)

Amadou Kouffa liderliğindeki MLF, 2015 itibarıyla Nijer deltasının iç kısımlarında ve Mali'nin Mopti bölgesinde faaliyet göstermektedir. Mopti sınırları içerisinde yer alan Dialloube, Tenenkou ve Serma şehirleri, örgütün üç ana merkezidir.¹⁶ MLF, JNIM'in bir alt kolu olarak değerlendirilmektedir. MLF, ilk yıllarda yerel halk ve devlet güvenlik birimlerine karşı konumunu güçlendirmek adına şiddet ve terör eylemlerini yoğunlaştırmıştır. Takip eden süreçte, yerel toplulukların şikayetleri, Mali ordusunun sert güç kullanma yöntemleri ve artan güvensizlik atmosferi MLF'nin devrimci bir retorik benimsemesine zemin hazırlamıştır. Pek çok örnekte görüldüğü gibi bölgeselleşme ve yerel destek, terör örgütlerinin toplumsal tabana yayılmasında itici güç niteliğindedir.

Mali'de tarihsel süreç içinde sosyokültürel ve etnik bağlamda marjinalize edilen Fulani topluluklar, MLF'nin sosyal yapı içindeki hedef kitlesinin belirlenmesinde etkili olmuştur.¹⁷ Dış tehditlere karşı korunma ihtiyacı ve çatışma ortamının meydana getirdiği ekonomik fırsatlar elde etme arzusu Fulani gençleri ve düşük gelirli sınıfı MLF saflarına katmıştır. Dolayısıyla yerel yönetişimin ulusaşırı organizasyonun (El-Kaide) temsili ve Fulanilerden kaynaklı ayaklanma üzerine kurulduğu görülmektedir. Nitekim MLF'nin bölgede baskın bir DDSA haline gelmeye başladıkça devrimci retoriğinden tavizler vermeye başladığı söylenebilir. Alt sınıf Fulani gençlerin ikinci plana atılarak zengin Fulani sınıfıyla kurulan güçlü iş birlikleri bu minvalde okunabilir.

¹⁵ Heni Nsabia, “The Conflict Between Al-Qaeda and the Islamic State in the Sahel, A Year On”, (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 16.

¹⁶ Edoardo Baldaro, Yida Seydou Diall, “The End of the Sahelian Exception: Al-Qaeda and Islamic State Clash in Central Mali, *The International Spectator*, 55(4), 2020, 76.

¹⁷ A.g.e., 77.

Yerinden yönetime dayalı bir yönetim anlayışı ile her bölgenin sorumlusu o grubun faaliyetlerini belirlemektedir.¹⁸ JNIM'e benzer olarak istihbarat toplama ve yerel gözetim mekanizmasında kadın ve çocuklar görevlendirilmektedir.¹⁹ Alan kontrolüne sahip olduğu bölgelerde adalet sistemini, sosyal davranış normlarını, toprağa erişimi ve Weberci anlayışta devlete özgü temel kamu hizmetlerini yerine getirmektedir. Örgütün ekonomik kaynakları arasında zekât adı altında toplanan vergilerin önemli bir paya sahip olduğu söylenebilir.

2.3. İslam Devleti Sahra Kolu (ISGS)

Sahel'de ulusaşırı bağlantıya sahip bir diğer terör örgütü ISGS'dir. 2015 yılında kurulan örgütün temel gövdesini El-Kaide bağlantılı El-Murabitun örgütünden ayrılan savaşçılar oluşturmaktadır. Adnan Ebu Velid Sahraoui liderliğindeki ISGS, Üç Devlet Sınır (*Tri-State Border*) bölgesi olarak bilinen, Nijer, Burkina Faso ve Mali'nin belli alanlarını kapsayan bölgede terör ve şiddet eylemlerine başvurmaktadır.²⁰ Mali'nin Menaka ve Gao bölgeleri ise örgütün yönetici kadrolarının bulunduğu merkezlerdir.²¹

ISGS, DDSA'ların yerel tabakaya sızma geleneğinden vazgeçmeyerek Üç Devlet Sınır bölgesindeki göçebe topluluklar arasında yaşanan rekabeti kullanmıştır. Yerel dinamiklere dahil olarak belli bir ivme ve nüfuz alanı kazanan ISGS, ilk dönemlerinde rakip terör hareketleri içindeki kırılmalardan faydalanmayı hedeflemiştir. Özellikle Nijer Deltasının iç kısımlarındaki otlak bölgelerde yaşanan çiftçi-çoban anlaşmazlıkları, MLF içinde parçalanmalara yol açmıştır. Bunun

---

¹⁸ Edoardo Baldaro, "Violence, Dysfunctional States, and the Rise of Jihadi Governance in the Sahel" (ed. Camillo Casola 'Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence' içinde), *ISPI*, Mart 2021, 20.

¹⁹ Jude Cocodia, "Nationalist Sentiment, Terrorist Incursions and the Survival of the Malian State" (ed. Carolina Varin, Dauda Abubakar, "Violent Non-State Actors in Africa" içinde), 2017, 53.

²⁰ Heni Nsabia, "The Conflict Between Al-Qaeda and the Islamic State in the Sahel, A Year On", (ed. Camillo Casola 'Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence' içinde), *ISPI*, Mart 2021, 15.

²¹ Manon Laplace, "Mali, Burkina Faso, Niger: Islamic State in the Greater Sahara flexes its muscles", *Africa Report*, 14 Aralık 2022.

sonucunda MLF içinden bazı savaşçılar taraf değiştirerek ISGS tarafına geçmiştir.

Gerek JNIM ve Katiba Macina gibi rakiplerine nazaran Sahel bölgesine daha sonradan girmesi gerekse ilkel bir medya altyapısına sahip olması, ISGS’yi genişleme aşamasında sayısal güç, saha bilgisi ve medya kapasitesi noktasında dezavantajlı bir konuma getirmiştir. Bununla birlikte 2020 yılı itibarıyla Barkhane Operasyonlarının birinci hedefi haline gelmesi terör ve şiddet eylemlerinin maliyetini artırırken operasyonel temposuna olumsuz yönde etki etmiştir. 430’dan fazla ISGS savaşçısı, Fransa’nın 70 farklı operasyonu sonucunda öldürülmüştür.²²

ISGS’nin 2022’nin Mart ayından bu yana yerel halka yönelik şiddet eylemlerini artırdığı gözlemlenmektedir. Bu şiddet eylemlerinin arka planında örgütün Mali’nin kuzeyinde bulunan Menaka bölgesinde nüfusu yeniden dizayn ederek konsolide etme girişimlerinin olduğu söylenebilir. 3 Aralık 2022 tarihinde ISGS’nin sosyal medya hesapları aracılığıyla paylaşılan görüntüler bu argümanı destekler niteliktedir.²³ Menaka veya Gao bölgesinde çekildiği tahmin edilen görüntülerde örgüt çok sayıda savaşçıyı aynı alanda toplayarak adeta bir gövde gösterisinde bulunmuştur. Ayrıca bu görüntüler, propaganda niteliğinin yanında güçlü bazı mesajlar içermektedir. Grup, çok sayıda savaşçıyı tek bir noktada toplayarak kendini tehdit altında hissetmediğini göstermektedir. Örgüt, köktenci terör unsurlarının temel özelliklerinden olan ‘halk arasına karışma’ ve ‘stratejik belirsizlik’ gibi taktiksel manevraları bir kenara bıraktığını göstermektedir. Hiç kuşkusuz Barkhane Operasyonları gibi askeri anlamda güçlü bir caydırıcılığın sona ermesi ISGS’nin 2022 yılı itibarıyla şiddet eylemlerini artırarak çok sayıda bölgeyi ele geçirmesinde oldukça etkili olmuştur.

3. Terör Grupları Arası Etkileşimler

İç savaş esnasında ortaya çıkan ‘kardeş savaşı’ (*fratricidal war*)

²² Denis M. Tull, “Operation Barkhane and the Future of Intervention in the Sahel”, *SWP*, 20 Ocak 2021.

²³ Manon Laplace, “Mali, Burkina Faso, Niger: Islamic State in the Greater Sahara flexes its muscles”, *Africa Report*, 14 Aralık 2022.

kavramı, isyancı grupların merkezi hükümetle mücadeleden çok kendi aralarındaki iç kargaşalara eğilimli olduğunu açıklamak için kullanılmaktadır.²⁴ Ancak 2015-2019 yılları arasındaki çatışma dinamiklerine bakıldığında bu kavramın Sahel coğrafyasına uymadığını söylemek mümkündür. ‘Sahel istisnası’ tabiri, farklı pek çok bölgede birbiriyle çatışma halinde olan El-Kaide ve IŞİD bağlantılı grupların Sahel özelinde kurdukları iş birlikleri ve güçlü ilişkileri açıklamak için bölge çalışan uzmanlar tarafından sıklıkla kullanılmıştır.²⁵ Belirtilen tarih aralığında JNIM ve ISGS arasındaki koordinasyon ve iş birlikleri, hükümetlere karşı ‘ortak düşman’ motivasyonu ile ilişkilendirilmektedir. Öte yandan ISGS ve JNIM arasındaki kırılğan barışın bir uzantısı olarak gidilen coğrafi bölüşüm potansiyel gerilimlerin önünü kesmiş, gruplar arasında sosyal ve ekonomik bir denge meydana getirmiştir.

Ancak ‘Sahel istisnasının’ bozulması köktenci DDSA’ların isyan gücünü zayıflatmıştır. Etki ve alan kontrolü noktasında devlete veya yerel silahlı gruplara karşı yaşanan çatışmalar, kendi içlerindeki savaşa evrilmiştir. Bu durum her iki örgüte de ciddi sayıda insan kaynağına mâl olmuş, terör unsurlarını hava saldırılarının hedefi haline getirmiştir. İlk çatışmaların başladığı 2019 yılından 2021 yılında kadar geçen bir buçuk senede iki grup arasında 125 çatışma yaşanmış ve bu çatışmalar her iki taraftan toplam 731 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır.²⁶ JNIM ve ISGS arasındaki ilişki, iş birliği, çatışma ve çatışmanın hafifletilmesi şeklinde sürekli tekrar eden bir döngü içindedir. Bölgedeki kronik sorunların devam etmesi durumunda, uzun vadede her iki grubun da farklı etki alanları oluşturacağı söylenebilir.

Gruplar arasındaki farklılıkları üç alt başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar arasından ekonomik kaynakların yönetimi ve

---

²⁴ Mohammed M. Hafez, “Fratricidal Rebels: Ideological Extremity and Warning Factionalism in Civil Wars”, *Terrorism and Political Violence*, 32(3), 2017, 2.

²⁵ Caleb Weiss, Heni Nsabia, “The End of the Sahelian Anomaly: How the Global Conflict between Islamic State and al-Qa’ida Finally Came to West Africa”, *CTC Sentinel*, 13(7), 2020.

²⁶ Heni Nsabia, “The Conflict Between Al-Qaeda and the Islamic State in the Sahel, A Year On”, (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 16.

dağıtımını, El-Kaide destekli gruplar ile ISGS arasındaki farklılıkların başında gelmektedir. JNIM’in alt kolu MLF, şiddet, gasp ya da vergilendirme yoluyla sağladığı kaynakları merkezileştirirken ISGS, her savaşçının saldırı ya da istila yoluyla edindiği ganimeti özgürce kullanma hakkı tanımaktadır.²⁷ ISGS tarafından sağlanan bu esnekliğin, taraf değiştirmelerde belirleyici bir etken olduğu söylenebilir.

Gruplar arasındaki ikinci temel ayrışma noktası, İslam’a bakış ve İslam değerlerinin yerele empoze edilmesindeki görüş ayrılığıdır. Bu kapsamda şeriat hukukunun uygulanmasında El-Kaide menşeli örgütler, daha esnek davranırken ISGS, oldukça katı ve dayatmacı bir tutum benimsemiştir.²⁸ JNIM ve MLF, katı uygulamaların bir anda dayatılmasının yerel nüfusu yabancılaştıracağı görüşünden hareketle yerel değerler ile ulusaşırı terör bağlantılarının değerlerini bir sentez haline getirmekte, ISGS ise din alanında örgütün ulusaşırı karakterini direkt olarak yerele yansıtmaktadır. Buna bağlı olarak üçüncü ve son başlık yerel yapıya yaklaşımdaki farklılıklardır. Bu noktada MLF, geleneksel düzeni koruyarak toprak yönetimi başta olmak üzere yerel yapıyla özdeşleşen bileşenlerin devamlılığını esas almıştır. Bunun dışında MLF, Fulani elit sınıfı ile iç içe geçmiş ilişkiler ağına sahipken ISGS, Fulani alt kesimine ulaşmayı denemiştir. Bu tablo, gruplar arasındaki rekabet içinde sosyo-ekonomik sınıf ve statülerin ne denli önemli bir araç olduğunu göstermektedir.

4. Yerel Milis Gruplar

Oluşumu itibarıyla milis gruplar, kırılğan yapıda addedilebilecek devletlerin bünyesindeki parçalı ve politize güvenlik sektörünün bir sonucudur. Sömürge sonrası dönem ele alındığında siyasi, ekonomik ve toplumsal kurumsallaşmasını tamamlamamış devletlerde güvenlik bürokrasisi (ordu, polis gücü, istihbarat vd. kolluk güçleri), klan, siyasi parti ve etnik gruplar arasındaki çıkar çatışmasının sonucunda oluşmakta

²⁷ Edoardo Baldaro, Yida Seydou Diall, “The End of the Sahelian Exception: Al-Qaeda and Islamic State Clash in Central Mali, *The International Spectator*, 55(4), 2020, 77.

²⁸ A.g.e.

gücü elde eden lidere karşı bağlılık ve itaat ile şekillenmektedir.²⁹ Başka bir deyişle milisler, statükoyu elinde bulunduran elitlerin siyasi güçlerini ve ekonomik ayrıcalıklarını korumak amacıyla kurdukları düzenin en kritik bileşenleridir.

Sahel bölgesinde ‘destek kuvvet’ (*auxiliary forces*) olarak faaliyet gösteren milis gruplar, yerel gözetim ve buna bağlı olarak istihbarati kaynak aktarımında, isyancı güçlerin (terör grupları) bastırılmasında ve iç savaş süresince işlenen insan hakları ihlallerinin yol açacağı sorumluluğun devredilmesinde önemli roller üstlenmektedir.³⁰ Bununla beraber milisler, isyancı gruplar ile mücadelede resmi birliklere nazaran daha az maliyetli olmaları bakımından tercih edilmektedir. Öyle ki bazı örneklerde milislere silah ve ekipman tedarik edilmediği operasyonel ve teknik eğitim verilmediği görülmektedir.³¹ Bunun yanında yine resmi birliklere göre daha hızlı sürede mobilize olmaları, mikro düzeyde yürütülen terörle mücadele operasyonlarının sonuca ulaşmasını sağlamaktadır. Milis grupların bir diğer özelliği, yerel halk içinde olmaları ve kimi durumlarda isyancı ya da radikal terör gruplarına bağlı kişilerle aynı topluluk içinde bulunmaları sayesinde askeri kurumlara ve kolluk kuvvetlerine yerel istihbarat sağlamalarıdır.

Ancak bu faydalarının yanında etkin milis grup yapılanmalarının olduğu ülkeler bazı kronik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunları iki alt başlık altında toplamak mümkündür. İlk olarak milis grupların iç savaş sırasında devlet güvenlik güçleri ve isyancı/terör gruplarının ardından üçüncü temel aktör olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu rolü, resmi güvenlik birimleri tarafından aktif oldukları bölgelerde kendilerine devredilen yarı ya da tam meşruiyet doğrultusunda elde eden milisler bazı örneklerde yetki ve güçlerini etnik, azınlık ve muhalif temizliği için bir araç olarak kullanmaktadır. Bu yaklaşımın beraberinde insan hakları ihlali, şiddet

---

²⁹ Ulrich Schneckener, “Milicias and the Politics of Legitimacy”, *Small Wars & Insurgencies*, 28(4-5) 2017, 802.

³⁰ Adam Day, “Hybrid Conflict, Hybrid Peace: How militias and paramilitary groups shape post-conflict transitions”, *United Nations University Centre for Policy Research*, 2020, 136.

³¹ A.g.e.

eylemleri, keyfi tutuklama ve yargısız infaz gibi sonuçlar doğurduğu söylenebilir. Bu sorunlu meşruiyet devrinden kaynaklı eylemlerin takibi, denetimi ve yargılaması noktasında ise hükümetlerin stratejik kazanımlarını ön planda tutarak ilgili gruplara belli bir esneklik alanı tanıdığı görülebilir. Bir anlamda yerel özerklik veya bağımsızlık olarak algılanabilecek bu durum, devletin milis grupları değil milis grupların devleti kontrol ettiği argümanını güçlendirmektedir.³² Örneğin Mali, gayri resmi milis yapıları kullanarak devlet zayıflığını telafi etmeye çalışmaktadır. Ancak devlet destekli ya da devletle iş birliği halindeki grupların sayısındaki artış, Mali’de toplumsal şiddete yol açmıştır. Tarihsel akış içinde Tuareg ve Fulani etnik gruplara yönelik devlet eliyle uygulanan baskılar ve bu amaca hizmet edecek şekilde desteklenen milis gruplar, Tuareg ve Fulani grupların da savunma motivasyonlarıyla karşı yapılanmalara gitmesine neden olmuştur. Bu anlamda devlet destekli Ganda Koy ve Ganda Iso milis gruplarının belli dönemler içinde Fulani ve Tuareg topluluklara yönelik saldırılarında çok sayıda sivil hayatını kaybetmiştir.³³ Bunun neticesinde kurulan Sahel’in Kurtuluşu İçin İttifak (ASS) adlı milis grup Fulanilerin bu saldırılardan korunma refleksinin bir ürünüdür.³⁴ Bölgede benzer örnekleri çeşitlendirmek mümkündür. Burkina Faso’da 2020 yılında başlatılan Vatan Savunması Gönüllüleri (VDP) programı kapsamında terör örgütleriyle mücadelede sivillerin silahlandırılması amaçlanmıştır.³⁵ Programın hayata geçirildiği tarihten 1 yıl sonra sivillerin silahlandırılması ile birlikte göçebe ve yerleşik topluluklar arasındaki çatışmaların tırmandığı ve bu topluluklar arasındaki bölünmelerin derinleştiği sonucuna varılmaktadır.³⁶ Buna göre yaklaşık 1 senelik bir dönem içinde, daha önceden kurulu olan ve

---

³² Sabine C. Carey, Michael P. Colaresi, Neil J. Mitchell, “Governments, Informal Links to Militias and Accountability”, *Journal of Conflict Resolution*, 59(7), 2015, 854.

³³ Marc-Antoine Perouse de Montclos, “Rethinking the response to jihadist groups across the Sahel”, *Chatham House*, Mart 2021, 12.

³⁴ A.g.e.

³⁵ Anna Schmauder, Annabelle Willeme, “The Volunteers For The Defense Of The Homeland”, *Clingendael*, 9 Mart 2021

³⁶ “Sahel 2021: Communal Wars, Broken Ceasefires and Shifting Frontlines”, *ACLEDA*, 17 Haziran 2021.

Koglweogo ve Dozo sivil savunma birlikleri de dahil olmak üzere toplamda 66 VDP milisi öldürülmüştür.³⁷

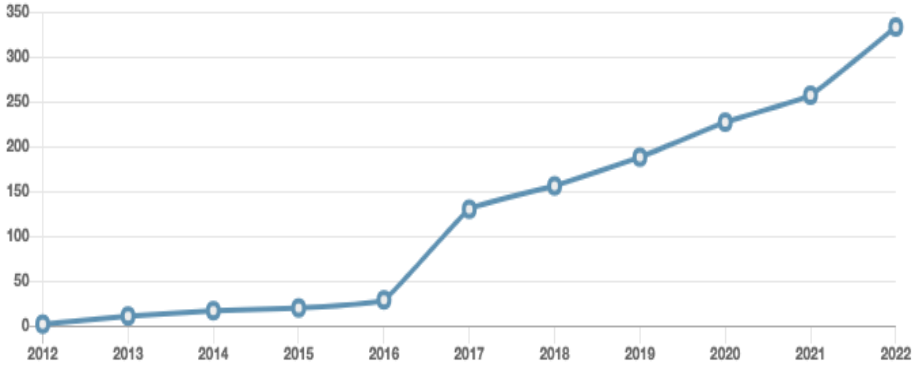
İkinci olarak milis grupların uzun süreli i  savaş s resinde elde ettikleri ekonomik ve siyasi kazanımlar, barış ve ateşkesin sağlanmasıyla beraber girilen milli uzlaşı ve diyalog mekanizmalarının baltalanmasına yol açmaktadır. Düzenli ve birleşik ordunun kurulması için başlatılan güvenlik sektörü reformları kapsamında amaçlanan silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon (STyE) safhalarının akamete uğraması, arka planda yürütülen ‘milis diplomasisi’ ve milis grupların kaos ortamının sürekliliğini amaçlayan ajandalarından kaynaklanmaktadır. Orta Mali’de Dogon toplulukları korumak amacıyla 2016 yılında hükümet desteğiyle oluşturulan Dan Na Ambassagou, bu minvalde ele alınabilir. Öyle ki Mali devletinin grubu dağıtma kararının ardından milis grup  yeleri, 2019 yılında topluluk içinde şiddet eylemlerine dahil olmuştur.³⁸ İç savaş ortamındaki edinimlerinden feragat etmeyen grup, yerel şikayetlere ve yarattığı sorunlara rağmen dağıtılamamıştır. Dan Na Ambassagou  rneği, Mali devletinin milis yapılarla mücadeledeki zayıflığının bir kanıtıdır. Bununla birlikte milis grupların birleşik ordu yapılanmasına entegre edildiği senaryoda bu grupların sayıca çokluğu ve çeşitliliği nedeniyle ordu birimlerinde bir hizipleşme ve kadrolaşma söz konusu olabilir. Diğer taraftan oluşan hibrit yapı, geçmişi itibarıyla savaş suçu işlemiş ve sabıkalı figürlerin silahlı kuvvetler içinde söz sahibi olmasına yol açma potansiyeline sahiptir.

---

³⁷ A.g.e.

³⁸ Ornella Moderan, ‘‘Proliferation of Armed Non-State Actors in the Sahel: Evidence of State Failure?’’ (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 12.

Şekil 2. Sahel Bölgesindeki Milis Grupların Sivillere Karşı Şiddet Eylemleri

Kaynak: ACLED 2022

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere Mali iç savaşının başladığı 2012 yılından günümüze, yaklaşık 10 yıllık süre zarfında milis gruplardan kaynaklı sivillere yönelik şiddet eylemlerinde güçlü bir artış görülmektedir.³⁹ Özellikle son 1 yıl içindeki artış dikkate değerdir. ACLED verilerine göre 2021 yılında toplam 257 şiddet/saldırı eylemi gerçekleştirilirken bu sayı 2022 yılında 333'e ilerlemiştir.⁴⁰

5. Ülke Örnekleri Üzerinden DDSA'ların Şiddet Eylemleri

2022 yılındaki Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) İnsani Gelişim Endeksine göre Burkina Faso 184, Mali 186, Nijer 189 ve Çad 190. sırada yer almaktadır.⁴¹ Yaşam süresi, eğitim düzeyi, kişi başına düşen milli gelir gibi kriterlerin belirleyici olduğu sıralamada bu dört ülkenin ortalama puanlarının nerdeyse aynı olması tesadüf değildir. Çünkü ülkeler demografik, coğrafi ve kültürel bağlamda birbirine entegre durumdadırlar. Buna bağlı olarak herhangi bir ülkede filizlenen terör örgütü ya da aşırı fikirlerin hızlı bir şekilde geri kalan ülkelere yayılma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu da kırılgan güvenlik

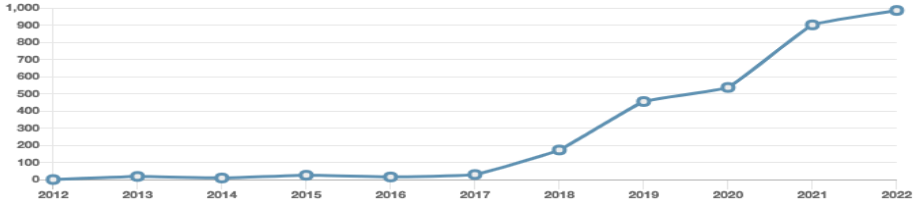
³⁹ ACLED Security Dashboard 2022.

⁴⁰ A.g.e.

⁴¹ UNDP Human Development Report 2021-2022: Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping Our Future in a Transforming World.

atmosferinin kaynak ülkeden çıkarak sınır ötesine istikrarsızlık götürdüğü anlamına gelmektedir.

Şekil 3. Sahel’de İsyancı Grupların Sivillere Karşı Şiddet Eylemleri

Kaynak: ACLED 2022

Şekil 3’te görüldüğü üzere Sahel genelinde sivillere yönelik şiddet eylemleri son 10 yıl içinde belirgin bir artış ivmesi yakalamıştır. El-Kaide ve IŞİD bağlantılı gruplar arası rekabetin üst seviyeye geldiği ve bu rekabetin orta-büyük çaplı çatışmalara dönüştüğü 2020 yılında toplam 537 eylem gerçekleşmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron’un Barkhane kapsamında konuşlandırılmış birliklerini çekeceğini açıkladığı ve asker sayısında azalmaya gittiği 2021 yılında bu sayı 901’e yükselmiştir. 2022 yılının Temmuz ayına kadar ise 985 eylem kaydedilmiştir.⁴² Öte yandan yalnız sivillere yönelik değil bölge ülkelerindeki resmi güvenlik birimlerine yönelik terör eylemlerinin de ciddi bir yükselme trendi yakaladığı gözlenmektedir. İsyancı gruplar ve resmi ordular arasındaki askeri denge Sahel’deki terörle mücadele operasyonlarının kapsamını belirlemektedir. Terör örgütlerinin alan kontrolü, sahip olduğu askeri teçhizat ve yerel nüfus içerisindeki konumunun yanı sıra ilgili ülkenin ordu kapasitesine göre değişkenlik gösteren operasyonlar, isyancı terör grupları ve ordu birlikleri arasındaki çatışmaların miktar ve temposuna direkt olarak etki etmektedir. Bu bağlamda Şekil 4, Sahel coğrafyası içindeki ordu-isyancı çatışmaların miktarındaki 2021 yılı sonrasındaki ani sıçramayı göstermektedir. Buna göre 2022 yılının üçüncü çeyreğindeki ordu-isyancı çatışmaları sayısının 2021 yılındaki miktarın iki katından biraz daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

⁴² ACLED Security Dashboard 2022.

Şekil 4. Sahel'de Ordu-İsyancı Çatışmaları

Kaynak: ACLED 2022

Sahel bölgesi genelinde tablo böyleyken çalışmanın bu bölümünde Sahel bölgesindeki terör hareketlerinin ana üssü haline gelen Mali, Nijer ve Burkina Faso'daki DDSA merkezli etkileşimlere odaklanılmaktadır. 2021-2022 yılları arası Sahel genelindeki DDSA'ların ilgili ülkelerdeki faaliyetlerine baktığımızda yine benzer bir yükseliş trendini görmek mümkündür. Bu doğrultuda çatışmaların merkezi olarak beş farklı noktanın ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Bunlar; Üç Devlet Sınırı bölgesi, Kuzey Orta Burkina Faso, Güneydoğu ve Güneybatı Burkina Faso, Orta Mali ve Batı Nijer'dir.⁴³

5.1. Mali

Mali siyasi tarihinde toplumun geneli tarafından kabul edilen demokratik ve adil seçimler hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Bunun dışında seçim sisteminin iyileştirilmesine yönelik çabaların da sürekli başarısızlıkla sonuçlandığını görmek mümkündür. Dolayısıyla Mali'de devlet kurumları ve bu kurumları yöneten kişilerin halk nezdindeki meşruiyetin oldukça düşük kaldığı söylenebilir. Ülke içinde aradığı desteği bulamayan yönetici elitlerin genelde bu eksikliği uluslararası aktörlerin desteği ile kapatmaya çalışması da baskıcı rejimlerin çıkışına, muhalefetin bastırılmasına ve akabinde farklı radikal fikirlerinin doğuşuna tanıklık etmektedir. Bu geleneksel patrimonial düzen içinde 2013-2015 arası dönem ve 2015'teki Cezayir Anlaşması, Mali için bir kırılma noktası olarak görülebilir. Anlaşma neticesinde silahlı gruplar 'isyancı' ya da sivil savunma milisleri olarak sınıflandırılmıştır.⁴⁴ Bu

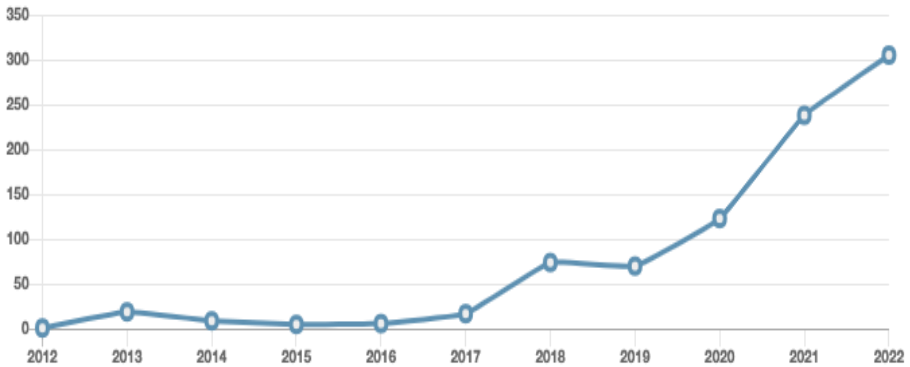
⁴³ "Five Zones of Militant Islamist Violence in the Sahel", Africa Center For Strategic Studies, 26 Eylül 2022.

⁴⁴ Edoardo Baldaro, Yida Seydou Diall, "The End of the Sahelian Exception: Al-Qaeda 117

sorunlu tanımlama ile bazı gruplar güvenlik bürokrasisi dışına itilirken bazıları önemli imtiyazlar kazanmıştır. Ancak bu açılım süreci, grupların kendi içlerinde ayrışmasına ve çok sayıda silahlı milis grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴⁵ Kuzey-güney ayrışması ve kemikleşmiş ‘silahlı kabile siyasetiyle’ birlikte amaçlanan barış süreci yerini kaos atmosferine bırakmış ve terör gruplarının güçlenmesine olanak sağlamıştır.

Mali’nin kronik sorunlarından bir diğeri kimlik krizidir. Mali’de yönetici elitler, Fulani sorunu ile terör örgütlerini ilişkilendirmiş, bu durum sivillere yönelik şiddetin boyutunu aşırı seviyelere taşımıştır. 2016 yılı itibarıyla Dogon ve Bambara etnik grupları içinden devlet desteğiyle oluşturulan sivil savunma milisleri, bir anlamda bu sistematik şiddet eylemlerini halk düzeyine indirgeyerek etnik temizlik ve kontrollü nüfus dizaynını meydana getirmiştir. Çoban-çitçi çatışmaları, güvenlik birimlerinin kontrolsüz güç uygulaması ve terör örgütlerinin genişleme stratejileri doğrultusunda Mali’de belirli çatışma noktaları oluşmaktadır. İsyancı terör gruplarının sivillere yönelik şiddet eylemlerinde ise belirgin bir artış söz konusudur.

Şekil 5. Mali’de İsyancı Grupların Sivillere Karşı Eylemleri

Kaynak: ACLED 2022

Şekil 5’teki verilere göre Mali’de 2021 sonrası sivillere yönelik şiddet eylemlerinde ciddi bir artış görülmüştür. 2019 yılı itibarıyla agresif bir artışta seyreden şiddet eylemleri 2020 sonrası üst seviyeye gelmiştir. Son

and Islamic State Clash in Central Mali, *The International Spectator*, 55(4), 2020, 77.

⁴⁵ A.g.e.

10 yıllık döneme bakıldığında ise ulusaşırı bağlantılara sahip terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen 867 silahlı eylem sonucunda 1839 sivil hayatını kaybetmiştir.⁴⁶ Bu anlamda Üç Sınır Bölgesinin içine aldığı Kuzey Mali ve Liptako-Gurma bölgeleri öne çıkmaktadır. Fulani, Tuareg ve Gurma halklarının çoğunlukta olduğu bölge Mali'de terör örgütlerinden kaynaklı şiddet eylemlerinde başı çekmektedir.⁴⁷ ISGS ve JNIM arasındaki rekabetin en yoğun yaşandığı bölgede son iki sene içerisinde çevre bölgelere ciddi bir göç akını gerçekleşmektedir. Bir diğer nokta Orta Mali, 2015'ten beri MLF'nin kalesi olmuştur. Bu bölgedeki şiddet eylemleri, Sahel bölgesindeki tüm şiddet olaylarının %14'üne, Mali'deki eylemlerin ise %40'ına karşılık gelmektedir.⁴⁸ 2022 yılında terör grupları merkezli görülen şiddet eylemlerinin artışında Ağustos 2020 darbesinin yarattığı siyasi kriz atmosferi, G5 Sahel ülkelerinin terörle mücadeledeki pasif yaklaşımı, Barkhane operasyonlarının sonlandırılması ile terör örgütlerinin alan kontrolü kazanması, Wagner ÖAŞ'nin ülkeye girişiyle birlikte artan yerel memnuniyetsizlik ve buna paralel olarak öne çıkan merkez-yerel ilişkilerindeki kopukluğun etkisi olduğu söylenebilir.

5.2. Burkina Faso

2022 itibarıyla gerek terör gruplarının şiddet eylemlerinde gerekse ordu ve isyancı gruplar arasında yaşanan çatışmalarda keskin artışın görüldüğü bir diğer bölge ülkesi Burkina Faso'dur.

Yerel güvenlik inisiyatiflerinin topluluklar açısından meşru bir ifade biçimi olarak algılandığı Burkina Faso'da devlet, sahip olduğu zayıf ordu sebebiyle 2017 yılından beri kötüleşen güvenlik atmosferine çözüm olarak güvenlik bürokrasisinde yasa dışı kanun infazcılarına (vigilante) ve VDP'lere geniş bir alan açmaktadır. Bu sivil destek birliklerinin artırılmış yetki ve sorumluluklarının yanında Ocak 2020'de çıkarılan yasa ile VDP'ler hukuki bir zemine taşınmıştır. Hibrit güvenlik atmosferi

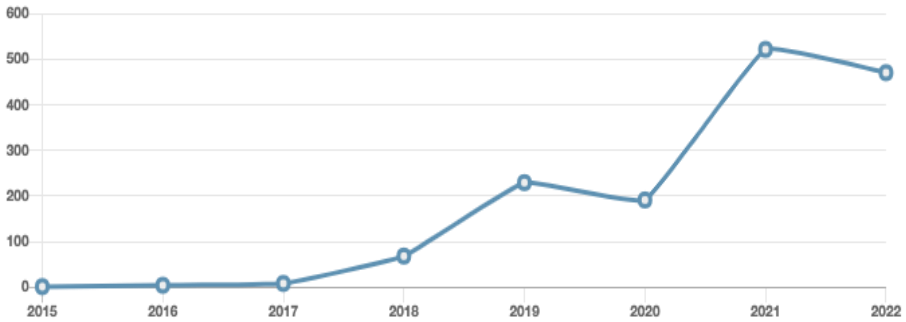
⁴⁶ ACLED Security Dashboard 2022.

⁴⁷ "Five Zones of Militant Islamist Violence in the Sahel", *Africa Center For Strategic Studies*, 26 Eylül 2022.

⁴⁸ A.g.e.

İNİNDE 2020 İTİBARIYLA BAŞKENT VAGADUGU'DA GENİŞ ÇAPLI TERÖR SALDIRILARI MEYDANA GELMEYE BAŞLAMIŞTIR.49 MAYIS 2021'DE İSE JNİM MILİTANLARININ FOTORİ BÖLGESİNDEKİ KODYEL KÖYÜNE DÜZENLEDİKLERİ SALDIRIDA ARALARINDA VDP'LERİN DE OLDUĞU 30 KİŞİ HAYATINI KAYBETMİŞTİR.50 BU SALDIRININ ARDINDAN BİR DDSA OLARAK VDP'LERİN VARLIĞI VE İŞLEVI TARTIŞMAYA AÇILMIŞ, BU SİVİL SAVUNMA BİRLİKLERİNİN FAALİYET GÖSTERDİĞİ BÖLGELERDEKİ SİVİLLERİ DE POTANSİYEL HEDEF HALİNE GETİRDİĞİ ÖNE SÜRÜLMÜŞTÜR.

ŞEKİL 6. Burkina Faso'da İsyancı Grupların Sivillere Karşı Şiddet Eylemleri

Kaynak: ACLED 2022

2022 YILINDA KUZUY ORTA BURKINA FASO VE GÜNEYDOĞU BURKINA FASO BÖLGELERİ, JNİM VE ISGS TERÖR ÖRGÜTLERİNİN FAALİYETLERİNE AĞIRLIK VERDİĞİ NOKTALAR OLMUŞTUR. BU ANLAMDA ÜLKE, TERÖR GRUPLARINDAN KAYNAKLI SALDIRILARDA 2021 YILINDA ZİRVE NOKTAYA ULAŞMIŞTIR. 2020 YILINDA SİVİLLERE YÖNELİK 191 ŞİDDET EYLEMİ GERÇEKLEŞİRKEN BU SAYI 2021 YILINDA 521'E ULAŞMIŞTIR. BU ANI ARTIŞIN ARDINDAN 2022 YILI BENZER BİR İVMEDE İLERLEMİŞ, YALNIZCA AĞUSTOS AYINA KADAR 470 SALDIRI MEYDANA GELMİŞTİR. DİĞER TARAFTAN BURKINA FASO, TOPLAMDA 1489 EYLEM VE 2179 CAN KAYBIYLA BİRLİKTE 2016 YILINDAN BERİ SAHEL BÖLGESİNDEKİ TERÖR EYLEMLERİNİN EN SIK YAŞANDIĞI ÜLKE KONUMUNDADIR.

⁴⁹ Morten Boas, Francesco Strazzari, "Governance, Fragility and Insurgency in the Sahel: A Hybrid Political Order in the Making", *The International Spectator*, 55(4), 2020, 4.

⁵⁰ "Sahel 2021: Communal Wars, Broken Ceasefires and Shifting Frontlines", *ACLED*, 17 Haziran 2021.

Henüz rapor edilmese de Kuzey ve Orta Burkina Faso'da 2022'nin sonuna kadar terör örgütleri ve geri kalan DDSA'lar tarafından düzenlenen şiddet eylemlerinin 450'ye ulaşacağı kaydedilmektedir.⁵¹ Bu sayı, Sahel'deki tüm eylemlerin %16'sına karşılık gelmektedir. Bölgede artan hareketliliğin arka planında MLF ve JNIM'in bu bölgede hayata geçirdiği agresif genişleme stratejileri yer almaktadır. Ayrıca ISGS bağlantılı şiddet eylemleri, bu noktadaki saldırıların %10'dan azını oluşturmaktadır. Bu tablo, JNIM'in Kuzey ve Orta Burkina Faso'da hâkim aktör konumuna ilerlediğini göstermektedir. Bölgede tam kontrol sağlamak isteyen ve demografik bağlamda homojen bir yapı hedefleyen JNIM ve MLF bağlantılı yerel gruplar, kitlesel göçe ve ülke içi zorunlu yer değiştirmelere neden olmaktadır. Güneydoğu ve Güneybatı Burkina Faso, terör gruplarının etkin olduğu bir diğer bölgedir. Burada şiddet eylemlerinin neredeyse tamamı JNIM ve MLF bağlantılı gruplardan kaynaklanmaktadır.⁵²

5.3. Nijer

Geçmiş tecrübelerinden ötürü Mali ve Burkina Faso'ya nazaran daha korumacı ve güç uygulama tekeline kendi askeri kurumlarında bulunduran Nijer'in güvenlik doktrini, uzun vadede kırılabilirliğe yol açabilecek yerel milisleri ve sivil savunma birliklerine karşı 'sıfır tolerans' politikasını uygulamaktadır.⁵³ Bu politikasına payanda olması bakımından Tuaregler de dahil olmak üzere azınlık gruplarına siyasi temsil ve iktidarda pay hakkı veren Nijer, olası isyan hareketlerinin de önünü kapamayı amaçlamıştır. Bununla beraber Nijer hükümetlerinin isyancı grupları devletin güvenlik birimlerine entegre etmek için daha fazla özen gösterdiği söylenebilir.

Bu kapsamda 2021 yılındaki Nijer seçimlerinin ikinci turu, Nijer tarihinde seçilmiş bir devlet başkanından bir diğerine yumuşak geçişin

---

⁵¹ "Five Zones of Militant Islamist Violence in the Sahel", *Africa Center For Strategic Studies*, 26 Eylül 2022.

⁵² A.g.e.

⁵³ Ornella Moderan, "Proliferation of Armed Non-State Actors in the Sahel: Evidence of State Failure?" (ed. Camillo Casola 'Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence' içinde), *ISPI*, Mart 2021, 11.

başarılı bir şekilde gerçekleştiği seçimler olmuştur.⁵⁴ Görece daha istikrarlı bir siyasi geleneğe sahip olmasına rağmen nc Cumhuriyetin ilanından günümüze ülke,  darbe, dört sivil geçiş ve beş yeni anayasaya tanıklı etmiştir.⁵⁵

şekil 7. Nijer’de İsyancı Grupların Sivillere Karşı şiddet Eylemleri

Kaynak: ACLED 2022

ISGS’nin aktif olduğu Batı Nijer bölgesi hem ordu-isyancı çatışmalarında hem de sivillere yönelik şiddet eylemlerinde ön plana çıkmaktadır. Öyle ki 2021 yılında ISGS saldırıları sonucu hayatını kaybedenlerin sayısı, Nijer genelinde terör ve şiddet eylemlerinden kaynaklı ölümlerin %79’unu oluşturmaktadır.⁵⁶ 2021 yılında 139 olan şiddet eylemlerinin 2022 yılında 191’e ulaştığı görülmüş ve %40 oranında bir artış kaydedilmiştir.⁵⁷

ABD’nin başkent Niamey’deki dron ss, Nijer’in kırsal bölgelerdeki terör unsurlarının takibi ve izlenmesi noktasında güvenlik güçlerine önemli avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca Fransız birliklerinin Mali’den çekilmesinin ardından Fransa’nın Sahel’deki askeri operasyonlarının

⁵⁴ Leonardo Alfonso Villalon, “Political Regimes and Electoral Processes: The State of Democracy in the Sahel”, (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 7.

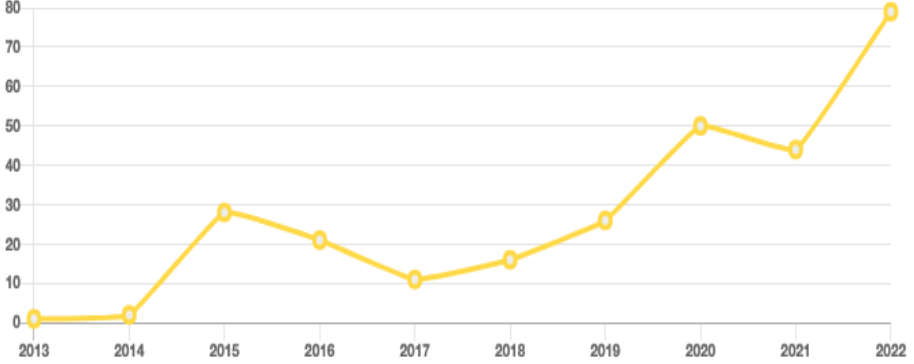
⁵⁵ A.g.e.

⁵⁶ “Sahel 2021: Communal Wars, Broken Ceasefires and Shifting Frontlines”, *ACLED*, 17 Haziran 2021

⁵⁷ ACLED Security Dashboard 2022.

merkezine Nijer’i yerleştireceği ve birliklerini kademeli bir şekilde buraya taşıyacağı belirtilmektedir.⁵⁸

Şekil 8. Nijer’de Ordu-İsyancı Çatışmaları

Kaynak: ACLED 2022

Şekil 8’de görüldüğü üzere bu bölgesel ve uluslararası dinamikler, Nijer güvenlik kuvvetlerinin terör unsurlarına yönelik operasyonlarına da belli bir momentum kazandırmıştır.

Ağırlıklı olarak ISGS’yi hedef alan terörle mücadele stratejisi bağlamında 2022 yılında örgüt mensuplarına yönelik hem bölgesel hem de taktiksel anlamda yoğun bir baskı uygulanmıştır. Bunun sonucunda 2021 yılında ordu ve isyancı güçler 44 kez karşı karşıya gelirken bu sayı 2022 yılının Ağustos ayında 79’a gelmiştir. Hiç kuşkusuz bu artış, Mali ve Burkina Faso gibi çevre ülkelerde alan kazanarak belli bir mobilite sağlayan ISGS’nin Nijer özelinde uyguladığı stratejiler ile bağlantılıdır. Son 10 yıllık dönem içinde terör ve şiddet eylemlerinin en yüksek noktaya ulaşması, Nijer’deki insani durumun kötüye gitmesi bakımından kaygı vericidir.

6. DDSA’ların Genişlemesinde Önemli İç Etkenler

Sahel bölgesindeki DDSA’ların genişlemesine zemin hazırlayan

⁵⁸ “Fransa Mali’den Çekilme Durumunda Nijer’e Yerleşme Planı Yapıyor”, *Anadolu Ajansı*, 7 Şubat 2022.

faktörleri genel hatlarıyla üç başlık altında toplamak mümkündür. Askeri boyutu ile zayıf ordular ve sorunlu terörle mücadele yaklaşımı, sosyoekonomik anlamda yerel yönetim eksiklikleri ve ikisinin birleştiği noktada yönetilemeyen alanlar tartışması, DDSA'ların Sahel'deki varlığı ve dönem itibarıyla içinde olduğu yükseliş evresini anlamada faydalı alt başlıklar olacaktır.

6.1. Zayıf Ordular ve Sorunlu Terörle Mücadele Yaklaşımı

Sahraaltı Afrika'nın bir yansıması olarak Sahel bölgesindeki liderler, tarihsel akış içinde kendi konumlarına bir tehdit olarak gördükleri orduları zayıflatmıştır. Bu zayıflık, kurumsal bütünlüğün olmayışı ve orduya katılım motivasyonların genellikle maddi gerekçeler oluşu ile ilişkilendirilebilir. Mali, Nijer, Burkina Faso ve Çad gibi bölge ülkelerinin ordularına baktığımızda, bu birliklerin bir başka devlete karşı nadiren savaştığını büyük ölçüde liderin siyasi amaçları doğrultusunda muhalif hareketlerin bastırılmasında kullanıldığı görülmektedir.⁵⁹ Birliğe katılan acemi askerler için maddi getirilerin ülke için savaşmak fikrinden daha önce geldiği söylenebilir. Bu profile sahip askerler, saha bilgisi ve kapasitesi oldukça fazla, yüksek motivasyona ve güçlü bir ideolojik arka plana sahip terör örgütleriyle mücadelede oldukça isteksizlerdir. Askeri birliklerin profili, ivedilikle silah altına alınan, taktik ve teknik eğitim açısından eksik, yetersiz teçhizata sahip ve faaliyet gösterdiği alan hakkında oldukça az bilgisi olan gençlerdir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus, Sahel'deki terör grupları ve DDSA'lara yönelik hayata geçirilen sorunlu terörle mücadele yaklaşımıdır. Yerel yönetim başta olmak üzere farklı parametrelerin göz ardı edildiği askeri operasyonlar, yalnızca terör gruplarının askeri kapasitelerini hedef almaktadır. Ancak bu grupların yerel etki sahaları, etnik tabanları ve sosyoekonomik bağlantıları en az askeri yönleri kadar kuvvetlidir. Bölgesel ve uluslararası aktörlerin dahil olduğu ve kapsamlı

---

⁵⁹ Marc-Antoine Perouse de Montclos, "Rethinking the response to jihadist groups across the Sahel", *Chatham House*, Mart 2021, 7.

görülen askeri operasyonlara karşı üç temel unsur Sahel'deki terör gruplarının sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. JNIM ve ISGS gibi gruplar; hızlı karar alma kabiliyetlerinden ötürü koşullara çabuk uyum sağlamakta, halk içine gömülmekte ve güvenlik açıklarını değerlendirerek fırsatlardan yararlanmaktadır. En tehlikeli grup, yerel bağlamdan yararlanma becerisi gösteren aynı zamanda küresel terör ağından üst düzey getirileri alabilen gruplardır. Örneğin Somali'deki El-Kaide bağlantılı Eş-Şebab terör örgütü, bir taraftan yereldeki kalıcı varlığına odaklanmış diğer taraftan ise El-Kaide'nin küresel kabiliyetlerine erişim sağlamıştır.⁶⁰ Pragmatist bakış açısıyla ise kendi içinde başarılı olmuş isyan/terör hareketleri hem yerel yönetim eksikliklerinden hem de güvenlik açıklarından eş zamanlı olarak yararlandığı dönemde hayat bulmaktadır. Boko Haram'ın içinden çıkan İslam Devleti Batı Afrika Kolu (ISWAP), Nijerya'nın kuzeybatısının istikrarsızlaşması ve buradaki DDSA'ların sayısındaki artıştan faydalanarak faaliyet alanını kuzeydoğu bölgelerinden Kaduna, Zamfara ve Katsina gibi bölgelere kaydırmıştır.⁶¹ Benzer olarak Mali özelinde Barkhane hareketinin sona ermesi ve Mali ordusunun terör hareketliliğine müdahaledeki yetersizliği, JNIM için bir fırsat penceresi olarak görülmüştür.

Sahel'deki terör gruplarına yönelik askeri müdahaleler, grupların geri çekilmesi, saklanması ve yeniden dönüşümü ile sonuçlanmaktadır. Son 10 yıllık grafiğe baktığımızda bu grupların asla tam anlamıyla yok olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu tablonun 'ebedi savaş' kavramını ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Kavramdan hareketle Sahel'deki ordu ve isyancı/terör grupları arasındaki savaş, kazanılamaz ama yönetilebilir bir savaştır. Terör örgütleriyle mücadelede ayrılan bütçelerin Afrikalı elitler ya da siyasi statüko için yolsuzluğun temel kaynağı olması, ebedi savaş argümanını destekler miiyettedir. Çünkü devlet kaynakları, siyasi liderler nezdinde yönetim kontrolünün devamlılığı için seferber edilir. Ayrıca terör örgütlerinin varlığı, yeni bir

⁶⁰ Emiliy Estelle Perez, "The Underestimated Insurgency, Continued: Salafi-Jihadi Capabilities and Opportunities in Africa", *American Enterprise Institute: Critical Threats*, Aralık 2022, 19.

⁶¹ A.g.e.

güvenlik söylemi inşa etmek için itici güçtür. İnşa edilen söylem aracılığıyla etnik temelli ve ayrıştırıcı politikalara meşruiyet alanı açılmaktadır. 2012 yılındaki Azavad isyanı ve terör gruplarının Tuareglerle kurduğu ittifak, bu anlamda dönemin Mali hükümetinin elini güçlendirmiş, yerel nüfusa karşı şiddet eylemleri ve insan hakları ihlalleri terörle mücadele operasyonlarıyla ilişkilendirilmiştir. Nitekim bu yaklaşım, Sahel bölgesindeki ülkelerde ters tepmiş, devlet güvenlik birimlerinin isyanla mücadele girişimleri merkezi otoriteye karşı dargınlığı artırarak terör gruplarına alan açmıştır. Aynı zamanda Sahel'deki devletlerin terörle mücadele politikaları ve kapasiteleri arasında ters orantılı bir ilişki söz konusudur. Tablo 1'de görüldüğü gibi niyet bakımından terörle mücadele eden ancak bunu destekleme noktasında askeri, ekonomik ve kurumsal kapasitesi eksik olan devlet, terör örgütleri tarafından en yoğun istismar edilebilen devlet formundadır.⁶² Bu devletler, terör grupları açısından 'güvenli liman' (*safe haven*) olarak değerlendirilir.

Tablo 1. Devlet Kapasitesi ve Politikası Arasındaki İlişki

	DEVLET KAPASİTESİ	
	Yüksek	Düşük
Teröre Karşı	Devlet terörle mücadelede etkindir.	Devlet terörle mücadelede etkin değildir. (istismara açık zayıf devlet)
Terörü Destekleyen	Devlet terörle mücadelede etkindir. (klasik terör destekçisi devlet yapıları)	Devlet terörle mücadelede etkin değildir.

Kaynak: Stewart Patrick (2011)

⁶² Stewart Patrick, "Weak Links: Fragile States, Global Threats and International Security", *Institute for National Strategic Security*, 3(1), 2011, 62.

6.2. Yerel Yönetişim Eksikliği

DDSA'ların son dönemdeki yükselişinin bir diğer belirleyici unsuru merkez-çevre ilişkisinin ve buna bağlı olarak yerel yönetişimin Sahel bölgesindeki devletlerde oldukça zayıf oluşudur. Çünkü merkezin kendisi ya da merkezi temsil eden kurumların yönetişim mekanizmasını inşa etme ve sürdürmede yetersiz olduğu alanlar, DDSA'lara geleneksel anlamda yerel güç odaklarıyla bir toplumsal sözleşme oluşturma fırsatı tanımaktadır. Somali'deki Eş-Şebab veya Mali'deki JNIM örneğinde olduğu gibi bu terör gruplarının genişlemesi, iç savaş bölgelerindeki etnik ve klan bazlı kurumların zayıflığı ve değişkenliğinden kaynaklanmaktadır. Bu zayıflık, etkin DDSA'lar için yerel dinamiklere sızma noktasında değerlendirilmektedir. JNIM, ISGS ya da MLF gibi terör hareketleri, mevcut yönetişim eksikliklerini ve sosyal kırılmaları kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak güçlerini konsolide etmekte, topluluklar arası ayrışmalardan yararlanarak 'böl-yönet' stratejisini izlemektedirler. Bu sözde toplumsal sözleşme neticesinde terör örgütleri, kendi değerler sistemini topluluklara empoze etmeye çalışmakta, mutlak biat hedeflemekte ve karşılığında korunma ve temel hizmetlerin yerele aktarılmasına ön ayak olmaktadır. İç savaş ortamının yarattığı güvensizlik içinde yerel halk, bu sorunlu anlaşmayı bir çıkış noktası olarak görmektedir.

Sahel merkezli terör örgütlerinin yerel desteğe ulaşmasında üç temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ortak kimlik ve motivasyon inşasıdır. Bu bağlamda, bireylerin terör hareketlerine katılmasında beş önemli etkenden söz etmek mümkündür. Sırasıyla; kimlik arayanlar, adalet arayanlar, hayat amacını bulmaya çalışanlar (varlığını anlamlandırmak isteyenler), macera arayanlar ve belki de en önemlilerinden olan gelir arayanlar olmak üzere beş öncelikli motivasyon vardır.⁶³ Yerel toplulukların korunma ve yaşamlarını sürdürme gibi pragmatist ve rasyonel gerekçeler sonucunda da Sahel özelindeki terör örgütlerine zorunlu biçimde katılım gösterdiği gözlenmektedir. Nitekim terör grupları nezdinde ideoloji inşası ve

⁶³ Stig Jarle Hansen, "Forever Wars? Patterns of diffusion and consolidation of Jihadism in Africa", *Small Wars & Insurgencies*, 33(3), 2021, 424.

endoktrinasyon süreci, ‘akılları ve kalpleri’ kazanmak adına kritik öneme sahiptir. Öte yandan dini değerler ve İslam’a referans, bu ortak kimlik inşasının sağlanmasında etkin bir konumdadır. Bu noktada hedeflenen ilişki, ilgili örgütün ulusaşırı bağlantısı, onun sembolik ve materyal kaynaklarıyla teşkil edilmekte, ancak başlı başına iç düzeni sağlama ve yerel destekçi devşirme noktasında yeterli gelmemektedir.

Terör örgütlerinin ikna ya da sert güç yoluyla yerel nüfus ile girdiği etkileşim oldukça önemlidir. Dolayısıyla yerel koşullar, toplulukları etkilemek adına bazı fırsatları beraberinde getirir. Sosyal hizmetlerin sağlanması, propaganda faaliyetlerinin efektif bir şekilde kullanılması ve nüfus içinde mobilizasyon, örgütlerin genişlemesine imkân sağlayan başlıca etmenlerdir. Bu aşamada terör örgütlerinin en etkili yumuşak güç aracı, kurduğu yerel politik ekonomi sisteminin iş imkanları sağlayan bir mekanizmaya dönüşmesidir. Öyle ki isyancıların çoğunluğu, geçim kaynaklarının iklim değişikliği ile baskı altında olduğu alanlarda ortaya çıkmakta ve bir aidiyet arayışına girmektedir.⁶⁴ Dolayısıyla bölünmüş ve ekonomik olarak marjinalize edilen, merkezi otoritenin tahakkümünden kopmuş bir sosyal çevrede nakit akışı, sosyal hareketliliği beslediği gibi yerel halkın beklentilerini şekillendirir. Başka bir deyişle bu durumun terör örgütlerini ekonomik ve siyasi bir aktör haline getirerek meşruiyetlerini güçlendirdiği söylenebilir. Bu anlamda, devletin dolaylı olarak varlığını koruduğu ve kaynakları kontrol ettiği bölgeler, devletin dolaylı olarak mevcut olduğu ve kaynakları kontrol edemediği bölgeler ve son olarak devletin var olmadığı bölgeler,⁶⁵ Sahel bölgesindeki terör hareketleri başta olmak üzere tüm DDSA’lara yerel ekonomik düzenin kurulması noktasında önemli avantajlar sunmaktadır. Çok sayıda illegal gelir kaynağına sahip terör grupları için kaynakların düzenli akışı, savaştı temin edilmesinde ve yerel gözetimin sürekliliğinde kritik önem arz etmektedir.

---

⁶⁴ Morten Boas, Francesco Strazzari, “Governance, Fragility and Insurgency in the Sahel: A Hybrid Political Order in the Making”, *The International Spectator*, 55(4), 2020, 1.

⁶⁵ Stewart Patrick, “Weak Links: Fragile States, Global Threats and International Security”, *Institute for National Strategic Security*, 3(1), 2011, 62.

Bu bilgiler ışığında, Sahel'deki DDSA'ların son dönemde belli bir ivme yakalayıp 2022 yılında zirve noktasına ulaşmasında yerel destek ve yönetim mekanizmalarının yadsınamaz bir etkisi bulunmaktadır. JNIM, ISGS ve AQIM gibi terör örgütleri, pek çok noktada bu desteğe tam manasıyla ulaşmak adına geçici stratejik değişikliklere giderek terör saldırılarından kaçınmaktadır. Konuyu örneklendirmek adına IŞİD Libya kolunun iç savaş esnasındaki başarısızlığı ele alınabilir. 2015 yılında ele geçirdiği Sirte'den çok kısa bir sürede çıkarılan IŞİD Libya Kolu ve dağılma süreci, yerel yönetişimin ne ölçüde etkili olabileceğini göstermektedir. Bu kapsamda yerel halkla bağları oldukça zayıf olan IŞİD Libya'ya karşı El-Kaide bağlantılı terör grupları da dahil olmak üzere şehir nüfusunun büyük bir çoğunluğu mobilize olmuştur.⁶⁶ Bu durum örgütü, şehirden uzak çöl kamplarına itmiş, operasyonel anlamda etkisiz bırakmıştır. Geline nokta da halen Libya'da mikro bir örgütlenmeye sahip IŞİD'in Libya kolu, geniş kitlelere yayılan terör faaliyetlerinden ziyade güvenlik güçlerini hedef alan nokta operasyonlara yönelmiştir. Örgütün Sahel'deki terör grupları için en fonksiyonel yanı ise bölgeye radikal savaşçılar sağlamasıdır.

6.3. Yönetilemeyen Alanlar Tartışması

Uluslararası literatürde 'yönetilemeyen alanlar' kavramı, Afganistan, Somali, Suriye ve Irak ve hatta Sahel bölgesindeki Mali, Burkina Faso ve Nijer gibi farklı kriz noktalarındaki çatışma dinamiklerini açıklamak için kullanılmaktadır. Kavram, devletin egemenliğinin ve kontrolünün bulunmadığı fiziki alanlara ve fiziki olmayan siyasi alanlara atıfta bulunmaktadır.⁶⁷ Büyük bir bölümü yerel yönetime tabi olmayan ve hiyerarşik yapının dışında kalan bölgeleri tasvir eden 'yönetimsiz' veya 'yönetilemeyen alanlar' yaklaşımı, devletin tamamıyla yok olduğunu öne sürerek devlet merkezli bir yönetim anlayışına sahiptir. Bu argümanın doğal bir sonucu olarak devlet otoritesinin kaybolması, farklı

⁶⁶ Emiliy Estelle Perez, "The Underestimated Insurgency, Continued: Salafi-Jihadi Capabilities and Opportunities in Africa", *American Enterprise Institute: Critical Threats*, Aralık 2022, 13.

⁶⁷ Zachariah Cherian Mampily, "Rebel Rulers: Insurgent Governance and Civilian Life During War", Cornell University Press, 2011, 25-29.

DDSA'lardan kaynaklı olarak çatışmaların ve anarşik bir düzenin oluşmasına neden olacaktır. Çünkü devlet merkezli bakış açısına göre devlet, vatandaşına güvenlik hizmetleri sağlayarak kamu hizmetlerini götüren ve onların refahından sorumlu meşru ve egemen bir aktördür. Devletin olmadığı alanlar ise şiddet ve terör yanlısı grupların yerleşmesine, lojistik ve operasyonel planlama kabiliyetlerini artırmasına ve terör eylemlerine kaynak sağlamak için suç faaliyetlerine girişmesine neden olabilir. Kaynak yetersizliği ve yapısal kırılmalıkların etkili olduğu Sahel bölgesinde bu argümanı destekleyen çok sayıda unsur görülebilir.

Ancak Sahel bölgesindeki terör ve şiddet eylemlerinin 'yönetilemeyen alanlardan' çok birbiriyle örtüşen ve güç iddia eden -geleneksel ya da geleneksel olmayan- yönetim mekanizmasından kaynaklandığı söylenebilir. Biraz daha açmak gerekirse Sahel'deki şiddet yanlısı aktörlerin bu alanları nasıl kontrol ettiklerine ve hangi araçları kullandıklarına bakmak gerekir. Sahel özelindeki en belirgin iki aktör olan JNIM ve ISGS'ye baktığımızda, bu örgütlerin devlet açısından esas tehlike arz ettiği konu, yerel nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaları ve onları temsil etmeleridir. Bundan hareketle terör grupları, anarşik ve yönetimsiz alanların çıktıkları değil, sosyal bölünme, demografi, eşitsizlik ve coğrafi uzaklık gibi yönetim pratiklerinin birer ürünü olarak ortaya çıkmaktadırlar. Çünkü yönetimsiz alan bir alanın var olmamasıdır. Halbuki nüfusun olduğu her noktada sorunlu ya da başarılı bir çeşit yönetişimden söz edilebilir. Sahel bölgesinde devletin sınırlı düzeyde hizmet götürdüğü noktalarda DDSA'lar, o köyün veya kasabanın valisi gibi hareket etmektedirler. Aynı bölge içinde merkezi yönetime bağlı yetkililer ve kurumlar, geleneksel düzen içinde kurduğu iş birliği ve stratejik ittifaklar yoluyla direkt ya da dolaylı yoldan devletin varlığını korur ancak yönetimi tam anlamıyla elinde bulunduramaz.⁶⁸ Bu bağlamda Sahel bölgesindeki şiddet olaylarının %44'ü devlet güvenlik görevlilerini içerirken olayların geri kalanı, rakip milis gruplar ve isyancı güçlerin birbiri arasındaki mücadeleyi ya da sivillere karşı uygulanan

---

⁶⁸ A.g.e., 27-28

şiddeti göstermektedir.⁶⁹ Devlet güvenlik birimleri, isyancı terör gruplarının temel hedefi olsa da yerel gruplar arasındaki güç mücadelesi de yerel çatışma profilinin belirlenmesinde etkilidir. Ayrıca yönetilmeyen alanlarda, devletin aktif taraf olduğu çatışmalar bu alanlarda devletin olmadığı argümanını çürütmektedir.

Öte yandan ‘yönetilemeyen alanlar’, büyük ölçüde az nüfuslu bölgelere işaret etmektedir. Nitekim Sahel’deki nüfus ve şiddet arasındaki ilişkinin eleştirel yorumlara zemin hazırladığı söylenebilir. Mali, Burkina Faso ve Nijer’deki bazı bölgelerin merkezi otoriteden uzak olması, kesin olarak şiddeti doğurmayabilir. Farklı DDSA’ların kontrol altında tuttuğu noktalarda devlet güvenlik birimleri ile yaşanan çatışmalar büyük ölçüde bir güç mücadelesinin sonucudur. Her ne kadar JNIM, ISGS ve MLF gibi örgütler kuruluş ve genişleme aşamasında kaçakçılık faaliyetleri aracılığıyla gelir elde etmek ve operasyonel anlamda güçlenmek (eğitimler, savaşçıların mobilizasyonu vd.) amacıyla az nüfuslu alanlardan yararlınsa da şiddet ve terör eylemlerinin genelde kasaba, şehir ve yerleşim merkezlerinde kümelendiği görülmektedir.⁷⁰

Son olarak El-Kaie ve IŞİD gibi uluslararası terör örgütleri tarafından kırılğan devlet endeksine göre ‘çok zayıf’ devlet statüsündeki ülkeler, nadiren tercih edilmektedir. Öyle ki Irak ve Afganistan örnekleri hariç ‘çok zayıf’ devletler, militan devşirme ve saldırı hedeflerinin belirlenmesi hususlarında terör gruplarına avantaj yerine dezavantajlar getirmektedir. Bu argümanı detaylandırmadan önce ‘çok zayıf’ devletlerdeki yönetilmeyen alanların çokluğuna dikkat çekmek gerekir. Mutlak bir düzensizliğin ve güvensizliğin olduğu bu alanlar, terör grupları nezdinde operasyonel güvenlik ve beklenmeyen/ani saldırı esnekliğinin kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca bu alanlardaki güvenlik kaygılarından ötürü sivil ya da resmi hedeflere yönelik saldırı imkânı çok düşüktür. Ancak ‘çökmekte olan’ ya da ‘orta zayıf’

⁶⁹ Clionadh Raleigh, Caitriona Dowd, “Governance and Conflict in the Sahel’s Ungoverned Space”, *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(2), 2013, 9.

⁷⁰ Clionadh Raleigh, Caitriona Dowd, “Governance and Conflict in the Sahel’s Ungoverned Space”, *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(2), 2013, 3.

statüsündeki devletler, görece gelişmiş iletişim ve ulaşım altyapısından ötürü operasyonel maliyeti azaltmakta, ilgili örgüte geniş bir esneklik alanı sağlamaktadır. Az riskli, az maliyetli ve kolay ulaşılır hedefler, terör örgütleri için ideal atmosferi oluşturmaktadır. Dolayısıyla ulusaşırı terör örgütleri, aksıyor olsa da işleyen bir siyasi düzene ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca siyasi sistemi çökmekte olan ülkelerin terörle mücadeledeki kapasite ve niyet eksikliği, terör örgütlerinin yayılımında itici güçtür. Bu ülkelerde otoritenin ‘düşman’ ilan edilmesi yoluyla yerel ayrışmalardan yararlanması mümkündür. Ekonomik kaynak üretimi açısından da yönetilemeyen alanlara nazaran orta-zayıf veya çökmekte olan devletler, finansal çeşitliliğin önünü açmaktadır. Örneğin AQIM gibi çıkış noktası, uluslararası güçlerle ve batılı aktörlerin çıkarları ile mücadele etmek olan örgütler için geniş alanlara ihtiyaç yoktur. Bu tip ulusaşırı terör örgütleri için devlet tarafından iyi kontrol edildiği kabul edilen alanlar tercih edilmektedir.⁷¹

Özetle, yukarıda belirtilen askeri, sosyo-ekonomik ve coğrafi tartışmaların gölgesinde başta terör hareketleri olmak üzere Sahel’deki DDSA’ların 2022 itibarıyla geniş alanlara yayılmayı sürdürdüğü görülmektedir. Nitekim çalışma genelinde ulaşılmak istenen bulgu, bu aktörlerin potansiyel genişlemelerini yerel dinamikler üzerinden kurguladığıdır. Bundan hareketle silahlı grupların temelde, merkezi otoritenin merkezdeki varlığından ziyade onun yereldeki uzantılarını hedef aldığı görülmektedir. Bu hedefler doğrultusunda düzen ve otoritenin varlığı, genel geçer yaklaşımın aksine terör gruplarını besleyen ve onlara yerelde meşruiyet depolayan en temel unsurdur. Ayrıca iç savaş ortamının yarattığı güvensizlik ortamı ve Sahel bölgesindeki çarpık merkez-yerel ilişkisi, yönetilemeyen alanları doğurmuştur. Ancak bu kavram, Sahel bölgesindeki güç mücadelesini, bir güç boşluğu gibi yansıttığı aşamada sorun teşkil etmektedir. Öyle ki Mali, Burkina Faso ve Nijer gibi yönetsel manada geleneksel ve kültürel bileşenlerin ağır bastığı ülkelerde bu geleneksel mekanizmaların oluşturduğu yönetim, başlı başına bir özerk yapı niteliğindedir. Dolayısıyla bu noktalardaki güç rekabeti, devlete ait güvenlik birimlerini de içerdiğinden ‘yönetilemeyen

---

⁷¹ A.g.e.

alanlar’ kavramı, farklı aktörlerin güç iddia ettiği mücadelelere ya da stratejik ittifaklar sonucu girilen güç paylaşımlarına karşılık gelmektedir. Bununla birlikte bölgesel ve uluslararası paydaşlar tarafından oluşturulan terörle mücadele anlatısı, yerel halklar nezdinde olumsuz çağrışımlar yaparak DDSA’lara alan açmaktadır.

7. Sonuç

Çalışma kapsamında Sahel bölgesindeki terör hareketliliği ve DDSA’lardan kaynaklı şiddet ve terör eylemleri, bölgenin bir anlamda birbirine entegre olmuş üç ülkesi üzerinden incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın başında Sahel bölgesindeki etkin terör grupları incelenmiştir. Öne çıkan gruplarının tamamının El-Kaide ya da IŞİD bağlantılı gruplar olduğu görülmektedir. JNIM, ISGS ve MLF gibi grupların bağlı olduğu ulusaşırı ideolojinin sembolik değerleri ile yereldeki koşulları birleştirerek bir genişleme stratejisi izledikleri anlaşılmaktadır. Bu strateji, ilgili silahlı gruplara belli ölçüde meşruiyet kazandırırken otoriteye karşı bir alternatif güç haline getirmiştir. Özellikle JNIM örneğinde olduğu gibi yerel halk geçmiş uygulamalardan ötürü mesafeli yaklaştığı otoriteye karşı ideolojik pencerede JNIM’e yaklaşmıştır. Çalışmanın bir bölümünde bu gruplar arası etkileşimlere bakılmıştır. Bu doğrultuda pek çok çatışma noktasında birbirine rakip olan JNIM ve ISGS’nin belli bir çatışma ve iş birliği döngüsü etrafında şekillendiği anlaşılmaktadır. Takip eden bölümde bir diğer etkili DDSA, yerel milis grupların özellikleri ve Sahel’deki işlevine dair bir çerçeve çizilmiştir. Milis grupların parçalı güvenlik atmosferini ve şiddet eylemlerini tırmandıran aktörler olduğu sonucuna varılmaktadır. Her ne kadar devlet destekli ve savunma odaklı ortaya çıksalar da bu grupların ileriye dönük ulus inşa süreçlerine en az terör grupları kadar zarar verebileceği anlaşılmaktadır.

Son bölümde Mali, Nijer ve Burkina Faso’daki terör grupları kaynaklı sivil şiddet eylemlerine ve bunların yoğunlaştığı bölgelere bakılmış, büyük ölçüde benzer bir tabloyla karşılaşılmıştır. Bununla beraber çalışma kapsamında, yönetim eksikliği, sorunlu terörle mücadele yaklaşımı ve Sahel’deki çatışma dinamiklerini açıklamada kullanılan

‘yönetilemeyen alanlar’ kavramının DDSA’ların son dönemdeki yükselişine zemin hazırlayan üç alt başlık olduğu saptanmıştır. Üç farklı ülkedeki çatışma dinamikleri göz önünde bulundurularak oluşturulan çıktılar neticesinde, öncelikle terör gruplarının askeri kapasitelerini hedef alan terörle mücadele yaklaşımlarında kapsamlı değişikliklere gidilmesi, milis entegrasyonunu önceleyen silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon (STyE) alışmalarına ağırlık verilmesi ve merkez-yerel ilişkisinin güçlendirilmesi noktasında adımlar atılması gerektiğine ulaşılmıştır.

Kaynakça

ACLED. "Sahel 2021: Communal Wars, Broken Ceasefires and Shifting Frontlines", 17 Haziran 2021.

Adam Day. "Hybrid Conflict, Hybrid Peace: How militias and paramilitary groups shape post-conflict transitions", *United Nations University Centre for Policy Research*, 2020, 136.

Anna Schmauder ve Annabelle Willeme. "The Volunteers for The Defense of The Homeland", *Clingendael*, 9 Mart 2021.

Benjamin Roger ve Farid Alilat. "How AQIM leader Abdelmalek Droukdel was killed in Mali?", *Africa Report*, 8 Haziran 2020.

Caleb Weiss ve Heni Nsabia. "The End of the Sahelian Anomaly: How the Global Conflict between Islamic State and al-Qa'ida Finally Came to West Africa", *CTC Sentinel*, 13(7), 2020.

Clionadh Raleigh. Caitriona Dowd, "Governance and Conflict in the Sahel's Ungoverned Space", *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(2), 2013.

Daniel Eizenga. Wendy Williams, "The Puzzle of JNIM and Militant Islamist Groups in the Sahel", *Africa Security Brief*, no. 38, Aralık 2020, 2.

Denis M. Tull. "Operation Barkhane and the Future of Intervention in the Sahel", *SWP*, 20 Ocak 2021.

Edoardo Baldaro. "Violence, Dysfunctional States, and the Rise of Jihadi Governance in the Sahel" (ed. Camillo Casola 'Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence' içinde), ISPI, Mart 2021, 20.

Edoardo Baldaro, Yida Seydou Diall, "The End of the Sahelian Exception: Al-Qaeda and Islamic State Clash in Central Mali", *The International Spectator*, 55(4), 2020, 77.

Emiliy Estelle Perez. "The Underestimated Insurgency, Continued: Salafi-Jihadi Capabilities and Opportunities in Africa", *American Enterprise Institute: Critical Threats*, Aralık 2022, 13.

Heni Nsabia. "The Conflict Between Al-Qaeda and the Islamic State in
135

the Sahel, A Year On”, (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 16.

Jude Cocodia. “Nationalist Sentiment, Terrorist Incursions and the Survival of the Malian State” (ed, Carolina Varin, Dauda Abubakar, “Violent Non-State Actors in Africa” içinde), 2017, 53.

Leonardo Alfonso Villalon. “Political Regimes and Electoral Processes: The State of Democracy in the Sahel”, (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 7.

Manon Laplace. “Mali, Burkina Faso, Niger: Islamic State in the Greater Sahara flexes its muscles”, *Africa Report*, 14 Aralık 2022.

Marc-Antoine Perouse de Montclos. “Rethinking the response to jihadist groups across the Sahel”, *Chatham House*, Mart 2021, 7.

Mohammed Ibrahim Shire. “Protection or predation? Understanding the behavior of community-created self-defense militias during civil wars”, *Small Wars & Insurgencies*, 33(3), 2021, 470.

Mohammed M. Hafez. “Fratricidal Rebels: Ideological Extremity and Warning Factionalism in Civil Wars”, *Terrorism and Political Violence*, 32(3), 2017, 2.

Morten Boas ve Francesco Strazzari. “Governance, Fragility and Insurgency in the Sahel: A Hybrid Political Order in the Making”, *The International Spectator*, 55(4), 2020, 1.

Ornella Moderan. “Proliferation of Armed Non-State Actors in the Sahel: Evidence of State Failure?” (ed. Camillo Casola ‘Unraveling the Sahel State Politics and Armed Violence’ içinde), *ISPI*, Mart 2021, 11.

Sabine C. Carey, Michael P. Colaresi ve Neil J. Mitchell. “Governments, Informal Links to Militias and Accountability”, *Journal of Conflict Resolution*, 59(7), 2015, 854.

Sabine C. Carey, Neil J. Mitchell ve Will Lowe. “States, the security sector, and the monopoly of violence: A new database on pro-government militias”, *Journal of Peace Research*, 50(2), 2012, 250-251.

Stewart Patrick. “Weak Links: Fragile States, Global Threats and International Security”, *Institute for National Strategic Security*, 3(1), 2011, 62.

Stig Jarle Hansen. “Forever Wars? Patterns of diffusion and consolidation of Jihadism in Africa”, *Small Wars & Insurgencies*, 33(3), 2021, 424.

Ulrich Schneckener. “Fragile Statehood, Armed Non-State Actors and Security Governance”, *Private Actors and Security Governance*, 2006, 30.

Ulrich Schneckener. “Militas and the Politics of Legitimacy”, *Small Wars & Insurgencies*, 28 (4-5) 2017, 802.

UNDP Human Development Report 2021-2022: Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping Our Future in a Transforming World.

Zachariah Cherian Mampily. “Rebel Rulers: Insurgent Governance and Civilian Life During War”, Cornell University Press, 2011, 25-29.

İnternet Kaynakları

“Five Zones of Militant Islamist Violence in the Sahel”, *Africa Center for Strategic Studies*, 26 Eylül 2022.

“Fransa Mali’den Çekilme Durumunda Nijer’e Yerleşme Planı Yapıyor”, *Anadolu Ajansı*, 7 Şubat 2022.

Extended Abstract

The Sahel region, which includes Mauritania, Mali, Burkina Faso, Niger and Chad, has turned into crisis points where many different non-state armed actors (NSAGs) have gained field control and mobility by spreading to the social dynamics. The surge observed in acts of terrorism and violence after 2011 is affected by the developments in the interior and neighboring countries. Reasons such as military coups, weak armies, lack of governance, the inadequacy of economic resources, inter-ethnic competition, and climate change in these countries, which can be considered fragile or unsuccessful states, have increased NSAGs.

Within this scope, the article's subject is to analyze the hybrid strategies of NSAGs operating in the Sahel region. While Al-Qaeda in the Maghreb (AQIM) affiliated Jama'a Nusrat ul-Islam wa al-Muslimin (JNIM), ISIS-linked Islamic State Greater Sahara (ISGS), and Katiba Macina (MLF) were selected under the terrorist organizations, there is no specific militia group that was examined in detail. Instead, a broader framework was drawn on the phenomenon of militia groups.

Nonetheless, the violent acts of selected terrorist groups and local militia groups in Mali, Burkina Faso and Niger between 2012-2022 will be analyzed. The aim of the study is to determine why these groups have gained resilience in the Sahel region in line with the recently increased activities and area controls of the groups. In this context, weak armies and problematic counter-terrorism approach, lack of local governance and the dilemma of ungoverned territories were identified as factors that paved the way for the expansion of these groups.

The hybrid security model paves the way for forming armed groups resembling proto-states. State-supported civil defense units, militia groups or terrorist organizations like AQIM, JNIM and ISGS become a kind of sovereign authority in the regions they control as a result of this approach. The most important point that distinguishes the current picture in the Sahel from different civil war regions is that these NSAGs have received significant public support, such that terrorist groups that spread over large areas by exploiting local divisions and differences are seen by

local communities as fairer and more egalitarian than in previous administrations. In parallel with this, the social consensus between the indigenous people and the state was broken at many points under the control of insurgent groups. In a way, terrorist groups can be seen as the product of social issues such as the unfair distribution of resources, historical and ethnic tensions, or competition between local actors.

In the first part of the study, effective NSAGs in the region will be examined and the motivations, capacities, and areas of influence of the determined terrorist organizations and militia groups will be discussed. In the second part, the increase in the number of actions over the last ten years will be analyzed on a country basis. In the third part of the study, the factors that are effective in the expansion and social response of NSAGs will be emphasized, and a framework will be drawn on civil-state relations in the Sahel region. Secondary sources (reports, think-tank reports, articles, etc.) and qualitative methods were used in the study. The finding to be reached throughout the study is that these actors construct their potential expansion through local dynamics. Based on this, it is seen that armed groups target the local extensions of the central authority rather than their presence in the center. The existence of order and authority in line with these goals is the most essential element that feeds terrorist groups and stores local legitimacy, contrary to the generally accepted approach.

Toplumsal Ekoloji Yaklaşımını Bölgesel Gelişmeler Üzerinden Yeniden Tartışmak

Alper Ekmekçiöğlü* & Ayşe Dere**

Öz

Bu çalışmanın amacı, iklim değışikliği, kapitalizm ve devlet örgütü tartışmaları karşısında alternatif bir model olarak çalışılan toplumsal ekoloji yaklaşımının kuram ve uygulama ilişkisini saha uygulamaları örnekleri üzerinden inceleyerek akademik araştırmacılar ve politika yapıcılara dersler çıkarmaktır. Bu amaca ulaşmak üzere, toplumsal ekolojinin temel kavramları ve ekolojik toplumun kente yaklaşımı Türkiye'nin güneydoğusu ve Suriye'nin kuzeyi örnekleri üzerinden incelenmiştir. Çalışmada “Toplumsal ekoloji temelli saha uygulamaları ile kuram uyumlu mudur?” araştırma sorusuna yanıt aranmıştır. Doğayı merkeze alan toplumsal tasarımı öngören ekolojik yaklaşım, dört ölçüt (siyasi, yönetsel, toplumsal ve ekonomik) bağlamında incelenmektedir. Tartışmalar bölümünde, saha uygulamaları siyasi, yönetsel, toplumsal ve ekonomi boyutlarındaki öneriler göz önüne alınarak kuramın uygulamaya yansması bakımından incelenmiştir. Söylemlerin aksine, PKK/KCK terör örgütünün uygulamalarının Bookchin'in toplumsal ekoloji yaklaşımını yeterince yansıtmadığı kivi kuşu metaforu ile açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bookchin, Demokratik Özerklik, Komünal Ekonomi, Özgürlükçü Belediye, Toplumsal Ekoloji.

*Dr., Jandarma Genel Komutanlığı, <https://orcid.org/0000-0002-7322-4879>, alper2197@gmail.com.

** Bilim Uzmanı, <https://orcid.org/0000-0003-1353-1751>, aysedere46@gmail.com

Revisiting The Social Ecology Approach Through Regional Implementations

Alper Ekmekçioğlu* & Ayşe Dere**

Abstract

This study aims to take lessons for academic researchers and policymakers by examining the theory and practice of the social ecology approach, which is studied as an alternative model to climate change, capitalism and state organization discussions through field applications. To achieve this aim, the basic concepts of ecological society to urban were examined through the practices in southeastern Türkiye and northern Syria. In the study, an answer has been sought to the research question of “Are social ecology-based field practices and theory compatible” The ecological approach, which envisages a social design centered on nature, is examined in the context of four criteria (political, administrative, social and economic). In this part of the discussion, the field practices are examined to reflect the theory in practice, considering the political, administrative, social, and economic suggestions. Contrary to the rhetoric, it has been explained with the kiwi bird metaphor that the practices of PKK/KCK do not adequately reflect Bookchin’s social ecology approach.

Keywords: Bookchin, Communal Economy, Democratic Autonomy, Libertarian Municipality, Social Ecology.

* PhD. Gendarmerie General Command, <https://orcid.org/0000-0002-7322-4879>, alper2197@gmail.com.

** Master of Public Administration, <https://orcid.org/0000-0003-1353-1751>, aysedere46@gmail.com

Copyright © 2022 by the Authors. This is an open access paper distributed under the terms of conditions of the Creative Commons Attribution International License CC BY-NC 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>)

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı, iklim değişikliği, kapitalizm ve devlet örgütü tartışmalarına karşın alternatif bir model olarak ‘toplumsal ekoloji’ yaklaşımının kuram ile uygulamaları arasındaki ilişkiyi saha uygulamaları örnekleri üzerinden inceleyip politika yapıcılara dersler çıkarmaktır. Bu amaca yönelik, PKK (Partiya Karkerên Kurdistanê) /KCK (Koma Civaken Kürdistan) terör örgütünün Türkiye’nin güneydoğusundaki girişimleri ve Suriye’nin kuzeyindeki saha uygulamalarının toplumsal ekoloji yaklaşımı çerçevesinde incelenmesi için belirlenen temel kuramsal ölçütler çerçevesinde eleştirel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmanın metodolojisinde, toplumsal ekolojinin kente yönelik temel kuramsal söylemleri siyasi, yönetsel, toplumsal ve ekonomi boyutları olmak üzere dört ölçüt olarak açıklanmış, PKK/KCK terör örgütünün Suriye’nin kuzeyindeki uygulamaları ve Türkiye’nin güneydoğusundaki demokratik özerklik girişimlerinin toplumsal ekoloji yaklaşımına uyumu belirlenen ölçütler üzerinden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede, yalnızca Yeni Zelanda’da yaşayan ve bir kuş türü olmasına rağmen uçma yetisi bulunmayan ‘kivi kuşu’ metaforundan bahsedilmiştir. Toplumsal ekoloji yaklaşımının Türkiye’nin güneydoğusundaki başarısız girişimler ve Suriye’nin kuzeyindeki saha uygulamaları ile benzerlikler taşıdığı görülmüştür.

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş devam ederken Afrin, Kobane ve Cezire kantonlarından oluşan ve terör örgütüne yakın kaynaklarca ‘Rojava’¹ olarak isimlendirilen Kuzey Suriye’de Kürt gruplar ‘özgürlükçü belediyeler’ ya da ‘demokratik konfederalizm’ inşa etme hareketine girişmiştir. Bu hareketin temel motivasyonunu Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi’nin federalist ya da otonoma dayalı rejim değişikliğinden farklı olarak, devletin olmadığı bir sistemi öngören aktif vatandaşlık ve özyönetim esaslarına dayalı demokratik konfederalizm bağlamında bir sistem değişikliği oluşturmaktadır. Başka bir bakış

¹ KCK Sözleşmesi’nde Türkiye’nin yanı sıra Irak, İran ve Suriye’de hedeflenen parça örgütlenmelerden hareketle Suriye’de tesis edilen özerk yapılanma.

açısına göre ise sözde ‘Rojava Devrimi’ ekolojik ve sosyo-politik bir yıkım içerisindeki Ortadoğu’da distopik bir hikâye anlatmaktadır. Kuramsal arka planı Bookchin’in (1988, 1996) düşüncelerine dayanan bu hareketin etkisiyle Suriye’nin kuzeyinde yaşanan gelişmeler Türkiye’de de bazı yansımalar göstermiştir.²

Türkiye’de 2005 yılından itibaren demokratik konfederalizmin konuşulmaya başlanması³, 2007 yılında strateji belirlenmesi, 2010 yılında ‘özgürlük köyleri’ oluşturulması için somut çabalar gösterilmesi⁴ ve 2011 yılında Demokratik Toplum Kongresi’nin (DTK) ilanından sonra⁵, 2015 yılında parlamento ve parlamento dışında yer alan Kürt gruplar demokratik konfederalizm ve demokratik özerklik çağrısında bulunmuştur. Ayrıca bu çağrı Kürt sorununa sunulan çözümün yanı sıra devletin olmadığı düzen içerisinde demokratik bir Ortadoğu ve Türkiye kurulması açısından sözde bir çare olarak sunulmuştur.⁶ 1999 yılından

---

² Can Cemgil ve Clemens Hoffman, “The Rojava Revolution’ in Syrian Kurdistan: A Model of Development for the Middle East?”, *IDS Bulletin*, no.47(3), 2016: 53; Joost Jongerden, “Governing Kurdistan: Self-Administration in the Kurdistan Regional Government in Iraq and the Democratic Federation of Northern Syria”, *Ethnopolitics*, no. 18(1), 2019: 65; Pınar Dinç, “The Kurdish Movement and the Democratic Federation of Northern Syria: An Alternative to the (Nation-) State Model?”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, no.22(1), 2020: 51; Cihad Hammy ve Thomas Jeffrey Miley, “Lessons From Rojava for the Paradigm of Social Ecology”, *Frontiers in Political Science*, no.1, 2022: 3; Clemens Hoffman ve Kamran Matin, “Beyond Anarchy and Capital? The Geopolitics of the Rojava Revolution in Syria”, *Geopolitics*, no. 26(4), 2021: 968.

³ Akbar Şahid Ahmed, “America’s Best Allies Against ISIS are Inspired by A Bronx-Born Libertarian Socialist”, *Huffpost* (Erişim Tarihi: 19.03.2022); Cengiz Güneş, “Political Reconciliation in Turkey: Challenges and Prospects”, içinde *The Kurdish Question in Turkey: New Perspectives on Violence, Representation, and Reconciliation*, ed. Cengiz Güneş ve Welat Zeydanlıoğlu (New York: Taylor and Francis, 2013), 258-281.

⁴ Co-Operative Economy, “Kurdish Democratic Confederalism: Founded on the Self-Governance of Villages”, Co-Operative Economy, Erişim tarihi:17 Nisan 2018, <https://mesopotamia.coop/kurdish-democratic-confederalism-founded-on-the-self-governance-of-villages/> .

⁵ Çetin Gürer, “Aktörün Perspektifinden Demokratik Özerkliğe Bakmak: Kürt Siyasal Hareketinin Demokratik Özerklik Yaklaşımı”, *Mülkiye Dergisi*, no. 39(1), 2015: 59.

⁶ Michiel Leezenberg, “The Ambiguities of Democratic Autonomy: the Kurdish Movement in Turkey and Rojava”, *Southeast European and Black Sea Studies*, no. 16

sonra PKK/KCK terör örgütünün cezaevindeki yöneticisinin öncülüğünde açık bir ideolojik değişimle örgütün esas mücadelesinden vazgeçerek Türkiye’de bir özerklik arayışı içerisine girdiği görülmektedir. Terör örgütü bir isyan hareketinden yeniden inşa stratejisine geçişi içeren bir strateji değişikliği yaşamıştır.⁷

2. Kuramsal Çerçeve

Toplumsal ekoloji kuramının amacı, kapitalizmin ortaya koyduğu ‘denge’ politikasının sınırlarını aşmasına izin vermemek, anarşizm ve ekolojinin nesnel değerlerinden meydana gelen bir ‘etik holizm’ oluşturmaktır. Bu çalışmada, anarşizm ve ekolojinin temel söylemlerinin kent bağlamında bir incelemesi yapılmıştır. Toplumsal ekoloji yaklaşımının 21.Yüzyıl’da toplumlara hitap edebilmesi için kente yönelik bir anlayış ortaya koyması kaçınılmaz olmuştur. Bu kapsamda, kentin yaşadığı bunalımın nedeninin kentleşme olduğu kabulüyle, toplumsal ekoloji düşüncesi çerçevesinde yurttaşın ve kentin yeniden tanımlanması gerekliliği benimsenmiştir. Kentleşme kavramındaki olumsuz çağrışımın altında kent yaşamının insani ve yönetilebilir niteliğini kaybetmesi yatmaktadır.⁸

Etik bir topluluk olarak tanımlanan polis kavramı ile birlikte Klasik Helenistik yaklaşım, insani ortam arayışına uygun kazanımlar elde etmiştir. 20. Yüzyıl’da ise Kropotkin ‘özyönetim’ ve ‘doğrudan demokrasi’ kavramlarını günümüzde tartışmaya açmıştır.⁹ Kropotkin’e göre, devletin olmadığı bir düzen ihtiyacı vardır. Bunun yolu da kapitalizmin ortadan kaldırılmasından geçmektedir. Bu doğrultuda, yerel gruplar sürekli, eleştirel ve anarşi için boşluklar yaratan bir hareket tarzı sergilemelidir. Tarım ve endüstrinin bir arada olması ile yerel düzeyde bir ekonomi anlayışı savunulmaktadır. Bu bağlamda, Bookchin’in

(4), 2016: 672.

⁷ Cemgil ve Hoffman, “The Rojava Revolution’ in Syrian Kurdistan”, 55; Güneş, “Political Reconciliation in Turkey”, 50.

⁸ Murray Bookchin, *Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü* (İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2014), 13.

⁹ Murray Bookchin, *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1988), 18.

modelinde Kropotkin'in etkisi açıkça görülmektedir.¹⁰ Bu çalışmada, toplumsal ekolojinin temel nitelikleri siyasi, yönetsel, toplumsal ve ekonomi boyutları olmak üzere dört ölçüt olarak açıklanmıştır. Bu açıklamaların temelinde, iki farklı sahadaki uygulamalar kuram ve uygulama uyumsuzluğu bağlamında eleştirel bir bakışla değerlendirilmiştir.

2.1. Siyasal

Toplumsal ekoloji yaklaşımına göre kent, yurttaşların etik birliği şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. Bu yaklaşım, günümüz yurttaşlarının, Helenistik medeniyette ortaya çıkmış yüksek ve insani erdemlerden yoksun olduğunu değerlendirmektedir. Öyle ki yurttaşlığın yalnızca seçmenlik ile eşdeğer görüldüğü ve yurttaş statüsünün devlet ve seçilmiş temsilciler tarafından sağlanan hizmetlerin edilgen kabullenicileri durumundaki vergi mükellefligi olduğu kabul edilmektedir.¹¹

Toplumsal ekoloji yaklaşımı, diğer yaklaşımlardan ayırarak kent kavramını farklı bakış açılarıyla ele almaktadır. Bu bağlamda Aristokrat toplumlarda yer alan biyolojik-toplumsal formlar, yurttaşlık ve siyaset olarak isimlendirilen iki boyutta yeniden tanımlanmaktadır. Doğa ile toplumun, kent ile kırsalın sürekli bir mücadele içerisinde olduğu düşüncesi kabul edilmemektedir. Ekolojik bir siyasetin geliştirilmesi bakımından politika kavramı ekolojik çerçevede yeniden tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, esas olarak konfedere ve kurumsal bir siyaset teklifi sunulmaktadır.¹²

Toplumsal ekolojistler, yerel yönetimlerden oluşan konfederasyon yapısının kurulmasını önermektedir. Bu kapsamda, yerel seçimler yapılarak kent ve kasabalardaki sistem ve yasalarda değişikliğe gidilmesi, doğrudan demokrasi çerçevesinde yurttaşlık kavramının

---

¹⁰ Ruth Kinna, "Kropotkin and Revolutionary Change", *Sustance: The Future of Anarchism*, no. 36(2), 2007: 70-74.

¹¹ Bookchin, *Kentsiz Kentleşme*, 24-34.

¹² A.g.e., 11-14.

yeniden tanımlanması, sosyalizmden farklı olarak üretim araçlarının yurttaşların yönetimine verilmesi sağlanmalıdır. Böylece tüm bu süreçle amaçlanan komünler komünüdür.¹³ Devlet otoritesine ve yalnızca elit bir kesimin yönetimine karşı geliştirilen en uygun yaklaşımı konfedere yerel yönetim politikası yansıtmaktadır.¹⁴

Harvey¹⁵, sol tarafın büyük bir kesiminin günümüzde devrimci bir hareketin geliştirilmesinin zorunlu olduğunu düşündüğü kanaatindedir. Dönüşümün metodolojisi ise devletin ortadan kaldırılmasını benimsemektedir. Bu metodoloji, üretimin devlet içerisinde otonom bir şekilde örgütlenmesiyle siyasetin proletarya ve topluluk tarafına kaymasını öngörmektedir. Farklı motiflerdeki muhalif hareketlerin sivil toplum içerisinde yerleşmesiyle devletin etkisinin zamanla dağılarak ortadan kalkması ‘kemirgen teorisi’ olarak adlandırılmaktadır.

2.2. Yönetmel

Bookchin’in toplumsal ekoloji yaklaşımının Lebefvre’nin¹⁶ ‘şehir hakkı’ kavramıyla ortak nitelikler taşıdığı görülmektedir. Bu kavram ile toplumsal hayatta yer alan rollerin ya da iş kollarının çeşitliliğinden meydana gelmiş bir birliktelik amaçlanmaktadır. Toplumsal ekoloji ise, insanların birbirleriyle ve doğa ile ilişkilerinin rasyonel bir şekilde özgürlükçü belediyeçilik veya demokratik özerklik gibi kavramlarla yeniden tanımlanarak bölgesel birliklerin kurulmasını hedeflemektedir.¹⁷

Radikal sol tarafından oluşturulması hedeflenen radikal bir adem-i merkezîyetçiliğin ileride bir hiyerarşiye dönüşme ihtimali ya da bu hedefin güçlü bir hiyerarşi olmadan nasıl işlerliğini devam ettireceği bir sorun alanı oluşturmaktadır.¹⁸ Bookchin’e göre, radikal sol tarafından

¹³ Komünler birliği değil, yerel yönetimler konfederasyonudur.

¹⁴ Janet Biehl, “Bookchin, Öcalan, and the Dialectics of Democracy”, New-compass, Erişim tarihi: 20 Mart 2022, <http://new-compass.net/articles/bookchin-%C3%B6calan-and-dialectics-democracy>

¹⁵ David Harvey, *Asi Şehirler* (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 181.

¹⁶ Henri Lebefvre, *Şehir Hakkı* (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2016).

¹⁷ Harvey, *Asi Şehirler*, 197-198.

¹⁸ A.g.e., 138-139.

kapitalizme alternatif olarak sunulan en tutarlı önerinin farklı düzeylerde ve ölçeklerde komünler oluşturulması olduğu değerlendirilmektedir.

Cemgil ve Hoffman'a göre, tahakküm ve hiyerarşiye karşı durulması ve ekolojik toplumun hiyerarşik bir düzen olmaksızın kurulması gerekmektedir. Buna göre, öncelik sırası göz önüne alındığında doğal bölgeselcilik merkezîyetçilikten uzaklaşma, özerklik ise baskınlık ve hiyerarşinin zayıflamasından sonra gelmektedir. Dönüşüm kapsamında insan-doğa ve insan-insan ilişkilerindeki dönüşüm temel gereksinim olarak kabul edilmelidir.¹⁹

Toplumsal ekoloji yaklaşımında 'ağ' kavramından bahisle konfederalizm vurgusu öne çıkmaktadır. Özgür ve ekolojik bir toplumun oluşturulabilmesi için kent ve kasaba birlikteliğinin kurulması beklenmektedir. Dar anlamda, öz yeterlilik amacına sahip yerelcilik kabul görmüştür. Geniş anlamda ise, yerelciliğin zorlanmaksızın ırkçılık, gericilik ve katı gelenekçiliğe evrilebileceği gözden kaçırılmamalıdır. Toplumsal ekolojistler, konfederalizm kavramını yerelcilikten çok bütünleyicilik çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu bağlamda, konfederalizm yapısı içerisinde yer alan yerel yönetimlerin birtakım toplumsal sorumlulukları bulunmaktadır. Çatışan hak taleplerinin sistematik bir şekilde değerlendirilmesi, birlikte yürütülen çalışmaların düzenlenmesi ve belediye politikalarının toplumun haklarına saygılı olarak uygulanması bu sorumlulukların başında gelmektedir. Bu kapsamda 'uzlaş' tercih edilen bir yöntem olarak benimsenmektedir.

Komünleri birbiriyle bağlantılı konfedere sistem, belirlenmiş açık bir dış politika yerine bünyesinde bulunan yerel yönetimlerin tek başlarına dış ilişkiler kurmasını engellemelidir. Merkezi hükümete bağlı olarak faaliyet gösterecek tek yapılanma üç kişiden oluşan komisyondur (haupter). Bu komisyon seçici meclisin (beytag) yardımıyla halk oylamalarını düzenler ve komünlerinin taleplerini yerine getirir. Bununla birlikte, konfederasyon meclisinin yetkileri sınırlı olmalıdır. Esasında, siyasa oluşturma sürecinin aktörleri halk meclisleri ya da metropoliten

---

¹⁹ Cemgil ve Hoffman, "The Rojava Revolution in Syrian Kurdistan".

kentlerde mahalle meclisleri olmalı, konfederasyon meclisi halk meclisinde belirlenen politikaları uygulama görevini almalıdır. Böylece hiyerarşik otorite tersine çevrilmekte otoritenin zirvesine halk meclisleri yerleşmektedir. Bu doğrultuda konfederasyon meclisinde görev alanlar ilgili yerel yönetimler tarafından gerektiğinde görevden alınabilmelidir.²⁰

2.3. Toplumsal

Toplumsal ekolojiye göre, toplum ile doğal yaşam arasında yeni bir dengenin kurulması gerekmektedir. Bu nedenle genel kabul görmüş temel kavramlarda ve zihinlerde yer edinen doğayla yaşam düşüncesinde değişime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda eko-cemaat kavramı, doğal dengenin bir unsuru olarak insanların çevreye ve doğanın döngülerine aktif katılımını temsil etmektedir. Başka bir ifadeyle, insanlar doğal çevrelerinde yönlendirici değil, katılımcı bir rol oynamaktadır.²¹

Bu doğrultuda eko-teknoloji, ekolojik üstünlüğün ve insan özgürlüğü yararına halihazırdaki tekniklerin gözden geçirilmesine neden olmaktadır. Eko-teknoloji ile insana özgü ve insan dışındaki yaşam formlarının birlikteliği ile oluşan ekosistemde işlevsel açıdan bütünlük ve iş birliği ifade edilmektedir. ‘Doğaya hükmetmek’ amacı güden ve teknolojiyi bu amaçla kullanan anlayışın aksine doğa ile senkronize bir yöntem benimseyen ekolojik etik kavramı ön plana çıkmaktadır.²²

Eko-feminizm kavramı ise toplumsal ekoloji yaklaşımında beklenenin aksi bir yönde gelişim göstermiştir. 1970’li yıllarda tartışılmaya başlanan feminizm, ataerkil yapı tarafından kurulan hiyerarşiyi reddetmesi sebebiyle toplumsal ekoloji kuramı tarafından benimsenmiştir. Ancak, eko-feminizm yaklaşımının gelişimi beklenenin aksi bir yolda ilerlemiştir. 1970’lerin sonlarında feminizmin, kadınların erkeklerden daha üstün bilişsel ve duyuşsal kabiliyetlere sahip olmaları ile

²⁰ Bookchin, *Kentsiz Kentleşme*, 25-27.

²¹ Bookchin, *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi*, 65-66.

²² a.g.e., 126.

erkeklerden doğuştan itibaren üstün oldukları yönündeki savları nedeniyle toplumsal ekolojistlerde bu yaklaşıma yönelik bir şüphe oluşmuştur.²³

Kent kavramı ise, toplumsal gizilgüçlerin ve gelişim aşamalarının, kültürün, geleneklerin ve yerleşik bir insan topluluğuna ait niteliklerin diyalektiğini kapsamaktadır. Lefebvre'ye²⁴ benzer şekilde, toplumsal ekolojistler kenti mekân olarak değerlendirmektedir. Bu doğrultuda kent, akrabalık ilişkilerinin toplumsal ilişkilere evirildiği tarihi sürece sahip bir mekân niteliğindedir. Kent, etnik halk topluluklarını laik yurttaşlara, dar görüşlü kabileleri evrensel yurttaşlar grubuna dönüştürmüştür.²⁵

2.4. Ekonomi

Toplumsal ekolojinin ekonominin yönetimine yönelik yaklaşımı hakkında görüşlerine de yer verilmelidir. Marks'ın yaklaşımının, insanların doğadan yabancılaşarak toprağın aşırı yıpratılmasına yol açtığı ve yalnızca bölgenin ihtiyaçlarını karşılayan üretimini (bioregional) engelleyen kapitalist bir sistemde yaşamalarına katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, kentleşmenin artmasıyla, endüstriyel üretim ve doğa üzerinde devamlı artan talepler ortaya çıkmıştır. Bu durum kapitalizmin etkisinde telafi edilmesi güç bir hal almıştır.²⁶

Toplumsal ekoloji kuramına göre, mülkiyet yerel yönetimin idaresine verilmelidir.²⁷ Bir örnek ile açıklanacak olursa, Marques de Chastellux, 1780'li yıllarda New England'daki izlenimlerine dayanarak yaptığı anlatımlarda takas yöntemi ve kaynak paylaşımının komşuluk ilişkilerini güçlendirdiği ve misafirperverliği artırdığını ifade etmiştir. Herkes tarafından benimsenen eşitlik ilkesi sayesinde tarım işçileri dâhil olmak üzere halk arasında maddi imkânların göz önünde bulundurulduğu bir sınıf ayrımı oluşmamıştır. Bu doğrultuda kasaba meclisleri oluşturulmuş

---

²³Murray Bookchin, *Ekolojik Bir Topluma Doğru* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996), 9.

²⁴ Lefebvre, *Şehir Hakkı* (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2016).

²⁵ Bookchin, *Kentsiz Kentleşme*, 20-21.

²⁶ Cemgil ve Hoffman, "The Rojava Revolution in Syrian Kurdistan", 55.

²⁷ Bookchin, *Kentsiz Kentleşme*, 399.

ve bu meclisler doğrudan demokrasinin bir örneğini yansıtmıştır. Bu örneğin yanı sıra, İsviçre'deki kanton oluşumu da bu kapsamda benzer bir oluşumu temsil etmesi bakımından incelenebilir.²⁸

Özgürlükçü belediye hareketinin ulus-devlet, şehirleşme, hiyerarşi ve en zorlusu kapitalizm olmak üzere birçok toplumsal sorunları aşması gerekmektedir. Kapitalizmde küçük bir grubun ayrıcalık ve konfor içinde yaşaması ve iş gücünün sömürülmesinin ahlaki anlamda da sorunlu olduğu tartışılmaktadır. Dahası, kapitalizm-öncesi döneme kıyasla tüm toplumsal alanların ticarileştiği ve çalışmanın metaya indirildiği söylemiyle eleştirilmektedir. Pazar ekonomisi sermaye sahiplerinin daha fazla kâr elde etmesi için küresel ölçekte ekonomik yaşamı ucuz işgücü ve uyumlu otoriter hükümetler bulmaya zorlamaktadır. Kapitalizmin karşısına katı pazar kurallarına rağmen alternatif olarak kooperatifleşme ve devlet yerine toplumun kastedildiği bir bakışla kamusal mülkiyet olarak özgürlükçü belediyeler ya da ekonominin belediyeleştirilmesi modeli önerilmektedir.²⁹

3. Tartışma

Yukarıda açıklanan kuramsal çerçevenin temelinde, bu bölümde iki farklı sahadaki gelişmeler tartışılmıştır. Suriye'deki iç savaş devam ederken Suriye'nin kuzeyindeki Kürt grupların 'özgürlükçü belediyeler' (2014) kurma hareketine giriştiği görülmektedir. Bu hareket, düşünsel temelini Bookchin'in toplumsal ekoloji yaklaşımına benzer yönlerinin bulunmasıyla dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Suriye'nin kuzeyinde yaşanan bu gelişmelerin Türkiye'de de bazı yansımalarının ortaya çıktığı görülmüştür.³⁰ Buna rağmen, bu iki farklı sahadaki gelişmelerin birbiri ile kıyaslanması yoluna gidilmemiştir. Bu bölümde, Türkiye'nin güneydoğusunda uygulama alanı bulmayan girişimler ve Suriye'nin kuzeyindeki gelişmeler toplumsal ekolojinin kent yaklaşımı çerçevesinde birbirinden ayrı tartışılmıştır. Bu tartışma siyaset, yönetim,

²⁸ a.g.e., 362.

²⁹Janet Biehl, "The Politics of Social Ecology: Libertarian Municipalism", *usa.anarchistlibraries* (Erişim Tarihi: 03.04.2022).

³⁰ Cemgil ve Hoffman, "The Rojava Revolution' in Syrian Kurdistan", 53.

toplum ve ekonomi boyutlarında eleştirel bir çerçevede yürütülmüştür. Bu eleştirel yaklaşımda, söylem ve uygulama tutarsızlıklarını açıkça gösterebilmek adına kivi kuşu metaforundan faydalanılmıştır. Bu metafora göre, kivi kuşunun kanatları olmadığından uçamaması, görünen ve gerçeğin uyuşmaması bakımından sahadaki söylem ve uygulama tutarsızlığına benzetilmektedir.

3.1. Türkiye'nin Güneydoğusunda Yaşanan Gelişmeler

Türkiye'nin güneydoğusunda, Suriye'nin kuzeyinde yaşanan gelişmelerin de etkisiyle 2015 yılı ağustos ayında PKK/KCK terör örgütü çizgisine yakın gruplar arasında demokratik özerklik ve demokratik konfederalizm söylemi kendisini göstermiştir. Üstelik bu söylem, var olduğu iddia edilen Kürt sorununa çözüm bulmanın ötesinde, daha demokratik bir Türkiye kurulması bakımından bir reçete olarak sunulmuştur.³¹ Bu gelişme ışığında Suriye sınırına yakın Diyarbakır, Nusaybin, Cizre ve Silopi gibi Kürt nüfusun yoğun yaşadığı kentlerde örgütlenme ve *de facto* bir oluşum çabası somut bir şekilde görülmüştür. 'Öz yönetimlerle ilgili siyasi çözüm deklarasyonu' içerisinde 'Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na (1985) hükümetler tarafından konulan çekincelerin kaldırılması ön şart koşulmuştur.³² Deklarasyonda belirtilen on dört maddenin³³ bu şart ile uyumlu olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla uluslararası desteğin alınması açısından bu şartın öngördüğü değişikliklerin yapılması toplumsal ekoloji yaklaşımına geçiş için bir basamak olarak değerlendirilmektedir.³⁴

Siyasi açıdan değerlendirildiğinde, demokratik özerklik kavramı

---

³¹ Leezenberg, "The Ambiguities of Democratic Autonomy", 672.

³² BBC, "Demokratik Toplum Kongresi'nden 'Öz Yönetim' Kararı", *BBC*, Erişim tarihi: 27 Nisan 2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151227_dtk_ozyonetim_deklarasyon

³³ Evrensel Gazetesi, "DTK'dan 14 Maddelik Öz Yönetim Deklarasyonu", *Evrensel*, Erişim tarihi: 08 Nisan 2022, <https://www.evrensel.net/haber/268498/dtkden-14-maddelik-oz-yonetim-deklarasyonu>

³⁴ Stephen Hunt, "Prospects for Kurdish Ecology Initiatives in Syria and Turkey: Democratic Confederalism and Social Ecology", *Capitalism Nature Socialism*, 2017: 5.

Marksist-Leninist politikardan farklı olarak Bookchin'e paralel bir görüşü yansıtmaktadır. 1999 yılından sonra Öcalan'ın özgürlükçü belediye söylemleri ve metodolojisinin etkisiyle PKK/KCK terör örgütünün ideolojik açıdan açık bir değişiklikle bağımsızlık mücadelesinden vazgeçerek Türkiye'nin güneydoğusunda özerklik arayışına girdiği görülmektedir. Politikada yaşanan bu değişim, isyan hareketinden yeniden inşa stratejisine geçişi açıklamaktadır.³⁵ Bu süreçte, demokratik özerkliğin temel paradigma olarak ele alındığı anlaşılmaktadır.³⁶ Toplumsal ekolojinin 'ideolojisi' açısından değerlendirildiğinde, özerklik bağlamında ulus-devlet olgusuna karşı olmanın verdiği mantıksal düzlemde Türkiye'de bir yapısal değişik arayışı yer almaktadır. Bu nedenle, demokratik özerklik arayışının yalnızca Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi gibi belirli bir bölümünde değil, Türkiye'nin tamamı için yeni bir yönetim modeli hedeflediği söylenebilir.³⁷

Demokratik özerklik ile amaçlanan siyasi özerkliğin kazanılmasıdır. Siyasi özerklikte, bir bölgenin kendi kendini yönetmesi yasama ve yürütme yetkisinin verilmesi ile sağlanmaktadır. Dahası Türkiye'deki demokratik özerklik talebinin hem siyasal temsil ve anayasal statü gibi 'liberal milliyetçi', hem de doğrudan demokrasi ve alternatif ekonomiler gibi 'radikal demokrasi' kavramlarına uygun nitelikler taşıdığı görülmektedir. Dolayısıyla DTK'nın hem Avrupa hem de Latin Amerika tecrübelerinden faydalandığı ve açıklamalarında bu tecrübeyi yansıttığı görülmektedir.³⁸ PKK/KCK terör örgütünün, cezaevinde bulunan yöneticisinin öncülüğünde ideolojik bir dönüşüm yaşadığı görülmektedir. Bu dönüşümde, doğrudan demokrasi, özerklik ve aşağıdan-yukarıya doğru kendi kendini yönetme ilkeleri öne

³⁵ Cemgil ve Hoffman, "The Rojava Revolution' in Syrian Kurdistan", 55; Güneş, "Political Reconciliation in Turkey", 267; Kamran Matin, "Democratic Federalism and Societal Multiplicity: A Sympathetic Critique of Abdullah Öcalan's State Theory", *Geopolitics*, no. 26, 2019.

³⁶ M. Fayik Taşkın, *Demokratik Toplum Kongresi*, Aram Yayınları, 2012, 30.

³⁷ Ahmet Mutlu, "Demokratik Özerklik'in İdeolojisi Üzerine", *Demokrasi Platformu*, no.27, Yaz, 2011,16.

³⁸ Güner, "Aktörün Perspektifinden Demokratik Özerkliğe Bakmak", 62-66.

çıkılmaktadır.

Yönetim açısından incelendiğinde, bu dönüşümün hiyerarşik ve merkezi olarak teşkilatlanmış bir örgüt tarafından gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Başka bir ifadeyle cezaevindeki örgüt yöneticisinin talebiyle örgüt hiyerarşisindeki diğer yöneticilerin bile eleştirmekten çekindiği bir dönüşüm söz konusudur. Bu nedenle, örgütün bu değişim sürecini yönetim açısından Marksist-Leninist eksende ve Stalin yönetim tarzıyla yürütmesi beklenmektedir. Demokratik geçiş dönemi incelendiğinde, 2005 yılı itibariyle dört aşamalı bir sürecin izlendiği görülmektedir. İlk aşama olarak birkaç ‘özgür halk meclisi’ oluşturulmuştur. İkincisi, 2007 yılında gölge bir parlamento olarak Demokratik Toplum Kongresi’nin³⁹ kurulmasıdır. Üçüncüsü, bölgedeki kan davası, iç huzursuzluk vb. toplumsal sorunları çözmek için ‘yerel meclisler’ oluşturulmasıdır. Dördüncüsü ise okullar ve akademiler açılarak ideolojik dönüşümün içselleştirilmesidir. KCK adıyla, demokratik özerklik kapsamında örgütlerin üzerinde şemsiye görevi gören bir çatı örgüt kurulmuştur. Bu oluşumlarda, demokratik özerklik çerçevesinde PKK/KCK merkezli bir eğitim verildiği görülmüştür.⁴⁰

Bu doğrultuda, Demokratik Toplum Partisi (DTP) ve sonrasında Barış ve Demokrasi Partisi’nin (BDP) yönetsel taleplerinde, etnik yerine coğrafi kültür ölçütü temelinde Türkiye’nin 20-25 özerk bölgeye ayrılması öngörülmüştür. Her bir bölgenin demokratik yollarla seçilmiş parlamentosu, milletvekilleri ve bölge başkanı bulunmaktadır. Devletin elinde kalacak merkezi yetkilerin dışışleri, maliye ve savunma alanlarını içermesi öngörülmüştür.⁴¹ Bu değerlendirme ışığında, DTP ve BDP’nin taleplerinin siyasi ve idari örgütlenme bakımından Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (1985) ile ortak noktalarının olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Toplumsal ekoloji yaklaşımının yönetsel örgütlenme biçimine de demokratik özerklik kavramında geniş yer verilmiştir. Buna

---

³⁹ İlk faaliyeti 2011 yılındadır.

⁴⁰ Leezenberg, “The Ambiguities of Democratic Autonomy”, 675-680.

⁴¹ Demokratik Toplum Partisi, *Kürt Sorununa İlişkin Demokratik Çözüm Projesi* (Ankara: Gün Matbaası, 2008), 10-11.

göre, demokratik özerklikte yerelde bulunan komün ve meclislerin birleşerek konfederal bir yapıya kavuştuğu ve bu yapının DTK olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu komünlerden Hakkâri’de bulunan ‘Gewer Komünleri’ işleyen ve bilinen köy komünlerini oluşturmuştur.⁴²

Toplumsal açıdan demokratik özerklik söyleminin düşünsel boyutunda, Bookchin’in diyalektik yaklaşımının yansımaları görülmektedir. Kolektif ve komün yaşam vurgulanırken, Mezopotamya’da ortaya çıkan uygarlığın hiyerarşik toplumların meydana gelmesine öncülük ettiği belirtilmiştir. 1950’ler ve 1960’ların filozofları olan Adorno, Bloch, Arendt ve Mezopotamya tarihi⁴³ çalışmalarının da demokratik özerkliğe etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa uygarlık modeline alternatif olarak Ortadoğu’ya has tarihsel değerler esasında yeni bir modelin oluşturulduğu görülmektedir. Bu çerçevede Mezopotamya kültürü önemli bir mihenk taşı oluşturmaktadır. Bu tercihin diğer bir sebebi ise Marksist yaklaşımın Ortadoğu’nun kültüründe beklenen seviyeye ulaşmamasıdır. Bu yaklaşımın söylemleri irdelendiğinde, Batı felsefesinden ve Marksist felsefeden uzaklaşma daha açık görülmektedir.⁴⁴

Demokratik özerklik modelinde, ayrıca, kadın özgürlük modeli benimsenmektedir. Bu modele göre kadın adına yüklenen olumsuz atıflardan vazgeçilmeli, kadının kendi bedeniyle barışması sağlanmalı, kadın üzerindeki tahakkümün kaldırılması öngörülmektedir. Kadınların bu doğrultuda örgütlenerek kadın komünleri, meclisleri, kooperatifleri ve öz savunma örgütleri gibi yapılanmalara gidilmesi desteklenmektedir. Bunun yanında, toplumsal yapı içerisinde kadınların yönetim sürecine katılımı ve kadın-erkek eşitliğinin yasal düzenlemelerle sağlanmasına destek verilmektedir.⁴⁵ Bu kapsamda, DTP’de 2006 yılından itibaren il ve ilçe yönetimlerinde eş başkanlık⁴⁶ sistemi uygulanırken, 2014 yılı

⁴² Gürer, “Aktörün Perspektifinden Demokratik Özerkliğe Bakmak”, 79-80.

⁴³ Bkz. Samuel Noah Kramer, *The Sumerians* (Chicago: University of Chicago Press, 1963) ve Henry Frankfort, *Before Philosophy* (Pelican Books, 1946).

⁴⁴ Leezenberg, “The Ambiguities of Democratic Autonomy”, 677.

⁴⁵ Gürer, “Aktörün Perspektifinden Demokratik Özerkliğe Bakmak”, 87.

⁴⁶ Her vilayet ya da ilçe için iki eş başkan adayı belirlenmektedir. Bunlardan ilki, seçim

yerel seçimlerinden itibaren de belediye başkanlığı görevi BDP tarafından eş başkanlık esaslarına göre uygulanmaktadır.⁴⁷ Bu süreçte kadın, gençlik ve dil vurgularına kıyasla ekolojik tartışmaların nadiren ele alındığı görülmektedir.⁴⁸

Ekonomi açısından bakıldığında, Türkiye'nin güneydoğusu uygulamasında ekonomiye geniş bir vurgu yapılmadığı görülmektedir. Bu çerçevede, Halkların Demokratik Partisi (HDP) yalnızca yerel düzeyde küçük oranlarda toprak dağıtımı ve mikro-kredi yöntemiyle ekonomik önlemler almaya çalışmıştır. Bunun dışında, toplumsal refahın sağlanmasında ekonomiye dönük herhangi bir politika geliştirememiştir.⁴⁹ Ayrıca, doğrudan demokratik katılım, üretimin toplum tarafından idare edilmesini gerektirmektedir. Üretimin toplum tarafından yönetilmesi, yerleşmiş ve âdemi merkeziyetçi ekonominin insani boyutlara indirgenmesini içermektedir. İhtiyaçlar çerçevesinde, yönetim açısından, çeşitli özgürlükçü belediyeler istediklerinde başka belediyelerle iş birlikleri kurabileceklerdir.⁵⁰

DTK çatısı altında yürütülen Demokratik Ekonomi Konferansı'nda (2014) kapitalist ekonomiye karşıt otonomi bağlamında alternatif arayışına girilmiştir. Bu arayışlarda tarım ve hayvancılık, enerji, su ve maden, endüstri, istihdam, ticaret, yerel yönetimler, kooperatifler ve kadın ekonomisi olmak üzere sekiz tematik çalıştay gerçekleştirilmiştir. Tartışmaların temel amacı, ekonominin kamulaştırılması ve kendi kendine yeterliliği sağlayacak komün ekonominin kurulması olmuştur. Bu çerçevede, demokratik özerklikte komün ekonominin bileşenleri

---

kuruluna sunulan listede resmi aday olarak gösterilmektedir. Diğer eş başkan adayı ise o seçim bölgesinde belediye meclisi listesinde seçilebilecek bir sıraya yerleştirilmektedir.

⁴⁷ Sedat Ergin, "BDP'nin Yerel Yönetimlere Eşbaşkanlık Modeli Dünyada Bir İlk", *Hürriyet*, Erişim tarihi: 27 Nisan 2018, <https://www.hurriyet.com.tr/bdp-nin-yerel-yonetimlere-esbaskanlik-modeli-dunyada-bir-ilk-25935550>.

⁴⁸ Hunt, "Prospects for Kurdish Ecology Initiatives in Syria and Turkey", s. 8.

⁴⁹ Leezenberg, "The Ambiguities of Democratic Autonomy", 679-680.

⁵⁰ Cemgil ve Hoffman, "The Rojava Revolution' in Syrian Kurdistan", 56.

demokrasi, ekoloji ve kadınların özgürleşmesi olarak benimsemiştir.⁵¹

Demokratik özerklik modelinde, teşvik edilmemekle birlikte, özel mülkiyette bir kamulaştırma yöntemi bulunmamaktadır. Bu bağlamda, kamusal çıkarların ön planda olduğu topluluk mülkiyeti desteklenmektedir. Sosyal düzenin ekonomik sınıflara ayrılması ise devletin rolünün sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. İşsizlik ve yoksulluğu içeren temel sorunların çözümüne yönelik en etkin yöntem olarak kooperatifleşme benimsenmektedir. Kooperatifçilik yöntemiyle, araçlara gerek kalmayacağı ve malların satış ücretinin epey düşeceği değerlendirilmektedir.⁵²

Tablo 1: Bookchin Felsefesi ve DTK Deklarasyonu Benzerliği

Bookchin Felsefesi	DTK Deklarasyonu
➤ Demokratik Özerklik/Konfederalizm	➤ Demokratik Özerklik
➤ Halk Meclisleri	➤ Meclis Sistemi
➤ Hiyerarşinin kaldırılması	➤ Sivil Toplumun Güçlendirilmesi (Kemirgen Teorisi)
➤ Özgürlükçü Belediyecilik	➤ Bölge Meclisi Örgütlenme Biçimi
	➤ Yargı Sistemi, Adalet, Eğitim ve Sağlık Hizmetleri Özerk Bölge Modeli
➤ Eko-cemaat	➤ Kadın ve gençlerin her alanda özgün ve doğrudan katılımı
➤ Eko- feminizm	➤ Kadın komünleri, meclisleri, kooperatifleri, öz savunma örgütleri, eş başkanlık

⁵¹ Azize Aslan, *Economia Anticapitalista En Rojava: Las Contradicciones de La Revolucion en La Lucha Kurda*, Catedra Interinstitucional Universidad de Guadalajara-CIEASAS- Jorge Alonso, Mexico, 2021, 204; Hammy ve Miley, “Lessons From Rojava for the Paradigm of Social Ecology”.

⁵² Gürer, “Aktörün Perspektifinden Demokratik Özerkliğe Bakmak”, 83; Hammy ve Miley, “Lessons From Rojava for the Paradigm of Social Ecology”, 4.

➤ Eko-teknoloji	➤ Kaynakların ekolojik çerçevede yönetilmesi
➤ Komünal Ekonomi	➤ Özerk bölge yönetiminde ekonomi ve bütçeleme ➤ Komün ekonomi bileşenleri (demokrasi, kadın özgürlüğü, ekoloji)

Tablo 1’deki Bookchin’in kuramsal yaklaşımının DTK Deklarasyonu ile benzerlikler göstermesine rağmen, demokratik özerklik kavramının oluşturulmasında bazı sorunsallar bulunmaktadır. Bunların başında devrime öncülük edecek partinin ‘devrim’ sonrasında üstleneceği rol gelmektedir. Bu siyasanın oluşturulmaması Suriye’nin kuzeyi (Rojava) örneğinde olduğu gibi PKK/KCK terör örgütünün Leninist bir çizgide ilerlemesi sonucunu doğurmuştur. Dahası, demokratik özerklik mücadelesinin sessiz ya da silahla yürütülmesi konusunda da bir belirsizlik bulunmaktadır. İlkinde devlet otoritesinin ötesinde yalnızca yerel seçimler önemsenirken, ikincisinde otorite ile mücadele edilip mağlup etme arayışı bulunmaktadır. Bu bağlamda HDP’nin sessizce yol alması tercih edilirken, PKK/KCK terör örgütünün devlet otoritesi ile mücadele yolunu tercih ettiği görülmektedir. Bu ikilik HDP’nin çalışma alanının daralmasına yol açmıştır.⁵³

HDP parti programında demokratik özerklik planının uygulanması için çatışmasız bir politika izleme kararı almasına rağmen, silahlı PKK/KCK terör örgütünün tavrı HDP’nin öngördüğü politikayı işlevsiz kılmıştır. Önce YDG-H (Yurtsever Devrimci Cephe Hareketi), sonrasında YPS⁵⁴ (Sivil Savunma Birlikleri) öncülüğünde Suriye’nin kuzeyinden gelen YPG’lilerin (Halk Savunma Birlikleri) desteğiyle şehirlerde hendekler açılması ve barikatlar oluşturulması yoluyla devlet otoritesi ile mücadeleye girilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ve iç güvenlik birimlerinin başarılı operasyonlarını neticesinde PKK/KCK terör

---

⁵³ Leezenberg, “The Ambiguities of Democratic Autonomy”, 677.

⁵⁴ Sivil Savunma Birlikleri

örgütünün devletin otoritesini ortadan kaldırma girişimi akamete uğramış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. PKK/KCK terör örgütünün başarısız girişimi sonucunda kentlerde büyük yıkımların meydana geldiği görülmektedir.

Ekolojik etik açısından da doğaya karşı kuram ile uyuşmayan birçok terör eylemlerine girişildiği anlaşılmaktadır. PKK/KCK terör örgütünün Türkiye'nin birçok bölgesinde ormanlara, korulara, parklara vb. yönelik kundaklama ve sabotaj eylemleri toplumsal ekoloji söylemlerinin yanı sıra çevresel duyarlılık söylemlerini de gerçek dışı kılmıştır. Kendisine bağlı kundaklama ve sabotaj grupları üzerinden gerçekleştirdiği bu terör eylemleri neticesinde toplumsal ekoloji temelli bu yeni söyleminin ve uygulamalarının ne kadar tutarsız kaldığını göstermiştir.⁵⁵

Terör örgütü açısından bu başarısızlığın sebebi, demokratik özerkliğin kurulmasına yönelik Türkiye'nin güneydoğusu ve Suriye'nin kuzeyi arasındaki farkları doğru okuyamamaktan kaynaklanmaktadır. Rojava laboratuvarında⁵⁶ otorite boşluğu nedeniyle kurulabilen demokratik özerkliğin Türkiye gibi tüm kamu kurumları işleyen ve güçlü orduya sahip bir ülkeye model olarak kolayca ihracı mümkün olmamıştır.⁵⁷

Dahası, demokratik özerklik söylemine rağmen, uygulamada ideolojik bir olgunluğun olmadığı anlaşılmaktadır. Türkiye'nin güneydoğusunda, bu süreçte PKK/KCK terör örgütü ile ilişkili olmayan sivil toplum örgütleri ve kesimlerin dışlanarak baskı altına alındığı görülmüştür. Oysa demokratik toplum söylemlerinde bireylerin bile taleplerinin kıymetli olduğu açıkça vurgulanmaktadır. Bu kapsamda, PKK/KCK terör örgütünün Leninist bir çizgi izlediğinin vurgulanması yanlış

⁵⁵ Yunus Karaağaç, “Çevre Terörizmi Kapsamında PKK Terör Örgütünün Orman Yakma Stratejisi ve Sabotaj Yapılanmaları”, *Journal of International Relations and Political Science Studies* 7, 2023, 42.

⁵⁶ Ahmed, “America’s Best Allies Against ISIS Inspired by A Bronx-Born Libertarian Socialist”; David Graeber, “Why is the World Ignoring the Revolutionary Kurds in Syria?”, *The Guardian*, Erişim tarihi: 20 Mart 2022, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/oct/08/why-world-ignoring-revolutionary-kurds-syria-isis>

⁵⁷ Leezenberg, “The Ambiguities of Democratic Autonomy”, 683-685.

olmayacaktır. Önerilen modelin ağırlıklı olarak siyasi-idari bir çerçeve ortaya koymasına rağmen, toplumsal alanda gerekli olgunluğu sağlayamadığı ve ekonomiye yönelik açık bir öneri sunamadığı görülmektedir.

3.2. Suriye'nin Kuzeyinde Yaşanan Gelişmeler

Suriye'deki iç savaş 2012 yılında beklenmedik bir evreye girmiş ve Kuzey Suriye'de Kürt nüfusun ağırlıklı olduğu üç farklı bölgenin (Cizire, Rojava ve Kamışlı) kontrolü PKK/KCK terör örgütü ile irtibatlı PYD'ye (Demokratik Birlik Partisi) bağlı YPG (Halk Savunma Birlikleri) adlı silahlı güç tarafından ele geçirilmiştir. Özellikle DAES'in Kobani kuşatmasının başarısızlığa uğraması Suriye'nin kuzeyini (Rojava) uluslararası ilgi odağı haline getirmiştir. Birçok gazeteci, aktivist ve akademisyen Kuzey Suriye'deki siyasi deneyin önemini Paris Komünü, Ekim Devrimi veya Meksika'daki Zapatista hareketiyle ilişki kurarak değerlendirmiştir.⁵⁸

Siyasi açıdan incelendiğinde, kapitalizm karşıtı bir siyasi düzen söylemi egemen olmuştur. Cizire'nin ele geçirilmesinden (2014) sonra, bu bölgede demokratik özerklik ilan edilmiştir. Sonrasında Rojava demokratik özerkliği kurularak Cizire, Kobani ve Afrin kantonları bu oluşuma bağlanmıştır.⁵⁹ Bu gelişmeyle aynı doğrultuda, 2013 yılı sonlarında 'Toplumsal Sözleşme'⁶⁰ adı altında bir anayasa hazırlandığı ilan edilmiştir. 2017 yılında bölgesel ve kanton otonomileri kurulmuştur. Bu sürecin söylemleri devletçi milliyetçiliğin reddini ve doğrudan demokrasinin savunulmasını içermektedir.⁶¹

---

⁵⁸ Hoffman ve Matin, "Beyond Anarchy and Capital?", 968.

⁵⁹ Civaka Azad, "Aus der Kraft der eigenen Bevölkerung: Die Revolution in Rojava Schreitet Voran", *Civaka-azad*, <https://civaka-azad.org/wp-content/uploads/2014/03/info7.pdf>, Erişim tarihi: 27 Nisan 2018.

⁶⁰ Charter of Social Contract

⁶¹ Menekşe Sözbilir, "Rojava: Suriye'deki Özerk Kürt Bölgeleri", *Ayrıntı Dergi*, Erişim tarihi: 27 Nisan 2018, <https://ayrintidergi.com.tr/rojava-suriyedeki-kurt-ozerk-bolgeleri/>; Ahmed, "America's Best Allies Against ISIS are Inspired by A Bronx-Born Libertarian Socialist"; Aslan, "Economia Anticapitalista en Rojava", 315.

Bu kapsamda, Suriye Ulusal Konseyi ve Kürt Ulusal Konseyi'nden farklı olarak Suriye'nin kuzeyindeki 'Demokratik Toplum Hareketi' (TEV-DEM) tüm grupların üstünde bir şemsiye yapılanma olarak bulunmaktadır. Bununla birlikte, hareketin arkasındaki esas sosyo-politik güç olarak PYD bulunmaktadır. PYD'nin yerel düzeyde komşuluklardan kantondaki daha büyük oluşumlara kadar doğrudan demokrasinin uygulanmasına önem verdiği belirtilmektedir.⁶² Buna rağmen, demokratik özerklik ve konfederalizm tartışmalarında, ortak etik kuralların belirlenmesinin ötesinde otonominin nasıl kurulacağına yönelik uygulamalar sınırlı kalmıştır. Başka bir açıdan bakıldığında, sistem değişikliği esnasında ancak yönetimin eleştiriyeye karşı sürekli açık bir tutum takınmasıyla toplumsal destek sağlanabilecektir.⁶³

Yönetim açısından bakıldığında, demokratik konfederalizm veya özgürlükçü belediyelerin otonom meclisleri, yatay-dikey bağılıkları, toplumsal desteği, sosyal ekoloji kapsamında işbirlikçi üretimi ve ticareti, radikal cinsiyet eşitliğini ve doğrudan demokratik yerel uygulamaları içerdiği değerlendirilmektedir. Dahası bürokratik ve merkezi yapıların getirdiği hiyerarşik, ataerkil ve kapitalist işleyişin benimsenmediği belirtilmektedir. Bu bakımdan, hiyerarşik küresel gelişim rejiminden uzaklaşma öne çıkarılarak eko-anarşist yaklaşım olarak adlandırılmaktadır.⁶⁴

Bununla birlikte, Uluslararası Af Örgütü,⁶⁵ İnsan Hakları Gözlem İzleme Komitesi⁶⁶ ve Uluslararası Kriz Grubu⁶⁷ gibi kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, demokratik özerklik söylemleri aslında Suriye'nin kuzeyi (Rojava) örneğinde sahaya yansımamaktadır. Suriye'nin kuzeyinde

⁶² Cemgil ve Hoffman, "The Rojava Revolution in Syrian Kurdistan", 64-65; Jongerden, "Governing Kurdistan", 65.

⁶³ Aslan, "Economia Anticapitalista En Rojava", 333.

⁶⁴ Cemgil ve Hoffman, "The Rojava Revolution' in Syrian Kurdistan", 54; Jongerden, "Governing Kurdistan", 65; Hammy ve Miley, "Lessons From Rojava for the Paradigm of Social Ecology", 1.

⁶⁵ Amnesty International.

⁶⁶ Human Rights Watch.

⁶⁷ International Crisis Group.

PYD'nin baskın ve katı örgütlü yapısının söylemlerin aksine toplumun ifade özgürlüğüne kısıtlamalar getirdiği belirtilmektedir. Bununla birlikte, siyasi yönetimin başında PYD yönetiminin olduğu görülse de 'askeri leviathan' PKK/KCK terör örgütünün siyasi ve idari yönetimde üst düzeyde etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki başka partilere veya kesimlerine sempati duyan gazetecilerin tutuklandığı ve kötü muamelede bulunduğu yönünde bilgilere ulaşılmaktadır.⁶⁸

Realist bir yaklaşımla bakıldığında, Rojava'daki devlet karşıtlığı PYD'nin çeşitli siyasi ve askeri mücadeleler⁶⁹ içerisinde bulunduğu bir çevrede müttefikliğini aradığı aktörlerin⁷⁰ askeri ve finansal desteği ile siyasi tanınmasını sağlamaya yönelik propagandanın bir parçası olarak değerlendirilmektedir.⁷¹ Konsey sistemi ancak günlük yaşamda basit kararların alınmasında rol oynamaktadır.⁷² Söylemden farklı olarak yukarıdan-aşağı PYD öncülüğünde bir yönetim ve uygulamanın gelişmesi toplumsal desteği zayıflatmıştır.⁷³ Tam tersi Graeber'in⁷⁴ anarşist bakış açısıyla ise PYD İspanya İç Savaşındaki (1939-1939) sosyal devrime benzer bir süreçten geçerek Batı solunun desteğini kazanmaktadır.

Rojava demokratik özerkliğinin oluşum sürecinde kuramsal ve siyasi motivasyona rağmen, kuramın uygulamada beklenen düzeyde yansımadağı görülmektedir. Şüphesiz bu beklentinin karşılanmamasında, Suriye'nin kuzeyindeki siyasal ve yönetsel gerçekliklerin büyük etkisi bulunmaktadır. PYD'nin söylemlerine göre, dini baskıdan arındırılmış

---

⁶⁸ Leezenberg, "The Ambiguities of Democratic Autonomy", 683-684; Hammy ve Miley, "Lessons From Rojava for the Paradigm of Social Ecology", 6.

⁶⁹ IŞİD, El Nusra, ÖSO, Esad rejimi, Irak Kürdistanı ve Türkiye.

⁷⁰ ABD, Rusya, Irak Kürdistanı, AB, Batı solu ve Esad rejimi.

⁷¹ Enrique Galvan-Alvarez, "Rojava: A State Subverted or Reinvented?", *Postcolonial Studies*, 2020: 3; Dinç, "The Kurdish Movement and the Democratic Federation of Northern Syria", 48.

⁷² Thomas Schimidinger, *Rojava: Revolution, War, and the Future of Syria's Kurds* (Londra: Pluto Press, 2018), 137.

⁷³ Hammy ve Miley, "Lessons From Rojava for the Paradigm of Social Ecology", 6.

⁷⁴ Graeber, "Why is the World Ignoring the Revolutionary Kurds in Syria?".

‘devletsiz demokrasi’ ve ‘temelden itibaren kendi kendini yöneten örgüt’ kurulduğu belirtilmektedir. Ancak, tek partinin askeri ve hiyerarşik yapısının açık varlığı ile devlet merkezli yaklaşımdan uzaklaşarak demokratik özerklik yaklaşımına uyum sağlamaması ‘devletsiz otokrasi’ oluşumu kaygısını beraberinde getirmektedir.⁷⁵ Buna karşın, Suriye’nin kuzeyinde devletsiz bir demokrasi söyleminin yeniden bir devlet oluşumu ile sonuçlanacağı yönündeki beklenti de güçlüdür. Suriye’nin kuzeyindeki silahlı kuvvetlerin ve asayiş birimlerinin terör örgütü PKK ve Öcalan ideolojisinde eğitilmesi ile Kürtlerin *primus inter pares* olduğunun vurgulanması ancak süregelen kült ideolojinin ve idarenin sürmesini sağlayacaktır.⁷⁶

Suriye’nin kuzeyinde oluşturulan özerk yönetimin ilk döneminde (2012-2015) öne çıkarılan ütopyik değerlerin karşısında günümüzde askeri mücadelelerin ve savaş sonrası dönemde özerkliğin korunması kaygısı ağırlık kazanmıştır. Öyle ki Suriye’nin kuzeyinde çoğulcu devrim ve özgürlükçü PYD söylemine dayanarak cinayetler, insan kaçırma ve siyasi rakiplere yönelik keyfi tutuklama örneklerinde görülen insan hakları ihlallerinin meşrulaştırıldığına rastlanmaktadır. Dolayısıyla devletsiz toplum yaklaşımına karşın ‘yatay konseyler federasyonu’ yönetimi altında otoriter devletler benzeri uygulamalarda bulunulması kuram ve uygulama arasında belirgin bir fark ortaya çıkarmaktadır⁷⁷.

Toplumsal açıdan incelendiğinde, karar alma ve yönetim süreçleri sokaklar, köyler, semtler, şehirler, bölgeler ve Kuzey Suriye Demokratik Federasyonu olmak üzere çok düzeyde oluşturulmuştur. Bookchin’in özgürlüğün vasat bir karşılığı olarak değerlendirdiği ‘semt meclisleri’ adına sosyal adaleti dağıtan ‘adalet ve barış komiteleri’ kurulmuştur. Bu

⁷⁵ Leezenberg, “The Ambiguities of Democratic Autonomy”, 683-684; Aslan, “Economia Anticapitalista en Rojava”, 316.

⁷⁶ Dinç, “The Kurdish Movement and the Democratic Federation of Northern Syria”, 60.

⁷⁷ Harriet Allsopp, *The Kurds of Syria: Political parties and identity in the Middle East* (Londra: Bloomsbury Publishing, 2016), 211-212; Galvan-Alvarez, “Rojava: A State Subverted or Reinvented?”, 10.

komitelerin çözemediği davalar yerel nüfusun ihtiyaçlarını karşılayan toplum meclisi veya kadınlar meclisi tarafından değerlendirilmektedir. Cinayet gibi ağır davalar daha kurumsal mahkemeler tarafından görülmektedir. Buna rağmen, uzun süren tutuklamalar ve adaletsiz kararlar nedeniyle Suriye'nin kuzeyinde bu uygulama eleştirilmektedir.⁷⁸

Kadınlara yaklaşım değerlendirildiğinde, toplumsal ekoloji yaklaşımının öngördüğüne yakın olabilecek uygulamalar bulunmaktadır. Bu kapsamda, silahlı mücadelede kadın ve erkeklerin cinsiyet temelinde birbirinden ayrı bir örgütlenmeye giderek aktif rol aldığı görülmektedir. Dolayısıyla kadınlara silahla aktif mücadele rolü verilerek özgürlüklerini elde edecekleri öğretilmektedir. Kadın örgütlenmelerinin (YPJ) yönetiminde yine kadın yöneticiler bulunmaktadır. Bu duruma gerekçe olarak eko-feminizmden uzak olmayan açıklamalar getirilmektedir. Buna göre, ataerkil yapının halen güçlü olduğu sosyolojik bir yapıda erkekler ile kadınların bir arada olmasıyla kadınların potansiyelini yeterince kullanamayacağı değerlendirilmektedir. Kadınların ayrı örgütlenerek hakları için doğrudan bir mücadele verebildiği belirtilmektedir.⁷⁹

İnsan kaynakları boyutuyla, PKK/KCK terör örgütünün kadınları da erkekler gibi silahlandırmasının insan kaynağı arzını artırdığı görülmektedir. Sosyal açıdan, kadınlar ile erkeklerin ayrı tutularak odağın yalnızca silahla mücadele olduğu değerlendirilebilir. Bunun yanında, kadının yaşamının silahlı mücadelede tehlikeye atılmasına rağmen ideoloji adı altında özgürleştirildiğinin öne sürülmesi eğreti bir duruş sergilemektedir. Dolayısıyla kadının toplumsal yaşamdaki eşitliğinin sağlanmasının silahlı mücadeledeki rolü üzerinden değerlendirilmesi kadının eşitliği sorunsalının ötesinde başka bir sorunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımla, çocukların da toplumsal yaşamda ihtiyaç duydukları hakları elde etmesi için silahlı mücadele etmesi

---

⁷⁸ Sözbilir, "Rojava: Suriye'deki Özerk Kürt Bölgeleri"; Jongerden, "Governing Kurdistan", 71.

⁷⁹ Cemgil ve Hoffman, "The Rojava Revolution' in Syrian Kurdistan", 66.

gerekeceği sonucuna gidilebilir.⁸⁰ Kaldı ki ataerkil yapının kaldırılması ve kültürün dönüştürülmesi çabası aile bütünlüğü bağlamında kadınlar tarafından eleştirilmektedir. Siyasi örgütlenmenin tüm kademelerinde kadınlara yer verildiği belirtilmektedir. Halk meclislerinde eş başkanlık yanında %40 oranında kadın üye bulunduğu, çok eşliliğin yasaklandığı, kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesi için yasalar oluşturulduğu ve kadının demokratik özerklik sürecinin temel taşlarından birisi olduğu ifade edilmektedir.⁸¹

Ekonomi açısından incelendiğinde, en karmaşık olgunun Suriye'nin kuzeyinde oluşturulan özerk yönetim ekonomisinin kavramsal çerçevesi olduğu değerlendirilmektedir. Bu bölgedeki Kürt grupların detaylı ve iyi düşünülmüş bir ekonomik planları bulunmamaktadır. Ekonomik özerklik söylemiyle,⁸² Toplum Sözleşmesinin 42. Md.⁸³ belirtildiği üzere ekonominin bireysel veya devlet kapitalizmine dayanmadan toplumsal refah odaklı olması vurgulanmaktadır. Türkiye'nin güneydoğusuna yönelik söylemlere benzer şekilde PYD yapılanması öncülüğünde savaş esnasında tarım alanlarının büyük oranda zarara uğramasına rağmen küçük çiftçilerin tarlalarını ekmesine imkân tanındığı, arazi dağıtıldığı ve tarım kooperatifleri kurulduğu yönünde bilgiler bulunmaktadır. Dahası, bu kooperatiflerin gelirinin üçe ayrıldığı belirtilmektedir: Planlı üretim ve projeler (%30), emekleri ve ihtiyaçları göz önüne alınarak çalışanlar (%50) ve kooperatiflerin elektrik, su vb. cari ihtiyaçları. Özetle, Rojava ekonomisinin bütçesi, nüfusun temel ihtiyaçlarının ve silahlı güçlerin ihtiyaçlarının karşılanması olmak üzere iki ana amaç üzerinden

⁸⁰ Human Rights Watch, "Kurdish Forces Violating Child Soldier Ban", Erişim tarihi: 10 Nisan 2022, <https://www.hrw.org/news/2015/07/10/syria-kurdish-forces-violating-child-soldier-ban-0>

⁸¹ Sözbilir, "Rojava: Suriye'deki Özerk Kürt Bölgeleri"; Ahmed, "America's Best Allies Against ISIS are Inspired by A Bronx-Born Libertarian Socialist"; Dinç, "The Kurdish Movement and the Democratic Federation of Northern Syria", 53.

⁸² Hammy ve Miley, "Lessons From Rojava for the Paradigm of Social Ecology", 4.

⁸³ "Eyaletlerdeki ekonomik sistem genel refahı sağlama ve özellikle bilim ve teknolojiye destek olmak üzere yönlendirilmelidir. İnsanların günlük ihtiyaçlarının güvenceye alınması ve onurlu bir yaşamın sağlanması amaçlanmalıdır. İşçi hakları ve sürdürülebilir gelişme güvence altına alınmalıdır."

yürütülmektedir.⁸⁴

Başka bir boyutuyla bakıldığında, ekonomi üzerinde demokratik kontrolün kurulması amacıyla devlete ait olan işlevlerin ve zenginliklerin demokratik özerklik kuruluşlarına devredildiği görülmektedir. Böylece sosyal ekonominin, adem-i merkezîyetçilik ve işbirlikçi üretim vasıtasıyla merkezîcilikten ‘kurtarılacağı’ değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, jeopolitik gerçeklikler dönüşüm çabalarını zorlaştırmaktadır. Buna göre, Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ve Türkiye, Suriye’nin kuzeyine yönelik siyasi ve ekonomik ambargo uygulamaktadır.⁸⁵ Bu ambargo temel ihtiyaçlarda kıtlığa ve sonrasında alım gücünün azalmasına neden olmaktadır. Yerel belediyeler ve meclisler yaşanan bu koşullara karşı iş birliği sağlayarak ‘ekonomik komünalizm’ adı altında temel ihtiyaçları karşılamak üzere çabaya girişmiştir. Belediye meclisleri, ekonomi kurulları vasıtasıyla üretime yönelik girişimlerde bulunsada savaş ekonomisinin gerekleri sosyal ekonominin gelişmesine engel oluşturmaktadır.⁸⁶

Kamusal ürün olarak kabul edilen arazi, su ve enerjinin belediyeler tarafından işletilmesi öngörülmüştür. Bununla birlikte, sosyal ve ekonomik savaşta arazi sahiplerine yönelik bir mücadeleye girilmeyerek uzlaşma yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Dahası, Suriye Devleti’nin bölgeden çekilmesiyle kendine yetebilmek adına tarımsal üretimin dönüşümü ve çeşitlendirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu yöndeki üretim, meclislerin ihtiyaçları doğrultusunda yerel talebin karşılanması odaklı yürütülmeye çalışılmaktadır. Tarım ürünlerinin getirisinin %30’u kamusal ihtiyaçlar çerçevesinde belediyelere vergi olarak aktarılmaktadır. Kendi kendine yeterliliği sağlamada önemli eksiklikleri bulunan tarımsal üretimde, su kaynaklarının kıtlığı Rojava deneyinin karşılaştığı sorunların başında gelmektedir. Tarım dışı alanlardan zanaat,

---

⁸⁴ Maksim Lebsky, “The Economy of Rojava”, Mesopotamia, Erişim tarihi: 20 Mart 2022, <https://mesopotamia.coop/the-economy-of-rojava/>

⁸⁵ Sözbilir, “Rojava: Suriye’deki Özerk Kürt Bölgeleri”.

⁸⁶ Cemgil ve Hoffman, “The Rojava Revolution’ in Syrian Kurdistan”, 67; Sözbilir, “Rojava: Suriye’deki Özerk Kürt Bölgeleri”.

ticaret ve imalat alanlarında gelişim sağlanması için ambargonun kaldırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Dahası, ekolojik düzeyde demokratik özerklik bir kuram olmaktan öteye geçememiştir.⁸⁷

Özel sektör, kooperatifler ve belediyelerin üretim sürecinde beraber çalışmaları öngörülmüştür. Bu bağlamda, kapitalist ve kooperatif üretime dayalı olarak özel mülkiyetin yasaklanmaması, ancak kamu yararına yönelik kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede, arazi ve rafineri sahipleri ile mücadele edilmesi yerine, getirilerinin savaş ekonomisine aktarılması yoluna gidilmiştir. Ayrıca, uluslararası koalisyonun stratejik destekleri petrol ve doğalgaz altyapısının kontrolüne ve ticari ağlar kurarak faaliyetlerini sürdürmesine olanak sağlamıştır.⁸⁸ Böylece petrol üretiminin %70'i savaş ekonomisine aktarılmaktadır. Dolayısıyla ne ürün ne de mülkiyet dönüşümü tamamlanamamıştır. Toplumsal ekoloji yaklaşımına göre tartışmalı olmakla birlikte, Suriye'nin kuzeyinde tarım ürünlerinin aksine enerji kaynakları temel kaynak olma niteliğini korumaktadır. Öyle ki, Cizire bölgesindeki petrol kaynakları bölgedeki üretimin %50'den fazlasına tekabül etmektedir. Bu kapsamda, yerel düzeyde dizel üretimi için kooperatifler kurulduğu görülmektedir. Buna rağmen, petrolden etkin faydalanılamaması sorunu, ham petrolün işlenmesi sürecinde ilkel metotların kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Petrolün yurt dışına ihracı konusu ise toplumsal ekoloji boyutuyla başka bir sorun alanını oluşturmaktadır.⁸⁹

---

⁸⁷ Lebsky, "The Economy of Rojava"; Hammy ve Miley, "Lessons From Rojava for the Paradigm of Social Ecology", 11; Hunt, "Prospects for Kurdish Ecology Initiatives in Syria and Turkey", 9.

⁸⁸ Hikmet Mengüaslan, "Arap İsyanları Sonrası Suriye'nin Sosyo-politik Dönüşümüne Eşitsiz ve Bileşik Gelişimci Bir Yaklaşım: "Savaş Ekonomisi" ve "Yeniden İnşa" Süreçlerinde Uluslararası ve Yerel Dinamiklerin Etkileşimi, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, no.1, 2022, 65.

⁸⁹ Cemgil ve Hoffman, "The Rojava Revolution' in Syrian Kurdistan", 66-69; Hoffman ve Matin, "Beyond Anarchy and Capital?", 970.

Tablo 2: Kuzey Suriye (Rojava) Modelinde Kuram ve Uygulama Farklılıkları

BOOKCHİN FELSEFESİ	KUZEY SURIYE (ROJAVA) MODELİ	SÖYLEM/PRATİK EYLEM AÇISINDAN ÇELİŞKİLER
SİYASİ		
✓ Doğrudan Demokrasi	✓ Doğrudan Demokrasi	➤ Doğrudan Partizanlık ➤ Liderlik/Önder Kültü
✓ Demokratik Özerklik/ Konfederalizm	✓ Demokratik Özerklik/ Konfederalizm	➤ Devletsiz Otokrasi
✓ Üretim Araçlarının Halka Devri	✓ Toplumsal Refah Odaklı Ekonomi, Kooperatifleşme	➤ Jeopolitik Çıkmaz, Savaş Ekonomisi
YÖNETSEL		
✓ Halk Meclisleri	✓ Özgür Toplum Meclisleri	➤ Baskın Askeri Karakter
✓ Hiyerarşinin Kaldırılması	✓ Taban Demokrasisi	➤ Katı Hiyerarşi
✓ Özgürlükçü Belediyecilik	✓ Özgürlükçü Belediyecilik	➤ Savaşçı Belediyecilik
✓ Âdemi Merkezîyetçi	✓ Kanton Otonomileri	➤ Yukarıdan-Aşağı Tek Parti Siyasi Egemenliği
TOPLUMSAL		
✓ Organik Toplum	✓ Organik Toplum	➤ İnsan Hakları İhlalleri, Silahlı Örgütlenme
✓ Özgürleşme	✓ Özgürleşme	➤ Basın ve İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması

✓ Eko-cemaat	✓ Çok Etnikli Yaklaşım / Laiklik	➤ Tarihsel Milliyetçilik Ataleti
✓ Eko-feminizm	✓ Kadın Özgürlüğü	➤ Özgürlüğü İçin Savaşan Kadın, Aile Bütünlüğü Sorunu
✓ Eko-teknoloji	✓ Eko-teknoloji	➤ Kapitalist Üretimin Sürmesi, İlkel Teknikler
✓ Ekolojik Denge	✓ Çevresel Sürdürülebilirlik	➤ Etkisiz Ekolojik Oluşumlar

EKONOMİ

✓ Komünal Ekonomi	✓ Belediyeleştirilmiş Konfederal Ekonomi	➤ Su Sorunu, Petrol Gelirlerine Bağımlılık
✓ Karşılıklı Bağımlılık, Belediyeler Konfederasyonu	✓ Anti-kapitalizm	➤ Kapitalist Müttefikler, Belirsiz Tarımsal Üretim Faktörleri

Bu gelişmeler ışığında, toplumsal ekoloji yaklaşımında öngörülen sosyal ekonominin uygulanmasına yönelik bir girişim olmakla birlikte, Tablo 2’de görüldüğü gibi bu girişimin samimi olduğu kabul edildiğinde bile tam anlamıyla uygulanması kolay görülmemektedir. Buna göre, 2012 yılından bugüne süregelen savaş ekonomisinin varlığı gelişmiş toplumlar için bile ekonominin üzerinde büyük yük oluşturacak bir olgudur. Bunun yanında, her ne kadar yerellik ve kendi kendine yetebilmeye öncelik verilmek istense de üretim yönünden ilkel yöntemlerle bir yere varılamayacağı aşikârdır. Dolayısıyla sınırlı olsa bile dışarıdan ürün, teknoloji ve yedek parça alımına ihtiyaç duyulmaktadır. Hâlihazırdaki ambargolar bu talebin karşılanması beklentisini içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Dahası bölgedeki YPG/YPJ gibi silahlı güçlerin savaş ekonomisinin sürdürülebilirliğini sağlamak için gerektiğinde sivil otoriteyi göz ardı ederek doğrudan kararlar aldığı belirtilmektedir.

Dolayısıyla ekonominin üzerindeki tahakküm sanıldığından daha kuvvetli bir sorun oluşturmaktadır. Bu bağlamda, oldukça sorunlu bir ekonomiyle toplumsal ekoloji deneyinin uygulanması mümkün değildir.

Suriye'nin kuzeyindeki gelişmeler incelendiğinde, toplumsal ekoloji yaklaşımı bağlamında geleceğin pek parlak olmadığı anlaşılmaktadır. Siyasi açıdan bu kuramın öngörülerini çerçevesinde hareket edilmeye çalışılmaktadır. Yönetim açısından, askeri yöneticilerin sivil yönetimi tahakküm altına aldığı ve savaş yönetiminin olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomi açısından, savaş ekonomisinin ve bölgeye uygulanan ambargonun sürdüğü görülmektedir. Toplumsal açıdan ise, adalet kavramını oluşturmak üzere bazı girişimler yapılsa da henüz yeterli düzeyde toplumsal desteği alamadığı anlaşılmaktadır. Askere alma bağlamında bir girişim olmasına rağmen toplumdaki kadının rolü ve eşitliğini bu kapsamda değerlendirmek gerçekçi olmayacaktır. Ayrıca, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin ikinci basamağını oluşturan 'güvenlik ihtiyacı' yönünden bu bölge oldukça sorunludur. Süregelen çatışma süreci her an yeni gelişmelere sahne olabilecek bir belirsizliği bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla askeri tedbirler ve ihtiyaçlar sivil ihtiyaçların önündedir. Bir toplumsal ekoloji modeli kurma çabasının tam anlamıyla başarıya ulaşması bu aşamada gerçekçi görünmemektedir.

4. Sonuç

Toplumsal ekoloji yaklaşımı, Türkiye'nin güneydoğusu ve Suriye'nin kuzeyindeki gelişmeler üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Ekolojinin kente bakışında, kentleşme karşıtlığı vurgusu öne çıkmaktadır. Kentlerin, insan tarafından kontrol edilebilir ya da kavranabilir büyüklükte olması beklenmektedir. Yönetimde ise demokratik özerklik kavramı ön plana çıkmaktadır. Bu kavrama göre, devlet yapılanması olarak kabul edilen otorite ortadan kalkmalıdır. Yerine yerel belediyeler ve bu belediyelerin bağlı olduğu bir konfederasyon kurulmalıdır. Özgürlükçü belediyeler olarak adlandırılan yerel belediyeler diğer belediyeler ile talepleri doğrultusunda iletişime geçmelidir. Doğal olarak otoriteye karşı

özgürlükçü belediyeleri elde etmek için toplumun mücadele etmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin güneydoğusunda, sivil bir özyönetim isteği ile başlayan süreçte taleplerin silahlı mücadele ile zorla kabul ettirilme çabası kamu güvenliğinin sağlanması için askeri tedbirlerin uygulanmasına yol açmıştır. Türkiye gibi devlet yönetim geleneğinin gelişmiş olduğu bir teşkilatlanmaya karşı silahlı mücadele ile lehte bir sonuç alınması mümkün olmamıştır. Sivil yöntemlerle bu değişime yönelik gelişmeler kaydedilmesi daha uygulanabilir görünmesine karşın, bu yöntemlerin silahlı grupların varlık sebebini ortadan kaldıracak olması başka bir tartışma alanıdır. Bu bağlamda, silahlı örgütlerin sivil idare eliyle bir değişim yaşamasını beklemek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Türkiye'nin güneydoğusunda siyasi açıdan başarılı olunamamış, yönetsel olarak elde edilen sivil kazanımlar geliştirilememiş, toplumsal açıdan kuramın öngördüğü dönüşüme yönelik altyapısı olgunlaştırılmamış ve sürdürülebilir bir ekonomi politikası uygulanamamıştır.

Suriye'nin kuzeyinde, katı hiyerarşik yapıya sahip askeri nitelikte bir örgütün hiyerarşiyi ortadan kaldırması beklenmektedir. Dolayısıyla sonucun beklendiği şekilde gerçekleşmemesi şaşırtıcı olmamıştır. Siyasi açıdan Suriye'nin kuzeyinde üç kanton kurulmuş ve bu kantonlarda doğrudan demokrasiyi uygulama söylemi ağırlık kazanmıştır. Afrin kantonunun kaybedilmesinden (2018) sonra kuzeydoğuda iki kantonun bulunduğu yeni bir döneme girilmiştir. Yönetsel açıdan kuramın öngördüğü örgütlenme modeline gidilmiş olmasına rağmen askeri karakterlerin yönetimde etkili rol alması ve toplumsal açıdan kadınların örgütlenmesine yönelik çalışmalar öne çıkmıştır. Ekonomik açıdan bölge devletleri tarafından uygulanan ekonomik ambargoların ve savaş ekonomisinin yükünün ekonomik gelişimi oldukça zorladığı anlaşılmaktadır.

Suriye'nin kuzeyinde 'ütopik varoluşsal mücadele' açısından siyasi açıdan kalıcı bir başarı sağlanmadan toplumsal ekoloji yaklaşımının

öngördüğü değişimlerin elde edilmesi gerçekçi bir yaklaşım değildir. Bu dönüşümlerin gerçekleşmesi için öncelikle toprak istikrarından emin olunmalıdır. Türkiye'nin güneydoğusunda girişilen mücadele ise epey sorunlu bir deneyimi ifade etmektedir. Egemen ve merkezi otoritesi güçlü Türkiye'nin sınırları içerisinde merkezi yönetimin değişim yönünde kanaati olmadıkça güç kullanarak bu değişimin başarılılabileceği beklentisi gerçekleşmemiştir. Bookchin'in çalışmalarında (1988, 1996, 2014) ise demokratik özerklik için şiddete başvurulmasına yönelik hiçbir öneri bulunmamaktadır.

Türkiye'de akademik ve politika yapıcı aktörlerin güvenlik çalışmalarında toplumsal ekolojinin sivil örgütlenme metodolojisine karşı farkındalığı bulunmalıdır. Toplumsal ekoloji söylemine sahip örgütlenmelerin etnik bir mücadele yerine sivil oluşumları güçlendirerek kamuoyu desteğini sağlaması neticesinde merkezi otoritenin sivil yöntemlerle ikna edilme çabası kuramla daha uyumlu bir uygulamayı beraberinde getirebilir. Sonuçta, toplumsal ekolojinin saha uygulamalarının karşılaştığı engellere bakıldığında, bir kuş türü olmasına rağmen uçamayan 'kivi kuşu' ile benzeştiği görülmektedir. Sonraki çalışmalarda, toplumsal ekoloji denemelerinin başka saha örnekleri üzerinden incelenmesi yazına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Allsopp, Harriet. *The Kurds of Syria: Political Parties and Identity in the Middle East*. Londra: Bloomsbury Publishing, 2016.

Aslan, Azize, *Economia Anticapitalista En Rojava: Las Contradicciones de La Revolucion en La Lucha Kurda*, Catedra, 2021.

Bookchin, Murray. *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.

Bookchin, Murray. *Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*. İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2014.

Bookchin, Murray. *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1988.

Cemgil, Can ve Hoffman, Clemens. "The Rojava Revolution in Syrian Kurdistan: A Model of Development for the Middle East?" *IDS Bulletin*, no. 47(3), 2016: 53-76.

Demokratik Toplum Partisi. *Kürt Sorununa İlişkin Demokratik Çözüm Projesi*. Ankara: Gün Matbaası, 2008.

Dinç, Pınar. "The Kurdish Movement and the Democratic Federation of Northern Syria: An Alternative to the (Nation-)State Model?" *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, no. 22(1), 2020: 47-67.

Galvan-Alvarez Enrique. "Rojava: A State Subverted or Reinvented?", *Postcolonial Studies*, no. 23(2), 2020: 182-196.

Güneş, Cengiz. "Political Reconciliation in Turkey: Challenges and Prospects" içinde *The Kurdish Question in Turkey: New Perspectives on Violence, Representation, and Reconciliation*, ed. Cengiz Güneş ve Welat Zeydanlıoğlu. New York: Taylor and Francis, 2013.

Gürer, Çetin. "Aktörün Perspektifinden Demokratik Özerkliğe Bakmak: Kürt Siyasal Hareketinin Demokratik Özerklik Yaklaşımı", *Mülkiye Dergisi*, no. 39(1), 2015: 57-91.

Hammy, Cihad ve Miley, Thoman Jeffrey. "Lessons From Rojava for the Paradigm of Social Ecology", *Frontiers in Political Science*, no. 1, 2022: 1-13.

Harvey, David. *Asi Şehirler*. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

Hoffman, Clemens ve Matin, Kamran. “Beyond Anarchy and Capital? The Geopolitics of the Rojava Revolution in Syria”, *Geopolitics*, no. 26(4): 967-972.

Hunt, Stephen. “Prospects for Kurdish Ecology Initiatives in Syria and Turkey: Democratic Confederalism and Social Ecology”, *Capitalism Nature Socialism*, no. 30(3), 2017: 1-20.

Jongerden, Joost. “Governing Kurdistan: Self-Administration in the Kurdistan Regional Government in Iraq and the Democratic Federation of Northern Syria”, *Ethnopolitics*, no. 18(1), 2019: 61-75.

Karaağaç, Yunus. “Çevre Terörizmi Kapsamında PKK Terör Örgütünün Orman Yakma Stratejisi ve Sabotaj Yapılanmaları”, *Journal of International Relations and Political Science Studies*, no.7, 2023: 37-54.

Kinna, Ruth. “Kropotkin, and Revolutionary Change”, *Sustance: The Future of Anarchism*, no. 36(2), 2007: 67-86

Lefebvre, Henri. *Şehir Hakkı*. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2016.

Leezenberg, Michiel. “The Ambiguities of Democratic Autonomy: the Kurdish Movement in Turkey and Rojava”, *Southeast European and Black Sea Studies*, no. 16(4), 2016: 671-690.

Matin, Kamran. “Democratic Confederalism and Societal Multiplicity: A Sympathetic Critique of Abdullah Öcalan’s State Theory”, *Geopolitics*, no. 26(4), 2019: 1075-1094.

Mengüaslan, Hikmet. “Arap İsyancıları Sonrası Suriye’nin Sosyo-politik Dönüşümüne Eşitsiz ve Bileşik Gelişimci Bir Yaklaşım: “Savaş Ekonomisi” ve “Yeniden İnşa” Süreçlerinde Uluslararası ve Yerel Dinamiklerin Etkileşimi”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, no.1, 2022: 47-81.

Mutlu, Ahmet. “Demokratik Özerklik’in İdeolojisi Üzerine”, *Demokrasi Platformu*, no.27, Yaz, 2011: 93-120.

Schimidinger, Thomas. *Rojava: Revolution, War, and the Future of Syria’s Kurds*. Londra: Pluto Press, 2018.

Yaşın, M. Fayik. *Demokratik Toplum Kongresi*, Aram Yayınları, 2012.

İnternet Kaynakları

Ahmed Akbar Şahid. “America’s Best Allies Against ISIS are Inspired by A Bronx-Born Libertarian Socialist”. *HuffPost*. Erişim tarihi: 19 Mart 2022. https://www.huffpost.com/entry/syrian-kurds-murray-bookchin_n_5655e7e2e4b079b28189e3df

BBC. “Demokratik Toplum Kongresi’nden ‘Öz Yönetim’ Kararı”. Erişim tarihi: 27 Nisan 2018. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151227_dtk_ozyonetim_d_eklarasyon

Biehl, Janet. *The Politics of Social Ecology: Libertarian Municipalism*. usa.anarchistlibraries, <https://usa.anarchistlibraries.net/library/janet-biehl-the-politics-of-social-ecology#toc45>

Biehl, Janet. “Bookchin, Öcalan, and the Dialectics of Democracy”. *New-compass*. Erişim tarihi: 03 Nisan 2022. <http://new-compass.net/articles/bookchin-öcalan-and-dialectics-democracy>

Civaka, Azad. “Aus der Kraft der eigenen Bevölkerung: Die Revolution in Rojava Schreitet Voran”. *Civaka-azad*. Erişim tarihi: 27 Nisan 2018. <http://civaka-azad.org/wp-content/uploads/2014/03/info7.pdf>

Co-Operative Economy. “Kurdish Democratic Confederalism: Founded on the Self-Governance of Villages”. Erişim tarihi: 17 Nisan 2018. <https://cooperativeeconomy.info/kurdish-democratic-confederalism-founded-on-the-self-governance-of-villages/>

Ergin, Sedat. “BDP’nin Yerel Yönetimlere Eşbaşkanlık Modeli Dünyada Bir İlk”. *Hürriyet*. Erişim tarihi: 27 Nisan 2018. <https://www.hurriyet.com.tr/bdp-nin-yerel-yonetimlere-esbaskanlik-modeli-dunyada-bir-ilk-25935550>

Evrensel Gazetesi. ”DTK’dan 14 Maddelik Öz Yönetim Deklarasyonu”. *Evrensel*. Erişim tarihi: 08 Nisan 2022. <https://www.evrensel.net/haber/268498/dtkden-14-maddelik-oz-yonetim-deklarasyonu>

Graber, David. “Why is the World Ignoring the Revolutionary Kurds in Syria?”. The Guardian. Erişim tarihi: 20 Mart 2022. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/oct/08/why-world-ignoring-revolutionary-kurds-syria-isis>

Human Rights Watch (2015). “Kurdish Forces Violating Child Soldier Ban”. Erişim tarihi: 10 Nisan 2022 <https://www.hrw.org/news/2015/07/10/syria-kurdish-forces-violating-child-soldier-ban-0>

Lebsy, Maksim. “The Economy of Rojava”. Mesopotamia. Erişim tarihi: 20 Mart 2022. <https://mesopotamia.coop/the-economy-of-rojava/>

Sözbilir, Menekşe. “Rojava: Suriye’deki Özerk Kürt Bölgeleri”. Ayrıntı Dergi. Erişim tarihi: 27 Nisan 2018. <http://ayrintidergi.com.tr/rojava-suriyedeki-kurt-ozerk-bolgeleri>

Extended Abstract

This study aims to examine the alignment between the theory and practices of the 'social ecology' approach as an alternative model despite the debates on climate change, capitalism, and state organization, through field applications and to take lessons for academics and policymakers. For this purpose, a critical evaluation was made within the framework of the basic theoretical criteria determined to examine the PKK/KCK terrorist organization's attempts in southeastern Türkiye and field practices in northern Syria within the framework of the social ecology approach. In the methodology of the study, the basic theoretical discourses of social ecology towards urban were explained as four criteria, including political, administrative, social, and economic dimensions. evaluated. In this evaluation, the metaphor of the 'kiwi bird', which lives only in New Zealand and cannot fly although it is a bird species, is mentioned. It has been observed that the social ecology approach bears similarities with the failed attempts in southeastern Türkiye and field practices in northern Syria.

While the civil war which started in Syria in 2011 continues, Kurdish groups in Northern Syria, which are composed of Afrin, Kobane, and Jazeera cantons and named "Rojava" by sources close to the terrorist organization, started to build "libertarian municipalities" or "democratic confederalism". The motivation of this movement is a system change in the context of democratic confederalism based on active citizenship and self-management principles, which envisages a system without a state, unlike the federalist or autonomous regime change of the Northern Iraq Regional Government. From another perspective, the so-called 'Rojava Revolution' tells a dystopian story in the Middle East, which is in ecological and socio-political destruction. Under the influence of this movement, whose theoretical background is based on the thoughts of Bookchin (1988, 1996), the developments in northern Syria have also shown some reflections in Türkiye.

In northern Syria, a military organization with a strict hierarchical

structure is expected to abolish the hierarchy. Therefore, it was not surprising that the result did not come as expected. Politically, three cantons were established in the north of Syria and the discourse of applying direct democracy gained weight in these cantons. After the loss of Afrin canton (2018), a new era of two cantons in the northeast has been entered. Although the organizational model predicted by the theory was adopted in terms of management, studies on the effective role of military characters in the administration and the organization of women in social terms came to the fore. In terms of economy, it is understood that the economic embargoes applied by the states of the region and the burden of the war economy make economic development quite difficult.

It is not a realistic approach to achieve the changes envisaged by the social ecology approach without achieving permanent political success in terms of the 'utopian existential struggle' in northern Syria. For these transformations to take place, first of all, soil stability must be ensured. The struggle in southeastern Türkiye represents a rather problematic experience. The expectation that this change can be achieved by using force has not been realized unless the central government is convinced of change within the borders of Türkiye, which is sovereign and has a strong central authority. However, in Bookchin's studies (1988, 1996, 2014), there is no suggestion of resorting to violence for democratic autonomy.

Academic and policy-making actors in Türkiye should be aware of the civil organization methodology of social ecology in security studies. As the organizations with social ecology discourse provide public support by strengthening civil formations instead of an ethnic struggle, the effort of convincing the central authority with civilian methods may lead to an application that is more compatible with the theory. In conclusion, considering the obstacles faced by field practices of social ecology, it is seen that it resembles the flightless 'kiwi bird' despite being a bird species. Examining social ecology experiments on other field examples in future studies will contribute to the literature.

Neoklasik Realist Teori Perspektifinden Türkiye'nin 1956 Süveyş Krizi'ne Yönelik Dış Politikasının Analizi

Emre Gündoğdu * & Onur Kaya **

Öz

Bu çalışma Türkiye'nin 1956 Süveyş krizi konusunda yürüttüğü dış politikayı neoklasik realist teori çerçevesinde analiz etmektedir. Bu doğrultuda, bir bağımlı değişken olarak 1956 Süveyş krizine yönelik Türk dış politikasını analiz etmek için, çalışmanın metodolojisi gereği, uluslararası sistemsel faktörler bir bağımsız değişken ve yerel faktörler bir ara değişken olarak ele alınmaktadır. Çalışmada 1956 Süveyş krizine yönelik Türk dış politikası yapımı sürecinde belirleyici/sınırlandırıcı bir etkiye sahip olduğu öne sürülen uluslararası sistemin yapısı, Soğuk Savaş döneminde süper güçler arasındaki ideolojik karşıtlık ve nükleer rekabeti ifade eden iki kutupluluk ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Caydırıcı askeri kapasite ihtiyacı, Türk dış politikası geleneğindeki Batıcılık eğilimi, ekonomik teşvik gereksinimi ve karar alıcıların bölgesel liderlik çabası gibi çeşitli faktörler ise uluslararası sistemin belirleyici/sınırlandırıcı etkilerini yorumlayıcı nitelikteki yerel filtreler olarak ele alınmaktadır. İki farklı analiz düzeyinin kullanıldığı bu çalışmada hem 1956 Süveyş krizine yönelik Türk dış politikasının sistemsel etkilere dayanan sürekliliği hem de yerel dinamiklerden kaynaklanan değişim eğilimi ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 1956 Süveyş Krizi, Bağdat Paktı, Dış Politika Analizi, İki Kutupluluk, Neoklasik Realizm.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, <https://orcid.org/0000-0002-6114-4484>, egundogdu@gelisim.edu.tr

** Arş. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, <https://orcid.org/0000-0002-4060-8438>, onkaya@gelisim.edu.tr.

Analysis of Turkey's Foreign Policy Towards The 1956 Suez Crisis From the Perspective of Neoclassical Realist Theory

Emre Gündoğdu * & Onur Kaya **

Abstract

This study analyzes Turkey's foreign policy on the 1956 Suez crisis within the framework of neoclassical realist theory. In this context, to examine Turkey's foreign policy towards the 1956 Suez crisis as a dependent variable, international systemic factors are considered as an independent variable, and local factors as an intervening variable according to the methodology of the study. In the study, the structure of the international system, which is claimed to have a determining/limiting effect on the Turkish foreign policy-making process towards the 1956 Suez crisis, is explained by associating it with bipolarity, which implies ideological opposition and nuclear competition between the superpowers. Various factors such as the need for deterrent military capacity, Westernist tendency in the tradition of Turkish foreign policy, "need for economic assistance and decision makers' effort for regional leadership are considered local filters that interpret the determining/limiting effects of the international system. In this study, two different levels of analysis are used, both the continuity of Turkish foreign policy towards the 1956 Suez crisis, which depends on systemic effects and the tendency to change arising from local dynamics are introduced.

Keywords: 1956 Suez Crisis, Baghdad Pact, Bipolarity, Foreign Policy Analysis, Neoclassical Realism.

* Asst. Prof., İstanbul Gelişim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Political Science and International Relations, <https://orcid.org/0000-0002-6114-4484>, egundogdu@gelisim.edu.tr.

** Res. Asst., İstanbul Gelişim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Political Science and International Relations, <https://orcid.org/0000-0002-4060-8438>, onkaya@gelisim.edu.tr.

1. Giriş

Mısır lideri General Abdülnasır'ın 1956 Temmuz'unda Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklaması ile başlayan ve 1956 Kasım'ına kadar devam eden gelişmeler incelendiğinde Türkiye'nin krize yönelik dış politikasında savrulmalar yaşadığı görülmektedir. Mevcut literatürdeki genel argüman Türkiye'nin krizin tarafı olan küresel aktörler ile olan ilişkileri bakımından krize yönelik dış politika yapımında ikilemde kaldığı yönündedir. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi kararı karşısında Türkiye'nin Mısır'a karşı olumsuz bir tutum benimsediği ve İngiltere'nin yanında yer aldığı gözlemlenirken; İngiltere ve Fransa'nın Süveyş Kanalı'na yönelik askeri müdahalesi sonrasında ABD'nin müdahaleye karşı çıkmasıyla birlikte Türkiye'nin bir tutum değişikliğine giderek Birleşmiş Milletler'de müdahaleye karşı oy kullandığı görülmektedir. Bu kapsamda kimi yazarlar yaşanan gelişmeler karşısında İngiltere ile Bağdat Paketi üyeliği çerçevesindeki askeri bağlantıların ve Ortadoğu'da ortak bir politika geliştirme eğiliminin Türkiye'yi İngiltere'nin yanında yer almaya zorladığını ifade ederken, gerek ABD'nin müdahaleye karşı çıkan bir pozisyonda durması gerekse de müdahalenin Türkiye'nin Ortadoğu devletlerinin bölgesel liderliğini hedeflemeye yönelik politikalarına darbe vurması gerekçesiyle Türkiye'nin tavır değişikliğine gittiğine işaret etmiştir.¹ Kimi yazarlar ise millileştirme kararı karşısında Türkiye'nin ABD'nin yanında yer almasına rağmen esasen İngiltere ve Fransa'nın askeri müdahalesinden hoşnutsuzluk duymadığını; ABD'nin pozisyonuna eklenmesinde isteksiz olduğunu ancak ABD'nin İngiltere'ye kıyasla daha yüksek derecede önemli bir müttefik olduğu gerekçesiyle krize yönelik olarak Amerikan politikasına yakın durduğunu belirtmektedir.²

---

¹ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası* (Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 1990), 79-80.

² Hatice Alanoğlu, *The Times Gazetesine Göre Demokrat Parti Dış Politikası* (İstanbul: Urzeni Yayınevi, 2020), 99-100; Faruk Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991* (İstanbul: Der Yayınları, 2016), 123-125; Ayşegül Sever, "A Reluctant Partner of the US over Suez? Turkey and the Suez Crisis" içinde *Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and its Aftermath*. ed. Simon C. Smith (Londra: Routledge, 2013), 127; Fürkan Çakır, "Süveyş Buhranı Sürecinde Türk Dış

Diğer taraftan, Süveyş krizine yönelik Türk dış politikasının belirlenmesinde, krizin Türkiye tarafından Batı dünyasına Batı yanlısı olduğunu göstermesi açısından önemli bir fırsat olarak görülmesinin önemli bir rol oynadığını belirten yazarlar da mevcuttur. Türkiye'nin Nasır'ın izlediği politikaları bölgesel milliyetçilikten ziyade komünist faaliyetlerin bölgedeki bir yansıması olarak değerlendirmesi ve bölge devletlerinin güvenliğinin ancak Bağdat Paktı ve NATO gibi uluslararası örgütlerle sağlanabileceğini ortaya koyması bakımından Batı dünyasının çözüm önerilerine eklemlendiği değerlendirilmektedir.³ Bu noktada Türkiye'nin hem İngiltere-Fransa müdahalesini uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirdiğine hem de krizin sorumlusu olarak Mısır'ı suçladığına da dikkat çekmek gerekir.⁴

Tüm bu açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, literatürde Türkiye'nin Süveyş Krizi'ne yönelik politikasının analizinde daha çok Soğuk Savaş dinamiğinin etkili olduğuna vurgu yapıldığı ve iç dinamiklere pek fazla değinilmediği dikkat çekmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında ilgili literatürde politika yapım süreçlerinin açıklanmasında analiz düzeyi sorunsalını esas almayan tarihsel bir anlatıma başvurulmasının önemli bir rol oynadığı göze çarpmaktadır. Bu bilgiler ışığında çalışmanın amacı, Türkiye'nin 1956 yılında ortaya çıkan Süveyş Krizi'ne yönelik izlediği dış politikada yukarıda sözü edilen tutum değişikliğine gitmesine sebep olan uluslararası ve yerel dinamikleri analiz ederek literatürdeki bu eksikliği gidermektir.

Bu bağlamda Gideon Rose'un 1998 yılındaki "*Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*" isimli makalesi ile popüler hale gelen neoklasik realizm teorisi çalışmanın teorik çerçevesi olarak kullanılmaktadır. Uluslararası ilişkilerin neorealist teorisi sistemin birimler üzerindeki baskısını analiz etme konusunda güçlü bir yol

---

Politikası" (Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2017), 191.

³M. Bürkan Serbest, "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı" *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6, no. 4 (2017): 705.

⁴ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "1945-1960 Arap Devletleriyle İlişkiler" içinde *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar C.I.* ed. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 629.

gösterici iken, neoklasik realizm teorisi sistemsal baskının birimler tarafından nasıl dönüştürüldüğünü analiz etme konusunda daha etkili bir yöntem sunmaktadır. Nitekim neoklasik realizm devletlerin dış çevrelerini yorumlama ve bunlara tepki verme şeklini anlamak için, sistemsal baskıların karar alıcıların algıları ve devletin iç siyasal yapısı gibi birim düzeyinde ara değişkenler aracılığıyla nasıl yorumlandığının analiz edilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁵ Neoklasik realistler birim düzeyinde ara değişkenleri lider imajı, stratejik kültür, iç politik kurumlar ve devlet-toplum ilişkileri gibi kategorilere ayırmaktadır.⁶ Karar alıcı liderler (birinci imaj) ve iç politik faktörler (ikinci imaj) gibi birim düzeyindeki faktörlerden uzaklaşarak sistemsal düzeye (üçüncü imaj) odaklanan neorealizmin aksine neoklasik realizm iç politika ve karar alıcıların sahip olduğu algılar gibi devlet düzeyindeki faktörlerin rollerine önem vererek iki seviyeli (sistem ve devlet düzeyi) bir dış politika kuramsallaştırması sağlamaktadır.⁷ Bu bakımdan çalışmada, Türkiye'nin Süveyş Kanalı krizi karşısındaki reaksiyonu türünden bir tarihsel vaka analizi için sadece Türk dış politikasının sistemsal baskıdan kaynaklanan genel eğilimini değil, yerel dinamiklerden kaynaklı olarak bu eğilimden istisnai sapmaları da dikkate alan bir analitik çerçeve olarak neoklasik realist teorinin öngördüğü araştırma modelinden yararlanılmıştır. Çalışma, Türkiye'nin Süveyş Kanalı krizi karşısındaki tutumunu sistemsal faktörlerin sınırlandırıcı ve ulusal (yerel) faktörlerin yorumlayıcı dinamiklerinin bir etkileşimine dayandırdığından çalışmada sistemsal ve yerel dinamikler ayrı başlıklar altında mercek altına alınmaktadır.

Çalışmada sistemsal düzeydeki faktörler, iki kutupluluk ve süper güçler arasındaki nükleer caydırıcılığa dayalı silahlanma yarışı koşulları altında

---

⁵ Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics* 51, no. 1 (1998): 152.

⁶ Ripsman, Norrin M., Jeffrey W. Taliaferro ve Steven E. Lobell, "Neoclassical Realist Intervening Variables", *Neoclassical Realist Theory of International Politics* (New York: Oxford Academic, 2016), 58-79.

⁷ Michiel Foulon, "Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities", *International Studies Review*, no. 17 (2015): 637.

Washington yönetiminin çevreleme stratejisini kademeli olarak geliştirmesinin bir yansıması olarak uluslararası sistemde askeri, ekonomik ve diplomatik düzeyde ortaya çıkan ideolojik olarak karşıt bloklar arası mücadele yapısına dayandırılmaktadır. Yerel düzeyde ise Sovyetler Birliği'nden gelen bölgesel ve ideolojik tehditlerin Türkiye'nin tarihsel güvenlik hassasiyetlerini tetiklemesi, Batıcılık ve statükoculuğa dayanan anlayışın Türk dış politikasındaki hakimiyeti, askeri gücün temeli olarak kalkınmaya dayalı ekonomi politikalarının hayata geçirilmesi ve politik liderlerin bölgesel liderlik çabası gibi birim düzeyindeki faktörlerin bir karışımının ulusal çıkar tanımlamasının karakterini belirlediği öne sürülmektedir.

Bu kapsamda birinci bölümde çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan neoklasik realist teorinin kavramsal analizi yapılmıştır. İkinci bölümde Amerikan dışışleri bakanlığı arşivlerinden elde edilen belgelerin ışığında Süveyş Krizi'nin nasıl ortaya çıktığı ve süreç içerisinde gelişen olaylar kronolojik olarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkiye Cumhuriyeti'nin Süveyş Krizi boyunca izlediği dış politika ana hatlarıyla açıklandıktan sonra -çalışmanın metodolojisi gereği- ilgili politikayı etkileyen sistemsel ve yerel dinamikler iki ayrı analitik düzlemde alt başlıklar halinde ortaya konulmuştur. Sonuç bölümünde ise bir tarihsel vaka olarak çeşitli siyasi tarih çalışmalarının da inceleme konusu olmakla birlikte, Süveyş krizine yönelik Türk dış politikasının neoklasik realist teorinin öngördüğü analiz düzeylerinden ele alınması sebebiyle ilgili konuda literatüre katkı sunmayı hedefleyen çalışmanın elde ettiği bulgular değerlendirilmektedir.

2. Neoklasik Realist Teorinin Analizi

Neorealist teori, devletlerarasındaki güvenlik rekabetini uluslararası sistemde herhangi bir üstün/kapsayıcı otoritenin yokluğuna bağlamaktadır. Neorealistlere göre uluslararası politika, birbirinin faaliyetlerini kopyalayan benzer birimlerden -devletlerden- oluşur. Devletlerin davranışlarını belirleyen şey, yalnızca bu birimlerin içinde bir arada var oldukları sistemin yapısıdır. İdeoloji, hükümet biçimi, barışçıl veya savaşkan türünden karakteristik özelliklerin ötesinde,

uluslararası ilişkileri harekete geçiren şey kapasitelerin dağılımından başka bir şey değildir.⁸ Bu bakımdan, neorealist perspektif güç dengesi teorisi, güç geçişi teorisi ya da çok kutuplu bir sistemin iki kutuplu bir sistemden daha fazla çatışma üretip üretmediğine odaklanan sistem teorileri gibi alanları kapsamaktadır.⁹

Neorealistler, uluslararası sistemin yapısına ve büyük güçlerin göreceli kapasitelerine odaklanarak, iç siyasi güçlerin –kamuoyu, yasama organı ve ayrıcalıklı çıkar grupları gibi– dış güvenlik politikası üzerindeki etkisini ihmal etme eğiliminde olmuşlardır. Neoklasik realistler ise iç siyasi dinamiklerin etkisini de araştırmalarına dahil etmeye yönelmişlerdir.¹⁰ Bu bakımdan neoklasik realizm devletlerin uluslararası çevreye nasıl tepki verdiğini açıklamak için sadece gücün uluslararası dağılımı gibi üçüncü imaj değişkenini değil, aynı zamanda iktidarın ekonomik veya politik çıkarları ya da ulusal seçimler gibi ikinci imaj değişkenlerini ve liderlerin algıları gibi birinci imaj değişkenlerini de incelemeye meyillidir. Bununla birlikte, neoklasik realist teoride bu tür değişkenler, analitik olarak, devletlerin uzun vadede sınırlamalarından ve fırsatlarından kaçamayacakları sistemik faktörlere bağlı olarak kabul edilir. Bu anlamda, iç politika, davranışın birincil nedeni olarak değil, belirlenmiş kesin biçimi üzerinde güçlü bir etki yaratması bakımından önemlidir.¹¹

Neoklasik realizmin savunucuları, bir ülkenin dış politikasının onun

---

⁸ Nicholas Kitchen, “Systemic Pressures and Domestic Ideas: A neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation”, *Review of International Studies* 36, no. 1 (2010): 121.

⁹ Jeffrey W. Taliaferro, “Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited”, *International Security* 25, no. 3 (2000): 133; Rose, “Neoclassical Realism”, 144-145.

¹⁰ Norrin M. Ripsman, “Neoclassical Realism and Domestic Interest Groups” içinde *Neoclassical Realism, The State, And Foreign Policy* ed. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 170.

¹¹ Kitchen, “Systemic Pressures and Domestic Ideas”, 118; Colin Dueck, “Neoclassical Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions” içinde *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy* ed. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 139.

uluslararası sistemdeki yeri ve özellikle de göreceli maddi güç kapasiteleri tarafından yönlendirildiğini iddia ettiklerinden dolayı bir yönüyle realisttirler. Ancak diğer yandan, bu tür güç kapasitelerinin dış politika üzerindeki etkisinin dolaylı ve karmaşık olduğunu, çünkü sistemik baskıların birim düzeyindeki ara değişkenler aracılığıyla dönüştürülmesi gerektiğini ileri sürdüklerinden dolayı neoklasiktirler. Neoklasik realistler, göreceli maddi gücün bir ülkenin dış politikasının temel parametrelerini belirlediğini iddia etseler de maddi kapasiteleri dış politika davranışına bağlayan doğrudan belirleyici bir aktarım kuşağı olmadığına işaret etmektedirler. Dış politika tercihleri seçkinler tarafından yapılır ve bu nedenle önemli olan basitçe fiziksel kaynakların veya kuvvetlerin göreceli miktarları değil, karar vericilerin göreceli güç algılarıdır. Diğer yandan, sistemik baskılar ve teşvikler, devlet davranışının belirli ayrıntılarını belirleyecek kadar güçlü veya kesin olmamakla birlikte, dış politikanın genel hatlarını ve genel yönünü şekillendirebilir.¹²

Kenneth Waltz'ın gözlemlediği gibi, katı bir şekilde sistemik bir teori bize farklı yapıdaki sistemlerin hangi baskıları uyguladığını ve hangi olasılıkları ortaya koyduğunu söyleyebilir, ancak bir sistemin birimlerinin bu baskılara ve olasılıklara nasıl ve ne kadar etkili tepki vereceğini söyleyemez. Neoklasik realizm bu noktada farklı devletlerin ve hatta aynı devletin farklı zaman dilimlerinde uluslararası arenada neden farklı stratejiler izlediğini açıklamaya çalışır.¹³ Bu nedenle, neoklasik realizm uluslararası yapının önceliğini vurgulayan -ama aynı zamanda devletlerin hangi stratejileri sürdürmeyi seçip seçmediğini ve ne zaman seçtiğini etkilemesi bakımından "birim düzeyindeki değişkenlerin oynadığı ara rolü de açıklayan"- bir teoridir.¹⁴

Bir devletin emrindeki askeri ve ekonomik kaynaklar, uluslararası alanda kullanabileceği gücü kaçınılmaz olarak etkilerken, algılanan gücün maddi kaynaklarla ilişkisi değişiklik gösterebilmektedir. Bu anlamda

---

¹² Rose, "Neoclassical Realism", 144-147.

¹³ Taliaferro, "Security Seeking", 133.

¹⁴ Tom Dyson, *Neoclassical Realism and Defence Reform in Post-Cold War Europe*, (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010), 4.

neoklasik realizm, devletlerin gücü somut veya doğru bir şekilde hesaplayamayabileceğini savunur. Dış politikayı yönlendirmede karar vericilerin uzun vadeli eğilimleri analiz ederek uluslararası sistemdeki yerlerini nasıl yorumladıkları da önem arz etmektedir. Bu nedenle, karar vericiler tarafından algılandığı şekliyle sistemik teşvikler ve tehditler bir devletin uluslararası sistemde nasıl etkileşimde bulunacağına rehberlik etmede önemli roller oynar. Bu bakımdan neoklasik realizm, bireylerin rolüne klasik realizm kadar önem vermese de bireylerin zaman zaman bir devletin dış politika kararlarını etkileyebileceğini kabul etmektedir. Gerçekten de 19. yüzyıl Avrupa'sında Napolyon'un rolü ve 20. yüzyılda Hitler ve Stalin'in etkisi gibi tarihsel vakaların gösterdiği gibi, liderlerin kendine has özellikleri ve ideolojileri dış politika kararlarını şekillendirmede gerçek bir etkiye sahip olabilmektedir. Bununla birlikte, Hitler'in iki savaş arası dönemdeki yatıştırılmazlığı türünden vakaların gösterdiği gibi, liderlerin dış politikayı aktif olarak etkilemeleri, ancak istisnai zamanlarda güç üzerinde sıkı bir denetime sahip olduklarında mümkündür. Daha yaygın olanı, liderlerin yerel ve uluslararası yapılar tarafından büyük ölçüde kısıtlandığı ve sıra dışı politika oluşturmaya çok az yer bırakan bir senaryodur.¹⁵

Sistemin belirleyici olmadığı ve devlet davranışına ciddi maddi kısıtlamalar getirmediği şeklindeki uluslararası politika görüşlerini liberalizm ve konstrüktivizm gibi teorilerden ayırmak çok güçtür. Bu tür teoriler, oluşturucu aktörler tarafından yaratılan bir gerçekliği tanımladıklarından fail güdümlü paradigmalara dayanır. Neo-realizm ise bizi iç siyasetin gerçek devlet çıkarlarından uzaklaştığı ve fikirlerin nesnel algıları önemli ölçüde çarpıttığı durumlarda, sistemin devleti dış politika başarısızlığı şeklinde disipline edeceği varsayımına götürür.¹⁶ Bu nedenle, neoklasik realizmin bileşenlerinden biri de sistemin

---

¹⁵ Nicholas R. Smith, "A Theoretical Framework for the Analysis of EU-Russian Interaction in Ukraine: A Neoclassical Realist-Inspired Approach" içinde *EU-Russian Relations and the Ukraine Crisis*, ed. Nicholas R. Smith, (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2016), 17-19; Randall L. Schweller, "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", *International Security* 29, no. 2 (2004): 198.

¹⁶ Brian Rathbun, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", *Security Studies* 17 (2008): 307-311.

sınırlamalarına aykırı iç politika ve fikirlerin dış politika karar verme sürecine önemli ölçüde müdahale ettiği durumlarda, sistemin devletleri cezalandırdığını göstermektedir. Neoklasik realizm, liderlerin devlet çıkarlarının dar görüşlü çıkarlar için feda edildiği ve nesnel gerçeklikten uzaklaşan öznel fikirlerin içselleştirildiği liberalizm ve konstrüktivizmin teorik alanına çok fazla sapmaları durumunda bunun dış politika başarısızlığı sonucunu doğuracağını öngörmektedir. Seçkinler, neorealizm tarafından ana hatları çizilen nesnel gerçeklikten farklı alternatif toplumsal gerçeklik inşalarına ne kadar çok inanırlarsa, dış politikada katlanılan maliyet o kadar yüksek olacaktır. Bu bakımdan neoklasik realizmi, realizmin ayrı bir çeşidi olarak değil, neorealizmin bir tamamlayıcısı olarak değerlendirmek gerekmektedir.¹⁷

3. 1956 Süveyş Krizi

Mısır için oldukça önemli olan Asvan Barajı projesine ABD ve İngiltere, 1955'te mali yardım yapmayı kabul etmiştir. Ancak, Ortadoğu'daki gelişmeler ve Mısır'ın Sovyetler Birliği ile artan ilişkileri nedeniyle 1956 yılında bu yardımdan vazgeçmişlerdir. Bu değişikliğin nedeni daha sonra sorulduğunda, ABD Dışişleri Bakanı John F. Dulles bölgede artan endişeler, Mısır'ın gelirini ipotek altına alması, Mısır'ın kemer sıkma politikası ve Çin'i tanıması nedenleriyle yardımdan vazgeçilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁸ Mısır, Süveyş Kanalını millileştirme kararını, ABD ve İngiltere'nin yardım etmekten vazgeçtiklerini resmen açıklamasından sonra 26 Temmuz 1956 tarihinde almıştır. Nasır, millileştirme kararı ile ulaşmayı planladığı noktayı Asvan Barajı'nın inşası için gerekli finansmanını sağlamak şeklinde tanımlamıştır.¹⁹ Mısır'ın bu hareketi hem güvenlik hem de kanalı kullanma hakkı açısından Batılı devletlerde derin bir endişe yaratmıştır. Akdeniz bölgesindeki güç dengesinin aleyhlerine bozulmasının yanı sıra Uzakdoğu ile sağlanan deniz bağlantısının sekteye uğraması ve petrolün taşınması konusundaki sıkıntılar da bu endişenin temel kaynakları

---

¹⁷ Rathbun, "A Rose by Any Other Name", 296.

¹⁸ Foreign Relations of the United States, Arab-Israeli Dispute, 1957, XVII, doc. 333

¹⁹ Ulus Gazetesi, 28 Temmuz 1956, 5.

olmuştur.²⁰

Fransa ve İngiltere kanal şirketi hissesi en fazla olan iki ülke olarak Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesine sert tepki göstermiştir.²¹ İngiltere Başbakanı Anthony Eden, ABD Başkanı Eisenhower'a gönderdiği mektupta, Nasır'ın uluslararası anlaşmaları hiçe sayarak kanalın kontrolünü ele geçirmesine izin vermeyeceklerini aksi takdirde, bölgedeki ABD ve İngiliz etkisinin zarar göreceğine inandığını ifade etmiştir.²² Ancak ABD, konuyu bir uluslararası hukuk meselesi olarak görmekle birlikte askeri müdahalenin çözüm olmadığına inanmıştır.²³ ABD, İngiltere ve Fransa, gelişmeleri görüşmek üzere Londra'da yaptığı toplantıda kanalın uluslararası durumunu ve serbest, açık ve güvenli kullanımıyla ilgili 1888 İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerin ve kanal üzerinden ticari faaliyet yürüten devletlerin bir uluslararası konferans düzenlenmesi önerilmiştir.²⁴ Mısır, Londra'da düzenlenecek konferansı İngiltere'nin kanalın geleceği ile ilgili bir toplantı düzenleme hakkının olmadığını ileri sürerek boykot etmiştir.²⁵

Eden konferansta Mısır'ın hareketini “*II. Dünya Savaşı sonrasında çıkan en vahim dava*” olarak tanımlamıştır.²⁶ ABD temsilcisi Dulles ise kanalın serbest kullanımını, Mısır hükümetine makul bir gelir temin edilmesini, şirkete tazminat ödenmesini ve kanalın BM Genel Kurulu ile iş birliği doğrultusunda yönetilmesini önermiştir.²⁷ Türkiye, Etiyopya, İran ve Pakistan, ABD'nin teklifini düzeltme önerilerinde bulunmuştur. Buna göre, kalıcı ve güvenilir bir sonuç için Mısır ile müzakere edilerek bir sözleşme oluşturulmalı ve yeni düzenlemede Mısır'ın egemenlik

²⁰ FRUS, 1955-1957, XVI, 3.

²¹ Mehmet Gönlübol ve Haluk Ülman, “Birleşmiş Milletler Kuvveti; Süveyş ve Kongo Olayları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 1, no.1 (1961): 143.

²² FRUS, 1955-1957, XVI, 5.

²³ Serbest, “Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması”, 701-703.

²⁴ FRUS, 1955-1957, XVI, 53.

²⁵ FRUS, 1955-1957, XVI, 87.

²⁶ Zafer Gazetesi, 17 Ağustos 1956: 1.

²⁷ FRUS, 1955-1957, XVI, 63.

haklarına kesinlikle zarar gelmeyeceği açıkça belirtilmelidir.²⁸ Önerilerin kabul edilmesiyle taslak ‘Beş Devlet Planı’ olarak anılmış; kanalın Mısır tarafından devletleştirilmesi ve uluslararası bir irade tarafından garanti altına alınması öngörülmüştür. Ancak tüm katılımcılar tarafından benimsenmemiştir. Sovyetler Birliği, Hindistan, Endonezya ve Seylan kanalın herhangi bir şart öne sürülmeden Mısır’a bırakılması gerektiği görüşünden vazgeçmemişlerdir.²⁹

Mısır’a sunulan plan 9 Eylül 1956 tarihinde reddedilmiştir.³⁰ Bunun üzerine İngiltere’nin konuyu BM Güvenlik Konseyi’ne götürerek Mısır’a karşı harekete geçilmesini istediği düşüncesini Dulles’a ilettiği görülmektedir.³¹ Ancak Dulles, Güvenlik Konseyi’nin birinci işlevinin uluslararası barış ve güvenliği koruma ve yeniden düzenleme olduğunu ve Mısır’ın Londra Konferansı’nda çıkan sonucu kabul etmesinin istenmesinin zor olacağını belirterek İngilizleri ikna etmiştir.³² Dulles daha sonra gönüllülük esasına dayalı olan Kanal Kullanıcıları Birliği planını hazırlamıştır. Plan, Süveyş Kanalı’ndan her ülkenin faydalanmasını ve garanti altına alınmasını, seyrüseferin teminat altına alınmasını, Mısır’ın egemenlik haklarına saygı gösterilmesini, Mısır’ın bir gelir elde etmesini, Süveyş Kanal Şirketi’nin tazminat hakkının teminat altına alınmasını ve tüm bu hususların uluslararası bir anlaşma ile onaylanmasını içermektedir.³³ Planın değerlendirilmesi için yapılan ikinci konferansta Süveyş Kanalı’nı Kullananlar Birliği adıyla bir örgütün kurulmasını öngören taslak metin kabul edilmiştir.³⁴

İngiltere ve ABD’nin ikinci plan konusunda hiçbir zaman anlaşamamış olduklarına da dikkat çekmek gerekmektedir. Barışçıl bir çözüm için ikinci konferansta aradığını bulamayan Eden, krizin yarattığı baskının

---

²⁸ FRUS, 1955-1957, XVI, 110.

²⁹ Mehmet Gönübol v.d., *Olaylarla Türk Dış Politikası* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1987), 281.

³⁰ FRUS, 1955-1957, XVI, 194.

³¹ Winthrop W. Aldrich, “The Suez Crisis: A Footnote to History” *Foreign Affairs* 45, no. 3, (1967) 543.

³² FRUS, 1955-1957, XVI, 184.

³³ FRUS, 1955-1957, XVI, 198.

³⁴ FRUS, 1955-1957, XVI, 251.

artmasıyla beraber, daha güçlü bir konuma erişmeden yapılacak müzakere girişiminin yetersiz olacağına inanmaya başlamıştır.³⁵ Fransa ise Mısır'ın faaliyetlerinden rahatsız olan İsrail Başbakanı Ben-Gurion'u Mısır'a karşı olası bir askeri operasyonu görüşmek için 18 Ekim 1956 tarihinde Paris'e davet etmiştir.³⁶ İngiltere başta bu görüşmede yer almamış, ancak Mısır'ın uzlaşmaya yanaşmaması sonrası söz konusu toplantılara katılmıştır.³⁷ 24 Ekim 1956 tarihinde Sevr Protokolü adı altında bir plan oluşturulmuştur.³⁸ Planda İsrail kuvvetlerinin 29 Ekim'de Sina Yarımadası'nı işgal etmesi, ardından İngilizlerin ve Fransızların ultimatolu, donanma bombalaması ve son olarak İngiliz ve Fransız çıkarmasının başlatılması kararı alınmıştır.³⁹

29 Ekim 1956 günü sabah saatlerinde İsrail ordusu Sina Yarımadası'na saldırmıştır. 30 Ekim 1956 günü ise İngiltere ve Fransa ABD ve BM'den gelen ricaları görmezden gelerek İsrail ve Mısır'a kanal çevresindeki çatışmalara son vermeleri için 12 saat süreli bir ultimatoma göndermiştir.⁴⁰ Mısır bu taleplere olumlu cevap vermemiş ve İngiltere ile Fransa, kanal bölgesine askeri bir çıkartma yapmak için bu durumu bahane etmiştir. Müdahale 31 Ekim 1956 tarihinde başlamış ve bölge hava ve deniz yoluyla bombalanmıştır. ABD ise ultimatoma oldukça sert bir tepki göstererek konunun derhal BM'de görüşülmesi gerektiğine karar vermiştir.⁴¹ Dışişleri Bakanı Dulles, ultimatoma kabul edilemez olduğunu ve şiddet içeren bir eylem olasılığının endişe verici olduğunu belirtmiştir.⁴² Başkan Eisenhower'da BM Güvenlik Konseyi görüşmelerinin devam ettiği bir zamanda barışçıl bir süreç izlenmesi

³⁵ Jonathan Pearson, *Sir Anthony Eden and the Suez Crisis: Reluctant Gamble* (New York: Palgrave Macmillan, 2003), 93.

³⁶ Pearson, *Sir Anthony Eden*, 149.

³⁷ A.g.e.,150.

³⁸ W. Scott Lucas, "Redefining the Suez 'Collusion'" *Middle Eastern Studies* 26, no.1 (1990): 88.

³⁹ Robert O. Matthews, "The Suez Canal Dispute: A Case Study in Peaceful Settlement", *International Organization* 21, no. 1, (1967): 95.

⁴⁰ FRUS, 1955-1957, XVI, 420.

⁴¹ FRUS, 1955-1957, XVI, 418.

⁴² FRUS, 1955-1957, XVI, 427.

gerektiğini vurgulamıştır.⁴³

30 Ekim 1956'da BM Güvenlik Konseyi, İsrail'in Mısır'a saldırması sonrasında ateşkesin ihlal edildiğini ve tüm tarafların derhal ateşkese davet edilmesi gerektiğini belirtmiş, ancak Fransa ve İngiltere kararı veto etmiştir.⁴⁴ İngiltere'nin, bir Arap devletine ya da Türkiye'ye saldırılması durumunda kanal bölgesine yeniden girme hakkı sağladığı 1954 Anlaşması, Mısır ve İsrail kuvvetlerine verilen ultimatomen temel gerekçesi olmuştur. Ancak ABD bu hareketi desteklememiştir. Dulles, 31 Ekim 1956 tarihinde dışişleri ofisinde gerçekleştirilen bir toplantıda bu hareketi 1954 Anlaşması ile açıklamanın haklı olmadığını dile getirmiştir.⁴⁵ Güvenlik Konseyi'nde oybirliği sağlanamadığı için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik BM'nin birincil sorumluluğunun yerine getirilmesinin engellendiği dikkate alınarak, Yugoslavya'nın girişimiyle Süveyş sorunu hakkında Genel Kurul'un olağanüstü bir özel oturum düzenlemesinin teklif edilmesine karar verilmiştir.⁴⁶ Toplantı, Fransa ve İngiltere'nin ret oyu ve Avustralya ve Belçika'nın çekimsiz oyuna karşın Çin, Küba, İran, Peru, Sovyetler Birliği, ABD ve Yugoslavya'nın oylarıyla kabul edilmiştir.⁴⁷

Süveyş sorunu, 1 Kasım 1956 tarihinde 562. BM Genel Kurul Toplantısı, birinci olağanüstü özel oturumunda görüşülmeye başlanmıştır. 2 Kasım 1956 tarihinde yapılan oturumda da BM Genel Sekreteri'nin önergesi sonrasında Avustralya, Fransa, İngiltere, İsrail ve Yeni Zelanda'nın aleyhte oy kullandığı oylamada 6 çekimsiz ve 64 olumlu oy ile çatışma içerisinde yer alan bütün devletlerin derhal ateşkese gitmesi kabul edilmiştir.⁴⁸ İngiltere ve Fransa 7 Kasım 1956 tarihinde Mısır'dan

---

⁴³ FRUS, 1955-1957, XVI, 430.

⁴⁴ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Raporu – (S/3713/Rev.1, 30 Ekim 1956)

http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_3713_rev_1.pdf

⁴⁵ FRUS, 1955-1957, XVI, 443.

⁴⁶ Birleşmiş Milletler Kararnamesi 119, (31 Ekim 1956)
<https://digitallibrary.un.org/record/112090>

⁴⁷ BM Güvenlik Konseyi Resmi Kayıtları, (31 Ekim 1956) 751. Toplantı, 22.

<https://digitallibrary.un.org/record/633325?ln=en>

⁴⁸ BM Kararnamesi 997, (2 Kasım 1956)

güçlerini çekmeyi öngören bu kararı kabul ettiklerini açıklamışlardır.

4. 1956 Süveyş Krizi Sürecinde Türk Dış Politikası

General Nasır'ın Süveyş Kanal Şirketi'ni millileştirme kararı aldığını açıklaması sonrasında Türk Hükümeti'nin bu durum karşısında izleyeceği politikayı belirlemede güçlük çektiğini belirtmek mümkündür.⁴⁹ Türkiye'nin verdiği tepkide kendisini Batı ile özdeşleştirmesinin yanı sıra kanal üzerinde tek taraflı bir Mısır kontrolünün Sovyetlerin etkisinden olacağından dolayı bölgesel bir güvenlik tehdidi oluşturacağını düşüncesi de vardır.⁵⁰ Türkiye'nin Mısır'ı Rus siyasetini desteklemekle itham ettiği göz önünde bulundurulduğunda millileştirme kararı sonrasında böyle bir düşüncenin ortaya çıkmış olması olağandır. Örneğin, 5 Mayıs 1956 tarihinde NATO toplantısında Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Ortadoğu'daki durumun tehlikeli olduğunu ve Sovyetler'in bölgedeki ülkeleri bölmeye çalıştığını söylemiştir.⁵¹ Millileştirme kararı karşısında Türkiye'nin ilk resmi açıklamaları da bu düşüncenin bir devamı niteliğindedir. Türkiye de ABD, İngiltere ve Fransa gibi Mısır'ın kanalı millileştirme kararını kınayan devletlerden biri olmuştur.⁵² Ayrıca Türkiye, 1888 İstanbul Antlaşması'nın tarafıdır ve İngiltere'nin Bağdat Paktı üyesi olduğu ve Mısır ile yaptığı anlaşmaya bağlı olarak, olası bir saldırı durumunda İngiltere'nin kanaldan faydalanabileceği ihtimalini dikkate alarak millileştirme kararını siyasi bir konu olarak ele almıştır.⁵³

Türkiye, Beş Devlet Planı'nı oluşturan devletlerden biri olmuş ve konferansta kanalın milletlerarası tarafsız bir heyet tarafından kontrol

<https://digitallibrary.un.org/record/617455?ln=en>

⁴⁹ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964* (Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 2016), 201; Ayşegül Sever, "A Reluctant Partner of the US", 124.

⁵⁰ Sever, "A Reluctant Partner of the US", 124.

⁵¹ NATO, "Summary Record of a Meeting of the Council", (C-R (56) 23 no.559, 1956), 9. https://www.nato.int/archives/committee_of_three/2_reference.pdf

⁵² Arda Baş, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye – Mısır İlişkileri", (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi: 2015), 251.

⁵³ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "1945-1960 Arap Devletleriyle İlişkiler", 627.

edilmesinin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁴ Türkiye temsilcisi Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi Ağustos'ta konferansta yaptığı konuşmada, Süveyş Kanalının uluslararası bir idare altında olmasının Mısır'ın bağımsızlığını rencide etmeyeceğini ve Dulles'un planının meselenin çözümü için uygun bir temele sahip olduğunu dile getirmiştir.⁵⁵

Nasır, Türkiye Başbakanı Menderes'in Libya aracılığıyla dostluk mesajları gönderdiğini ancak konferansta Mısır'ı desteklemediğini belirtmiştir.⁵⁶ Türkiye, ABD tarafından önerilen Süveyş Kanalı Kullanıcılar Birliği'nin oluşturulmasını da kabul eden ve katılan devletlerden birisi olmuştur. İsrail ordularının Sina yarımadasına girmesi ve İngiliz – Fransız müdahalesi karşısında, gelen farklı tepki ile Türkiye'nin bir ikileme karşı karşıya kaldığını belirtmek mümkündür. Türkiye günün sonunda İngilizler ve Fransızların kanaldan çekilmesini talep ederek ABD'ye katılmış; ancak İngilizlere ABD kadar sert bir tepki vermemiştir.⁵⁷ Hatta Türkiye, bu müdahaleyi uluslararası hukuka aykırı olarak değerlendirirken, sorumlusu olarak Nasır'ı suçlamıştır.⁵⁸ 1 Kasım 1956 tarihinde gerçekleşmiş olan BM Genel Kurul toplantısında Türkiye delegesi Selim Sarper olağanüstü durumun farkında olduklarını belirtmekle birlikte oylamanın hemen yapılmamasını istemiştir.⁵⁹ Sarper'in bu açıklamasından Ankara'nın Genel Kurul'daki duruşunun net olmadığı sonucu çıkmaktadır.

4.1. Süveyş Krizi Sürecinde Türk Dış Politikasını Etkileyen Sistemsel Faktörler

İkinci dünya savaşı sonrası uluslararası sistemin karakteristiği iki olguya

---

⁵⁴ Ulus Gazetesi, 18 Ağustos 1956, 5.

⁵⁵ Gönübol v.d., *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 280.

⁵⁶ Ulus Gazetesi, 3 Eylül 1956, 5.

⁵⁷ Sever, "A Reluctant Partner of the US", 127.

⁵⁸ Fırat ve Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler", 628-629.

⁵⁹ BM Genel Kurul Toplantısı Resmi Kayıtları, (1 Kasım 1956) 562. Oturum "First Emergency Special Session", 19. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL5/600/51/PDF/NL560051.pdf?OpenElement>

dayandırılabilir; iki kutupluluk ve nükleer silahlar. Soğuk Savaş'ın ortaya çıkışı dünyanın ideolojik düzlemde birbirinden ayrılmış iki düşman kampa bölünmesinin bir sonucudur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası politikayı etkileyen diğer büyük sürpriz olay ise nükleer silahların geliştirilmesidir. Nükleer silahlarla ilgili devrim niteliğinde olan husus, düşmanın askeri güçlerini değil doğrudan sivilleri imha etmeyi mümkün kılması ve rakibin güvenli bir ikinci vuruş yeteneğine sahip olması durumunda bir güven verici savunma mekanizmasına sahip olunmamasıydı. Batı'daki askeri strateji, daha önce, devletlerin konvansiyonel askeri güçlerini düşmanın askeri güçlerini mağlup etmek için nasıl kullanacağına odaklanmıştı. Nükleer silahlar ise yeni bir tür askeri strateji gerektiriyordu.⁶⁰ Bu bakımdan büyük nükleer cephaneliğe sahip süper güçler arasındaki topyekûn bir savaşın kazananı olamayacak kadar yıkıcı olacağından hareketle, nükleer silahlara başvurmak karar vericiler açısından rasyonel bir politika seçeneği olmaktan çıkmıştır. Bir tarafın saldırıya geçmesi durumunda ortaya çıkacak olan karşılıklı mahvolma olasılığı nükleer caydırıcılığı tek seçenek haline getirmiştir.⁶¹

Washington yönetiminin İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan bu şartlara tepkisi çevreleme stratejisinin kademeli olarak geliştirilmesi olmuştur. 1947'den itibaren politika yapıcılar Amerikan ulusal güç enstrümanlarının diplomatik, ekonomik/finansal ve askeri boyutlarının tümünü kapsayan birbirine bağlı bir ulusal strateji izlemişlerdir. Diplomatik strateji, Batı Avrupa ve ABD tarafından paylaşılan çıkarların desteklenmesi için çok taraflı kurumların yaratılması ve karşılıklı taahhüt anlayışının güçlendirilmesi olmuştur. Kolektif ekonomik çıkarlar Batı Avrupa'nın Marshall Planı olarak bilinen Avrupa Kalkınma Planı (ERP) aracılığıyla yeniden inşası edilmesi amacıyla kurulan Avrupa Ekonomik

⁶⁰ R. Harrison Wagner, "What was Bipolarity?", *International Organization* 47, no.1 (1993): 81-82.

⁶¹ David Koepsell ve Katerina Stankova, Non-Proliferation Regimes, Immoral and Risky: A Game-Theoretic Approach", *International Journal on World Peace* 29, no. 2 (2012): 66-67.; Richard Pipes, "Why the Soviet Union Thinks It Could Fight and Win a Nuclear War", *Commentary* 64, (1977): 21.

İşbirliği Örgütü (OEEC) ile Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), finansal çıkarlar ise Uluslararası Para Fonu (IMF) çatısı altında sürdürülmüştür. Kolektif savunma ise Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) çatısı altında gerçekleştirilmiştir.⁶²

Güneydoğu Asya'nın önemli bir bölümündeki komünist ayaklanmalar, Çin ankarasında komünist gücün pekişmesi ile 1950'de Kore ve Tibet'e müdahalesi ve Vietnam'da Viet Minh hareketinin başarısı NATO'nun temel yapısına benzeyen bir dizi bölgesel savunma ittifakının genişletilesi ihtiyacını yaratmıştır. Bu durum karşısında Avustralya, Birleşik Krallık, Fransa, Yeni Zelanda, Pakistan, Filipinler, Tayland ve ABD'yi temsil eden delegeler Eylül 1954'te Manila'da Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü'nün (SEATO) kuruluş antlaşmasını imzalamışlardır. Benzer bir ittifak yapısı, 24 Şubat 1955'te Türkiye ve Irak'ın bir Karşılıklı İşbirliği Paketi'ni imzalamasıyla ortaya çıkan ve daha sonra Birleşik Krallık, Pakistan ve İran'ın da katıldığı, eski adıyla Bağdat Paketi olan Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) ile tamamlanmıştır. CENTO da kendisine benzer motivasyonlarla ortaya çıkan NATO ve SEATO gibi, üye ülkeleri komünist saldırganlık ve komplodan korumak için gerekli görülmüştür.⁶³

İki kutuplu sistemin yapısı içerisinde Doğu-Batı anlaşmazlığını emperyalist sistem olarak tanımladıkları sisteme karşı gelebilmek için bir araç olarak gören bağımsızlığını yeni kazanmış otoriter yapıda yönetimler de ortaya çıkmıştır. Bu devletler Sovyetler Birliği'ni, bağımsızlıklarına yönelik bir tehdit olarak tanımlamanın aksine Batı'dan taviz koparmak için yararlı bir araç olarak değerlendirmişlerdir.⁶⁴ Bağlantısızlık hareketi olarak bilinen bu anlayışın gelişmesinde liderlik rolünü Hindistan, Yugoslavya ve Mısır üstlenmiştir. Hareketin içindeki

---

⁶² Marc Dean Millot, *The Role of Deterrence in America's European Strategy* (Santa Monica: RAND Corporation, 1991), 4.

⁶³ A.E. Patrick Duffy, "The Present Viability of NATO, SEATO, and CENTO". *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 372, no. 1 (1967): 34.; David, L. Snead, "Eisenhower's National Security Policies" *A Companion to Dwight D. Eisenhower* içinde, ed. Chester J. Pach (West Sussex, John Wiley & Sons, 2017), 312.

⁶⁴ Henry Kissinger, *Diplomasi* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000), 581-582.

diğer Asya-Afrika devletleri arasında lider konumda bulunan bu devletler tarafsızlığı İsviçre ya da İsveç gibi uluslararası mecrada edilgen bir konumda bulunmak ve hiçbir bağlantıya girmemek şeklinde olumsuz değil, etkin yani olumlu biçimde yorumlamıştır.⁶⁵

1950'lerde Türkiye, Batı ittifakı içinde yer alarak NATO ve Bağdat Paktı/CENTO'ya katılmış, Mısır ise Bağlantısızlar grubunda yer almıştır. Bağdat Paktı'nın kuruluşu, ABD ve İngiltere tarafından olumlu karşılanmış, ancak Mısır bu antlaşmayı Arap Birliği'ne ihanet olarak değerlendirmiş ve tepki göstermiştir.⁶⁶ Mısır ile birlikte, Suriye ve Suudi Arabistan gibi Arap ülkeleri de paktı sömürgeci güçlerin bir adımı ve Batı ittifakı ile ortak hareket edenlerin bir girişimi olarak görmüştür.⁶⁷ Öte yandan, Ortadoğu bölgesinde Arap ülkelerinin de katılımıyla Sovyetler Birliği'nin olası bir girişimini engellemek amacıyla kurulan pakt kısa süre içerisinde Sovyetler Birliği ile bazı Arap ülkelerinin daha yakın ilişkiler kurmasına ve Sovyetlerin bölgeye hızlı ve etkin bir şekilde yerleşmesine neden olmuştur.⁶⁸ Bu gelişmeler Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır.

Kanalın millileştirilmesi sonrasında Fransa ve İngiltere'nin sert söylemleri sadece Mısır'da değil diğer Arap devletlerinde de Batı karşıtı bir tutuma neden olmuştur. Arap devletleri bu anlaşmazlıkta Mısır'ın yanında olmayı tercih etmişlerdir. Buna ek olarak, Nasır da millileştirme kararı sonrası gelişmelerde Arapların artık emperyalistlere av olmayacağına dair söylemleriyle meselenin sadece İngiltere, Fransa ve Mısır'ın arasında olmadığı; tüm Arap camiasını kapsadığı imasında bulunmuştur.⁶⁹ Ayrıca Sovyet Rusya'da da Kruşçev, herhangi bir savaş durumunda Arap devletlerine yardımcı olacaklarını ve birçok gönüllünün

⁶⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994* (Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 1996), 385.

⁶⁶ İsmail Soysal, "1955 Bağdat Paktı", *Bellekten* 55, no. 212 (1991): 204.

⁶⁷ Mehmet Fahri Daniş, "Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Orta Doğu Algısı: 1957-1958 Krizleri", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 5, no. 2 (2018): 108.

⁶⁸ Ali Rıza Savaş ve Ahmet İşler, "Güvenlik ve Savunma Örgütü Olarak: Bağdat Paktı", *Akademik İzdüşüm Dergisi* 5, no. 2 (2020): 183.

⁶⁹ Zafer Gazetesi, 3 Ağustos 1956, 4.

savaşa katılacağını açıklamıştır.⁷⁰ Türkiye, 1955-1956 yılları arası dönemde Mısır'ın izlediği siyasetin Batı dünyası için bir tehdit unsuru yarattığını değerlendirmiştir. Örneğin, 5 Mayıs 1956 tarihinde Paris'te gerçekleşen NATO Atlantik Konseyi toplantısında Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve yardımcısı Nuri Birgi, Ortadoğu'daki siyasi durumun sıkıntılı olmaya devam ettiğini belirtmiştir. Ayrıca aynı toplantıda Sovyet Rusya'nın yeni bağımsızlık kazanmış bazı bölge ülkelerinin duyarlılığından yararlanarak Ortadoğu ülkelerini bölmeye çalıştığını ve Mısır başta olmak üzere bazı ülkeler tarafından benimsenen siyasetin bölgedeki Rus siyasetine hizmet ettiğini iddia etmişlerdir.⁷¹

28 Kasım 1956 tarihinde gerçekleşen NATO toplantısında da Türkiye Dışişleri Bakan Vekili Ethem Menderes Ortadoğu'daki gelişmeler ile ilgili olarak Sovyetler Birliği'nin bölgedeki ülkelerin bağımsızlık ve ulusal egemenlik özelemlerini sonuna kadar kullanarak Süveyş Krizi'nden yararlandığını, Bağdat Paketi'ne saldırdığını ve gösterişli vaatlere başvurduğunu iddia etmiştir.⁷² Türk Hükümeti'nin bu toplantıda Ortadoğu ile ilgili gelişmeler hakkındaki görüşlerini belirtmesinin yanı sıra benzer görüşleri Türkiye Dışişleri Bakan Vekili Ethem Menderes, 10 Aralık 1956 tarihinde NATO'ya 'Ortadoğu'da NATO'nun Güneydoğu Kanadında Sovyet Tehdidi' başlıklı ayrı bir diplomatik notada da dile getirmiştir. Bu notada Türk Hükümeti, Nasır'ın politikasını irrasyonel ve megaloman olarak tanımlamış ve bu politikanın bölgede Rus nüfuzuna karşı bir zemin hazırladığını iddia etmiştir.⁷³ İlgili notada Türkiye, Nasır'ın Süveyş Şirketi'ne el koyma kararında Ruslar tarafından kışkırtıldığına dair hiçbir kanıt olmamasına rağmen, Mısır'ın Sovyet Rusya ile ilişkilerinin doğası gereği Moskova tarafından oldukça

---

⁷⁰ Ömer Osman Umar ve Turgay Murat, "Sovyet Rusya'nın Mısır Üzerinden Ortadoğu'ya Girişi", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 7, no. 1 (2010): 125.

⁷¹ NATO, "Summary Record of a Meeting of the Council", 9.

⁷² NATO, "Summary Record of a meeting of the Council" (C-R (56) 61 No. 116, 1956): 13.

⁷³ NATO, "The Soviet Threat to the South Eastern Flank of NATO in the Middle East: Memorandum by the Turkish Delegation" (C-M (56) 139 no.568, 1956): 4.

cesaretlendirildiği çıkarımının yapılabılır olduğunu da belirtmiştir.⁷⁴

Bu bilgiler ışığında, neoklasik realist teorinin öngördüğü gibi, birincil belirleyici faktör olarak uluslararası sistemin iki kutuplu yapısının Türk dış politikasının hareket alanına ciddi anlamda maddi kısıtlamalar getirdiği ve Türk dış politikasının Süveyş krizine yönelik tepkisinde NATO, Bağlantısızlar Hareketi ve Bağdat Paktı gibi gücün uluslararası dağılımının birer yansıması olan blokların önemli bir rol oynadığı gözlenmektedir. Nitekim ABD'den çevreleme politikası bağlamında aldığı askeri ve ekonomik yardımlar doğrultusunda Sovyetler Birliği'ne karşı güçlü bir savunma oluşturmak ve uluslararası düzlemde komünizme karşı yürütülen mücadeleyi desteklemek Türkiye'nin yüklendiği temel misyon olmuştur. Türkiye'nin 1950'li yılların başında Kore'ye asker göndermesi, Bağlantısızlar hareketi karşısında benimsediği tutumu, Ortadoğu'daki Arap ulusçuluğu yönündeki devinimleri uluslararası komünizmin bir parçası olarak değerlendirmesi gibi⁷⁵ Süveyş krizini de Batı bloğu perspektifinden değerlendirmek suretiyle gerek NATO'da gerekse Bağdat Paktı'nda yer almasının kendisine yüklediği sorumluluk ile hareket ettiği görülmektedir.

4.2. Süveyş Krizi Sürecinde Türk Dış Politikasını Etkileyen Yerel Faktörler

Türkiye'nin Süveyş krizi boyunca izlediği politika ve çözüm görüşmelerindeki tutumu üzerinde sadece sistemsel baskının değil, aynı zamanda bu baskının yerel düzeyde yorumlanmasını sağlayan araçların da etkisi vardır. Bu bakımdan Türkiye'nin 1950'li yılların konjonktüründe dış politik meseleleri Batı Bloku perspektifinden değerlendirmesinin ve bu perspektife aykırı nitelikteki anomalilerin ardında yatan ulusal motivasyonları da analiz etmek gerekmektedir. Zira, İkinci Dünya Savaşı'nı takiben ortaya çıkan iki kutuplu güç dağılımı,

⁷⁴ NATO, "The Soviet Threat", 4.

⁷⁵ Oral Sander, "Türkiye'nin Batı Bağlantısı: ABD ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 34, s. 1, (1979): 72-73.

Türkiye'nin kendisini hangi sebeplerle Doğu Bloku ya da Bağlantısızlar hareketi içerisinde değil, Batı Bloku içerisinde konumlandığına dair deterministlik bir açıklama getirmemektedir. Diğer bir deyişle, tek başına sistemsel analiz Türkiye'nin süper güçler arasındaki rekabetçi ilişkide ne tür bir pozisyon alacağını ve Süveyş Krizi sürecinde ulusal çıkarlarını nasıl tanımlayacağını doğrudan belirleyecek bir niteliğe sahip değildir. Bu bakımdan sistemsel düzeydeki gelişmelerin Türk dış politikası yapıcılarını açısından hangi parametreler aracılığıyla yorumlandığı sistematik bir biçimde analiz etmek gerekmektedir.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında kendisini Batı Bloku içerisinde konumlandırmasındaki motivasyonlarından birincisi Sovyetler Birliği'nin Montrö Sözleşmesi'ni gözden geçirme, Çanakkale Boğazı'nda üsler kurma ve Kars ve Ardahan'ı ele geçirme arzusunun gün yüzüne çıkmasıdır.⁷⁶ 1945 yılı sonrasında Sovyetler Birliği'nin söz konusu taleplerinden kaynaklanan kriz Türkiye'nin çok boyutlu bir dış politika sürdürme olasılığını ortadan kaldırmış; Türk dış politikası ABD'nin yönünü tayin ettiği ekseninde bir savrulma yaşamıştır. Çarlık Rusya'sı dönemini anımsatan tehditler, Türkiye'nin tarihsel güvenlik hassasiyetlerini harekete geçirmiş, Ankara'yı ABD'nin çıkarlarıyla uyumlu bir biçimde koşulsuz ve tek yönlü bir dış politika izlemeye mecbur bırakmıştır.⁷⁷ Türkiye'nin Sovyetlerden gelen askeri nitelikteki tehditleri caydıracak bir nükleer kapasiteye sahip olmadığı dikkate alındığında, 1954 yılında benimsenen kitlesel karşılık stratejisinin, Türkiye'nin savunma endişelerine cevap verecek nitelikte olduğu görülmektedir. NATO'ya girdikten ve kitlesel karşılık stratejisinin NATO tarafından benimsenmesinden sonra, Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliğini sağlamanın rahatlığı içinde ABD ile askeri işbirliğine girişilmiş ve Türk toprakları, NATO ittifakı çerçevesi içinde bu devletin üslerine açılmıştır.⁷⁸

---

⁷⁶ Melvyn P. Leffler, "Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952", *The Journal of American History* 71, no. 4 (1985): 808.

⁷⁷ İsmail Köse, "Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 74, s. 4 (2019): 1145.

⁷⁸ Ali L. Karaosmanoğlu, "Nükleer Stratejinin İlk On Yılı", *Ankara Üniversitesi SBF* 200

Türk dış politikasının Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Batıcılık ve Statükoculuk olmak üzere iki temel sütun üzerinde yükselmesi de Süveyş krizindeki ulusal çıkar tanımlamasını biçimlendiren bir diğer birim düzeyindeki faktördür. Tarihsel boyut açısından Türkiye'nin Batıcı reformlarının Tanzimat, Jön Türk ve İttihat Terakki geleneğinden kaynaklandığı görülmektedir. Diğer yandan, entelektüel boyut açısından değerlendirildiğinde Türk modernleşmesinin ilham kaynağı olarak özü itibarıyla alt yapıda kapitalizm, üst yapıda laik ve demokratik yaşamı öngören Batı değerlerinin Türkiye'ye taşındığı görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Marksist düşüncenin etkisiz olması gibi faktörler de Türk entelektüellerin Batıcı anlayışı benimsemesini kolaylaştırmıştır. Statükoculuk konusunda ise vurgulamak gerekir ki, Türkiye Kurtuluş Savaşı sırasında Avrupa'daki ilk revizyonist ülke olmasına rağmen diğer bütün revizyonist ülkelerin aksine Cumhuriyet'ten sonra mevcut kazanımlarını sağlamlaştırmak gerektiğine inanmış ve kesin bir statükoculuk (anti-revizyonizm) politikasına yönelmiştir.⁷⁹

Türkiye'nin bu bakımdan Süveyş kanal krizi sürecinde ve kriz sonrasında izlediği dış politikada Batıcılık temelli dış politika geleneğinin izleri görülmektedir. Türkiye resmi makamları, kanalın millileştirilmesi ve İngiltere ve Fransa'nın müdahalesi ile ilgili vermiş olduğu demeçlerde Batı yönlü politikalarının değişmediğinin sinyallerini vermekten geri kalmamış, hatta Bağlantısızlar hareketini de eleştirmiştir. Bunun en açık örneği, Türkiye'nin ABD ve İngiltere ile kanalın millileştirilmesini ilk kınayan devletlerden biri olmasıdır. Bu karar ticari çıkarlar gözetilmeksizin Batılı ülkelerle ortak hareket etme isteği ile alınmıştır.⁸⁰ Türkiye'deki karar alıcıların açıklamalarında da bu durum dikkati çekmektedir. Örneğin, İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği'nden 8 Ağustos 1956 tarihinde İngiliz Dışişleri'ne gönderilen telgrafta Ankara

---

Dergisi 51, no. 1-4 (1996): 340.

⁷⁹ Baskın Oran, "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 51, no. 1 (1996): 353-355.

⁸⁰ Baş, "Türkiye – Mısır İlişkileri", 251.

Büyükelçisi James Bowker'ın Menderes ile yaptığı görüşmede Menderes'in çözüm için İngilizlere destek vereceği belirtilmektedir.⁸¹ Bu açıklamaların bir benzerine de Birinci Londra Konferansı sonrasında 24 Ağustos 1956 tarihinde Türkiye konferans heyeti başkanı Genel Sekreter Büyükelçi M. Nuri Birgi ile Dulles arasında geçen görüşmelerde rastlanmaktadır. Görüşmede Dulles, Türkiye'nin konferansta sarf ettiği çabalar için teşekkürlerini iletirken; Birgi ise “...*müşterek gayelerimiz lehinde elimizden geleni yapmaya çalıştık.*” diyerek yapıcı ve uzlaştırıcı müdahale için asıl teşekkürün ABD Hükümeti'ne yapılması gerektiğini belirtmiştir.⁸² Bu noktada “*müşterek gayelerimiz lehinde*” davranmanın temelini Batıcılık geleneğine dayanan dış politikadan kaynaklandığını belirtmek gerekmektedir. Fatin Rüştü Zorlu'nun 17 Kasım 1956'da verdiği “...*Orta Doğu devletlerinin güvenliği, Bağdat Paktı ve NATO gibi kolektif güvenlik sistemlerine bağlanmakta yatmaktadır. Eğer Orta Doğu devletleri Bağdat Paktı'na girmiş olsalardı bugünkü durum ortaya çıkmazdı. İngiliz ve Fransız müdahalesi Mısır ve İsrail arasındaki çarpışmayı durdurması açısından bir amaca hizmet etmiş bulunmaktadır.*” şeklindeki demeci de bu politikanın bir başka örneği olarak sayılabilir.⁸³

Türkiye'nin kanalın millileştirilmesi sonrası gerçekleşen görüşmelerde ABD merkezli çözüm politikalarını takip etmesinin altında yatan bir diğer etken de Türk hükümetinin benimsediği ekonomi politikalarıdır. Diğer bir deyişle, Türkiye Sovyet tehdidinin yarattığı güvenlik endişesi ile birlikte gelen uluslararası ekonomik yardımlar sonrasında Batı ile ilişkilerini ilerletme ve Batı öncülüğündeki siyasi, askeri ve ekonomik girişimlere dahil olma üzerinden dış politika hedeflerini oluşturmuştur.⁸⁴ Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan güvenlik tehdidi ve dış politikada yerleşik olan Batıcılık geleneğinin yanı sıra takip edilen ekonomi politikaları da Türkiye'nin kanal krizi boyunca izlediği politikayı

---

⁸¹ A.g.e., 257.

⁸² Türk Diplomatik Arşivleri (TDA) 502-24174-105960-1, (8 Ekim 1956): 2.

⁸³ Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 202-203.

⁸⁴ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası* (Ankara, İmge Kitabevi Yayıncılık, 1990), 7.

belirlemede etkili olmuştur. Özellikle, Londra'da gerçekleşen görüşmelerde Türkiye'nin Montrö sözleşmesini göz ardı ederek Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Birliği'ne katılmak suretiyle Batının yanında yer alması hem Arapların hem de Bağlantısızlar Hareketi'nin gözünde ülkenin Batıcı kimliğini pekiştirmiştir.⁸⁵

DP iktidarı döneminde izlenen ekonomik politikaların Amerikan yardımına dayanması, yardımların karşılığını Ortadoğu'da Amerikan nüfuzunun pekişmesine yardımcı olarak ödeme sonucunu doğurmuştur. Türk Hükümeti'nin bölgeye yönelik temel politikası ABD'nin bölge gelişmelerine katılmasını sağlamak şeklinde belirlenmiştir.⁸⁶ ABD'den daha fazla yardım alma gereksinimi duyan DP hükümeti, ortaya çıkan bu yeni koşullarda Türkiye'nin coğrafi konumunu, Batı'ya bağlılığını ve bölgeyle olan tarihsel bağlarını öne çıkartarak Batı savunması için ne kadar vazgeçilmez olduğunu gösterme fırsatını bulmuştur.⁸⁷ Bunun en açık örneği Türkiye'nin Batı'nın bölgedeki temsilcisi rolünü üstlenip bölge ülkeleri ile Batı'nın ilişkilerini iyileştirme görevini üstlenmesidir. Bu kapsamda ortaya çıkan Ortadoğu Komutanlığı, Ortadoğu Savunma Örgütü ve Bağdat Paketi/CENTO girişimlerinde aktif olarak rol alınmıştır. Ancak Türkiye bu tür girişimlerin başarılı olabilmesi için ekonomik olarak desteklenmesi gerektiğini de her fırsatta dile getirilmiştir. Öte yandan Türk yetkililer de ikili olarak Amerikalı yetkililerle düzenli görüşmeler gerçekleştirmiş ve ekonomik yardımların sağlanması için girişimlerde bulunmuştur. Örneğin, ABD Başkanı Özel Asistanı Clarence Randall'ın ABD Hazine Bakanı G. Humphrey, Dışişleri Müsteşarı H. Hoover ve Uluslararası İşbirliği İdaresi Başkanı J. Hollister'a gönderdiği 26 Eylül 1956 tarihli mektupta çok sayıda Türk yetkilinin şehirde bulunduğu ve ekonomik yardımların durumunu öğrenmek için yoğun çaba sarf ettiklerini dile getirmiştir.⁸⁸ Mektupta

⁸⁵ Serbest, "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması", 705-706.

⁸⁶ Danış, Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Orta Doğu Algısı", 103.

⁸⁷ Behçet Kemal Yeşilbursa, *The Baghdad Pact: Anglo-American Defence Policies in the Middle East, 1950 – 1959* (Londra ve New York: Frank Cass, 2005), 88.

⁸⁸ Foreign Relations of the United States, Soviet Union, Eastern Mediterranean, 1955-

Süveyş Krizi'nde özellikle Birinci Londra Konferansı'nda takip edilen politika ile ekonomik kaynakların devamlılığı konusunu ABD'nin de dikkate aldığı görölmektedir. Randall Türkiye'nin siyasi ve askeri açıdan Süveyş Krizi'nde sadık bir şekilde yardımda bulunduğunu ancak ekonomi politik açıdan IMF'nin tavsiyelerinden kaçmaya devam ettiği için bir ikileme kaldıklarını ve söz konusu dönemde Türkiye'ye ekonomik yardımın 1955 yılı ile aynı olacağına dair güvence vermekten başka çareleri olmadığı sonuca vardıklarını iletmiştir.⁸⁹

Türkiye'nin Süveyş krizi sürecinde benimsediği politika üzerindeki bir diğer etken de Türkiye'deki karar alıcıların, bölgesel politikaları karşısında Mısır'ı bir tehdit, Nasır'ı ise bölgesel liderlik bakımından bir rakip olarak görmesidir. İktidarının ilk yıllarından itibaren Demokrat Parti hükümetinin temel dış politika amacı ülke güvenliğini sağlamak şeklinde belirlenmiş ve bu amaç doğrultusunda yapılan girişimlerle NATO üyeliği sağlanmış ayrıca ABD ile ikili savunma anlaşmaları yapılmıştır.⁹⁰ Türkiye'nin NATO üyeliği sonrası Adnan Menderes, Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkelerinin katılımıyla oluşturulacak savunma organizasyonlarıyla birlikte Sovyetleri çevreleme ve yayılmasını önleme amacı güden Amerikalı yetkililere bu hedefin ancak Türkiye ile sağlanacağını ve bölgesel ittifakta kemik unsurun Türkiye olduğunu dile getirmiştir.⁹¹ Bu duruma bağlı olarak Türkiye bölgesel gelişmeleri Menderes'in bu görüşü doğrultusunda yakından takip etmiş ve ulusal çıkarını bu görüş doğrultusunda tanımlayarak bölge ülkeleriyle ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Nitekim Süveyş Krizi'nin bölgede yarattığı etki Nasır'ı Arap devletleri nezdinde liderlik pozisyonuna taşımıştır.⁹² Bu durum Menderes'in Bağdat Paktı ile ulaşmak istediği liderlik hedefine engel olmuştur.

1957, XXIV, doc.347.

⁸⁹ FRUS, XXIV, 347.

⁹⁰ Ercüment Yavuzalp, *Menderes'le Anılar* (Ankara, Bilgi Yaynevi, 1991), 70.

⁹¹ Soysal, "1955 Bağdat Paktı", 183.

⁹² Feyza Nur Atabay Öztürk, "Küçük Devlet Neden Süper Güç İttifakından Ayrılır? Soğuk Savaş Dönemi Irak, Mısır ve İran Örnekleri" *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 7, no. 2 (2020): 80.

Türkiye kanalın millileştirilmesi öncesinde de kanal ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmiş; kanalın kullanımı hakkında endişelerini birçok kez dile getirmiştir. Süveyş Kanalı meselesinin Türkiye için önemine 1953 tarihinde gerçekleşen Dulles – Menderes görüşmelerinde rastlamak mümkündür. Söz konusu görüşmede Menderes, İngiltere ve Mısır arasındaki Süveyş Kanalı üssünün yalnız bu iki ülke arasındaki bir sorun olarak tanımlanamayacağını, konunun Türkiye için de yaşamsal olduğunu ve İngiltere'nin bu stratejik noktadaki kanalın koruyucusu olarak kalmasının hür dünyanın savunması için gerekli olduğunu ifade etmiştir.⁹³ Ayrıca İngiltere ve Mısır arasında 27 Temmuz 1954 yılında imzalanan ve savaş zamanında Süveyş Kanalı üssünün kullanımını oluşturan anlaşmanın içeriğine göre Türkiye'ye yönelik doğrudan veya tehdit yoluyla saldırı durumunda Süveyş'teki üssünü kullanma hakkına sahip olacaktır.⁹⁴ Bu durum Sovyetler sebebiyle ulusal güvenliğinin tehdit altında olduğunu hisseden Türkiye için önemli bir güvence olmuştur. Nasır'ın millileştirme kararı ise Türkiye'deki karar alıcılar tarafından bu güvenceyi ortadan kaldıran bir durum olarak algılanmıştır. DP döneminin ilk yıllarından itibaren Türk dış politikasında karar alıcıların önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bunun en açık örneği, Türk ordusunun savaşa katılma veya barışı sağlama yetkisi Anayasa'ya göre sadece TBMM'de bulunmasına rağmen DP Hükümeti'nin Kore Savaşı'na asker gönderme kararını TBMM'ye başvurmadan alması; bunun üzerine muhalefetten gelen itirazlar karşısında da Menderes'in ülkenin çıkarlarının bu kararda yattığını belirterek ilgili kararı olası bir saldırı karşısında nasıl mücadele edilmesi gerektiğinin bir örneği olarak tanımlamasıdır.⁹⁵ Benzer bir durum Süveyş Krizi sürecinde de kendisini belli etmiş; DP Hükümeti karar alıcılarının Nasır ile girdiği çekişme takip edilen dış politika üzerinde etkili olmuştur. Örneğin, Menderes'in Bağdat Paketi aracılığıyla Ortadoğu'da etkin rol oynama amacı karşısında

⁹³ Soysal, "1955 Bağdat Paketi", 183.

⁹⁴ Foreign Relations of the United States, The Near and Middle East Part 2, 1952-1954, IX, doc.1348.

⁹⁵ Bağcı, *Türk Dış Politikası*, 28-29.

Nasır'ın kriz ile beraber artan popülaritesi; Arap dünyasındaki Irak-Mısır rekabetinde Türkiye'nin Irak'ı desteklemesi ve Nasır'ın Yunanistan ile ilişkilerini geliştirmesi gibi gelişmeler ortaya çıkarmış; bu durum Türkiye'nin kriz sürecindeki politik duruşunu direkt olarak etkilemiştir.⁹⁶ İngiliz ve Fransız güçlerinin Mısır'a müdahalesi sonrası Türkiye'nin bir yandan ABD'nin yanında yer alırken diğer yandan İngiltere'ye geri çekilme çağrısı konusunda isteksiz olması da karar alıcıların Ortadoğu bölgesindeki elini güçlendirme çabasının bir göstergesidir. Örneğin, Türkiye'nin Londra Büyükelçisi ve İngiliz Dışışleri Bakanlığı sekreteri arasında İngiltere Dışışleri Bakanlığı'nda 30 Ekim 1956 tarihinde gerçekleşen görüşmede Türk tarafının Nasır'ın tehlikeli bir çılgına dönüştüğüne ve yapılan harekatta İngilizlerin haklı olduğuna değindiği belirtilmiştir.⁹⁷

Menderes, Mısır'ın yaşanan gelişmeler sonrasında Ortadoğu bölgesinde siyasi rekabet gücünün arttığını düşünerek bölgesel rekabette güç kazanabilmek için ABD'nin pakta katılması gerektiğine inanmıştır. Bu doğrultuda konuyu 9 Kasım 1956 tarihinde Tahran'da gerçekleşen Bağdat Paktı toplantısında dile getirmiştir. Toplantı ile ilgili ABD Tahran Büyükelçisi Selden Chapin'in ABD Dışışleri'ne gönderdiği telgrafta Menderes'in ABD'nin bu zamana kadar Bağdat Paktı'na katılmama nedenlerini anladığına ancak bu durumun artık geçersiz olduğunu düşündüğünü açıkladığını iletmiştir.⁹⁸ Menderes'e göre ABD'nin İsrail'in Mısır'a saldırısı ve bölgesel genişleme iddialarıyla ilgili olarak artık toprak bütünlüğünü garanti etme yükümlülüğü ortadan kalkmıştır. Menderes ayrıca, ABD kamuoyunun artık Bağdat Paktı'na bağlılık konusunda isteksiz olmayacağını ve komünist safta yer alan Mısır ve Suriye'nin yatıştırılmasının gerekli olmadığını da belirtmiştir. Bütün bunlar, komünist olmayan Arap uluslarının pakta katılmaya teşvik edilmesi için nedenler olarak sıralanırken; Bağdat Paktı'nın NATO ve SEATO arasındaki temel bağlantı olduğu düşüncesiyle ABD'nin neden

---

⁹⁶ Sever, "A Reluctant Partner of the US", 127.

⁹⁷ Baş, "Türkiye – Mısır İlişkileri", 270.

⁹⁸ Foreign Relations of the United States, Near East Region; Iran; Iraq, 1955-1957, XII, doc.137.

Bağdat Paktı'na resmi bağlılığını ertelediğini anlayamadığını da dile getirilmiştir.⁹⁹ 10 Aralık 1956 tarihindeki NATO toplantısında da Ethem Menderes, Ortadoğu ile ilgili gelişmeler sonrasında artan Sovyet tehlikesinin altını çizirken Nasır'ın izlediği politikanın irrasyonel ve megaloman bir politika olduğunu dile getirmiştir.¹⁰⁰

Bu bilgiler ışığında, neoklasik realist teorinin öngördüğü gibi Türkiye'nin askeri güvenlik ve ekonomik teşvik ihtiyacı, ulusal çıkar tanımlamasında Batıcılık anlayışının rolü, Türk kamuoyundaki komünizm karşıtlığı, Menderes'in bölgesel liderlik rolü ve üst düzey Türk karar alıcıların tehdit algısı gibi yerel faktörlerin sistemsel baskının yorumlanmasında göz ardı edilemeyecek ölçüde önemli bir ara değişken rolü oynadığı dikkati çekmektedir. Bu faktörler Türkiye'nin Süveyş krizi boyunca sistemsel sınırlandırmalardan tamamen bağımsız bir politika yürütmemekle birlikte, hangi bölgesel ittifakın bir üyesi olarak hareket etmesi gerektiği konusunda belirleyici olmanın da ötesinde ilgili krizde ABD, İsrail, Fransa, İngiltere ve diğer Bağdat Paktı üyeleri devletler ile hangi noktalarda fikir birliği içerisinde olduğu, hangi noktalarda ise ayrıştığını anlama ve açıklama konusunda da yol gösterici olmuştur.

5. Sonuç

Türkiye'nin Süveyş krizi sürecindeki dış politikasının neoklasik realizm teorisi çerçevesinde analiz edildiği bu çalışmada biri sistemsel, diğeri de yerel düzey olmak üzere iki farklı analiz düzeyi kullanılmış ve her bir analiz düzeyi açısından yapılan incelemede dış politika davranışına etki eden faktörler konusunda önemli bulgulara ulaşılmıştır.

Sistemsel düzeyde yapılan incelemede, Türkiye'nin kriz sürecinde içerisinde konumlandığı dış politik ortamın krize yönelik keskin manevralar gerçekleştiremeyecek ve pragmatik davranamayacak ölçüde kısıtlayıcı bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu bakımdan küresel düzeyde ideolojik rekabete dayalı iki kutuplu sistemde Türkiye'nin SSCB liderliğindeki komünist blok karşısında yer alan Batı blokunda konumlanmış olması, Süveyş krizinde ABD'nin krize yönelik

⁹⁹ FRUS, XII, 137.

¹⁰⁰ NATO, "The Soviet Threat", 4.

tutumundan önemli ölçüde ayrışan bir dış politika izlemesini güçleştirmiştir. Nitekim Sovyetlerin nükleer caydırıcılığı karşısında ABD'nin desteğini alamayarak Süveyş bölgesinden askeri varlığını çekmek zorunda kalan Büyük Britanya'ya yönelik olarak Türkiye'nin tutumu, ABD'nin Büyük Britanya'nın Ortadoğu bölgesindeki tarihsel nüfuzunu yeniden canlandırma girişimine son vermeye dayalı politikası ile uyum içerisinde olmuştur. Türkiye'nin bölgesel düzeyde de ABD'nin Sovyetlere yönelik çevreleme politikasının Ortadoğu bölgesindeki bir yansıması olan Bağdat Paktı üyeliğinden kaynaklanan bir sorumluluk ile hareket ettiği görülmektedir. Başta Mısır ve Suriye olmak üzere Arap devletlerinin Bağdat Paktı'nı Batı sömürgeciliğinin bir parçası olarak değerlendirmelerine rağmen, Türkiye'nin Ortadoğu devletlerinin güvenliğinin Bağdat Paktı gibi kolektif güvenlik sistemlerine bağlanmakta yattığını savunduğu görülmüştür. Gerek Bağdat Paktı üyesi olmasına rağmen Büyük Britanya'nın Süveyş kanalına askeri müdahalesine yönelik gerekse de Bağdat Paktı'ndan endişe duyan Arap devletlerine yönelik mesafeli tutumu Türkiye'nin Süveyş krizi sürecinde bölgesel çıkar tanımlamasını Sovyetleri güneyden çevrelemenin bir aracı olan Bağdat Paktı'nın temel misyonuna uygun bir biçimde oluşturduğunu göstermektedir. Bu bakımdan uluslararası sistemin Soğuk Savaş dönemine özgü yapısının Türkiye'nin Süveyş krizine yönelik dış politikasında büyük ölçüde belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir.

Yerel düzeyde ise, salt sistemsel ve dolayısıyla devletlerin ve karar alıcıların niteliklerini soyutlayıcı bir anlayışın, maddi güç ilişkilerinin spesifik bir dış politika davranışıyla deterministik bir biçimde ilişkilendirilmesini mümkün kılmaması gerçeğinden hareketle, ulusal güvenliğe yönelik tehditler, benimsenen ideoloji temelindeki dış politika geleneği, ekonomik faktörler ve liderlerin kişisel motivasyonları gibi yerel faktörler de analize dahil edilmiştir. Bu bakımdan ilk olarak, sistemsel düzeyde ortaya çıkan uluslararası tehditlere rasyonel bir biçimde yanıt verebilecek nitelikteki askeri kapasite ihtiyacının, Türkiye'yi, Sovyetlerden gelen askeri tehditleri caydırabilecek bir ittifak olarak NATO'nun stratejik planlamaları çerçevesinde hareket etmeye yönelttiği görülmektedir. İkinci olarak, Türk dış politikası geleneğindeki

Batıcılık anlayışının Türkiye'nin Süveyş krizi sürecinde Batılı aktörler ile işbirliği içerisinde hareket etmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Üçüncü olarak, potansiyel Sovyet saldırganlığına karşı koyabilmek için politik istikrar ve askeri gücün temeli olarak ABD tarafından öngörülen güçlü bir Batı Avrupa ekonomisi inşa etmeye yönelik adımların Türkiye'nin izlediği ekonomi politikalarının Amerikan yardımına dayandırılmasında bir fırsat olarak değerlendirildiği görülmektedir. Dördüncü olarak, Menderes'in kişisel düzeyde Nasır'ı bir bölgesel rakip olarak değerlendirmesi çerçevesinde Türkiye'nin Orta Doğu'daki Arap devletleri nezdinde lider ülke imajını sürdürme çabasının da Süveyş krizi sürecinde Türk dış politikasının yaşadığı savrulmaları açıklamada önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye'nin kriz süresince ABD'nin yanında yer almakla birlikte İngiltere'ye geri çekilme çağrısı konusunda isteksiz olması gibi faktörler Ortadoğu bölgesindeki söz konusu liderlik arayışının bir göstergesi olmuştur.

Sonuç olarak, hem sistemselsel hem de yerel faktörler düzeyinde bir analiz gerçekleştirilen bu çalışmada, neoklasik realist teorinin öngördüğü biçimde, Süveyş krizinin yaşandığı yıllarda Türk dış politikasındaki ana belirleyicinin uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı olduğu; Süveyş krizinin tanımlanması ve krize yönelik politika geliştirilmesinde sistemselsel etkilerin zorunlu kıldığı davranışın aksi yönünde olan son derece sınırlı bazı anomali işaretleri söz konusu olsa da ilgili politikanın günün sonunda ABD liderliğindeki Batı bloku içerisinde olmanın sorumluluğundan kaynaklanan, sistemselsel zorunluluklar ile uyumlu bir çizgiye oturduğu değerlendirilmektedir. Çalışmanın bu bulgusu literatürdeki çalışmaların Süveyş krizine yönelik Türk dış politikasına ilişkin temel argümanları ile örtüşmektedir. Çalışma, literatürde üzerinde durulan politik tutum değişikliğinin mevcudiyetini teyit etmekte; diğer yandan söz konusu politik tutumdaki değişimin nedenlerini derinlemesine kavrayabilmek bakımından yerel dinamiklerin inşa edici eğilimleriyle sistemselsel dinamiklerin bu eğilimleri sınırlandırıcı niteliğini sentezleyen bir sistematik açıklama metodu kullanarak ilgili literatürü revize etmiş bulunmaktadır.

Kaynakça

Alanoğlu, Hatice. *The Times Gazetesine Göre Demokrat Parti Dış Politikası*. İstanbul: Urzeni Yayınevi, 2020.

Aldrich, Winthrop W. "The Suez Crisis: A Footnote to History" *Foreign Affairs* 45, no. 3 (1967): 541-552.

Atabay ztrk, Feyza Nur. "Küçük Devlet Neden Süper Güç İttifakından Ayrılır? Soğuk Savaş Dönemi Irak, Mısır ve İran rnekleri" *Türkiye Ortadoğu alışmaları Dergisi* 7, no. 2 (2020): 61-97.

Bağcı, Hüseyin. *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 1990.

Baş, Arda. "Demokrat Parti Dönemi Türkiye – Mısır İlişkileri". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2015.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Resmi Kayıtları (31 Ekim 1956) 751. Toplantı. <https://digitallibrary.un.org/record/633325?ln=en>

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Raporu – "The Palestine Question: Steps for the Immediate Cessation of the Military Action of Israel in Egypt" (S/3713/Rev.1, 30 Ekim 1956) http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_3713_rev_1.pdf

Birleşmiş Milletler Kararnamesi 119 (31 Ekim 1956) <https://digitallibrary.un.org/record/112090>

Birleşmiş Milletler Kararnamesi 997 (2 Kasım 1956) <https://digitallibrary.un.org/record/617455?ln=en>

Danış, Mehmet Fahri. "Türk Dış Politikasında Karar Alıcılardan Orta Doğu Algısı: 1957-1958 Krizleri" *Türkiye Ortadoğu alışmaları Dergisi* 5, no.2 (2018): 93-126.

Dueck, Colin. "Neoclassical Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions" içinde *Neoclassical Realism, The State, And Foreign Policy*, ed. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro, 139-169. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Duffy, A.E. Patrick. "The Present Viability of NATO, SEATO, and CENTO". *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 372, no.1 (1967): 33-39.

Dyson, Tom. *Neoclassical Realism and Defence Reform in Post-Cold War Europe*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010.

Fırat, Melek ve Kürkçüoğlu, Ömer. "1945-1960 Arap Devletleriyle İlişkiler" içinde *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar C.I*, ed. Baskın Oran, 615-635. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Foreign Relations of the United States, The Near and Middle East Part 2, 1952-1954, IX.

Foreign Relations of the United States, Near East Region; Iran; Iraq, 1955-1957, XII.

Foreign Relations of the United States, Arab-Israeli Dispute, 1957, XVII.

Foreign Relations of the United States, Suez Crisis, July 26–December 31, 1956, 1955–1957, XVI.

Foreign Relations of the United States, Soviet Union, Eastern Mediterranean, 1955-1957, XXIV.

Foulon, Michiel. "Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities". *International Studies Review*, no. 17 (2015): 635-661.

Gönlübol, Mehmet ve Ülman, Haluk. "Birleşmiş Milletler Kuvveti; Süveyş ve Kongo Olayları" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 1, no.1 (1961): 141-168.

Gönlübol, Mehmet, v.d., *Olaylarla Türk Dış Politikası*. Ankara:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 558. 1987.

Karaosmanoğlu, Ali L. "Nükleer Stratejinin İlk On Yılı". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 51, no. 1-4 (1996): 323-346.

Kissinger, Henry. *Diplomasi*. çev. İbrahim H. Kurt. 2. Baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.

Kitchen, Nicholas. "Systemic Pressures and Domestic Ideas: A neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation". *Review of International Studies* 36, no. 1 (2010): 117-143.

Koepsell, David ve Stankova, Katerina. “Non-Proliferation Regimes, Immoral and Risky: A Game-Theoretic Approach”. *International Journal on World Peace* 29, no. 2 (2012): 63-83.

Köse, İsmail. “Sovyetler Birliği’nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notaları”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 74, no. 4 (2019): 1125-1148.

Leffler, Melvyn P. “Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952”. *The Journal of American History* 71, no. 4 (1985): 807-825.

Lucas, W. Scott. “Redefining the Suez 'Collusion'” *Middle Eastern Studies* 26, no.1 (1990): 88-112.

Matthews, Robert O. “The Suez Canal Dispute: A Case Study in Peaceful Settlement”. *International Organization* 21, no.1 (1967): 79-101.

Millot, Marc Dean. *The Role of Deterrence in America’s European Strategy*. Santa Monica: RAND Corporation, 1991.

NATO, “Summary Record of a Meeting of the Council” (C-R (56) 23 no.559, 1956).
https://www.nato.int/archives/committee_of_three/2_reference.pdf

NATO, “Summary Record of a meeting of the Council” (C-R (56) 61 No. 116, 1956). https://archives.nato.int/uploads/r/null/2/6/26662/C-R_56_61_ENG.pdf

NATO, “The Soviet Threat to the Southeastern Flank of NATO in the Middle East: Memorandum by the Turkish Delegation” (NATO C-M (56) 139 no.568, 1956).
https://archives.nato.int/uploads/r/null/2/6/26263/C-M_56_139_ENG.pdf

Oran, Baskın. “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 51, no. 1 (1996): 353-370.

Pearson, Jonathan. *Sir Anthony Eden and the Suez Crisis: Reluctant Gamble*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.

Pipes, Richard. “Why the Soviet Union Thinks It Could Fight and Win a Nuclear War”. *Commentary* 64, no. (1977): 21-34.

Rathbun, Brian. "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism". *Security Studies* 17 (2008): 294-321.

Ripsman, Norrin M., Jeffrey W. Taliaferro, ve Steven E. Lobell. *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. New York: Oxford Academic, 2016.

Ripsman, Norrin M. "Neoclassical Realism and Domestic Interest Groups" *Neoclassical Realism, The State, And Foreign Policy* içinde, ed. S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro, 139-169. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Rose, Gideon. "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy". *World Politics* 51, no.1 (1998): 144-172.

Sander, Oral. "Türkiye'nin Batı Bağlantısı: ABD ve Türkiye". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 34, no. 1 (1979): 63-86.

Sander, Oral. *Siyasi Tarih: 1918-1994*. 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 1996.

Sander, Oral. *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*. Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık, 2016.

Savaş Ali Rıza ve İşler, Ahmet. "Güvenlik ve Savunma Örgütü Olarak: Bağdat Paktı." *Akademik İzdüşüm Dergisi* 5, no. 2 (2020): 183-195.

Schweller, Randall L. "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing". *International Security* 29, no.2 (2004): 159-201.

Serbest, M. Bürkan. "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı" *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6, no.4 (2017): 689-711.

Sever, Ayşegül. "A Reluctant Partner of the US over Suez? Turkey and he Suez Crisis" *Reassessing Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and its Aftermath* içinde, ed. Simon C. Smith, 123-132. Londra: Routledge, 2013.

Smith, Nicholas R. "A Theoretical Framework for the Analysis of EU-Russian Interaction in Ukraine: A Neoclassical Realist-Inspired

Approach” *EU-Russian Relations and the Ukraine Crisis* içinde, ed. Nicholas R. Smith, 11-31. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2016.

Snead, David L. “Eisenhower’s National Security Policies” *A Companion to Dwight D. Eisenhower* içinde, ed. Chester J. Pach, 308-326. West Sussex: John Wiley & Sons, 2017.

Soysal, İsmail. “1955 Bağdat Paktı” *Belleten* 55, no. 212 (1991): 179-238.

Sönmezoğlu, Faruk. *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991*. İstanbul: Der Yayınları, 2016.

Taliaferro, Jeffrey, W. “Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited”, *International Security* 25, no. 3 (2000): 128-161.

Türk Diplomatik Arşivleri (TDA) 502-24174-105960-1, (8 Ekim 1956).

Ulus Gazetesi.

Umar, Ömer Osman ve Murat, Turgay. “Sovyet Rusya’nın Mısır Üzerinden Ortadoğu’ya Girişi” *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 7, no. 1 (2010): 119-144.

Wagner, R. Harrison. “What was Bipolarity?” *International Organization* 47, no.1 (1993): 77-106.

Yavuzalp, Ercüment. *Menderes’le Anılar*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991.

Yeşilbursa, Behçet Kemal. *The Baghdad Pact: Anglo-American Defence Policies in the Middle East, 1950 – 1959*. Londra ve New York: Frank Cass, 2005.

Zafer Gazetesi.

Extended Abstract

This study examines the factors of Turkey's Foreign policy during the Suez Crisis in 1956. In this context, the study adopts neoclassical realism proposed by Gideon Rose as the theoretical framework. The theory is not only based on the structure of the international system, like the neorealist theory but also argues that developments in domestic politics are also influential in determining foreign policy. In neoclassical realist theory, the pressure created by the international system is transformed into a foreign policy output through the filter of local factors. From this point of view, this study argues that Turkey's foreign policy during the Suez Crisis was determined not only by systemic pressure but also by interpreting this pressure through local factors.

The nationalization of the Suez Canal by Egyptian leader Nasser in 1956 to finance the Aswan Dam was perceived as a security threat in the Western world due to its impact on the balance of power in the Mediterranean and the economic connection between the Indian Ocean and Europe. Two conferences were held in London to discuss the canal's status, but Egypt did not accept the decisions taken. In response to a joint plan by Israel, France, and Britain, Israel launched an operation against the Sinai Peninsula. Britain and France intervened in Egypt when Egypt did not respond positively to their ultimatum. Afterward, the states involved in the conflict were called to a ceasefire at the UN General Assembly, but Britain and France did not accept the call.

Although Turkey was not a party to the crisis, it was affected by the crisis due to its active policies in the Western world and its role in the Middle East through the Baghdad Pact. Turkey viewed the nationalization of the Suez Canal by Egypt as a security threat, which could result in Soviet control of the canal. Turkey participated in both conferences organized in London and took an active role in the search for a peaceful solution. It was one of the organizers of the Five State Plan that emerged after the decision taken at the first London Conference. It also officially participated in the Union of Suez Canal Users, which was decided at the second London Conference, although it did not trade through the canal.

After the intervention of Britain and France, Turkey, which followed a quieter policy compared to other countries in the region, cut diplomatic relations with Israel, withdrew its ambassador, and left only an ambassador's deputy in order not to alienate the Baghdad Pact allies and Muslim societies which is against Israel. In the NATO meeting after the crisis, it was argued that Nasser's action was irrational and provoked by the Russians.

In this study, Turkey's policy during the crisis is analyzed primarily through the bipolar system based on ideological divisions and regional alliances positioned with this system, as well as the nuclear arms race and ideological competition. Turkey's policy was affected by the competitive environment led by the US-Soviet Union and had to act within a limited room for maneuver. Secondly, the strategic culture and ideological structure adopted within domestic factors, national economic factors, interests and threat perceptions of decision-makers, and historical rivalry relations were analyzed. The established foreign policy culture in Turkey is based on Western tradition. Since Turkey defined its national interest in parallel with the West in the policies it pursued in this context, it supported an international management plan different from the policy it pursued on its issue of the Turkish Straits. In addition, its economic dependence on the continuity of foreign aid has been another determining factor. The regional leadership rivalry with Egypt and the fact that Egypt was under Soviet influence and thus posed a security threat to Turkey were also local factors.

Tarihsel Süreklilik ve Kopuşlar Üzerinden Yemen İç Savaşı

Atay Akdevelioğlu* & Nuri Yeşilyurt** & Gökhan Erdem***

Öz

Bu çalışma, 2014'te başlayan Yemen İç Savaşı'nı ülkenin bağımsızlığından bugüne yaşanan iç savaşlar silsilesinin tarihsel derinliği içerisinde ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada Yemen İç Savaşı'nın ülkenin modern tarihindeki savaşlarda gözlemlenen süreklilik ve kopuş unsurlarını bünyesinde bir arada barındırdığı iddia edilmektedir. Bu çerçevede vurgulanan süreklilik unsuru, Yemen'in jeopolitik önemi nedeniyle 19. yüzyıldan bugüne bölgede stratejik üs edinmeye çalışan denizaşırı güçlerle ülkeye komşu karasal güç arasında hep bir hakimiyet mücadelesine sahne olmasıdır. Uluslararası aktörlerin rolünün asgari düzeyde olması ve hızlı sonuçlanması nedeniyle çalışmada vurgulanan temel kopuş unsuru, 1994 iç savaşıdır. Mevcut iç savaş ise sürekliliğin devamıdır. 2014'te başlayan iç savaş bir yandan 1994'teki kopuş anında ortaya çıkan Yemenli aktörleri ve çatışma dinamiklerini bünyesinde barındırmaktayken, diğer yandan bir dizi deniz aşırı ve karasal gücün müdahalesiyle uluslararasılaşmış ve böylece Yemen tarihindeki süreklilik unsuru tekrarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Denizaşırı Güç, İç Savaş, Jeopolitik, Karasal Güç, Yemen.

* Doktor Öğretim Üyesi, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, akdevelioğlu@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9162-0162.

** Doçent Doktor, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, nyesilyurt@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6775-1640.

*** Doktor Öğretim Üyesi, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, gerdem@politics.ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9098-4909.

Yemeni Civil War through Historical Continuity and Ruptures

Atay Akdevelioğlu* & Nuri Yeşilyurt** & Gökhan Erdem***

Abstract

This study aims to analyze the Yemeni Civil War, which started in 2014, within the historical depth of the series of civil wars that have occurred since the country's independence. The study argues that the Yemeni Civil War contains both elements of continuity and rupture observed in modern Yemen history. The element of continuity emphasized in this framework is that due to the geopolitical importance of Yemen, it has always been the scene of a struggle for dominance between overseas powers, which have been trying to acquire a strategic base in the region since the 19th century, and neighboring territorial power. The main element of rupture emphasized in the study is the 1994 civil war, which ended quickly without the intervention of external powers. The current civil war is the continuation of continuity. While the civil war that started in 2014 included Yemeni actors and conflict dynamics that had initially emerged at the time of the rupture in 1994, on the other hand, it became international with the intervention of several overseas and territorial powers, thus repeating the element of continuity in Yemeni history.

Keywords: Yemen, Civil War, Geopolitics, Territorial Power, Overseas Power.

* Asst. Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Political Sciences, TR, Department of International Relations, akdevelioglu@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9162-0162.

** Assoc. Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Political Sciences, TR, Department of International Relations, nyesilyurt@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6775-1640.

*** Asst. Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Political Sciences, TR, Department of International Relations, gerdem@politics.ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9098-4909.

1. Giriş

2010 yılının sonunda Tunus'ta başlayıp, 2011'de neredeyse tüm Arap dünyasını saran isyan dalgaları Libya, Suriye ve Yemen'de devlet aygıtının büyük ölçüde çökmesine ve bugüne değin devam eden kronik toplumsal çatışmalara neden olmuştur.¹ Yemen'de Ali Abdullah Salih rejimi devrildikten yaklaşık iki yıl sonra, 2014'te Husilerin başkent Sanâ'yı ele geçirmesiyle patlak veren iç savaş, 2015'te bölge ülkelerinin de müdahalesiyle uluslararasılaşmış ve yıllar geçtikçe yaygınlaşan açlık, hastalık ve sivil kayıplar nedeniyle dünyanın en büyük insancıl krizlerinden birine dönüşmüştür.² Bir yandan savaşı başlıca Yemenli aktörlerin çeşitliliği ve ittifakların değişken yapısı diğer yandan savaşa müdahil olan bölgesel ve küresel aktörlerin farklı motivasyon ve stratejileri 2014'ten bugüne devam eden çatışmaların analitik bir çerçevede anlaşılmasını epey zorlaştırmaktadır. Günümüzdeki iç savaşın, (Kuzey) Yemen'in 1918'deki bağımsızlığından bugüne yaşadığı üçüncü iç savaş olması konuyu daha da ilginç ve karmaşık hale getirmektedir. Bu çerçevede, karşımıza çıkan en temel betimleyici soru kimin ne için savaştığı olmakla birlikte konuyu daha derinlikli ele almak için cevaplanması gereken esas soru, bugünkü iç savaşın Yemen'in modern tarihindeki iç savaşlar silsilesinde nereye oturduğu ve tarihteki hangi süreklilik ve kopuş unsurlarını bünyesinde barındırdığı olmalıdır.

Akademik literatürde Yemen İç Savaşı'nın iki ayrı biçimde anlamlandırıldığı görülmektedir. En yaygın görüş, İran-Suudi Arabistan arasındaki Soğuk Savaş'ın sıcak cephelerinden birinin de Yemen İç Savaşı olduğudur. Dış aktörlerin belirleyici olduğuna dair bu görüşü paylaşılanlar, İran ve Suudi Arabistan'ın yanında başta Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) olmak üzere diğer tüm dış aktörleri de ele almaktadırlar ama şüphesiz ki ana tema söz konusu iki devlettir. Bu görüş

¹ Heydemann, buna rağmen her üç ülkede de savaş öncesi ekonomik yönetim kalıplarının iç savaş sırasında devam ettiğini, bu durumun da çatışma sonrası yeniden yapılanmayı zorlaştırdığını iddia etmektedir. Steven Heydemann, "Economic Governance & State Reconstruction in the Arab Middle East," *Daedalus* 147, no. 1 (Kış, 2018): 51-54.

² Kali Robinson, "Yemen's Tragedy: War, Stalemate, and Suffering," *Council on Foreign Relations*, 21 Ekim 2022, <https://www.cfr.org/backgrounder/yemen-crisis>.

kendi içinde iç içe geçmiş iki unsuru barındırmaktadır. Yemen İç Savaşı'nın; İran ve Suudi Arabistan vekillerinin yer aldığı bir vekalet savaşı olduğu ile Ortadoğu'daki Şii-Sünni çatışmasının bir parçası olduğudur. İran-Suudi Arabistan arasındaki jeopolitik temelli çıkar çatışması ile Şii-Sünni gerilimini ayırmak kolay değildir, çünkü her iki devlet de mezhepsel kimliklerini dış politikada araçsallaştırmaktadırlar. Buna rağmen genel yaklaşım yukarıda değinildiği gibi, esas olanın iki devlet arasındaki siyasi gerilim olduğu ve mezhebin bu kamplaşmayı derinleştirdiğidir.³

Literatürdeki bir diğer görüş ise Yemen İç Savaşı'nın esas olarak yerel aktörlerin çıkar çatışmalarından kaynaklandığıdır. Özellikle Husilere odaklanan bu çalışmalarda Husilerin 20. yüzyılın sonundan itibaren merkezi hükümete karşı direniş tarihine odaklanılarak bu yerel aktörün İran'dan bağımsız ele alınması gerektiği savunulmaktadır. Uzlaştırılmayan çıkarların, Arap isyanları ortamında iç savaşa dönüşmesi biçiminde savaşı ele alan bu çalışmalar yine de dış aktörlerin savaşın seyrindeki rollerini gözden kaçırmamaktadır.⁴

Yemen İç Savaşı'nı uygun bir şekilde anlayabilmek ve açıklayabilmek için, onun (Kuzey) Yemen'in bağımsızlığından bugüne yaşanan iç savaşlar silsilesinin tarihsel derinliği içerisinde ele alınması elzemdir. Dolayısıyla, bu makale bugünkü iç savaşı Yemen'in modern tarihindeki süreklilik ve kopuş unsurları çerçevesinde incelemeye çalışacaktır. Yemen'in modern tarihine bu gözle bakıldığında; en fazla göze çarpan süreklilik unsuru, Kızıldeniz ile Umman Denizi'nin buluştuğu Bab-ül Mendeb Boğazı'na hakim konumu nedeniyle jeopolitik açıdan önemli bir ülke olan Yemen üzerinde kontrol sağlamak isteyen denizaşırı güç(ler)

---

³ İsmail Numan Telci, Mustafa Yetim ve Gökhan Ereli, *Yemen İç Savaşı: Bölgesel ve Küresel Aktörler, Yerel Unsurlar ve Çatışmanın Geleceği*, (Ankara: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 2020); Ramazan İzol ve Murat Cingöz, "İran-Saudi Arabia Rivalry and the Yemen Crisis," *Gazi Akademik Bakış Dergisi* 16, no. 31 (2022): 345-360; Göktürk Tüysüzoğlu, "Kızıldeniz'e Odaklanan Güç Mücadelesi: Sebepler ve Aktörler," *Ortadoğu Etütleri* 11, no. 2 (2019): 324-367.

⁴ Murat Tınas, "Yemen İç Savaşı'nda Husiler: Vekalet İlişkinin Karmaşık Yapısı," *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21, no. 1 (Haziran 2020): 117-136; Selim Öztürk, "Nedenleri ve Sonuçları Kapsamında Yemen Krizi," *Avrasya Etütleri* 25, no. 55 (2019): 83-98.

ile buna karşı anakara üzerinde hakimiyetini genişletmek isteyen (komşu) karasal güç arasında daimi bir mücadeledir. Bu noktada, jeopolitik kuramcılar arasında büyük güçler için küresel hegemonyaya giden yolda denizler üzerindeki hakimiyetin mi yoksa dünyanın “anakarası” Avrasya üzerindeki karasal hakimiyetin mi anahtar rolde olduğuna dair 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başı itibarıyla başlayan bir akademik tartışmanın varlığını hatırlatmakta fayda var.⁵ Bu makale, söz konusu tartışmalara dair bir iddia getirmemekle birlikte bu literatürdeki karasal – deniz(aşırı) güç dikotomisinden etkilenmekte ve jeopolitik açıdan önemli bir coğrafyada bulunan Yemen üzerinde modern çağda verilen uluslararası mücadeleyi de bu gözle okumaktadır. Ne var ki, karasal ve deniz aşırı güçlerin Yemen’de verdikleri mücadele ülkenin zorlu coğrafyası nedeniyle hiçbir tarafın tam hakimiyetiyle sonuçlanmamakta, kronik çatışmalara sebebiyet vermekte ve en nihayetinde yerel aktörlere belli bir siyasal özerklik kazandırmaktadır. Ülke tarihindeki en belirgin süreklilik unsuru bu olmakla birlikte, zaman zaman dış aktörlerin müdahalesinin çok sınırlı olduğu iç kaynaklı çatışmalar da meydana gelmiştir ki, bunları da kopuş unsurları olarak ele almak daha doğru olacaktır. Dolayısıyla bu makalenin temel varsayımı Yemen’in bugünkü iç savaşını daha iyi anlamak ve açıklamak için söz konusu süreklilik ve kopuş unsurlarını tarihsel bir derinlik içerisinde bir arada değerlendirmek gerektiği yönündedir.

Bu çalışmada nitel bir yöntem benimsenmiş olup, izleyen bölümler burada ortaya atılan analitik çerçeve kapsamında tarihsel bir anlatı üzerinden ilerleyecektir. Bu kapsamda ilk bölüm, modern çağda Yemen üzerinde verilen ilk uluslararası mücadelenin İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında 19. yüzyılın ortasında başlayıp I. Dünya Savaşı’nda doruğa ulaştığını göstermeye çalışmaktadır. İkinci bölüm, (Kuzey) Yemen’in bağımsızlığından sonra yaşanan ilk iç savaş niteliğindeki Kuzey Yemen İç Savaşı’nı, denizaşırı güç statüsündeki Mısır ile karasal güç statüsündeki Suudi Arabistan arasındaki bir hakimiyet mücadelesi

⁵ Alfred Mahan ile Halford Mackinder’in tezlerinin bir arada ele alındığı aydınlatıcı bir makale için bakınız: Paul M. Kennedy, “Mahan versus Mackinder.” *Militärgeschichtliche Zeitschrift* 16, no. 2 (2016): 39-66.

olarak ele almaktadır. Üçüncü bölüm, Kuzey ve Güney Yemen arasında 1990'daki birleşmeden dört yıl sonra patlak veren ve çok kısa sürede sonuçlanan iç savaşı yerel amillerin başrolde olduğu bir kopuş anı olarak nitelendirmektedir. Bununla birlikte, bugünkü iç savaşın başlıca yerli aktörlerini ve çatışma eksenlerini husule getirmesi açısından bu kopuş anına özel bir önem atfetmektedir. Son bölüm, 2014'te başlayan iç savaşın bir yandan 1994'ten miras kalan kopuş unsurlarını diğer yandan 19. yüzyıldan beri devam eden süreklilik unsurlarını bünyesinde bir arada barındıran özel bir vaka olarak ele almakta ve bu kapsamda savaşın gelişimiyle iç ve dış aktörlerinin ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Sonuç bölümü, çalışmanın başlıca bulgularını bir karşılaştırmalı tablo yardımıyla açıklamaktadır. Makalede kullanılan veriler çoğunlukla akademik yayınlar ve düşünce kuruluşu raporları gibi güvenilir ikincil kaynaklara dayanmakta olup yer yer haberler ve devlet arşivleri gibi birincil kaynaklara da başvurulmuştur.

2. 19. Yüzyıldan I. Dünya Savaşı'na Yemen Üzerinde Osmanlı-İngiltere Mücadelesi⁶

Modern çağda Yemen üzerindeki ilk stratejik mücadele Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında yaşanmıştır. İngiltere, Hindistan sömürmesine giden deniz yolları üzerinde stratejik bir liman kenti konumundaki Aden'i 1839'da ele geçirirken Osmanlı da buna tepki olarak bölgenin geri kalanı üzerindeki hakimiyetini "ikinci kez"⁷ sağlamaya girişmiştir. Aden'in kuzeyinde kalan bölgelerin (günümüzde Suudi Arabistan'a bağlı Asir bölgesini de kapsayacak şekilde) Yemen Vilayeti adıyla doğrudan İstanbul'a bağlanması süreci 1872'de tamamlanmıştır. Böylece,

⁶ I. Dünya Savaşı sırasındaki gelişmelere ilişkin bilgiler, ikinci yazarın yayınlanmamış yüksek lisans tezinden Türkçe'ye çevrilerek ve kısaltılarak alınmıştır: Nuri Yeşilyurt, "Collapse of Empire: Ottoman Turks and the Arabs in the First World War" (MPhil diss., University of Cambridge, 2005), 54-56.

⁷ Osmanlı'nın Yemen üzerindeki ilk hakimiyeti Hint Deniz Seferleri kapsamında, bölgede yükselen Portekiz nüfuzuna karşı mücadelede stratejik bir üs elde etmek amacıyla 16. yüzyılda gerçekleşmiş ve 17. yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. Salih Özbaran, and Don Manuel de Lyra, "The Ottoman Turks and the Portuguese in the Persian Gulf, 1534-1581," *Journal of Asian History* 6, no. 1 (1972): 45-87; İdris Bostan, "Yemen: Osmanlı Dönemi," *İslam Ansiklopedisi Cilt* 43, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013), 406-412.

Yemen'in kuzeyi ile güneyi arasındaki ayrım, kalıcı biçimde ortaya çıkmıştır. Yemen'e dair bu çalışmada ele alınan olaylar ve dış aktörlerin müdahaleleri çoğunlukla Yemen'in kuzeyinde yaşanmıştır.

20. yüzyılın başında yerel liderler İmam Yahya ve Seyid İdrisî'nin, sırasıyla Sanâ ve Asir'de çıkardıkları isyanlar Yemen üzerindeki Osmanlı hakimiyetini yeniden tehlikeye atmıştır.⁸ 1911'de Yemen üzerinde yeniden Osmanlı yönetimi tesis edilmiş ve bu kapsamda İmam Yahya, Sanâ'yı da kapsayan ve Zeydilerin⁹ yoğun yaşadığı iç bölgelerde özerklik koşuluyla Osmanlı'yla anlaşmaya varmıştır (Da'an Anlaşması).¹⁰ Bu olaylardan anlaşıldığı üzere, 19. yüzyılın ortalarında başlayıp 20. yüzyılın başına kadar uzanan mücadele döneminde Osmanlı Devleti, Arap Yarımadası'ndaki hakimiyetini pekiştirmeye çabalayan karasal güç konumundayken, İngiltere emperyalist politikalar çerçevesinde bu bölgede stratejik bir üs edinmeye çalışan denizasıırı güç konumundaydı. Bu iki devletin Yemen üzerindeki stratejik mücadelesi I. Dünya Savaşı sırasında doruğa ulaşmıştır. Hindistan'daki İngiliz sömürge yönetimiyle İdrisî arasında Nisan 1916'da bir anlaşma imzalanmıştır.¹¹ Mekke Emiri Şerif Hüseyin, yine İngilizlerin yardımı ve teşvikiyle Haziran 1916'da Osmanlı'ya karşı isyan bayrağı açtığıında İdrisî de isyana iştirak etmiştir.¹² Diğer yandan, Osmanlılar Seyyid

⁸ Murat Öntuğ ve Leyla Aksu Kılıç, "Osmanlı'nın Güney Siyasetinde Yemen'de Hakimiyet Mücadelesi ve Osmanlı Valileri (1850-1876)," *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 68, (2021): 402-412; Bostan, "Yemen: Osmanlı Dönemi," 410. İdrisî'nin Asir'de başlattığı isyan denizasıırı bir güç olan İtalya tarafından destekleniyordu. Mahmud Nedim, *Arabistan'da Bir Ömür* (İstanbul: İSİS, 2001), 123-124.

⁹ İmamiye Şiası'nın (Caferiler'in) dördüncü imamı Ali bin Hüseyin Zeynelabidin'in oğlu Zeyd'e ve ardından da Zeyd'in oğlu Yahya'ya uyararak, onların imametini inan Şiilere Zeydi denilir. Zeyd'in başarısız isyanının ardından Yemen'e göç etmişlerdir. Zeydilik, Şii alt-mezhepleri arasında Sünniliğe en yakın olanıdır. Ethem Ruhi Fırlı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri* (Ankara: Selçuk Yayınları, 1996), 124-129.

¹⁰ Bostan, "Yemen: Osmanlı Dönemi," 411.

¹¹ George Antonius, *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement* (Beyrut: Khayats, 1938): 161-162; *PRO, FO 141/461-3, from Chief Egyptforce in Cairo to Chief London*, 15 Haziran, 1916.

¹² Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt 3, Kısım 3*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), 205. Kunzufa Ekim 1916'da Hali bölgesindeki Arapların yardımıyla yeniden Osmanlı'nın eline geçecektir. *PRO, FO 141/462-1, from the Residency in Aden to HC in Cairo*, 6 Ekim 1916.

İdrisî'ye karşı İmam Yahya'yı destekliyorlardı. Yahya, İngiltere ve Şerif Hüseyin'den kendisine gelen tüm anlaşma tekliflerini reddetmiş ve Osmanlı'ya sadık kalmıştır.¹³ Haziran 1916'da Hicaz İsyanı patlak verdikten sonra da Yahya Yemen'deki Osmanlı güçlerini İdrisî'ye karşı desteklemeye devam etmiştir.¹⁴

Osmanlı Devleti, kendi egemenliğindeki bölgeyi 1918 yılında terk ettiğinde, boşalttığı topraklar üzerinde kısa sürede kontrolü İmam Yahya liderliğindeki kuzeyli Zeydi aşiretler ele geçirmiş ve böylece Zeydi İmamlar hanedanlığı altında (daha sonra Yemen Mütevekkilî Krallığı adıyla anılacak olan) bağımsız bir devlet kurulmuştur.¹⁵ Başka bir deyişle, karasal ve deniz aşırı güçlerin Yemen üzerinde modern çağda giriştikleri ilk mücadele ülkenin kuzeyindeki zorlu coğrafyada bağımsız bir yönetimin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. İktidarı boyunca İmam Yahya, 1922'de Asir'i tamamen ele geçirmiş olan kuzey komşusu Suudi Arabistan ve Aden'i elinde tutmaya devam eden güney komşusu İngiltere ile sınır sorunlarından kaynaklanan gerilimler yaşamıştır. 1934 yılında Suudi Arabistan'la (İmam Yahya'nın yenilgisiyle sonuçlanan) bir sıcak çatışma da yaşanmıştır. Bu olaylardan anlaşılacağı üzere, Osmanlı Devleti'nin yıkılışıyla birlikte Yemen üzerinde hakimiyet kurmaya çalışan karasal devlet statüsü Arap Yarımadası'nın çoğuna egemen olan Suudi Arabistan'a geçmiştir. 1934 yenilgisi sonrasında iki devlet arasında İngiltere'nin arabuluculuğuyla akdedilen Taif Antlaşması sayesinde sınır tespit edilmiş ve Asir üzerindeki Suud egemenliği Yemen tarafından tanınmıştır.¹⁶ Böylece Riyad ile ilişkilerini normalleştiren İmam Yahya, dikkatini ülke içine yöneltmiş ve kendi iktidarına

¹³ PRO, FO 141/461-2, from the Sherif of Mecca to HE Minister, 1 Haziran 1916; PRO, FO 686/25, Note by Cromwell in Jidda, 28 Kasım 1917; Metin Ayıışı, "Osmanlı'nın Son Vilayeti Yemen," XIII. Türk Tarih Kongresi, 04-08 Ekim 1999, Cilt 3, Kısım 3 içinde, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2002), 2006, 2017; Tanin, 19 Şubat 1917, 1.

¹⁴ Mehmet Arif Seyhun, "Yemen Savaş Anıları (5 Mayıs 1914 – 5 Mart 1919)," *Askerî Tarih Bülteni* 22, no. 42 (1997): 3; Bayur, *Türk İnkılabı*, 205.

¹⁵ "Yahya," *Britannica Academic*, Son erişim: 2 Kasım 2018,

<https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Ya%E1%B8%A5%C4%81/77716>.

Bu aşiretler, günümüzdeki Husilerin de dayandığı aşiretlerdir.

¹⁶ Yusuf Halaçoğlu, "Asir," *İslam Ansiklopedisi Cilt 3* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991), 483.

başkaldıran aşiretleri denetim altına almayı başarmıştır.¹⁷

3. “Arap Soğuk Savaşı” Çerçevesinde Yemen’de Suudi Arabistan-Mısır Mücadelesi

1948 yılında İmam Yahya’nın ölümü üzerine liderliği oğlu İmam Ahmed devralmıştır. Babası gibi muhafazakar bir lider olan İmam Ahmed, Yemen’de Batı tipi modern bir toplumun ortaya çıkmasına karşı çıkmaktaydı.¹⁸ İmam Ahmed’in 1962 yılındaki ölümünün ardından, tahta oğlu İmam Muhammed el-Bedr geçmiştir. Bu taç değişikliğini fırsat bilen Abdullah el-Sallal önderliğindeki Arap milliyetçisi subaylar 26 Eylül 1962’de bir darbe yaparak İmam Muhammed’i devirdiler. Darbe başarılı olsa ve milliyetçi subaylar (Kuzey) Yemen Arap Cumhuriyeti’nin kurulduğunu ilan etseler de Muhammed ülkenin kuzeyindeki dağlara kaçıp oradaki Zeydi aşiretlerin desteğini almayı başaramamıştır. Ülkenin kentli (çoğunlukla Sünni) nüfusunu oluşturan ve düzlüklerde yaşayan kesimlerin cumhuriyetçilerin yanında yer almasıyla tarihe Kuzey Yemen İç Savaşı olarak geçen dönem başlamıştır.¹⁹

Kuzey Yemen İç Savaşı, iç aktörlerin ideoloji ve kimlikleri çerçevesinde cumhuriyetçi-monarşist veya radikal-muhafazakar mücadelesi şeklinde okunabilse de onu Arap dünyasında 1960’larda belirginleşen “Arap Soğuk Savaşı’nın”²⁰ bir cephesi olarak görmek daha doğru olacaktır. Bilindiği üzere, 1952’deki Hür Subaylar Devrimi sonrasında Cemal Abdülnasır liderliğindeki Mısır, daha sonra saflara Suriye, Cezayir, Irak gibi ülkelerin de katılımıyla büyüyecek olan radikal cephenin kurucu lideri konumundaydı. Buna mukabil Suudi Arabistan, Ürdün gibi geleneksel monarşiler ise Arap coğrafyasında hızla yayılan milliyetçi, seküler, sosyalist ve cumhuriyetçi fikirleri kendi rejimleri açısından büyük bir tehdit olarak görerek muhafazakar devletler bloğunu

¹⁷ “Yahya,” *Britannica Academic*.

¹⁸ Daniel Byman, “Yemen's Disastrous War,” *Survival* 60, no. 5 (2018): 142.

¹⁹“Yemen: History, Two Yemeni States,” *Britannica Academic*, Son erişim: 2 Kasım 2018, <https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Yemen/110511#214513.toc>; Asher Orkaby, *Beyond the Arab Cold War: The International History of Yemen Civil War 1962-68* (New York: Oxford University Press, 2017), 7-11.

²⁰ Malcolm Kerr, *The Arab Cold War: 1958-1967* (New York: Oxford University Press, 1967), 2.

oluşturmuşlardı. İşte Kuzey Yemen İç Savaşı da bu büyük saflaşmanın bir yansıması olmuştur. Bu kapsamda Mısır ve Suudi Arabistan, temsil ettikleri fikirlerle ve destekledikleri güçlerle Yemen’de bir vekalet savaşı yürütmüşlerdir. Böylece, I. Dünya Savaşı ve öncesinde karasal gücü temsil eden Osmanlı’nın yerini Suudi Arabistan alırken denizaşırı gücü temsil eden İngiltere’nin yerini de Mısır almış ve aktörler değişse de çalışmanın temel varsayımında belirtilen süreklilik devam etmiştir. Ayrıca, bu dönemde Mısır’ı SSCB ve Suudi Arabistan’ı da ABD desteklediğinden Yemen’deki süreklilik Soğuk Savaş’ın küresel yapısına da uyum sağlamıştır.

Darbeden kısa bir süre sonra cumhuriyetçilere sadece politik değil, ekonomik ve doğrudan askeri destek de vermeye başlayan Mısır, Nasırcı ideolojik retoriği çerçevesinde Mısır önderliğinde bir Arap birliği oluşturmak istemekteydi.²¹ Bu bağlamda 1958’de Suriye ile gerçekleştirilen Birleşik Arap Cumhuriyeti deneyimi 1961’de başarısızlıkla sonuçlanmış bu da Mısır Cumhurbaşkanı Nasır’ın prestijine büyük bir darbe vurmuştu. Yemen’de Mısır’ın katkısıyla cumhuriyetçi bir rejimin kurulması bu moral bozukluğunu ortadan kaldırabilir ve Mısır’a yeni bir stratejik alan açılabilirdi. Zira, Bab-ül Mendeb Boğazı’na hakim jeopolitik konumu Yemen’de Mısır’a müttefik bir rejim olmasını önemli kılmaktaydı.²² Suudi Arabistan ise 1960’ların başından itibaren Irak’ın 1958’deki devrim sonrasında bıraktığı muhafazakar Arap devletlerinin liderliği rolünü üstlenmeye başlamıştı. Bu bağlamda Nasırcı ya da Baasçı bir revizyonizme karşı Yemen monarşisini desteklemeyi bu rolün doğal bir sonucu olarak görmüştür. Doğal olarak, güneybatı komşusu olan ve jeopolitik öneme sahip bu ülkenin Mısır etkisine girmesini sakıncalı bulmuştur.²³

İmam Muhammed’in Suudi Arabistan’ın desteğiyle kabilelerden bir milis ordusu oluşturarak harekete geçmesi üzerine, Nasır’ın sayıları

---

²¹ P. J. Vatikiotis, *Nasser and His Generation* (Londra: Croom Helm, 1978), 225-234.

²² Adeed Dawisha, “Intervention in the Yemen: An Analysis of Egyptian Perceptions and Policies,” *The Middle East Journal* 29, no. 1 (Kış, 1973): 48-50; Kerr, *The Arab Cold War*, 142.

²³ Robert R. Sullivan, “Saudi Arabia in International Politics,” *The Review of Politics* 32, no: 4 (Ekim 1970): 436-439.

1965'te 70.000'i aşacak büyük bir askeri gücü Yemen'e göndermesiyle savaşın ilk dönemi başlamıştır.²⁴ Mısır ordusu başlangıçta önemli başarılar kazanmıştır. Ocak 1963'te başlatılan büyük bir saldırıyla monarşistlerin elindeki toprakların büyük bir kısmı kontrol altına alınmıştır. Cumhuriyetçi rejim Aralık 1962'de ABD tarafından tanınmış ve BM Genel Kurulu'nda Yemen'i cumhuriyetçilerin temsil etmesi kabul edilmiştir. Monarşist kuvvetler 1963 yazı ve 1964 ilkbaharı arasında kaybettikleri toprakların çok büyük bir kısmını geri kazanmışlardır. İsrail'le yeniden gerilmeye başlayan ilişkilerin de etkisiyle Nasır uzlaşmacı bir politika belirlemek zorunda kalmıştır. Bu uzlaşma hamlesi, Eylül 1964'teki İskenderiye Zirvesi'nde Mısır ve Suudi Arabistan'ın çözüm için anlaşmasıyla sonuçlanmıştır.²⁵

Eylül 1964'ten itibaren savaşın ikinci aşaması başlamıştır. Bu aşamada Nasır'ın temel hedefi cumhuriyetçi rejimi diplomatik yollarla kabul ettirmektir. 22 Ağustos 1965'te Mısır ve Suudi Arabistan Cidde'de ateşkes konusunda anlaşsalar da 1965 sonlarından itibaren ortaya çıkan gelişmeler durumu tamamen değiştirmiş ve savaşın diplomatik çözüm çabalarıyla geçen ikinci safhasını sona erdirmiştir.²⁶ Savaşın üçüncü aşamasını başlatan bir gelişme olarak Nasır'ın Yemen'de yeniden çatışmayı tırmandıran bir politika izlemesinin birkaç nedeni vardı. Öncelikle, Suudi Arabistan'ın yeni kralı Faysal'ın, bir "İslam Konferansı" toplanması önerisinde bulunması ve bölgedeki "zararlı" ideolojilere karşı iş birliği çağrısı yapması Kahire'yi rahatsız etmişti.²⁷ Bunun yanı sıra, 22 Şubat 1966'da İngiltere'nin Yemen'den tamamen çekilme kararı alması İngiliz egemenliğine karşı savaşan Güney Yemenli güçleri bir süredir desteklemekte olan Nasır'ın çekilme kararından vazgeçmesinde hayli etkili olmuştu.²⁸

²⁴ Adeed Dawisha, *Egypt in the Arab World: The Elements of Foreign Policy* (Londra: The Macmillan Press, 1976), 38-39. SSCB'nin sağladığı silah ve mühimmatla hem Mısır hem Cumhuriyetçi Yemen birlikleri teçhiz edilmiştir. Jesse Ferris, *Nasser's Gamble: How Intervention in Yemen Caused the Six Day War and the Decline of Egyptian Power* (Princeton: Princeton University Press, 2013), 94-101.

²⁵ Dawisha, "Intervention in the Yemen," 51-54.

²⁶ A.g.e., 54-57.

²⁷ Kerr, *The Arab Cold War*, 145-146.

²⁸ Dawisha, "Intervention in the Yemen," 59-60.

Yemen’de durum bu iken, 1967’de patlak veren Altı Gün Savaşı, Mısır’ın ağır bir darbe almasına yol açmıştı. Savaşta silah ve teçhizatının çok büyük bir kısmını kaybeden Mısır için Yemen’den çekilmek mutlak bir zorunluk halini almıştır. Savaşın hemen ardından toplanan Hartum Konferansı’nda Suudi Arabistan ve Mısır, Yemen’deki iç savaşa müdahaleyi kesin olarak bırakma kararı almışlardır. Kasım 1967’de Abdurrahman Ali İryani’nin öncülük ettiği ılımlı figürlerden oluşan sivil bir cumhuriyetçi yönetim iktidarı ele geçirmiştir.²⁹ Tam bu sırada, İngiltere’nin de Güney Yemen’den çekilmesiyle sosyalist Güney Yemen Halk Cumhuriyeti (Güney Yemen) kurulmuştur.³⁰

23-26 Mart 1969’da Cidde’de yapılan görüşmeler sonucunda, Yemen Arap Cumhuriyeti adı altında tanınacak devlette İryani önderliğinde oluşturulan Cumhuriyet Konseyi’nde hem monarşistlerin hem de cumhuriyetçilerin olması fakat kral ailesinden kimsenin olmaması kararlaştırılmıştır. Kısa sürede Suudi Arabistan tarafından da tanınan yeni rejim muhafazakar Arap rejimleriyle arasını düzeltmiştir.³¹ Böylece modern çağda stratejik Yemen toprakları üzerinde karasal ve deniz aşırı güçlerin gerçekleştirdiği ikinci hakimiyet mücadelesi iki tarafı da tam olarak tatmin etmeyen ve fakat Yemen’in uluslararası politikadaki özerliğini artıran bir orta yol çözümle sonuçlanmıştır.

4. Kopuş: Salih Rejiminin Ortaya Çıkışı, Güney’le Birleşme ve 1994 İç Savaşı

İryani önderliğindeki Cumhuriyet Konseyi’nin iktidarı 1974’e kadar sürmüş, bundan sonra ülke; suikast, isyan ve darbelerin peşi sıra yaşandığı bir istikrarsızlık dönemine girmiştir. Bu dönemi sona erdiren gelişme Taiz şehrinin askeri valisi Ali Abdullah Salih’in 1978’de iktidara

---

²⁹ Manfred W. Wenner, Tareq Ismael, and Jacqueline Ismael, “The Republic of Yemen,” in *Middle East and North Africa*, editörler: Tareq Ismael, and Jacqueline Ismael, (Gainesville: Florida University Press, 1991), 428.

³⁰ Güney Yemen’de iktidar iki yıl içinde Ulusal Kurtuluş Cephesi içindeki Marksist grupların kontrolüne geçti. Moskova ile hemen yakın ilişkiler kuran yeni yönetimin 30 Kasım 1970’te Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşunu ilanı ile Arap dünyasının ilk ve tek komünist rejimi ortaya çıkmış oldu. Bu süreç için bkz. Robert Stookey, *South Yemen: A Marxist Republic in Arabia* (Londra: Croom Helm, 1982), 59-64.

³¹ Orkaby, *Beyond the Arab Cold War*, 198-200.

gelmesiydi. Zeydi olmasına rağmen güçlü bir aşirete mensup olmayan Salih, askeri bir yönetim altında iç ve dış güçler arasında mükemmel bir denge siyaseti güderek ülkede görece bir istikrar ve kalkınma dönemi yaşanmasını sağlamıştır. Bunda 1970'lerin ortasından itibaren artmaya başlayan Körfez menşeli ücret transferleri ve 1980'lerin sonundan itibaren başlayan petrol ihracatı da etkili olmuştur.³²

Bu sırada, Kuzey ve Güney Yemen arasındaki ilişkiler sıkıntılıydı. İki ülke arasında başarısız birleşme girişimleri olmuşsa da sık sık sınır çatışmaları ve karşılıklı kışkırtma faaliyetleri yaşanmaktaydı. Bu olumsuz geçmişe rağmen, SSCB'nin 1980'lerin sonunda Güney Yemen'e verdiği desteği³³ sona erdirmesi Aden'i zor durumda bırakmıştır. Tam bu dönemde, iki Yemen arasındaki sınır bölgesinde yeni bulunan doğalgaz ve petrol yataklarının işletilmesinin tek taraflı yapılamayacağı anlaşılmıştır. Güney Yemen, 1990 yılında kuzeydeki komşusu ile barışçıl birleşme kararı almıştır. Böylece, başkenti Sanâ ve devlet başkanı Salih olan birleşik Yemen, "Yemen Cumhuriyeti" adıyla 22 Mayıs 1990 günü resmen kurulmuştur. 1990'daki birleşme sonrası geçiş sürecinde Yemen'de iktidar, Salih'in Genel Halk Kongresi (GHK) partisiyle, eski Güney Yemen Başkanı Ali Salim el Beydi'nin Yemen Sosyalist Partisi (YSP) arasında bölüşülmüş olsa da Güneyliler çok geçmeden yeni sistemde marjinalize olduklarını düşünmeye başlamışlardılar. Kuzey ve Güney ordularının birleşmemiş olması, GHK'nin galip çıktığı 1993 seçimleri sırasında saflarını iyice sıkılaştıran taraflar arasında kutuplaşmanın artması ve ağırlaşan ekonomik koşullar, YSP liderliğini isyana iten başlıca sebeplerdi. Ürdün'ün arabuluculuğuyla taraflar arasında federatif bir çözümü amaçlayan diplomatik çabalar da sonuçsuz kalınca Mayıs-Temmuz 1994 arasında iç savaş yaşanmıştır.³⁴

³² Wenner, "The Republic of Yemen," 433-435.

³³ SSCB 1968-1989 arasında Güney Yemen'e düzenli biçimde silah tedarik etmiştir. Melih Yıldız, "Rusya'nın Ortadoğu'ya Dönüşününün Askeri Boyutu", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 9, no. 1 (2022): 90.

³⁴ Omar Ahmed, "Remembering the 1994 Yemeni Civil War," *Middle East Monitor*, 4 Mayıs 2022, <https://www.middleeastmonitor.com/20220504-remembering-the-1994-yemeni-civil-war/>; Robert D. Burrows, "Republic of Yemen," in *Middle East and North Africa*, eds. Mark Gasiorowski, David E. Long, and Bernard Reich (Boulder: Westview Press,

Yemen tarihindeki diğer savaşlardan farklı olarak 1994 iç savaşı uluslararası aktörlerin fazla ilgisini çekmemiş ve vekalet savaşına dönüşmemiştir. Şüphesiz bunun ilk sebebi, Soğuk Savaş'ın sona ermiş olması nedeniyle uluslararası sistemde yaşanan rahatlamaydı. Ama daha da önemlisi, ABD öncülüğündeki uluslararası toplumun 1991'den sonra odaklandığı ana meselenin Ortadoğu Barış Süreci olması ve Yemen'in bu sorunla doğrudan ilgisiz bir konumda bulunmasıydı. YSP güçleri hesaplarını kendilerine gelecek uluslararası destek üzerine yapmışlarsa da bu gerçekleşmemiştir. Salih'in Körfez Savaşı sırasındaki Irak yanlısı politikasından tehdit algılayan Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri YSP'nin isyanına diplomatik olarak destek vermiş olsalar da Güney Yemen'i tanyacak ve askeri müdahalede bulunacak kadar ileri gitmemişlerdir. Suudi Arabistan'ın Güney'e böylesine zayıf destek vermesinin başlıca nedeni, Batılı ülkelerin birlikten yana diplomatik bir tavır almalarıdır.³⁵ Böylece Salih güçleri Güney'in isyanını iki ayda bastırmayı başarmıştır.

1994 İç Savaşı, Yemen'in günümüzde yaşadığı son iç savaşta başrolü oynayan pek çok aktörün ortaya çıkmasını sağlayan kritik bir siyasal kriz niteliği taşıyordu. Bu aktörler sırasıyla; Güneyli ayrılıkçılar, İslah Partisi, İslamcı aşırılıkçılar ve Husi hareketiydi. İç savaş sonrası el-Beydi sürgüne gönderilmiş ve YSP'nin Yemen siyasetindeki etkisi 2000'lere kadar ciddi anlamda azalmışsa da Güneyli ayrılıkçılar 2007'de sürgündeki el-Beydi öncülüğünde Güney Hareketi'ni (Hirak) kurarak ülke siyasetinde yeniden boy göstermeye başlamışlardır.³⁶

İç savaş sırasında Güney Yemenli YSP ile koalisyonunu bozan Salih rejimi onun yerine Müslüman Kardeşler'in Yemen'deki kolu olarak bilinen İslah Partisi ile ittifakını pekiştirmek zorunda kalmıştır. 1990'daki birleşme sonrasında YSP karşıtı aşiret şeyhleri ve İslamcılarının desteğiyle kurulan İslah, 1994 iç savaşı sırasında Salih'in yanında yer almış ve savaş sonrasında iktidarda YSP'nin bıraktığı siyasi boşluğu

---

2013), 201.

³⁵ David Warburton, "The Conventional War in Yemen," *The Arab Studies Journal* 3, no.1 (Bahar, 1995): 20-21, 35-36.

³⁶ "Yemen: Al-Hirak Al-Janoubi (Southern Movement)," UNHCR, 28 Haziran 2013, <https://www.refworld.org/docid/52eba6534.html>.

doldurmuştur. Yemen'in en etkili aşiret konfederasyonu olan Haşid'in Şeyhi olan ve 1993'ten itibaren Meclis Başkanlığı yapan Abdullah el-Ahmar'ın liderlik ettiği İslah, böylece Salih'in partisi GHK'nin ardından Yemen'in en güçlü ikinci partisi haline gelmiştir.³⁷

Salih'in iç savaş sırasındaki bir diğer müttefiki İslamcı aşırılıkçılardı. 1980'lerin sonunda Afganistan savaşından dönen Yemenli aşırılıkçıların oluşturduğu el-Kaide bağlantılı silahlı gruplar, birleşme sonrasında Güney Yemenli ve ABD'li çeşitli hedeflere yönelik terör saldırılarına girişmiş olsalar da 1994 iç savaşında Güney'e karşı merkezi yönetimin cephelerinde savaşmış olmaları, Salih'i onlara karşı borçlu ve zayıf hale getirmiştir. Bu ortamdan cesaret alan silahlı gruplar 1990'ların ikinci yarısında özellikle ülkenin güneyindeki etkinliklerini artırmakta ve merkezi yönetimle çatışmaktaydılar. El-Kaide unsurlarının 2000'de Aden limanındaki USS Cole savaş gemisine yaptıkları saldırı uluslararası ortamda tüm dikkatleri Yemen'deki aşırılıkçı gruplar üzerine çekmiştir.³⁸ Salih, 11 Eylül 2001 saldırısı sonrasında ABD'nin ilan ettiği terörizme karşı küresel savaş cephesine katılarak Vaşington'dan sağladığı desteği güçlendirmeye çalışmıştır. Bu açıdan bakıldığında, el-Kaide'yle mücadele Salih için araçsal bir nitelik göstermiş, öte yandan ABD'nin Yemen'deki siyasi etkisini artırmasına da katkı sağlamıştır.³⁹ El-Kaide militanları 2000'li yıllarda Yemen'de eylemlerini sürdürüp Yemen ve ABD silahlı kuvvetleriyle çarpışmaya devam ederken, 2009 yılında Arap Yarımadası El-Kaidesi (AYEK) adı altında yeniden örgütlenerek Yemen'in en önemli silahlı İslamcı örgütü haline gelmiştir.⁴⁰

1990'dan itibaren Sünni İslamcılığın Yemen'de artan etkisi Yemen'in kuzeyindeki bazı Zeydi aşiret ve liderlerde rahatsızlık yaratmıştır. El-Hak Partisi adıyla örgütlenen bu kesimler hem İslah Partisi'ne hem de İslamcı aşırılıkçılara karşı mücadele halindeydiler. El-Hak aktivistlerinden Şeyh Hüseyin Bedreddin el-Husi, 1997'den itibaren İnançlı Gençlik adlı sivil toplum örgütlenmesini başlatarak bugün ki Husi

³⁷ Burrowes, "Republic of Yemen," 201-202; "Yemen: History," *Britannica Academic*.

³⁸ Byman, "Yemen's Disastrous War," 144-145; Burrowes, "Republic of Yemen," 215.

³⁹ "Yemen: History," *Britannica Academic*.

⁴⁰ Byman, "Yemen's Disastrous War," 144.

hareketinin temellerini atmıştır.⁴¹ Husiler, Zeydi bölgelerinin iktisaden görece az gelişmişliğini ve maruz kaldığı siyasi ayrımcılığı sona erdirmek amacıyla Salih rejimine karşı mücadeleye başlamıştır.⁴² Zeydilik Husilerin temel ortak paydası olmakla birlikte ülkedeki tüm Zeydiler Husi hareketinin içinde yer almamıştır. Unutulmamalıdır ki, Husilere karşı yıllarca savaşıyan Devlet Başkanı Salih'de bir Zeydi'ydi.⁴³ Husilerin asıl güçlü oldukları Sâda merkezli bölgede rejim ile yaşadıkları gerilim Salih'in 2000'den itibaren ABD'yle kurduğu ittifakla beraber artmış, hareketin kurucu lideri el-Husi'nin 2004 yılında rejim tarafından öldürülmesinden sonra da sıcak çatışmaya dönüşmüştür. Bu çatışmalar aralıklarla 2010 yılına kadar devam ederken Husiler bu süre içinde gerek ordudan ele geçirdikleri gerekse karaborsadan satın aldıkları silahlarla giderek daha teçhizatlı hale gelmişlerdi.⁴⁴

Gerek karasal gerekse denizaşırı güçlerin ilgisizliği ve savaşın kısa sürede sonuçlanması göz önünde bulundurulduğunda 1994'teki iç savaşın Yemen tarihinde bir süreklilikten ziyade kopuşu teşkil ettiği rahatlıkla anlaşılmaktadır. Öyle ki, 1994 krizinin modern Yemen tarihindeki gerçek anlamda tek iç savaş olduğu söylenebilir. Bunun gerçekleşmesinde, I. Körfez Savaşı'ndaki yanlış taraf seçimine rağmen Salih'in yüzünü hızla ABD'ye dönmesi önemli rol oynamıştır. El-Kaide aracını kullanarak ABD'nin desteğini sağlayan Salih 1994'te bir dış müdahale olmadan kısa sürede Güney'in kalkışmasını bastırabilmiştir. Dolayısıyla, bu çalışmanın ana varsayımını oluşturan sürekliliğe istisna oluşturan ve 1994 kopuşu da bir bakıma, denizaşırı güç olan ABD'nin karasal güç olan Suudi Arabistan'ı kontrol edebilmesi sayesinde yaşanmıştır.

5. Arap İsyancıları ve Yemen Üzerinde Suudi Arabistan-

⁴¹Adam Zeidan, "Houthi movement," *Britannica*, March 11, 2023, <https://www.britannica.com/topic/Houthi-movement>. Grubun adı resmen Ensarullah olsa da kurucu liderlerinin adından dolayı, Husiler olarak bilinirler.

⁴²Thomas Juneau, "Iran's Policy towards the Houthis in Yemen: A limited return on a modest investment," *International Affairs* 92, no. 3 (2016): 651-652.

⁴³"Ali Abdullah Saleh," *Global Security*, Son erişim: 1 Kasım 2018, <https://www.globalsecurity.org/military/world/yemen/saleh.htm>.

⁴⁴Juneau, "Iran's Policy towards the Houthis in Yemen," 651-652.

İran-BAE Mücadelesi

5.1.Salih Rejiminin Çöküşü ve İkinci İç Savaşa Giden Süreç

Aralık 2010'da Tunus'ta başlayıp Libya, Mısır ve Suriye'yi saran Arap İsyancıları Yemen'i de etkilemiş ve Ocak 2011'de çıkan ayaklanmalar sonucu Salih yönetimi tam bir yıl sonra Şubat 2012'de devrilmiştir. Ayaklanma sürecinde en fazla öne çıkan siyasi aktörlerden bir tanesi Ortak Buluşma Partileri'ydi (OBP). Salih'in teröre karşı savaş politikası çerçevesinde ABD'yle kurduğu ittifak ve iç politikada artan otoriterliğine karşı İslah, YSP, el-Hak ve diğer üç küçük partinin 2002'de bir araya gelmesiyle oluşan bu muhalif platform; öğrenciler ve alt sınıfların düzenlediği Salih karşıtı gösterilere görece geç katılmış olsa da, geçiş sürecinin müzakerelerinde merkezi bir rol oynamıştır.⁴⁵ OBP'nin dışında Husiler, Hirak ve Haşit aşiret konfederasyonunun da protestolara destek vermesiyle eli iyice zayıflayan Salih, AYEK'in kaos ortamından faydalanarak etkinliğini artırmasından tedirgin olan ABD ve Körfez ülkelerinin arabuluculuğu ve baskısıyla nihayet Kasım 2011'de iktidarını yardımcısı Abdurrahman Mansur el-Hadi'ye bırakmayı kabul etmiştir.⁴⁶

1994'ten beri Salih'in yardımcılığını yapan el-Hadi'nin resmen Şubat 2012'de Cumhurbaşkanı olmasıyla başlayan geçiş süreci, Mart 2013'te Ulusal Diyalog Konferansı adı verilen geniş katılımlı ve ABD başta olmak üzere uluslararası destekli bir görüşmeler dizisiyle yeni bir aşamaya geçmiştir.⁴⁷ Konferans sonunda Ocak 2014'te yeni anayasanın taslak metni ortaya çıkmışsa da önerilen federatif yapı ne Hirak'ı ne de Husileri memnun edebildiğinden geçiş süreci akamete uğramıştır.⁴⁸ Temmuz 2014'te benzin fiyatlarını protesto şeklinde başlayan gösteriler artarak devam etmiş ve Eylül ayında Sanâ'daki bir gösteride güvenlik güçlerinin silahlı müdahalesi sonucunda çok sayıda gösterici öldürülmüştür. Bu noktadan sonra şiddet sarmalı hızla yükselmiş ve aynı

⁴⁵ Vincent Durac, "The Joint Meeting Parties and the Politics of Opposition in Yemen," *British Journal of Middle Eastern Studies* 38, no. 3 (2011): 344, 354.

⁴⁶ Marwa Rashad, "Yemen's Saleh signs deal to give up power," 23 Kasım 2011, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-idUSTRE7AM0D020111123>.

⁴⁷ Ahmed A. Al-Zandani, "Yemen's Question: From the Struggle for Freedom to the Struggle for Survival," *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 2, no. 2 (2015): 99-101.

⁴⁸ Öztürk, "Nedenleri ve Sonuçları Kapsamında Yemen Krizi," 92.

ayın sonuna doğru Husiler'in Sâda'dan çıkarak başkent Sanâ'yı işgale başlamasıyla Yemen İç Savaşı başlamıştır. Ocak 2015'te tüm başkenti kesin olarak ele geçiren Husiler el-Hadi'yi devirip ev hapsine almışlardır. 15 Şubat 2015 tarihli 2216 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı, bu yönetim değişikliğini kınamış ve ülkede meşru otoritenin yeniden kurulmasını tavsiye etmiştir. Şubat sonunda ev hapsinden kaçarak Aden'e giden el-Hadi burayı meşru hükümetinin geçici merkezi yapmıştır. Bunun üzerine Husiler, Salih'e bağlı güçlerle ittifak kurarak ülkede denetimi ele geçirmek üzere harekete geçip Mart 2015'te Aden önlerine kadar ilerlemişler ve el-Hadi'nin Suudi Arabistan'a kaçmasına sebep olmuşlardır.⁴⁹

Suudi Arabistan ve BAE öncülüğünde oluşturulan bir koalisyon Kararlılık Fırtınası adındaki askeri hareketle Yemen'e hem karadan hem denizden ama daha çok havadan müdahale etmiştir.⁵⁰ Böylece 2014'te başlamış olan iç savaş resmen uluslararasılaşmıştır. Bu koalisyon içinde Suudi Arabistan ve BAE yanında Bahreyn, Kuveyt, Ürdün ve Sudan da yer almaktadır. Koalisyon güçlerine ABD havadan yakıt ikmali,⁵¹ istihbarat sağlama ve silah satışı gibi konularda destek olmuştur.⁵² Bundan sonra bir yanda merkezi Aden olan Yemen meşru hükümeti ve Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçleri; karşısında ise merkezi Sanâ olan ve İran'dan destek alan Husi güçleri arasında çatışma başlamıştır. Yemen İç Savaşı, Yemen'in modern tarihindeki süreklilik

⁴⁹ "Yemen: History, Yemen in Transition," *Britannica Academic*, Son erişim: 2 Kasım 2018, <https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Yemen/110511#214513.toc>.

⁵⁰ KİK üyesi olmasına rağmen Umman'ın koalisyona katılmaması anlamlıdır. Körfez güvenliği perspektifinden KİK'in mevcut Yemen İç Savaşı'na yaklaşımı için bkz. Abdullah Erboğa, "Bölgesel Dönüşüm Süreci ve Körfez Güvenliği," *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 3, no. 1 (2016): 23-26.

⁵¹ ABD'nin sağladığı havada yakıt ikmali, Kasım 2018 itibariyle sona erdirildi. Görünüşte, Suudi Arabistan ve BAE tanker uçaklarının ABD uçaklarının yerini alması talebi Suudi Arabistan'dan gelse de asıl talebin, Kaşıkçı cinayeti nedeniyle Suudi Arabistan ile askeri ilişkisinin profilini düşürmek isteyen ABD'den geldiği görüşü yaygındır. Phil Stewart, "U.S. halting refueling of Saudi-led coalition aircraft in Yemen's war," *Reuters*, 10 Kasım 2018, <https://www.reuters.com/article/us-usa-yemen-refueling/u-s-halting-refueling-of-saudi-led-coalition-aircraft-in-yemens-war-idUSKCN1NE2LJ>.

⁵² Melissa Dalton, "US Support for Saudi Military Operations in Yemen," *Center for Strategic and International Studies*, 23 Mart 2018, <https://www.csis.org/analysis/us-support-saudi-military-operations-yemen>.

unsurlarıyla kopuş unsurlarını aynı anda bünyesinde taşıması açısından özel bir vakadır. Bir yandan, 1994 İç Savaşı'nın yarattığı siyasi kırılmalar çerçevesinde berraklaşan aktörlerin ve mücadelelerin kendisini gösterdiği bu savaş diğer yandan bir dizi karasal ve denizasıırı gücün hakimiyet mücadelesi kapsamında gerçekleştirdikleri müdahalelerle tam anlamıyla uluslararasılaşmış durumdadır. Bu özel niteliğinden ötürü savaşın iç ve dış aktörlerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

5.2.Savaşın İç Aktörlerinin Analizi

Günümüzdeki çatışmanın başlıca iç aktörlerini bir yanda isyancı Husiler ve müttefikleri ile diğer yanda onlara karşı savaşanlar olarak iki ana gruba ayırmak mümkündür. Ayrıca AYEK, bu iki ana grupla da mücadele eden üçüncü bir güç odağıdır.⁵³

Arap İsyanları 2011'de Yemen'e ulaştığında, Husiler aktif biçimde sokak protestolarına katılmış ve diğer muhalif gruplarla iş birliği yapmıştır. 2011 ve 2012'de ülkedeki isyanının etkisiyle gerek Salih gerekse el-Hadi hükümetlerinin merkezi otoritelerinin zayıflamasını fırsat bilen Husiler bu dönemde hem askeri hem de siyasi güçlerini belirgin biçimde artırmayı başarmışlardır. Hükümetin ülkedeki protestolar nedeniyle neredeyse felç durumda olmasından faydalanan Husiler, Eylül 2014'te başkent Sanâ'yı ele geçirmiş, akabinde de güneye doğru ilerlemişlerdir. Mart 2015'e gelindiğinde Husiler Aden'e kadar Yemen'in tüm batı bölgesini ele geçirmeyi başarmışlardır.⁵⁴

Bağımsız hareket eden çok sayıdaki aşiret bir tarafa bırakılırsa Husilerin sahadaki en önemli organize müttefiki Salih liderliğinde hareket etmeye devam eden silahlı güçlerdi. On yıldan uzun süre Husilerin merkezkaç eğilimleriyle savaşan Salih, iktidarını yardımcısı el-Hadi'ye teslim edip, Yemen siyasal arenasından tümüyle çekilmiş ve Suudi Arabistan'da sürgün hayatına başlamış gibi görünürken; ezeli düşmanı Husilerin müttefiki olarak Sanâ'da tekrar ortaya çıkmış ve el-Hadi hükümetine

⁵³ Peter Salisbury, *Yemen's Southern Powder Keg* (Londra: The Royal Institute of International Affairs, 2018), 3-6.

⁵⁴ Juneau, "Iran's Policy towards the Houthis in Yemen," 653.

karşı savaşmıştır. Ne var ki, Aralık 2017’de Husiler ile Salih güçleri arasında Sanâ’da sürpriz biçimde çatışmalar başlamış ve Husiler hem Salih’i öldürmeyi hem de ona bağlı güçlerinin büyük kısmını tasfiye etmeyi başarmıştır.⁵⁵ Salih’in yeğeni ve Yemen Cumhuriyet Muhafızları’nın komutanı olan Tarık Salih, amcasına öldürülmesine kadar sadık kalmış ve onunla Husilerin yanında savaşmıştır.⁵⁶

Ulusal Diyalog Konferansı sonrasında ülkede genişleyen Husi isyanı karşısında el-Hadi Hükümeti ve Yemen Ordusu ilk aylarda çaresiz kalmıştır. 2014’te Husilerin Sanâ’yı ele geçirmelerini engelleyemedikleri gibi Hükümet’in taşıdığı Aden’i de Husilerin ele geçirmesini engelleyebilecek güçte görünmemişlerdir. Dönüm noktası Mart 2015’tir. Bu tarihte başlayan Suudi Arabistan liderliğindeki müttefik hava saldırıları ve Suudi Arabistan ile BAE tarafından sağlanan maddi ve askeri destek sayesinde toparlanan el-Hadi güçleri Temmuz ayında karşı saldırıya geçmiş ve Aden’i tümüyle Husilerden temizleyip, kuzeye doğru ilerlemeye başlamıştır. Yemen’in güneyini büyük ölçüde ele geçirseler de stratejik önemdeki Tâiz kentinin ötesine geçememişlerdir. Şubat 2016’ya gelindiğinde, iki taraf arasında askeri denge sağlanmış ve cephe hattı görece istikrarlı hale gelmiştir.⁵⁷

Bağımsız hareket eden çok sayıda aşiret bir tarafa bırakılırsa, el-Hadi Hükümeti’nin sahadaki iki önemli organize olmuş müttefik Güney Yemenli ayrılıkçılar ile Islah Partisi militanları olmuştur. Güney Yemenli gruplar, 1994’ten beri süren ayrılıkçı ajandalarıyla çelişir biçimde, Husilerin ilerleyişi nedeniyle el-Hadi Hükümeti’nin doğal müttefikleri haline gelmişlerdir. Özellikle BAE’nin Güney Yemenli gruplara destek sağlamasının ardından askeri güçlerini artırmışlar ve BAE de bu gruplar

---

⁵⁵ Maggie Michael, and Ahmed el-Haj, “Saleh’s death puts Yemen’s war at a crossroads,” *The Washington Post*, 6 Aralık 2017, https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/salehs-death-puts-yemens-war-at-a-crossroads/2017/12/06/e5fdcb82-da50-11e7-a241-0848315642d0_story.html?noredirect=on&utm_term=.69a21028b352.

⁵⁶ “Are Saudis readying Yemen’s Tareq Saleh for Sanaa battle?” *Al-Monitor*, 27 Ocak 2020, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/01/yemen-saudi-arabia-commander-sanaa-battle-war.html>.

⁵⁷ Juneau, “Iran’s Policy towards the Houthis in Yemen,” 654.

üzerinde belli ölçüde bir denetim sağlamıştır.⁵⁸ Ne var ki, 2017’de Hırak’ın içinden çıkan BAE destekli ve ayrılıkçı Güney Geçiş Konseyi (GGK), el-Hadi hükümeti içerisinde Islah’ın giderek artan ağırlığından endişe etmekteydi. Bu sebeple 2017’de Aden’de GGK ve el-Hadi güçleri arasında başlayan koalisyon içi çatışmalar, Ocak 2018 ve Ağustos 2019’da zirveye çıkmışsa da 2019 sonunda Suudi Arabistan’ın arabuluculuğuyla imzalanan ve bir yıl sonra teyit edilen Riyad Anlaşması sayesinde bir süreliğine durulmuştur. Ancak GGK’nin Ağustos-Kasım 2022’de Abyan ve Şavba bölgesine yönelik operasyonlarında Islah güçleriyle çatışması gerginliğin devam ettiğine delalet etmektedir. 2017’den beri Hadi saflarında savaştan üçüncü bir önemli güç de Tarık Salih’e bağlı Ulusal Direniş Güçleri’dir (UDG). Tâiz’in limanı sayılabilecek Moha’yı merkez edinen UDG, Riyad ve Abu Dabi finansmanı sayesinde 20.000’in üzerindeki elit savaççısıyla iç savaşın önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir.⁵⁹

Temmuz 2018 başında koalisyon güçleri ülkenin Kızıldeniz kıyısındaki önemli liman şehri Hudeyde’ye yönelik bir operasyon düzenleyince savaş yeni bir aşamaya geçmiştir.⁶⁰ Yemen’deki insancıl krizi daha da ağırlaştırılan Hudeyde muharebeleri BM’nin arabuluculuğuyla Aralık 2018’de imzalanan Stockholm Anlaşmasıyla geçici bir ateşkese kavuşsa da ülkenin geri kalanında çatışmalar sona ermemiştir. Husilerin Suudi topraklarına gerçekleştirdiği saldırılar ve Yemen’in iç bölgelerinde kaydettikleri ilerlemeler karşısında koalisyon güçleri Kasım 2021’de Hudeyde’yi tamamen boşaltmak zorunda kalmıştır.⁶¹ Nihayet, Nisan 2022’de BM arabuluculuğuyla sağlanan (ama Ekim’de sona eren) ateşkesin yarattığı görece sükûnet ortamı günümüze kadar devam

⁵⁸ Salisbury, *Yemen’s Southern Powder Keg*, 11, 23.

⁵⁹ Gregory D. Johnsen, “The Great Fall: Putting Together Peace Talks for a Broken Yemen,” *The Arab Gulf States Institute in Washington*, 21 Nisan 2021, <https://agsiw.org/the-great-fall-putting-together-peace-talks-for-a-broken-yemen/>.

⁶⁰ “Arab Coalition Launches Offensive on Yemen’s Rebel-Held Hodeidah,” *The National*, 14 Haziran 2018, <https://www.thenational.ae/world/mena/arab-coalition-launches-offensive-on-yemen-s-rebel-held-hodeidah-1.739551>.

⁶¹ Marcus Montgomery, “A Timeline of the Yemen Crisis from the 1990s to the Present,” *Arab Center Washington DC*, 19 Şubat 2021, <https://arabcenterdc.org/resource/a-timeline-of-the-yemen-crisis-from-the-1990s-to-the-present/>.

etmektedir. Ateşkesin hemen ardından Hadi iktidarının yerine geçmek üzere kurulan Reşad el-Âlim önderliğinde kurulan Başkanlık Konseyi'nde GGK ve İslah'ın baskın olduğu göze çarpılmaktayken, Tarık Salih de bir koltuk elde etmiştir.

Husilerle el-Hadi güçleri arasındaki çatışma ortamından faydalanan AYEK, ülkenin güneyindeki Mukalla bölgesinde mini bir devlet kurmuştu.⁶² Bunun yanında, IŞİD'e bağlı Yemen Vilayeti örgütü de AYEK'le aynı bölgede faaliyet göstermeye başlamış ama herhangi bir alan hakimiyeti sağlayamamıştır.⁶³ Bu gelişme üzerine ABD, AYEK ve (ve aynı kulvarda yer alan küçük rakibi) Yemen Vilayeti'ne yönelik olarak kendi hava operasyonlarına başlamış ve Suudi güçlerinin kara operasyonlarına da sınırlı bir şekilde katılmıştır.⁶⁴ Böylece Yemen'deki çatışma ve müdahale dinamikleri çok boyutlu bir hal almış içinde çok sayıda grup, örgüt ve devletin bulunduğu farklı bölgelerde farklı şekilde yürütülen çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. ABD'nin kaygıları nedeniyle, uluslararası medyanın ilgisi yüksek olsa da AYEK Yemen İç Savaşı'nda tali bir aktör olup, kontrol ettiği bölge de gittikçe küçülmüştür.

5.3. Savaşın Dış Aktörlerinin Analizi

Bugün Yemen üzerinde hakimiyet mücadelesi veren denizaşırı aktörlerden ilki İran'dır. İran ile Yemenli Zeydiler arasında 1979'da İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasında önce ilişki çok düşük düzeydeydi. Kuzey Yemen İç Savaşı'nda bile monarşistlere yönelik İran desteği oldukça sınırlıydı. 1979 sonrasında küçük bir grup Zeydi, dinsel eğitim almak için İran'ın Kum medreselerine gitmeye başlamıştır. Bunların arasında, Husilerin lideri Abdülmelik el-Husi ve onun ağabeyi Hüseyin

⁶² Michael Horton, "Terrorists are Tightening their Grip in Yemen," *The National Interest*, 15 Ağustos 2018, <https://nationalinterest.org/feature/terrorists-are-tightening-their-grip-yemen-28842>.

⁶³ Elisabeth Kendall, "The Failing Islamic State within the Failed State of Yemen," *Perspectives on Terrorism* 13, no. 1 (Şubat 2019): 78-83.

⁶⁴ "War in Yemen," *Council on Foreign Relations*, 7 Şubat 2023, <https://www.cfr.org/interactives/global-conflict-tracker#!/conflict/war-in-yemen>; Ahmed Nagi, "What Biden's Visit to Saudi Arabia Means for Yemen," *Carnegie Middle East Center*, 12 Temmuz 2022, <https://carnegie-mec.org/2022/07/12/what-biden-s-visit-to-saudi-arabia-means-for-yemen-pub-87483>.

de vardı. Bu şekilde başlayan İran-Husi ilişkilerinin Yemen siyasetine doğrudan etkisinden bahsetmek o dönem için mümkün değildi. 2004'te Salih güçleri ile Husiler arasında çıkan çatışmalarda da İran'ın Husilere desteği çok sınırlıydı. Sanâ'daki ABD Büyükelçiliği'nin merkeze gönderdiği raporları içeren 2009'a dair Wikileaks belgelerinde de bu durum teyit edilmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin İran Yaptırımları Komitesi'nin Nisan 2015 tarihli raporunda da İran'ın Husilere silah temininin 2009'da sınırlı miktarda başladığı not edilmiştir. Miktarın arttığı yıl 2011'dir.⁶⁵

Gerek Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyon savaş gemilerinin, gerekse 2014 tarihli BM Güvenlik Konseyi kararına dayanarak bölgede devriye gezen Batılı savaş gemilerinin kontrollerinde yakalanan sivil gemilerdeki çok sayıda silah, mühimmat, füze yakıtı ve benzeri malzemenin İran ile doğrudan bağlantısını kesin biçimde kanıtlamak mümkün değildi. Ta ki Şubat 2022'de İngiltere İran'ın Husilere doğrudan geliştirmiş silahlar gönderdiğine dair ilk kesin kanıtı ortaya çıkarana dek.⁶⁶ Bu örneğin de gösterdiği gibi, İran Devrim Muhafızları'nın yürüttüğü operasyonlar daha çok Umman Denizi'nde gerçekleşmektedir. Küçük sivil teknelere yüklenen askeri malzemeler Kızıldeniz'deki Husi kontrolündeki limanlar yerine, Yemen-Umman sınırının batısındaki küçük limanlara giderek yüklerini boşaltmaktadır. Ardından kara yoluyla çözü ve cephe hattını aşan askeri malzemeler böylece Sanâ'ya ulaşmaktadır.⁶⁷ İranlı üst düzey yetkililer Husilere silah gönderdiklerini daima inkar etmişlerse de diğer yandan başta Sanâ'yı ele geçirmeleri

⁶⁵ Juneau, "Iran's Policy towards the Houthis in Yemen," 655-656.

⁶⁶ İngiliz savaş gemisi HMS Montrose, Şubat 2022'de Umman Körfezi'nde sivil teknelerde yaptığı aramada, diğer silahların yanında, bir nakliye helikopteri de ele geçirdi. Helikopterin uçuş bilgisayarının kayıtlarında, Devrim Muhafızları'nın Tahran'ın batısındaki hava üssünde çok sayıda eğitim uçuşu yaptığı ortaya çıktı. "UK Presents Evidence Linking Iran in Houthi Weapon Supply," *Voice of America*, 13 Şubat 2023, <https://www.voanews.com/a/uk-presents-evidence-linking-iran-in-houthi-weapon-supply/6961928.html>.

⁶⁷ Devrim Muhafızları'nın, İran'dan doğrudan Yemen'e nakliyat yapmak yerine Irak, Lübnan, Suriye gibi ülkelerin nakliye firmalarını kullanarak, malzemeleri Nishtun ve Al-Ghaydah gibi Yemen'in doğusundaki al-Mahrah eyaletindeki limanlara ulaştırmaya çalıştığı iddia edilmektedir. Seth G. Jones, Jared Thompson, Danielle Ngo, and Joseph S. Bermudez, *The Iranian and Houthi War against Saudi Arabia* (Washington DC: Center for Strategic and International Studies, 2021): 5-6.

olmak üzere Husilerin sahadaki tüm başarılarını kutlamışlar ve Husileri Yemen'in uluslararası alandaki meşru temsilcileri olarak kabul etmişlerdir.⁶⁸

İran'ın Husilere doğrudan silah temin ettiğine ve diğer alanlarda destek verdiğine dair kanıtlara rağmen, verilen desteğin Yemen'deki çatışmalarda Husilerin savaşı sürdürmesini tek başına sağlayacak kadar önemli olmadığı bizzat ABD'li gözlemciler tarafından dile getirilmiştir. Özellikle Husilerin Eylül 2014'te başkenti ele geçirmelerini sağlayanın İran'ın silah desteği olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Silahlarının büyük kısmını İran'dan temin ediyor gibi görünmeyen Husiler kendi ajandaları doğrultusunda savaşı yürütmektedirler. Muhtemelen İran, Husilerin Suudi Arabistan ve BAE topraklarına yönelik saldırılarından rahatsızdır. Savaşın diplomatik çözümlerle bitmesini arzulayan İran'ın, özellikle Körfez ülkeleriyle yumuşama dönemine girdiği 2023 itibariyle Husi saldırılarını teşvik etmesi mantıklı değildir. Bu durum da Husileri (tümüyle olmasa da) bağımsız bir aktör olarak görmemizi gerektirir.⁶⁹

Bugün Yemen üzerinde verilen uluslararası mücadelede karasal güç konumundaki başlıca ülke (1920'lerden beri süregelen bir şekilde) Suudi Arabistan'dır. Husilerin Yemen'de ve özellikle de Suudi Arabistan-Yemen sınırında yer alan Sâda bölgesinde askeri bir güç olarak ortaya çıkması, Suudi Arabistan'ı rahatsız etmekteydi. Husilerin Salih rejimine yönelik suçlamaları arasında Suud yanlısı olmak da yer aldığından, Suudi Arabistan'ın Husileri bir tehdit olarak algılaması doğaldır. Husi-Hükümet çatışmasına Suudi Arabistan'ın ilk askeri müdahalesi 2009 yılında gerçekleşmiştir. Bu kapsamda Riyad, Husi mevzilerini hem topçu hem de savaş uçakları ile vurmuş ve İran'ın Husilere silah gönderdiği iddiasıyla Yemen'in Kızıldeniz kıyısındaki kuzey limanlarını denizden ablukaya almıştı.⁷⁰

---

⁶⁸ Juneau, "Iran's Policy towards the Houthis in Yemen," 657-658.

⁶⁹ Stephen Zunes, silah temini ile bağımlılığın doğru orantılı olduğunu düşünmektedir. Thomas O. Falk, "The limits of Iran's influence on Yemen's Houthi rebels," *Al-Jazeera*, 8 Mart 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/8/the-limits-of-irans-influence-on-yemens-houthi-rebels>.

⁷⁰ Juneau, "Iran's Policy towards the Houthis in Yemen," 652.

26 Mart 2015'te başlayan Kararlılık Fırtınası Operasyonu'nun başlamasından yaklaşık üç hafta sonra BM Güvenlik Konseyi'nin yukarıda değinilen 2216 sayılı kararı kabul etmesi sayesinde, operasyon uluslararası meşruiyet kazanmıştır. Koalisyon güçleri Yemen hava sahasına çok kısa sürede egemen olduktan sonra Husi ve Salih güçlerine ait kara unsurlarını hedef almışlardır. Buna rağmen, Husilerin zaman zaman Suudi Arabistan topraklarındaki veya Yemen'deki koalisyon üslerine füze saldırılarında bulunması hiçbir zaman engellenememiştir. Temmuz 2015'te Suudi Arabistan, Altın Ok adı verilen kara harekâtına başlamıştır. Bu operasyona Suudi Arabistan ve BAE kara kuvvetleri de el-Hadi yanlısı güçlerle birlikte katılmıştır. Bu harekât sonucunda Eylül ayında Bab-ül Mendep Boğazı kıyıları ve Moha liman kenti ele geçirilmiştir ama koalisyon güçleri, Sanâ'ya ulaşmadan Mârib'in batısında Husiler tarafından durdurulmuştur. Altın Ok'un kısmi başarısının devam ettirilemeyeceğinin ve iki tarafın da diğerine belirgin bir üstünlük sağlayamayacağına anlaşılması üzerine, Nisan 2016'da geçici ateşkes ilan edilmiş ve büyük çaplı saldırılar sona ermiştir. Ardından Kuveyt'te taraflar arasında sonuçsuz görüşmeler başlamıştır.⁷¹

Tüm bu süreç boyunca Suudi Arabistan'ın el-Hadi dışında, Yemen'deki en önemli müttefiki kuşkusuz İslah Partisi'ydi.⁷² El-Hadi'nin Kuveyt'teki görüşmelerin hemen öncesinde Başkan Yardımcısı Halid Baha yerine gerek Suudi Arabistan'la gerekse İslah'la iyi ilişkilere sahip olan Ali Muhsin el-Ahmar'ı ataması bu durumun önemli bir göstergesi olup, Suudi Arabistan'ın savaşa müdahil olan bir başka denizaşırı güç olan müttefiki BAE ile ilişkilerinin bozulmasına yol açan başlıca sebep olmuştur.⁷³

⁷¹ Ralph Shield, "The Saudi Air War in Yemen: A Case for Coercive Success through Battlefield Denial," *Journal of Strategic Studies* 41, no. 3 (2018): 463-468.

⁷² Mutahar Al-Sofari, "An Exceptional Case: Saudi Relations with Yemen's İslah Party," *The Washington Institute*, 26 Temmuz 2021, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/exceptional-case-saudi-relations-yemens-islah-party#main-content>.

⁷³ "Yemeni PM sacked in major shake-up of senior officials," *Al-Jazeera*, 3 Nisan 2016, <https://www.aljazeera.com/news/2016/4/3/yemeni-pm-sacked-in-major-shake-up-of-senior-officials>; Elena Derozier, "Yemen's Second-in-Command May Have a Second Coming," *The Washington Institute*, 9 Kasım 2018, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/yemens-second-command-may>

Koalisyon içinde yer alan BAE, Yemen'deki mücadelede başrol oynayan ikinci önemli denizaşırı güçtür. BAE'nin savaşa katılmasında üç temel amaç ön plana çıkmaktadır. İlk olarak, Suudi Arabistan ve ABD'yle uyumlu hareket etmektir. İkincisi, Müslüman Kardeşler'in Yemen'deki kolu olarak görülen İslah'ın aşırı güçlenmesini önlemektir. Üçüncüsü de, bölgesel bir ticari ve lojistik merkez olma gayesiyle Yemen'deki stratejik limanlara ve suyollarına hakim olmaktır.⁷⁴ Savaşa ilk etapta kendi kara güçleriyle katılan BAE Yemen'in güneyinde kontrolü sağlarken, kendi güçleri yanında Güvenlik Kuşağı Güçleri, Hadrami Elit Güçleri ve Şabvani Elit Güçleri gibi ülkenin kıyı bölgelerinde etkinlik gösteren özerk yerel kuvvetleri de kullanmıştır.⁷⁵ 2017'den itibaren İslah karşıtı bir tepkiyle oluşup, zaman zaman Aden'de el-Hadi'ye bağlı kuvvetlerle çatışan ayrılıkçı GGK de BAE'den tam destek almaktaydı.

Şüphesiz BAE'nin en önemli stratejik hamlesi, Nisan 2018'de Aden Körfezi'ndeki Sokotra Adası'na asker çıkarmasıdır. Bu hamle, el-Hadi hükümetinin tepkisini çekse de Haziran 2020'de adanın tamamen GGK'nin kontrolüne geçmesine engel olamamış böylece BAE'nin Sokotra üzerindeki hakimiyeti fiili bir duruma dönüşmüştür.⁷⁶ Diğer yandan, BAE'nin Yemen anakarasındaki güçlerini Temmuz 2019 itibarıyla tamamen geri çektiği, bunun yerine güneydeki vekil güçleri üzerinden nüfuzunu devam ettirdiği gözlenmektedir. Bunun nedeni, sahada verdiği zayıf artışının yarattığı kamuoyu baskısından ve koalisyon güçlerinin gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerine dair uluslararası baskılardan kendini korumak istemesiydi.⁷⁷ Bu çerçevede Abu Dabi'nin küresel ekonomik çıkarlarını artırıp, iç politikadaki gücünü pekiştirmeyi amaçlayan bir ulusal çıkar hesabıyla hareket ederek, savaşın riskli yanlarının sorumluluğunu Riyad'a devretmeye çalıştığı iddia

---

[have-second-coming.](#)

⁷⁴ Gregory D. Johnsen, "The UAE's Three Strategic Interests in Yemen," *The Arab Gulf States Institute in Washington*, 24 Şubat 2022, <https://agsiw.org/the-uaes-three-strategic-interests-in-yemen/>.

⁷⁵ "Situation of Human Rights in Yemen, Including Violations and Abuses since September 2014", *OHCHR*, 17 Ağustos 2018, <http://undocs.org/A/HRC/39/43>.

⁷⁶ Hacer Başer, "Yemen'in Stratejik Sokotra Adasında BAE'nin Emelleri Tartışılıyor," *Anadolu Ajansı*, 5 Eylül 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemenin-stratejik-sokotra-adasinda-baenin-askeri-emelleri-tartisiliyor-/1963825>.

⁷⁷ Johnsen, "The UAE's Three Strategic Interests in Yemen."

edilebilir.⁷⁸ BAE'nin giderek Suudi Arabistan'dan ayrı bir motivasyon ve stratejiyle hareket ediyor oluşu, Yemen üzerinde hakimiyet kurmaya çalışan karasal-deniz aşırı güç mücadelesinin ilk etapta müttefik olan güçler arasında bile kendini gösterebildiğine işaret etmekte ve Yemen tarihindeki bu süreklilik unsurunun bugün de tekrarlanmakta olduğuna delalet etmektedir.

6. Sonuç

Makalenin temel varsayımlarından ilki, Yemen'in jeopolitik önemi nedeniyle bölgesel ve/veya küresel hakimiyet arayışındaki bölgesel ve/veya küresel deniz aşırı güçlerle; buna tepki olarak Arap Yarımadası'ndaki hakimiyetini çeperele yaymaya çalışan komşu karasal güçler arasındaki bir çekişme sahası olageldiği ve bu süreklilik unsurunun 2014'te başlayan iç savaşı anlamada da anahtar öneme sahip olduğuydu. Yemen'in modern tarihi boyunca yaşadığı savaşlar, karşılaştırmalı bir şekilde incelendiğinde bu varsayım doğrulanmaktadır (bkz. **Tablo-1**).

Tablo-1: Yemen'deki Savaşların Karşılaştırmalı İncelemesi (1914-2023)

Dönem	Karasal Güç ve Yerel Müttefikleri	Deniz aşırı Güç ve Yerel Müttefikleri	Savaşın Bağlamı
I. Dünya Savaşı (1914-1918)	Osmanlı Devleti ve İmam Yahya	İngiltere ve Seyid İdrisî	Küresel hakimiyet mücadelesinin bir cephesi
Kuzey Yemen İç Savaşı (1962-1969)	Suudi Arabistan ve Monarşistler	Mısır ve Cumhuriyetçiler	Arap Soğuk Savaşı'nın bir cephesi

⁷⁸ Betül Dogan-Akkas, "The UAE's foreign policymaking in Yemen: from bandwagoning to buck-passing," *Third World Quarterly* 42, no. 4 (2021): 721-722.

Yemen İç Savaşı (1994)	(Suudi Arabistan'ın zayıf desteği) Güneyli Ayrılıkçılar (YSP)	(Batılı Devletlerin zayıf desteği) Kuzeyli Birlikçiler (GHK-İslah)	Ayrılma amaçlı iç savaş
Yemen İç Savaşı (2014-)	Suudi Arabistan ve Hâdi (2014-2022), İslah, Tarık Salih	İran ve Husiler Salih (2014-2017)	1994 savaşımdan miras kalan çatışma dinamikleriyle bölgesel güçlerin hakimiyet mücadelesinin iç içe geçmesi
		BAE ve Güneyli Ayrılıkçılar (Hirak, GGK, yerel milisler), Tarık Salih	
AYEK ve İŞİD-Yemen Vilayeti			

Yemen öncelikle 19. yüzyılın ortasından 20. yüzyılın başına kadar geçen sürede denizaşırı güç konumundaki İngiltere'yle karasal güç konumundaki Osmanlı Devleti arasında uzun soluklu bir mücadeleye sahne olmuştur. I. Dünya Savaşı'nda yerel müttefiklerin de berraklaşmasıyla zirveye çıkan bu mücadele küresel hakimiyet mücadelesinin jeopolitik önemi haiz bir cephesi olarak okunabilir. Yemen'in kuzey bölgesinin bağımsızlığından sonra yaşanan ilk iç savaş ise, Arap dünyasında 1950'lerden itibaren cumhuriyetçi rejimler ile monarşiler arasında yaşanan soğuk savaşın jeopolitik önemi haiz bir sıcak cephesi olarak okunabilir. Bu kapsamda, komşu karasal güç olarak Osmanlı'nın yerini Suudi Arabistan alırken, denizaşırı güç olarak ön plana çıkan devlet Mısır olmuştur. Her iki dönemde de Yemen'in zorlu coğrafyası, özellikle iç bölgelerde dış aktörlerin tam anlamıyla hakimiyet kurmasını önlemiş, savaşların uzamasına sebep olmuş ve en nihayetinde yerel aktörlere belli bir özerklik sağlamıştır. Yemen'in 1918'de bağımsızlığa kavuşması ve 1969'daki ödünleşim sonucu ortaya çıkan yeni Yemen rejiminin dış baskılardan görece özerk bir şekilde hareket edebilmesi bunun en somut göstergeleridir.

Makalenin bir diğer varsayımı da 1994 iç savaşının Yemen'in modern tarihinde bir kopuş teşkil etmesine rağmen, sonuçları itibariyle 2014'te başlayan iç savaşın temel aktörlerini ve çatışma dinamiklerini üretmesi nedeniyle kritik bir öneme haiz olduğuydu. 1990'daki birleşmeden dört yıl sonra yaşanan çatışmalar, kendisinden önceki ve sonraki savaflara göre çok daha kısa sürmesi ve dış aktörlerin rolünün çok az olması sebebiyle gerçek anlamda bir iç savaş niteliği taşımaktadır. Ancak sonuçları itibariyle güney ayrılıkçılığını, İslamcı aşırılıkçılığı, İslah partisini ve Husi önderliğindeki Zeydi aşiretlerin merkezkaç eğilimlerini güçlendirmiş ve böylece 2014'te başlayan iç savaşa giden sürecin başlıca aktörlerini yaratmıştır.

2014'te iç savaş başladığında, Sâda merkezli Husiler ile merkezi hükümet arasındaki silahlı çatışma yaklaşık 20 yıldır kesintilerle devam etmekteydi. 1994'teki iç savaştan miras kalan bu çatışma dinamiğine 1990'larda sınırlı biçimde ama 2014 sonrası belirgin biçimde İran da Husilerin yanında dahil olmuştur. Böylece, denizaşırı güç olan İran ve komşu karasal güç konumundaki Suudi Arabistan arasındaki bölgesel güç mücadelesi ile Yemen'i çatışmaya götüren yerel dinamikler iç içe geçmiştir. İran'ın Husileri desteklediği mi, yoksa Husileri tam bir vekili gibi kontrol mü ettiği tartışmalıdır. Bunun tersine, Arap Yarımadası'ndaki karasal hakimiyetinde İran lehine aşınma olmasını istemeyen Suudi Arabistan; başta el-Hadi ve İslah Partisi olmak üzere, yerel müttefikleri üzerinde tam otoriteye sahip görünmektedir. İran gibi denizaşırı aktör sayılabilecek BAE'nin de güneyli ayrılıkçılar ile kurduğu ilişkideki hiyerarşik nitelik, İran'ın Husiler ile kurduğundan çok daha belirgindir. Bunun yanı sıra, Abu Dabi karasal güç olan Suudi Arabistan'la sorunlu ve ondan ayrık olan pozisyonunu her geçen gün daha da netleştirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Yemen tarihinde bir süreklilik unsuru olarak karasal-denizaşırı güç mücadelesinin esas olarak Riyad ile Abu Dabi arasında yaşanmaya başladığına dair emareler vardır.

Makalenin bulguları göstermektedir ki 20. yüzyıl ile başlayan modern Yemen tarihi boyunca ülke dış aktörlerin mücadele alanı olmuştur. Yemen'i doğrudan kendi nüfuz alanı olarak gören karasal bölgesel güç ile bölgesel jeopolitik hedefleri için Yemen'e yönelen denizaşırı güç

arasındaki mücadele nedeniyle Yemen’de istikrarlı merkezi otorite kurmak çok zordur. Yemen gelişmelerini anlamlandırmayı daha zorlaştıran husus ise bu durumun tersinin de aynı anda geçerli olmasıdır: Dış aktörlerin hiçbiri, zorlu coğrafyası nedeniyle ülkeye tamamıyla hakim olamamakta ve Yemenli yerel güçlere rağmen stratejik hedeflerine ulaşamamaktadır. Bu karmaşık yapı gelecekte de Yemen’in temel çelişkisi olmaya devam edecek gibi görünmektedir.

Kaynakça

Ahmed, Omar. “Remembering the 1994 Yemeni Civil War.” *Middle East Monitor*, 4 Mayıs 2022.

<https://www.middleeastmonitor.com/20220504-remembering-the-1994-yemeni-civil-war/>.

Al-Sofari, Mutahar. “An Exceptional Case: Saudi Relations with Yemen’s Islah Party,” *The Washington Institute*, 26 Temmuz 2021, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/exceptional-case-saudi-relations-yemens-islah-party#main-content>.

Al-Zandani, Ahmed A. “Yemen’s Question: From the Struggle for Freedom to the Struggle for Survival.” *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 2, no. 2 (2015): 89-108.

Antonius, George. *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement*. Beirut: Khayats, 1938.

Ayışığı, Metin. “Osmanlı’nın Son Vilayeti Yemen.” *XIII. Türk Tarih Kongresi, 04-08 Ekim 1999, Cilt 3, Kısım 3* içinde, 1985-2019. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2002.

Başer, Hacer. “Yemen’in Stratejik Sokotra Adasında BAE’nin Emelleri Tartışılıyor.” *Anadolu Ajansı*, 5 Eylül 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemenin-stratejik-sokotra-adasinda-baenin-askeri-emelleri-tartisiliyor-/1963825>.

Bostan, İdris. “Yemen: Osmanlı Dönemi.” *İslam Ansiklopedisi Cilt 43*, 406-412. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013.

Byman, Daniel. “Yemen’s Disastrous War,” *Survival* 60, no. 5 (2018): 141-158.

Dalton, Melissa. “US Support for Saudi Military Operations in Yemen.” Center for Strategic and International Studies, 23 Mart 2018, <https://www.csis.org/analysis/us-support-saudi-military-operations-yemen>.

Dawisha, Adeed. “Intervention in the Yemen: An Analysis of Egyptian Perceptions and Policies.” *The Middle East Journal* 29, no. 1 (Kış, 1973): 47-63.

Dawisha, Adeed. *Egypt in the Arab World: The Elements of Foreign Policy*. Londra: The Macmillan Press, 1976.

Derozier, Elena. “Yemen’s Second-in-Command May Have a Second

Coming.” *The Washington Institute*, 9 Kasım 2018, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/yemens-second-command-may-have-second-coming>.

Dogan-Akkas, Betul. “The UAE’s foreign policymaking in Yemen: from bandwagoning to buck-passing.” *Third World Quarterly* 42, no. 4 (2021): 717-735.

Durac, Vincent. “The Joint Meeting Parties and the Politics of Opposition in Yemen.” *British Journal of Middle Eastern Studies* 38, no. 3 (2011): 343-365.

Erboğa, Abdullah. “Bölgesel Dönüşüm Süreci ve Körfez Güvenliği.” *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 3, no. 1 (2016): 9-38.

Falk, Thomas O. “The limits of Iran’s influence on Yemen’s Houthi rebels.” *Al-Jazeera*, 8 Mart 2022.

Ferris, Jesse. *Nasser’s Gamble: How Intervention in Yemen Caused the Six Day War and the Decline of Egyptian Power*. Princeton: Princeton University Press, 2013.

Fığlalı, Ethem Ruhi. *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*. Ankara: Selçuk Yayınları, 1996.

Halaçoğlu, Yusuf. “Asir.” *İslam Ansiklopedisi Cilt 3*, 482-484. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.

Heydemann, Steven. “Economic Governance & State Reconstruction in the Arab Middle East.” *Daedalus* 147, no. 1 (Kış 2018): 48-63.

Horton, Michael. “Terrorists are Tightening their Grip in Yemen.” *The National Interest*, 15 Ağustos 2018. <https://nationalinterest.org/feature/terrorists-are-tightening-their-grip-yemen-28842>.

İzol, Ramazan, ve Murat Cingöz. “Iran-Saudi Arabia Rivalry and the Yemen Crisis.” *Gazi Akademik Bakış Dergisi* 16, no. 31 (2022): 345-360.

Johnsen, Gregory D. “[The Great Fall: Putting Together Peace Talks for a Broken Yemen](#).” *The Arab Gulf States Institute in Washington*, 21 Nisan 2021. <https://agsiw.org/the-great-fall-putting-together-peace-talks-for-a-broken-yemen/>.

Johnsen, Gregory D. “[The UAE’s Three Strategic Interests in Yemen](#),” *The Arab Gulf States Institute in Washington*, 24 Şubat 2022, <https://agsiw.org/the-uaes-three-strategic-interests-in-yemen/>.

Jones, Seth G., Jared Thompson, Danielle Ngo, and Joseph S. Bermudez. *The Iranian and Houthi War against Saudi Arabia*. Washington DC: Center for Strategic and International Studies, 2021.

Juneau, Thomas. "Iran's Policy towards the Houthis in Yemen: A limited return on a modest investment." *International Affairs* 92, no. 3 (2016): 647–663.

Kendall, Elisabeth. "The Failing Islamic State within the Failed State of Yemen." *Perspectives on Terrorism* 13, no. 1 (Şubat 2019): 78-87.

Kennedy, Paul M. "Mahan versus Mackinder." *Militär-geschichtliche Zeitschrift* 16, no. 2 (2016): 39-66.

Kerr, Malcolm. *The Arab Cold War: 1958-1967*. New York: Oxford University Press, 1967.

Michael, Maggie, and Ahmed el-Haj. "Saleh's death puts Yemen's war at a crossroads." *The Washington Post*, 6 Aralık 2017. https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/salehs-death-puts-yemens-war-at-a-crossroads/2017/12/06/e5fdbc82-da50-11e7-a241-0848315642d0_story.html?noredirect=on&utm_term=.69a21028b352.

Montgomery, Marcus. "A Timeline of the Yemen Crisis from the 1990s to the Present." *Arab Center Washington DC*, 19 Şubat 2021. <https://arabcenterdc.org/resource/a-timeline-of-the-yemen-crisis-from-the-1990s-to-the-present/>.

Nagi, Ahmed. "What Biden's Visit to Saudi Arabia Means for Yemen." *Carnegie Middle East Center*, 12 Temmuz 2022. <https://carnegie-mec.org/2022/07/12/what-biden-s-visit-to-saudi-arabia-means-for-yemen-pub-87483>.

Nedim, Mahmud. *Arabistan'da Bir Ömür*. İstanbul: İSİS, 2001.

Orkaby, Asher. *Beyond the Arab Cold War: The International History of Yemen Civil War 1962-68*. New York: Oxford University Press, 2017.

Öntuğ, Murat ve Leyla Aksu Kılıç. "Osmanlı'nın Güney Siyasetinde Yemen'de Hakimiyet Mücadelesi ve Osmanlı Valileri (1850-1876)." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 68, (2021): 397-414.

Özbaran Salih ve Don Manuell de Lyra. "The Ottoman Turks and the Portuguese in the Persian Gulf, 1534-1581." *Journal of Asian History* 6, no. 1 (1972): 45-87.

Öztürk, Selim. "Nedenleri ve Sonuçları Kapsamında Yemen Krizi."

Avrasya Etüdüleri 25, no. 55 (2019): 83-98.

PRO, FO 141/461-2, from the Sherif of Mecca to HE Minister, 1 Haziran 1916.

PRO, FO 141/461-3, from Chief Egyptforce in Cairo to Chief London, 15 Haziran 1916.

PRO, FO 141/462-1, from the Residency in Aden to HC in Cairo, 6 Ekim 1916.

PRO, FO 686/25, Note by Cromwell in Jidda, 28 Kasım 1917.

Rashad, Marwa. "Yemen's Saleh signs deal to give up power", *Reuters*, 23 Kasım 2011, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-idUSTRE7AM0D020111123>.

Robinson, Kali. "Yemen's Tragedy: War, Stalemate, and Suffering." *Council on Foreign Relations*, 21 Ekim 2022. <https://www.cfr.org/background/yemen-crisis>.

Salisbury, Peter. *Yemen's Southern Powder Keg*. Londra: The Royal Institute of International Affairs, 2018.

Seyhun, Mehmet Arif. "Yemen Savaş Anıları (5 Mayıs 1914 - 5 Mart 1919)." *Askeri Tarih Bülteni* 22, no. 42 (1997): 1-51.

Shield, Ralph. "The Saudi Air War in Yemen: A Case for Coercive Success through Battlefield Denial," *Journal of Strategic Studies* 41, no. 3 (2018): 461-489.

Stewart, Phil. "U.S. halting refueling of Saudi-led coalition aircraft in Yemen's war." *Reuters*, 10 Kasım 2018. <https://www.reuters.com/article/us-usa-yemen-refueling/u-s-halting-refueling-of-saudi-led-coalition-aircraft-in-yemens-war-idUSKCN1NE2LJ>.

Stookey, Robert. *South Yemen: A Marxist Republic in Arabia*. Londra: Croom Helm, 1982.

Sullivan, Robert R. "Saudi Arabia in International Politics." *The Review of Politics* 32, no: 4 (Ekim 1970): 436-460.

Tanin, 19 Şubat 1917.

Telci, İsmail Numan, Mustafa Yetim, ve Gökhan Ereli. *Yemen İç Savaşı: Bölgesel ve Küresel Aktörler, Yerel Unsurlar ve Çatışmanın Geleceği*, Ankara: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 2020.

Tınas, Murat. “Yemen İç Savaşı’nda Husiler: Vekalet İlişkisinin Karmaşık Yapısı.” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21, no. 1 (Haziran 2020): 117-136.

Tüysüzoğlu, Göktürk. “Kızıldeniz’e Odaklanan Güç Mücadelesi: Sebepler ve Aktörler,” *Ortadoğu Etütleri* 11, no. 2 (2019): 324-367.

Vatikiotis, P. J. *Nasser and His Generation*. Londra: Croom Helm, 1978.

Warburton, David. “The Conventional War in Yemen.” *The Arab Studies Journal* 3, no.1 (Bahar, 1995): 20-44.

Wenner, Manfred W., Tareq Ismael, and Jacqueline Ismael. “The Republic of Yemen.” in *Middle East and North Africa*, editörler: Tareq Ismael, and Jacqueline Ismael, 415-451. Gainesville: Florida University Press, 1991.

Yeşilyurt, Nuri. “Collapse of Empire: Ottoman Turks and the Arabs in the First World War.” MPhil diss., University of Cambridge, 2005.

Yıldız, Melih. “Rusya’nın Ortadoğu’ya Dönüşününün Askeri Boyutu.”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 9, no.1 (2022): 83-107.

Zeidan, Adam. “Houthi movement.” *Britannica*. 11 Mart 2023. <https://www.britannica.com/topic/Houthi-movement>.

“Yahya.” *Britannica Academic*, Son erişim: 2 Kasım 2018. <https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Ya%E1%B8%A5y%C4%81/77716>.

“Ali Abdullah Saleh.” *Global Security*, Son erişim: 1 Kasım 2018, <https://www.globalsecurity.org/military/world/yemen/saleh.htm>.

“Arab Coalition Launches Offensive on Yemen’s Rebel-Held Hodeidah.” *The National*, 14 Haziran 2018. <https://www.thenational.ae/world/mena/arab-coalition-launches-offensive-on-yemen-s-rebel-held-hodeidah-1.739551>.

“Are Saudis readying Yemen's Tareq Saleh for Sanaa battle?” *Al-Monitor*, 27 Ocak 2020, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/01/yemen-saudi-arabia-commander-sanaa-battle-war.html>.

“Situation of Human Rights in Yemen, Including Violations and Abuses since September 2014”, *OHCHR*, 17 Ağustos 2018, <http://undocs.org/A/HRC/39/43>.

“UK Presents Evidence Linking Iran in Houthi Weapon Supply,” *Voice*

of America, 13 Şubat 2023, <https://www.voanews.com/a/uk-presents-evidence-linking-iran-in-houthi-weapon-supply/6961928.html>.

“War in Yemen.” *Council on Foreign Relations*, 7 Şubat 2023. <https://www.cfr.org/interactives/global-conflict-tracker#!/conflict/war-in-yemen>.

“Yemen: Al-Hirak Al-Janoubi (Southern Movement).” *UNHCR*, 28 Haziran 2013.

“Yemen: History, Two Yemeni States.” *Britannica Academic*, Son erişim: 2 Kasım 2018. <https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Yemen/110511#214513.toc>.

“Yemen: History, Yemen in Transition,” *Britannica Academic*, Son erişim: 2 Kasım 2018, <https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Yemen/110511#214513.toc>.

“Yemeni PM sacked in major shake-up of senior officials.” *Al-Jazeera*, 3 Nisan 2016, <https://www.aljazeera.com/news/2016/4/3/yemeni-pm-sacked-in-major-shake-up-of-senior-officials>.

“Yemen: Al-Hirak Al-Janoubi (Southern Movement), including its structure, leadership, objectives, members, activities, and area of operation; relationship with government”, *Refworld*, 28 Haziran 2013, <https://www.refworld.org/docid/52eba6534.html>.

Extended Abstract

This article aims to understand and explain the Yemeni Civil War satisfactorily by putting it in the historical context of the series of civil wars that have taken place since the independence of (Northern) Yemen. As such, it tries to analyse the current civil war within the framework of continuity and ruptures in modern Yemeni history. Looking at the contemporary history of Yemen from this perspective, the most prevalent element of continuity is the struggle for dominance between the overseas power(s) which want to gain control over Yemen due to its geopolitical importance and territorial power trying to spread its authority in the Arabian Peninsula toward the periphery. This element of continuity is critical to understanding most of the Yemeni civil wars throughout history. Yet the tough mountainous geography of Yemen has always prevented external actors from having complete control over the country, thus prolonging the duration of the conflicts, and providing autonomy to local actors. Although this is the most apparent element of continuity in the country's history, a short-lived civil war took place in 1994, in which the intervention of external actors was minimal. Therefore, it would be more accurate to consider this as a moment of rupture in Yemeni history. The article's main argument is that the Yemeni Civil War contains both elements of continuity and rupture at the same time.

The first section of this article tries to demonstrate that the first international struggle over Yemen in the modern era took place between the British Empire and the Ottoman Empire in the mid-19th century and reached its peak during the First World War. Britain was the overseas power in this contest, while the Ottomans represented the territorial power. The second section of the article sheds light on the North Yemen Civil War, the first civil war after the independence of (North) Yemen, as a struggle for dominance between Egypt, the overseas power, and Saudi Arabia, the territorial power. The third chapter describes the civil war between North and South Yemen, which broke out four years after the unification in 1990 and ended quickly, as a moment of rupture in which local factors played the leading role. However, the article attaches particular importance to this moment of rupture because it brought about

the main domestic actors and axes of conflict of today's civil war.

The last chapter deals with the Yemeni Civil War, which started in 2014 as a unique case that contains both elements of continuity and rupture. On the one hand, the primary agents and conflict dynamics of the War had initially emerged in 1994, the moment of rupture. On the other hand, the Yemeni Civil War was internationalised with the intervention of several overseas and territorial powers, namely Saudi Arabia, Iran, and the United Arab Emirates, thus repeating the element of continuity in contemporary Yemeni history. The regional power struggle between Iran, an overseas power, and Saudi Arabia, a neighbouring territorial power, and the local dynamics that led Yemen to the conflict are intertwined. In addition, Abu Dhabi's divergent position in Yemen vis-à-vis its ally Saudi Arabia becomes more visible. From this point of view, there are indications that the struggle between territorial power and overseas power as a continuity element in the history of Yemen is now taking place between Saudi Arabia and UAE.

The study adopts a qualitative method. It is thus based on a historical narrative through the lens of the analytical framework explained in the Introduction. The data is mainly collected from reliable secondary sources such as academic publications, think-tank reports, and primary sources such as news and state archives.

Kitap İncelemesi/Book Review

Betar Türkiye: Bir Siyonist Gençlik Hareketi'nin Hikayesi (1933-1971)

Rıfat N. Bali,
İstanbul: Libra Kitap, 2020, 347 sayfa.

Değerlendiren: Gökhan Çinkara*

Türkiye Yahudi Cemaati (TYC) hakkında son yıllarda gerek akademik gerekse popüler yayınlarda bir artış olduğu göze çarpmaktadır. TYC'nin sosyal, iktisadi ve siyasal alanlarda genel Türk toplumu ile etkileşimleri veya ayrışmaları bu çalışmaların irdelediği temel konu başlıkları olarak öne çıkmaktadır. Bu konularda yaptığı çalışmalarla hem Türk okuruna öte yandan yabancı araştırmacılara hatırı sayılı literatür oluşturan Rıfat Bali'nin dikkat çeken bir eseri bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Bali'nin *Betar Türkiye: Bir Siyonist Gençlik Hareketi'nin Hikayesi (1933-1971)* adlı eseri kullanılan materyal zenginliği (arşiv malzemeleri ve mülakatlar) özellikle Siyonizm ve TYC arasındaki kurumsal/toplumsal ilişki ağlarını göstermesi açısından dikkat çekmektedir. Rıfat Bali, TYC içerisindeki Siyonizm'e karşı mesafeli tutumun gerçek durumu tam anlamıyla yansıtmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, Bali 1950-1960 yılları arasında Siyonist faaliyetlerin yer altında çalışmalarına devam ettiğini öne sürmektedir. Betar'ın, bu gizli yeraltı faaliyetlerin kurumsal uzantısı olduğunu iddia etmektedir. Bali bu eserin kaleme alma amacının yeraltında örgütlenen yasadışı Siyonist

* Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, TR, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, <https://orcid.org/0000-0001-8372-8571>, gokhan.cinkara@erbakan.edu.tr

faaliyetlerin uzantısı olan Betar'ın tarihsel sürecini kaleme almak olduğunu belirtmiştir (31-32).

Kitabın temel araştırma odağında Siyonist gençlik teşkilatı olan Betar'ın 1933 yılında Türkiye'de kuruluşundan 1971'de İsrail'in İstanbul başkonsolosu Efraim Elrom'un öldürülüşüne kadar süreçteki faaliyetlerini irdelemektedir.

Kitap 10 ana bölümden oluşmakta olsa da esasında konu bütünlüğü açısından iki ana bölüme ayrılabilir. Birinci bölümde Betar hareketinin üzerinde yükseldiği ideolojik ve kurumsal arka plan bilgisi tarihsel izlek içerisinde verilmektedir (33-55). İkinci bölümden onuncu bölüme olan kadar kısımda (55-283) ise Betar'ın Türkiye'deki faaliyetlerinin genel anlatısı sunulmaktadır. İkinci bölümde cumhuriyet döneminde Türkiye'de Siyonist faaliyetler; üçüncü bölümde Hadar Dergisi; dördüncü bölümde L'Etoile Du Levant Gazetesi ve İsak Kohen; beşinci bölümde eski Betar mensuplarının anıları; altıncı bölümde Türk Yahudi Gençliğinin Aliyası; yedinci bölümde Betar ve spor faaliyetleri; sekizinci bölümde Betar İstanbul'un yıllık toplantıları; dokuzuncu bölümde 1960'lı yıllar ve onuncu bölümde İsrail'deki Betar Türkiye Komitesi'nin anma toplantısı konuları incelenmiştir.

Birinci bölüm *Siyonizm, Revizyonist Siyonizm ve Betar* adını taşımaktadır. Betar hareketinin Siyonist bir kurum olduğu ama bunun içerisinde yer alan sağ Siyonist fikirlerin bir taşıyıcısı olduğu birinci bölümde okuyucuya sunulmaktadır. Siyonizm 19. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmış ve temel politik stratejisini Yahudilere Filistin'de ulus-devlet kurmak olarak belirlemiş bir siyasal ve toplumsal hareket idi. Bu hareket içerisinde anılan hedefe ulaşma noktasında yaklaşım farklılıkları politik ayrışmalara sebebiyet vermiştir. Bu noktada Siyonist hareketin (özellikle Dünya Siyonist Teşkilatı'nın) 1917 Balfour Deklarasyonu sonrasında izlediği politikalarda kökten ve radikal bir değişiklik talebinde olanlar Vladimir Jabotinsky önderliğinde 1925 yılında Revizyonist Hareketi kurdular. Betar bu hareketin gençlik örgütü olarak sivrildi. Betar 1923 yılında Riga'da Aharon Propes tarafından kuruldu. 1928 yılında Polonya harekete ev sahipliği yapmaya başladı. Hareketin kurumsal gelişimi bu aşamada çok ivme kazandı. Çünkü Polonya,

Revizyonist Siyonist aktivistlerin merkez üssüydü. 1929'daki Betar Kongresi'nde Jabotinsky Dünya Betarları'nın başı seçildi. Revizyonist Siyonist hareket Betar arasında organik bir ilişki mevcuttur. İki kurum birbirlerine ideolojik, kurumsal ve kadrosal imkanlar sağlamıştır. Betar bu yönüyle hareketin lideri olan Jabotinsky'nin militan, aktivist ve maksimalist stratejisinin gençler arasında yayılmasını sağlıyordu. Jabotinsky'nin karşısında yer alan Sosyalist Siyonistler ve Genel Siyonistlerden ayrıştığı temel nokta sırasıyla sınıfın karşısında ulusa ve diplomasinin karşısında militarizme öncelik vermesinde bulunabilir. Bali birinci bölümde okuyucuya bu eksenlerde malumatları birincil kaynaklardan yararlanarak sunuyor. Bali'nin diğer eserlerinde gördüğümüz üslubunun bu eserde de devam ettiğini varsayabiliriz. Birincil kaynakları yorum katmadan belli bir tarihsel ve tematik izlek içerisinde okuyucuya sunmaktadır.

Kitabın ikinci ve onuncu bölümleri birbirinden farklı başlıklarla ayrılrsa da aynı anlam bütünlüğü içerisinde ilerlemektedir. Bu bölümlerde Rıfat Bali Betar'ın Türkiye'de yürüttüğü faaliyetlere, teşkilatın yayın organı olan Hadar'ın Betar üyelerinin ideolojik bilinçlenmesinde yarattığı etkiye, Betar mensuplarının anılarına, Betar'ın esas hedefi olan Türkiye'den İsrail'e göçü teşvik faaliyetlerine, gizli bir teşkilat olan Betar'ın spor kulüpleri kurarak faaliyetlerini buralarda yürütmesine ve Betar İstanbul'un yıllık toplantılarına odaklanılmaktadır.

Siyonizm Türk toplumu içerisinde tartışmalı bir konu olduğu gibi TYC içerisinde de sesli ve görünür bir şekilde sahiplenilmesinden uzak durulması gereken bir fikir olmuştur. Bali'nin yerinde bir ifadesiyle "Türk Yahudi'si için İsrail'e karşı sevgi beslemenin ve bunu da kamusal alanda ifade etmenin imkânsız olmasından dolayı bu Siyonist teşkilatlar faaliyetlerini gizlice icra etmek zorunda kalacaklardı". TYC içerisinde Siyonizm'e dönük ilginin artması ise Bali'nin de vurguladığı gibi Haziran-Temmuz 1934'teki Trakya Pogromları, 1941-43 gayrimüslim erkeklerin silah altına alınması, Varlık Vergisi uygulamaları, Almanya'da Yahudilere karşı işlenen soykırım suçları ve 1948'de İsrail'in kurulması olaylarının etrafında şekillenmiştir. Betar her ne kadar bu olayların öncesinde 1933'te kurulsada etkinlik alanını ve anlamlı üye

kazanımını yukarıdaki olayların ertesinde gerçekleştirmiştir. Betar, 1947-48 yılları arasında Bali'nin verdiği rakama göre 600 gibi bir üye sayısına ulaşmıştır.

Bali'nin kitabının en ilgi çekici ve orijinal kısımlarından birisi 1950'lilerde yaşayan TYC mensuplarının Türkiye, İsrail ve Siyonizm hakkındaki görüşlerini yansıttıkları *Hadar* dergisi arşivinin ilgili kısımlarıdır. TYC mensuplarında genel kamuoyu ile ilişkilerde esas olan ilkenin “kayades” (suskunluk) olduğu düşünülünce Betar üyeleri arasında dolaşımda olan bu derginin içeriği oldukça önem kazanmaktadır. Öyle ki bu yayın Bali'nin kitapta belirttiği gibi Betar teşkilatı üyelerine Siyonist endoktrinasyonu tüm yönleriyle kazandırmaya çalışmaktadır (111-112). Elbette bu eğitimler Revizyonist Siyonist lider Vladimir Jabotinsky'nin öğretilerini temel alarak hazırlanıyordu. Derginin ismi de halihazırda Jabotinsky'nin takipçilerinde görmek istediği yeni insan tipinin ethosunu ifade ederken kullandığı “hadar” (zarafet) kelimesinden mülhemdir.

Bali'nin kitabına göre Betar İstanbul'un faaliyetleri TYC içerisinde gerginliklere yol açacaktır (199). Ailelerin bir kısmı çocuklarının konfor alanlarından uzakta ve çatışmaların sürdüğü bir ülkeye (İsrail'e) gitmelerini istememektedirler. Halihazırda 1950'ler Türkiye'sinde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle ekonomik canlılık hissedilmeye başlanmıştır (177). Öte yandan Betar üyeleri ise *Hadar* dergisi ve aralarındaki mektuplaşmalar vasıtasıyla İsrail'de kurdukları Hameşahrer Yerleşimi'nden övgüyle bahsetmektedirler (188-195). Bu somut proje onlar için hem bir övünç kaynağı öte yandan oluşumlarına şüpheyile bakanlar için güven tazeleyici bir adımdır.

Kitabın TYC merkezli akademik çalışmalarda mevcut birçok ön kabulü değiştirmeye yol açacağı söylenebilir. Öncelikle TYC merkezli akademik ve popüler çalışmalarda grup mensuplarının elitlerinin orta ve üst-sınıf ailelere mensup, kapital biriktirmekle meşgul ve bu nedenle siyasi bilinçlenmesinin ise eksik olduğuna dair genel anlatı sunula gelmiştir. Bu anlatının merkezinde karikatürize Yahudi tiplmeleri ve onların yaşantıları yer alır. Diğer bir anlatı hattı ise Türkiye, İsrail ve ABD ilişkilerinin 1990'larda yoğunlaşması sonrasında TYC

mensuplarının bir tür lobi faaliyetlerinin organizatörü (500. Yıl Vakfı) olmasından sonra gelişmiştir. Bu süreçte TYC ile Türkiye arasındaki ilişkinin iki taraf için de olumlu ve besleyici olduğuna dair bir anlatıya süreklilik kazandırılmaya çalışılmıştır. Akademik çalışmalar da bu sürecin ruhuna uygun olarak yapılandırılmaya başlanmıştır. Rıfat Bali'nin çalışmaları ise bu iki hattın dışında kalmaktadır. Bali'nin önceki çalışmalarından farklı olarak bu eserinde TYC mensuplarının devlet ve toplum ilişkilerinde pasif ve mağdur olmanın ötesinde aktivist, İsrail yanlısı ve Siyonist bilince sahip Betar üyelerinin kişisel deneyimlerine ışık tutuyor. Siyonist hareketin küresel toplumsal şebekelerinin Türkiye'ye uzanan yönünü anlamak için Bali'nin eseri bir hayli materyal sunmaktadır. Eserin bir diğer önemli katkısı ise Betar mensuplarının İsrail'e göçleri (Aliya) sonrasında orada da aralarındaki kişisel bağları devam ettirme noktasında (281) ısrarlı olduklarıdır. Betar'ın Siyonist hareketin sağ kanadına ait bir gençlik teşkilatı olduğu söylenmişti. Kitapta bu teşkilat mensubiyetinin İsrail'de yükselen sağ siyaset sonrasında (1977 sonrasında) TYC mensuplarına ne gibi imkanlar ve fırsatlar sağladığı konusuna değinilmemektedir. Ayrıca Betar İstanbul'un TYC içerisinde nüfuzunun ne boyutta olduğu bilgisine kitapta ulaşamıyoruz. TYC içerisindeki seçimlerde (hahambaşılık, cemaat liderliği gibi) toplumsal mobilizasyonu yönlendirme güçleri bulunuyor mu sorusu bu noktada anlamlıdır. Fakat TYC'nin uzun süre cemaat liderliğini yapan Bensiyon Pinto'nun Betar mensubu olduğunu kitaptan anlıyoruz (23-24; 148-150). Bu konuda kitapta geçen isimler üzerinde toplumsal ağ analizi yapılarak Betar'ın faaliyetlerinin etkinlik alanının ve nüfuz kapasitesinin ölçümü yapılabilir. Bali'nin bu kitabı Betar'ın tarihsel arka planını, ideolojik yönelimlerini ve üyelerinin teşkilat içerisindeki deneyimlerini arşiv malzemelerinden ve mülakatlardan yararlanarak okuyucuya sistematik bir şekilde sunmaktadır. Siyonizm'in modern cumhuriyet Türkiye'sinde Yahudiler üzerinde nasıl algılandığına ve bunu örgütlü hale getirecek kurumsal oluşumların nasıl meydana geldiğine odaklanacak akademik çalışmalara önemli katkılar sağlayacak bir çalışmadır. Kitabın içerdiği zengin isim, olay, mekan ve kaynak bilgileri bu açılarından çok değerlidir.

TYC içerisinde kitabın yayınlanması sonrasında tartışmalar da

beraberinde gelmiştir. Cemaat mensuplarından bir kısmı Türkiye’de oldukça tartışmalı bir konu olan Siyonizm’in TYC ile ilişkilendirilmesinin birçok toplumsal aktörün TYC’ye tepki ve şüphe ile yaklaşmasına neden olacağını düşünmektedirler. Bali’nin kitabının yayınlanmasını eleştirenler, TYC’ye yönelik anti-semitist tezleri güçlendireceğini öne sürmektedirler. Bunun karşısında olanlar ise bu iç tartışmalara karşılık kitabın tarihsel bir deneyimi ortaya koyduğunu belirterek olumluşlardır.

Book Review

Hybrid Actors

(Armed Groups and State Fragmentation in the Middle East),

Thanassis Cambanis, Dina Esfandiary, Sima Ghaddar, Michael Wahid

Hanna, Aron Lund, Renad Mansour,

USA, Century Foundation, 2019, ISBN:978-0870785597

Reviewed by *Dergah Kısacık**

The hybrid actors, as a worldwide phenomenon, have become a topic that requires examination, especially with the state fragmentation in the Middle East and North Africa (*MENA*). In MENA Region, numerous militant groups and military actors have emerged including factions, brigades, forces, companies, detachments etc. These groups have been challenging the regime's monopoly of violence.

The claim of the book is that the phenomenon is not a simple civil revolt. The phenomenon is the reflection of an erosion of the state's superstructure and the definition of "non-state actors" is inadequate to explain the phenomenon. For this reason, the book adds the subtitle "hybrid actor" to the definition.

The book analyzes the hybrid actors based on two criteria. The first one is "acting like a state" (*Is it institutionalized?*) and the second one is "autonomously acting" (What is the *degree of obeying the boss. Do they have their own policies?*).

---

* Master Student, Police Academy International Security Institute, Department of International Security Studies, dergahkisacik@gmail.com.

The book evaluates the success of hybrid actors by their ability to “be long-lasting”, “influence the region”, “reflect its political and military power”, “institutionalism”, “permanent state relations” and “a coherent ideology”.

According to the authors, the hybrid actors are the armed groups which sometimes compatible with the state and sometimes compete with the state regarding legitimacy, ability, and power. They try to institutionalize themselves by forming a parallel structure inside and outside of the state. The parallel structure not only performs some local public services of the weakened government but also seeks ways to infiltrate the state. They are not neglect to benefit from the state. At the same time, they are ready to protect their privilege against the state power.

The hybrid actors play not only a security function but also have a political and economic role. In addition, they have their own ideological orientations and public services.

Although almost all have an abroad boss state (*sponsor state*), they also implement their own internal policies and decisions. Therefore, unlike proxy actors, they are not completely under the control of the sponsoring state. While experiencing the flexibility of not being a state, they penetrate the state authority over time and seek ways to seize control of some of the authorities.

The hybrid actors are not only serious obstacles for the state to re-establish state authority, security, and services, both also the precursors of instability and conflict. Therefore, the hybrid actors are both a symptom and an important pivot of state fragility, weak governance, and insecurity.

In the first part of the book, while the authors present the theoretical framework of hybrid actors, they only rely on case studies. In this part, the lack of literature discussion draws attention. This situation does not affect the consistency of the concept within itself but causes conceptual confusion in the literature about hybrid actors. For example, the majority of the literature says that the hybrid actors could be also the states. When

the states use hybrid tactics, they can be hybrid actors. However, the book claims that only groups with certain properties could be hybrid actors. In addition, the majority of the literature accepts the "grey area", a subtitle of hybrid threats, is a blurred area between war and peace lines. However, the book states that the "grey area" is the area where the hybrid actor is institutionalized by performing some public services that the weakened government could not fulfil.

According to the authors, "foreign actors" generally prefer instability in Syria, Yemen, Iraq and Libya and support hybrid actors even though they have friendly relations with these states. The foreign actors compete in the region and have connections with hybrid actors and proxies, but in contrast to Iran, these foreign actors cannot develop direct relations with them. Iran is the most invested in hybrid actors due to its revisionist and revolutionary agenda. At this point, it can be said that the book mainly examines Iran's relationship with the hybrid actors and briefly compares Iran with other countries in supporting hybrid actors.

The authors state that Western politicians have avoided full support of non-state actors and "quasi-states", except for the temporary support to the YPG in Syria. Therefore, the authors advocate the international environment will hinder the international recognition of both "quasi-states" and non-state actors, as in the warlords of the past. In addition, the Authors advise that Western politicians should not ignore the new reality and should well understand the hybrid actors, so they can respond to them.

According to the book, the monopoly of the use of force has not been fully under the control of states in Iraq, Syria, Libya, Lebanon, and Yemen due to the weakening of the unitary state and the erosion of the social contract and national identity.

In the MENA Region, hybrid actors such as the leader of the Conquest Coalition (*i'tilaf al-fath*) in Iraq (*the leader of the Iranian-backed Badr Brigades and entered the 2018 elections*) and Sadr (*the head of Ameri in the elections and controlled the Peace Brigade*) enter elections with

official political parties to gain access to resources and gain legitimacy.

Hybrid actors not only operate in their homeland but also abroad. Therefore, they may have an alliance relationship with the sponsoring state. Therefore, the hybrid actor is neither fully independent nor fully dependent. When the institutionalized hybrid actor uses these features correctly, it increases its legitimacy and power, while the state regresses. For example, some Lebanese people see Hezbollah as the only reliable defender of the nation. The authors say that Hezbollah protects its members even against the state and is above the rule of law. Hezbollah can trade illegally and there is no legal response to the crimes and military engagements of its members. They have a parallel political, social, and economic network.

In the second part of book, Iraqi Popular Mobilization Units (*Hashri Shaabi*), Sadr's Peace Brigade, Badr Organization, Lebanese Hezbollah, Syrian National Defense Forces (*Quwat al difa a al vatani*), Amal, Iraqi Awakening (*Sahwa*), KDP (*Kurdistan Democratic Party*), PUK (*Patriotic Union of Kurdistan*) and DAESH are discussed by authors in case studies. They discussed whether the cases fit the theoretical framework drawn in the book. According to their findings, DAESH does not fit the proposed conceptualization. KDP and PUK have a regional government, unlike other hybrid actors. The Iraqi Awakening (*Sahwa*) movement ended in time with the USA's withdrawal from Iraq in 2010. Amal voluntarily turned into a political party in Lebanon. The Syrian National Defense Forces (*Quwat al difa a al vatani*) could not be a hybrid actor because the regime adhered to it tightly.

In the third part, the authors discuss Iran's disproportionate state sponsorship and regional strategy. The authors say that Iran is the most successful state in producing hybrid actors in the region (*Hezbollah, Harshi-Shaabi, Fatimuyun Brigade, Zeynep Brigade, Badr Brigade/Organization*). Iran developed a Shiism, anti-imperialist revolutionism and pragmatic regional policy based on proxies and non-state actors to deter conventional attacks against itself. Iran coordinates with non-state actors and conducts regional policy through the Quds

Forces within the Iranian Revolutionary Guards. Iran does not desire full control over the actors and forms paramilitary groups based on trust and interest. Thus, Iran achieves to avoid any responsibility for their actions and has the flexibility to deny their involvements. When the interests of these groups do not match those of Iran, they do not follow Iran's requests and recommendations. Under this pragmatic approach, Iran can cooperate with all groups and Iran's influence increases in the region day by day.

It is understood that the definition of the hybrid actor in the book mainly emerged from so-called Iran-linked actors. The definition has completely different justifications from F. Hoffman's hybrid organization (actor) which is one of the two components of hybrid warfare in his "Rise of Hybrid Wars".¹ However only the Lebanese Hezbollah is the same as a prototype in both.

In the fourth part, the authors' advice to decision-makers is to focus on practical solutions rather than ideal ones, to engage and cooperate with hybrid actors, to encourage the sponsoring state to break their influence and to support the weakened government by strengthening institutions. They advocate that lists of terror and banned organizations of states make it difficult to communicate with the hybrid actors.

Finally, but importantly, the authors also touch upon some issues related to Türkiye. On page 134 of the book, the authors claim that neglect, irresponsible and lax border control of Türkiye has provided passive support to DAESH for years. However, I need to say that I am not on the same page with this claim. The statistics have revealed that Türkiye deported approximately 5000 people from 99 different countries, related to DAESH and trying to go to conflict zones, between 2011 and 2017. At the same period, Türkiye imposed ban on entry into the country 53,781 people from 146 countries. During 2016-2017, Türkiye conducted

---

¹ Hoffman, Frank G, *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*, (Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007), 35-42, Erişim Tarihi: Mayıs 2023, <https://potomac institute.org/reports/19-reports/1163-conflict-in-the-21st-century-the-rise-of-hybrid-wars>.

military operations against DAESH and other PKK/YPG. During this period, the Turkish Army neutralized more than 4.000 DAESH members in Syria and Iraq. Besides, Türkiye joined the Global Coalition Against DAESH (DMUK) in 2014. All in all, these figures prove that the book's author's opinion may be considered unfair.

Kitap İncelemesi/Book Review

Bölgesel Güç Dengelerinde Türkiye-Katar İlişkileri

Mahmut Alrantisi, İstanbul: SETA Yayınları, 2021, 286 sayfa,
ISBN: 978-625-7712-51-4

Değerlendiren: Hacı Mehmet Boyraz*

Katar, Türkiye'nin son yıllarda neredeyse sıfırdan başlayarak en güçlü ilişki kurduğu ve bu ilişkiyi kısa zamanda stratejik ittifak haline getirdiği ülke olması yönüyle Ankara açısından önem arz eden bir aktördür. İki ülke arasında kısa zamanda siyasi ve ekonomik açıdan yoğun ilişki tesis edildiği halde başlı başına Türkiye-Katar ilişkilerine yönelik akademik çalışmaların sayısı fazla değildir. Yerli ve yabancı literatüre bakıldığında konuyla ilgili mevcut eserlerin ilişkileri sıklıkla sadece tarihi, siyasi ya da ticari veçhesiyle incelediği görülmektedir. Bu tek düze yaklaşımların ötesine geçip ikili ilişkilerin stratejik ittifaka dönüşümünü kavramsal ve/ya teorik bir çerçeveye oturtan analitik çalışmaların sayısı ise yok denecek kadar azdır. Bu bağlamda Filistin asıllı akademisyen Mahmut Alrantisi'nin Türkiye'de hazırladığı doktora tezinin parçası olarak kitaplaştırdığı *Bölgesel Güç Dengelerinde Türkiye-Katar İlişkileri* isimli eser, ikili ilişkileri bütüncül ve teorik bir yaklaşımla incelemesiyle dikkat çekmektedir.

286 sayfalık geniş hacimli kitap 3 ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın giriş bölümü; araştırmanın konusu, amacı, sınırlılıkları, kavramsal zemini, teorik çerçevesi ve bölümleriyle ilgidir. Kitabın kalan kısmı ise

---

* Dr., Bağımsız Akademisyen, İstanbul, <http://orcid.org/0000-0001-9548-712X>, boyrazhacimehmet@gmail.com

sırasıyla “Orta Ölçekli Güç ve Küçük Devlet”, “Ortadoğu’daki Orta ve Küçük Ölçekli Güçler” ve “Türkiye-Katar İlişkileri” başlıklı üç bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilk iki bölüm yani kitabın neredeyse yarısından fazlası, sonraki bölümlerin anlaşılması adına elzem olan kavramsal tartışmaların yapıldığı kısımdır.

Gerek girişte gerekse sonraki bölümlerde anlatılanlara dayanarak söylenebilir ki Alrantsi’nin bu kitabı, genel itibarıyla Ortadoğu özelinde orta ölçekli bir güç ile küçük ölçekli bir güç arasındaki sıradan ilişkinin kısa zamanda nasıl stratejik bir ittifaka büründüğü sorusuna cevap aramaktadır. Yazar, bunun için Türkiye-Katar ilişkilerini bir vaka çalışması olarak incelemekte ve Uluslararası İlişkiler literatürüne sadık kalarak ölçeğe göre değişen güçler kavramını kendisine rehber edinmektedir. Buna göre yazar, maddi ve maddi olmayan unsurları dikkate alarak Türkiye’yi (yükselen) orta ve Katar’ı (akıllı) küçük ölçekli bir güç olarak nitelendirmekte ve tüm analizlerini bu kavramsal çerçeveye uygun olarak yapmaktadır.

Bir başka önemli husus olarak yazar, araştırma sorusuna cevap ararken muhakeme yapmak için Neo-klasik realizm teorisinden yararlanmaktadır. Burada önemli bir husus olarak belirtmek gerekir ki yazar, kitabında yeterli bir anlatım yapmamış olsa da Neo-klasik realizm, dış politika analizi çalışmalarında son dönemde sıklıkla başvurulan popüler bir teoridir. Klasik realizmin yerel ve Yapısalcı/Neo realizmin sistem düzeyindeki değişkenlere öncelik veren yaklaşımını cemedan Neo-klasik realizmin öncü ismi Gideon Rose’a göre devletlerin dış politikaya dair kararları ve tercihleri (diğer ülkelerle ilişki biçimleri, ittifaklar, savaş, vb.) bir sürecin çıktısıdır. Bu süreç, bir yandan ilgili devletin tabi olduğu uluslararası ve bölgesel sistemin yaptığı zorlama ya da sunduğu imkânlardan, diğer yandan ilgili devletin kendi içindeki dinamiklerden (stratejik kültür, seçim süreci, lider tercihi, kabine üyelerinin tutumu, vb.) etkilenmektedir. Özetle devletlerin dış politika kararları ve tercihleri (bağımlı değişken), ülke içindeki ve dışındaki gelişmeler (bağımsız değişken) ekseninde şekillenmektedir.

Kitabın son bölümü kavramların ve teorinin vakaya uyarlandığı bölümdür. Yazar, bu bölümde Türkiye-Katar ilişkilerinin siyaset,

diplomasi, ekonomi, askeriye, enerji, medya, kültür ve turizm alanlarındaki gelişimini analiz ederek kapsamlı bir perspektif sunmuştur. Yazar, bölüm boyunca Neo-klasik realizmin sunduğu çerçeveye sadık kalarak birbiriyle ilintili beş görüşü işlemiştir. İlk olarak özellikle bölgesel sistemin her iki ülke üzerinde yarattığı baskı Türkiye ve Katar'ı yakınlaşmaya zorlamıştır. Bu bağlamda Suudi Arabistan, Mısır, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi bölgesel sistemin etkili aktörlerinin müşterek bir stratejiyle Türkiye ve Katar üzerinde tahakküm kurmak istemesi, iki ülkenin yaklaşma sürecinde önemli rol oynamıştır.

İkinci olarak Ortadoğu özelinde aynı ölçekteki güçlerin kendi aralarındaki jeopolitik rekabet nedeniyle birlikte hareket etmesi daha zordur. Nitekim Türkiye ve Katar gibi iki farklı ölçekteki güç arasında rekabetin ve komşuluk ilişkisinin bulunmaması, birlikte hareket etmelerini kolaylaştırmıştır. Üçüncü olarak Katar'da Emir Hamad bin Halife Al Sani'nin görevini oğlu Tamim bin Hamad Al Sani'ye devretmesi diğer yandan Türkiye'de Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olarak göreve başlaması, her iki ülkede karar alma süreçlerini hızlandırmıştır. Dördüncü olarak Erdoğan ve Al Sani'nin şahsi olarak yakın ilişki kurması, Ankara ve Doha arasındaki ilişkilerin stratejik müttefikliğe dönüşmesinde müspet rol oynamıştır. Son olarak iki ülke diğerinin sahip olmadığı güçlere sahiptir. Buna göre Türkiye'nin askeri, teknolojik ve diplomatik güce; Katar'ın ise finansal ve etkili bir yumuşak güce sahip olması birbirini tamamlamıştır.

Kitabın güçlü yönleriyle ilgili öncelikle belirtmek gerekir ki yazar, Ortadoğu'da kendine özgü bir görüntüye bürünen Türkiye-Katar ilişkilerini neredeyse bütün yönleriyle inceleyerek literatüre orijinal bir katkı sunmuştur. Nitekim yayıncısı tarafından Arapçaya da tercüme edilen kitap, bu yönüyle konuya merak duyan araştırmacıların ilk karşılaşacağı eser olma özelliğine sahiptir. Bunun yanı sıra yazar; çok dilli olmanın verdiği avantajla Arapça, İngilizce ve Türkçe eserlerden yararlanarak her iki tarafın siyasi ve akademik perspektifini ortaya koyabilmiştir. Metnin teori ve yöntem açısından sağlam bir kurgu üzerine bina edilmesi, dilinin herkesçe anlaşılabilir kadar sade olması, tasarımının okumayı kolaylaştırması ve okuyucu açısından etkili olan tablolara lüzumu kadar yer vermesi; kitabın diğer güçlü yönleri arasında

yer almaktadır.

Ayrıca dikkat çekici bir ayrıntı olarak yazar, araştırmasını şekillendirirken medya, doküman ve literatür taramalarının yanında Türk ve Katarlı akademisyenlerle röportaj yaparak eklektik bir yöntem izlemiştir. Son olarak yazar, ikili ilişkileri yorumlarken analitik tespitlerde bulunabilmek için Neo-klasik realizm teorisinden istifade ederek teorinin gelişimine de katkı yapmıştır. Bunlara karşın yazar, kitabın farklı yerlerinde çalışmanın Neo-klasik realizm teorisine dayandığını belirtmesine rağmen kitapta mezkûr teoriyle ilgili yeterli seviyede anlatım yapmamıştır. Yazarın tezi kitaba uyarılma sürecinde bu hususa dikkat etmesi ve kullandığı teoriyi okuyucunun anlayabileceği kadarıyla açıklaması gerekirdi. Bu husus kitabın en önemli eksikliğidir. Kısacası Alrantisi, kitap boyunca Türkiye-Katar ilişkilerini incelerken salt kronolojik olay anlatımı yapmak yerine nedenleri, süreçleri ve sonuçları; kavramlara ve teoriye dayanarak yorumlamıştır. Bu nedenle Arapçası da bulunan bu kitap; Ortadoğu'da orta ölçekli bir güç olarak Türkiye ile küçük ölçekli bir güç olarak Katar arasında kısa zamanda kurulan stratejik iş birliğinin gelişimini, safhalarını ve mahiyetini doğru şekilde anlamak isteyen akademisyenlerin, gazetecilerin ve siyasetçilerin başvurabileceği önemli bir kaynaktır.

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi (ISSN:2147-7523, E-ISSN:2630-5631)

Yayın İlkeleri

Dergiye gönderilen makaleler, dipnotlar dahil en az **6000** en fazla **9000** kelime olmalıdır. Kitap değerlendirmeleri en az **750** en fazla **1500**, vaka analizleri ise **3000-5000** kelime olmalıdır. Makalelerde en fazla **200** kelimelik Türkçe özet ile İngilizce özet ve her iki dilde makale başlığı bulunmalıdır. Özetlere, her iki dilde de en az 5 adet anahtar kelime eklenmelidir.

Yazılar **Microsoft Word** dosyası formatında, **Times New Roman** yazı karakterinde, **12** punto boyutunda ve **tek satır** aralığında yazılmalıdır. Dipnotlar ise aynı yazı karakterinde, **10** punto boyutunda ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Makale sonunda, yararlanılan kaynaklar, "**Kaynakça**" başlığı ile verilmelidir (İngilizce makalelerde "**Bibliography**" kullanılmalıdır). İnternet kaynakları da ayrı bir başlık olarak yazılmalıdır. Dergimizde **Chicago** (dipnot) atıf ve kaynakça yöntemi kullanıldığından, makalelerinizde kullandığınız; atıfların yazımı, atıf tekrarlarında uygulanacak yöntem ve kaynakça yazımında aşağıdaki şablon esas alınmalıdır.

Chicago Atıf ve Kaynakça Yazım Kuralları

1. KİTAP

Tek yazarlı,

Dipnot: Zadie Smith, *Swing Time* (New York: Penguin Press, 2016), 315-16.

Dipnot Tekrarı: Smith, *Swing Time*, 320.

Kaynakça: Smith, Zadie. *Swing Time*. New York: Penguin Press, 2016

İki/üç yazarlı,

Dipnot: Brian Grazerand Charles Fishman, A Curious Mind: The Secretto a Bigger Life (New York: Simon&Schuster, 2015), 12.

Dipnot Tekrarı: Grazerand Fishman, Curious Mind, 37.

Kaynakça: Grazer, Brian, and Charles Fishman. A Curious Mind: The Secretto a Bigger Life. New York: Simon&Schuster, 2015.

Dört ve fazla yazarlı,

(Not: Kaynakçada tüm yazarları listeleyin. Dipnotta ise sadece ilk yazarı yazıp ardından “ve diğerleri” şeklinde yazın.)

Dipnot: Dana Barnes et al., Plastics: Essays on American Corporate Ascendance in the 1960s ...

Dipnot Tekrarı: Barnes et al., Plastics ...

Tercüme kitaplar,

Dipnot: Jhumpa Lahiri, In Other Words, trans. Ann Goldstein (New York: Alfred A. Knopf, 2016), 146.

Dipnot Tekrarı: Lahiri, InOtherWords, 184

Kaynakça: Lahiri, Jhumpa. In Other Words. Translated by Ann Goldstein. New York: Alfred A. Knopf, 2016.

Edisyon veya derlemelerde,

Dipnot: John D’Agata, ed., The Making of the American Essay (Minneapolis: Graywolf Press, 2016), 177-78.

Dipnot Tekrarı: D’Agata, AmericanEssay, 182.

Kaynakça: D’Agata, John, ed. The Making of the American Essay. Minneapolis: Graywolf Press, 2016.

Kitap bölümü,

Dipnot: Henry David Thoreau, “Walking,” in The Making of the American Essay, ed. John D’Agata (Minneapolis: Graywolf Press, 2016), 177-78.

Dipnot Tekrarı: Thoreau, “Walking,” 182.

Kaynakça: Thoreau, Henry David. “Walking.” In *The Making of the American Essay*, edited by John D’Agata, 167-95. Minneapolis: Graywolf Press, 2016

Orjinal baskıdan sonraki baskılardaki bölümler,

Dipnot: Quintus Tullius Cicero. “Handbook on Canvassing for the Consulship,” in *Rome: Late Republic and Principate*, ed. Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White, vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, ed. John Boyer and Julius Kirshner (Chicago: University of Chicago Press, 1986), 35.

Dipnot Tekrarı: Cicero, “CanvassingfortheConsulship,” 35.

Kaynakça: Cicero, Quintus Tullius. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33-46. Chicago: University of Chicago Press, 1986. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell&Sons, 1908).

Önsöz, giriş veya bir kitabın benzer bölümlerinde,

Dipnot: James Rieger, introduction to *Frankenstein; or, The Modern Prometheus*, by Mary Wollstonecraft Shelley (Chicago: University of Chicago Press, 1982), xx-xxi.

Dipnot Tekrarı: Rieger, introduction, xxxiii.

Kaynakça: Rieger, James. Introduction to *Frankenstein; or, The Modern Prometheus*, by Mary Wollstonecraft Shelley, xi-xxxvii. Chicago: University of Chicago Press, 1982.

Dijital (e-book) kitaplarda,

Dipnot: Herman Melville, *Moby-Dick; or, The Whale* (New York: Harper&Brothers, 1851), 627, <http://mel.hofstra.edu/moby-dick-the-whale-proofs.html>.

Dipnot Tekrarı: Melville, Moby-Dick, 722-23.

Kaynakça: Melville, Herman. Moby-Dick; or, The Whale. New York: Harper&Brothers, 1851. <http://mel.hofstra.edu/moby-dick-the-whale-proofs.html>.

2. MAKALELER

Basılı dergilerdeki makale,

(Not: Dipnotta başvuru kaynağın sayfa numaralarını belirtin. Kaynakçada ise tüm makalenin sayfa aralığını belirtin)

Dipnot: Susan Satterfield, "Livyand the Pax Deum," Classical Philology 111, no. 2 (April 2016): 170.

Dipnot Tekrarı: Satterfield, "Livy," 172-73.

Kaynakça: Satterfield, Susan. "Livyand the Pax Deum." Classical Philology 111, no. 2 (April 2016): 165-76.

Online dergilerdeki makale,

(Not: Dergi bir DOI numarası tahsis etmişse mutlaka ekleyin. DOI yoksa bir URL verin. Erişim tarihini ekleyin)

Dipnot: Rachel A. Bay et al., "Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures." American Naturalist 189, no. 5 (May 2017): 465, <https://doi.org/10.1086/691233>.

Dipnot Tekrarı: Bay et al., "Predicting Responses," 466.

Kaynakça: Bay, Rachael A., Noah Rose, Rowan Barrett, Louis Bernatchez, Cameron K. Ghalambor, Jesse R. Lasky, Rachel B. Brem, Stephen R. Palumbi, and Peter Ralph. "Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures," American Naturalist 189, no. 5 (May 2017): 463-73. <https://doi.org/10.1086/691233>.

Gazete ve dergilerdeki makale,

Dipnot: RebeccaMead, "The Prophet of Dystopia," New Yorker, April 17, 2017, 43.

Dipnot Tekrarı: Mead, “Dystopia,” 47.

Kaynakça: Mead, Rebecca. “The Prophet of Dystopia.” *New Yorker*, April 17, 2017.

(Not: Çevrimiçi makaleler için mutlaka bir URL ekleyin. Erişim tarihini ekleyin. Herhangi bir yazar belirtilmemişse makalenin başlığı ile alıntıya başlayın)

Dipnot: Farhad Manjoo, “Snap Makes a Bet on the Cultural Supremacy of the Camera” *New York Times*, March 8, 2017, <https://www.nytimes.com/2017/03/08/technology/snap-makes-a-bet-on-the-cultural-supremacy-of-the-camera.html>.

Dipnot Tekrarı: Manjoo, “Snap.”

Kaynakça: Manjoo, Farhad. “Snap Makes a Bet on the Cultural Supremacy of the Camera.” *New York Times*, March 8, 2017. <https://www.nytimes.com/2017/03/08/technology/snap-makes-a-bet-on-the-cultural-supremacy-of-the-camera.html>.

3. KİTAP DEĞERLENDİRMESİ

Dipnot: Michiko Kakutani, “Friendship Takes a Path That Diverges,” review of *Swing Time*, by Zadie Smith, *New York Times*, November 7, 2016.

Dipnot Tekrarı: Kakutani, “Friendship.”

Kaynakça: Kakutani, Michiko. “Friendship Takes a Path That Diverges.” Review of *Swing Time*, by Zadie Smith. *New York Times*, November 7, 2016.

4. TEZLER

Dipnot: Cynthia Lillian Rutz, “King Lear and Its Folktale Analogues” (PhD diss., University of Chicago, 2013), 99-100.

Dipnot Tekrarı: Rutz, “King Lear,” 158

Kaynakça: Rutz, Cynthia Lillian. “King Lear and Its Folktale Analogues.” PhD diss., University of Chicago, 2013.

5. MÜLAKATLAR

Dipnot: Kory Stamper, “From ‘F-Bomb’ to ‘Photobomb,’ How the Dictionary Keeps Up with English,” interview by Terry Gross, Fresh Air, NPR, April 19, 2017, audio, 35:25, <http://www.npr.org/2017/04/19/524618639/from-f-bomb-to-photobomb-how-the-dictionary-keeps-up-with-english>.

Dipnot Tekrarı: Stamper, interview.

Kaynakça: Stamper, Kory. “From ‘F-Bomb’ to ‘Photobomb,’ How the Dictionary Keeps Upwith English.” Interview by Terry Gross. FreshAir, NPR, April 19, 2017. Audio, 35:25. <http://www.npr.org/2017/04/19/524618639/from-f-bomb-to-photobomb-how-the-dictionary-keeps-up-with-english>.

6. TOPLANTI VE KONFERANS SUNUMLARI

Dipnot: Rachel Adelman, “ „Such Stuff as Dreams Are Made On“: God“s Footstool in the Aramaic Targumimand Midrashic Tradition” (paper presented at the annual meeting for the Society of Biblical Literature, New Orleans, Louisiana, November 21-24, 2009).

Dipnot Tekrarı: Adelman, “Such Stuff as Dreams.”

Kaynakça: Adelman, Rachel. “ „SuchStuff as DreamsAreMade On“: God“s Footstool in the Aramaic Targumim and Midrashic Tradition.” Paper presented at the annual meeting for the Society of Biblical Literature, New Orleans, Louisiana, November 21-24, 2009.

7. İNTERNET KAYNAKLARI

Dipnot: “Privacy Policy,” Privacy&Terms, Google, last modified April 17, 2017, <https://www.google.com/policies/privacy/>.

Dipnot Tekrarı: Google, “Privacy Policy.”

Kaynakça: Google. “Privacy Policy.” Privacy&Terms. Last modified April 17, 2017. <https://www.google.com/policies/privacy/>.

8. SOSYAL MEDYA KAYNAKLARI

Dipnot: Chicago Manual of Style, “Is the world ready for singular they? Wet hought so back in 1993,” Facebook, April 17, 2015, <https://www.facebook.com/ChicagoManual/posts/10152906193679151>.

Dipnot Tekrarı: Michele Truty, April 17, 2015, 1:09 p.m., comment on Chicago Manual of Style, “singular they.”

Kaynakça: Chicago Manual of Style. “Is the world ready for singular they? Wet hought so back in 1993.” Facebook, April 17, 2015. <https://www.facebook.com/ChicagoManual/posts/10152906193679151>.

Not: Atif veya kaynakça yazımında herhangi bir sorunla karşılaşılması durumunda The Chicago Manuel of Style’in http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide/citation-guide-1.html linkindeki web sayfasındaki veriler esas alınmalıdır.

Turkish Journal of Middle Eastern Studies (TJMES)

(ISSN:2147-7523, EISSN:2630-5631)

Authors' Guideline:

Manuscripts submitted for consideration by the Journal must follow the style given below;

- The manuscripts should not be submitted simultaneously to any other publication, nor may they have been previously published elsewhere, in Turkish or English.
- Articles submitted to the journal of Turkish Journal of Middle Eastern Studies, should be original contributions and should not be published previously or should not be under consideration for any other publication at the same time.
- If another version of the paper is under consideration by any other publication, or has been, or will be published elsewhere, authors should inform the journal editors at the time of submission.
- Articles should be between 6,000-10,000 words including footnotes and bibliography. Book reviews should be between 750-1500 words. Case analyses should be between 3000-5000 words including footnotes.
- Articles should include Turkish and English max. 200 words abstract and maximum 5 keywords in both languages.
- All quotation are preferred as "Chicago Style" in our journal.
- Authors bear responsibility for their contributions. Statements of fact or opinion appearing in Turkish Journal of Middle Eastern Studies are solely those of the authors and do not imply endorsement by the journal.

Style:

- Papers should be written in a considerable level of academic Turkish or English.
- Manuscripts should be typed using Microsoft Word document file, in Times New Roman and 1 space. 12 font should be used within text while 10 font should be preferred for footnotes.

- References should be given both in the footnotes and in the bibliography. Reference style must conform to the *Chicago Manual of Style*. Please see the style for examples.
- The section titles and subtitles in the manuscripts should be numbered (i.e. 1. Introduction, 2. Title xxx, 2.1. Subtitle xxx, etc.)
- If there are any tables, graphs and figures, they have to be included in the submitted main text file. Graphs and figures should be in one of the usual formats, at best in GIF or BMP format.
- The tables, graphs and figures should be numbered consecutively for each and should match the same numbering used in the text.

Submission:

Manuscripts must be submitted via: [http://dergipark.gov.tr/journal/868 submission/start](http://dergipark.gov.tr/journal/868submission/start)

Note: If you encounter any problems with writing citation or bibliography, the data on the web page of The Chicago Manual of Style,” <http://www.chicagomanualofstyle.org/book/ed17/frontmatter/toc.html>